

MAGYAR STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK.

ÚJ FOLYAM.

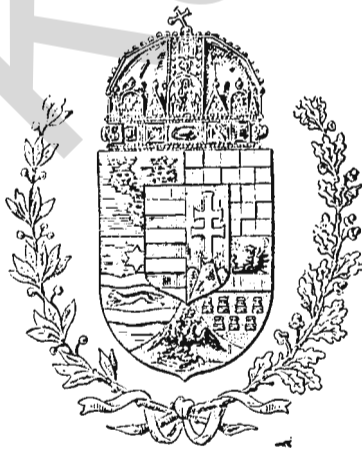
IX. KÖTET.

A MAGYARORSZÁGBAN

1893. január 31-én végrehajtott

CZIGÁNY ÖSSZEÍRÁS EREDMÉNYEI.

5 GRAFIKAI TÁBLÁZATTAL.

ORSZÁGOS M. KIR. STATISZTIKAI
HIVATAL
KÖNYVTÁRA.

A KERESKEDELEMÜGYI MAGYAR KIR. MINISZTER RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI ÉS KIADJA

AZ ORSZÁGOS MAGYAR KIR. STATISZTIKAI HIVATAL.

Ára 2 forint.

BUDAPEST, 1895.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

KSH Könyvtár

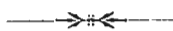
I 1 B 1/9

DEC. 1. - 19

T a r t a l o m j e g y z é k.

	Lap.		Lap.
Előszó	IV.		
I. Általános jelentés:			
1. A számlálás módszere	3*		
2. A cigányok összes létszáma	10*		
3. A cigányok általános viszonyai	17*		
4. A cigányok lakviszonyai	23*		
5. A cigányok korviszonyai	24*		
6. A cigányok családi állapota	27*		
7. A cigányok hitfelekezet szerint	31*		
8. A cigányok nyelvismerete és nemzetiségi viszonyai	32*		
9. A cigányok olvasni-írni tudása	42*		
10. A cigányok foglalkozása	44*		
II. Táblás kimutatások:			
1. A cigányok összes létszáma járásonként			3
2. A cigányok általános viszonyai járásonként			14
3. A cigányok lakviszonyai			36
4. A cigányok kor szerint			38
5. A cigányok családi állapot szerint			46
6. A cigányok hitfelekezet szerint			48
7. A cigányok nyelvismerete			50
8. A cigányok olvasni-írni tudása			58
9. A cigányok foglalkozása			60
III. Grafikai táblázatok:			
1. A cigányok létszáma az összes népességben			10*
2. A vándor-cigányok létszáma az összes népességben			12*
3. A cigányok nyelvismerete (6 kartogramm)			40*
4. A cigányok foglalkozása. I. Férfiak (6 kartogramm)			44*
5. A cigányok foglalkozása. II. Nők (6 kartogramm)			56*

ELŐSZÓ.

A hazai cigányok ügye régóta országos és gyökeres rendezésre vár. E rendezés szükségessé teszi mindenek előtt a cigányok számbeli és demografiai állapotának tüzetes és biztos megismerését. E nélkül minden törekvés, minden intézkedés csak tapogatózó bizonytalan kísérlet, melynek eredményét, hatását kiszámítani lehetetlen. *Hieronymi Károly* volt belügyi m. kir. miniszter úrnak kiváló közigazgatási és statisztikai érzékéről tesz tanúságot, hogy a midőn a csavargási ügynek országos rendezését s ezzel kapcsolatban a kóbor cigányok letelepítésének kérdését a belügyminiszterium munkaprogramjába felvette, biztos tekintettel azonnal felismerte a legsürgősebb teendőt, s a kitűzött nagy feladat megoldásának előkészítése céljából először is egy általános cigányösszeírásra gondolt.

Az eszmét gyors elhatározás és az elhatározást gyors tett követte. 1892 november 19-én vette át a belügyi tárczát, s pár hét múlva, december hó elején, már megbizta az országos m. kir. statisztikai hivatalt a magyarországi cigányok statisztikai felvételével; az összeírás pedig már 1893 január hó 31-én kellő módon végre is hajtatott.

A felvétel, ámbár a csavargási ügy rendezésének és a kóborcigányok letelepítésének kérdéséből indult ki, nem szorítkozott csupán a kóborcigányokra, hanem kiterjesztetett a szoros értelemben vett Magyarország területén lakó összes cigányokra, minthogy épen a letelepedés szempontjából különböző kategóriájú cigányok viszonyainak egymással párhuzamba állítása nyújthatja a kérdés megoldásához a legbecsesebb tanulságokat. Ezért úgy a felvételnél, valamint a feldolgozásnál is a főszempont a letelepedésből vagy le nem telepedésből származó különbségekre fektettetett s az összes kiderített adatok, úgymint lakviszonyok, némi vagyoni és erkölcsi viszonyok, kor, családi állapot, vallás, anyanyelv és egyéb nyelvviszonyok, foglalkozás, irni, olvasni tudás stb., a mikre a felvétel kiterjesztetett, az állandóan letelepedett, a huzamosabban egy-egy helyen tartózkodó és a vándorcigányokról külön-külön dolgoztattak fel.

A tanulságok tehát, a melyek az összeírás eredményeiből levonhatók, éppen a jelzett gyakorlati megkülönböztetéseknel fogva első sorban közigazgatási szempontból fontosak, mert ha az e munkálatban foglalt eredmények kiegészítést találnak egy másik munkában, mely hasonló módon tárgyalja cigányaink multját, az állam-

nak, a hatóságoknak, a társadalomnak a cigányok szabályozása és javítása érdekében tett fontosabb intézkedéseket s az e célra szolgálta eddigi számbavételeket: akkor e munkálatok oly alapot fognak nyújtani, melyből a siker biztos kilátásával indulhat ki nálunk a cigányügy végleges rendezése.

De tudományos tekintetben, a demografiai vizsgálódások szempontjából is nagy fontosságú volt a magyarországi cigányösszeírás. Mert ne feledjük azt, hogy egészen kezdetleges családi viszonyok között, részben nomád állapotban élő népfajról nyertünk statisztikai adatokat. E munkálat tehát, mely talán az első kísérlet egy félig-meddig vad állapotban lévő, mindenesetre igen kezdetleges viszonyok között élő népfajnak rendszeres és tüzetes ethno-demografiai felvételére nézve, a statisztika, illetőleg demografia terén úgy szólván különlegesség számba vehető s mint ilyen remélhetőleg általános érdeklődést fog kelteni az egész művelt világon, ahol a demografiai vizsgálódásoknak jelentőséget tulajdonítanak.

Különösen kívánatos, hogy e mű ne csupán általában a demografiai írók, hanem főképen a cigánysággal speciálisan foglalkozó szakemberek között minél jobban elterjedjen, mire nézve egyébiránt biztosítékot nyújt az a körülmény, hogy *József főherceg ö. cs. és kir. fensége*, a ki a cigányügyekkel úgy tudományosan, mint gyakorlatilag, főkép közgazdasági és emberbaráti szempontból nemes buzgósággal s kiváló szakavatottsággal foglalkozik és ki a cigányösszeírás iránt kezdettől fogva a legmelegebben érdeklődött, a jelen munkából 500 példányt rendelt meg, cigányaink iránt különösen a külföldön érdeklődők közt való szétszórás végett.

Végül felemlítem, hogy a cigányösszeírás nyújtotta demografiai eredményeknek tudományos feldolgozásával, a mű bevezető részét képező általános jelentés szerkesztésével a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr ő nagyméltóságának hozzájárulásával *dr. Herrmann Antal* tanárt és szerkesztőt, a cigány-tanulmányairól ismert ethnologust biztam meg, aki e megbízatásnak buzgó tárgyszeretettel és nagy szakavatottsággal felelt meg.

Budapest, 1895. év november havában.

Dr. Jekelfalussy József,
miniszteri tanácsos,
az orsz. m. kir. statisztikai hivatal igazgatója.

I.

Általános jelentés.

I. A számlálás módszere.

Minden művelt országban vannak még mozgó elemek, melyek nem alakultak ki a szerves fejlődésű társadalmi élet szilárd formáiba, hanem bizonytalanul szétfolynak, keresvén a közrend réseit és hézagait, hogy belevegyék magokat; melyek a civilizáció fogyatkozásaiból tengődnek, méltatlan állapotban, mely megnehezíti a törvény érvényesülését és megkönnyíti áthágását. Ez elemek így akadályozzák az egyenletes és egyetemleges szellemi és anyagi haladást, megnehezítik a közigazgatást, veszélyeztetik a közbiztonságot és rontják a közérkölcöket.

A hivatásbeli csavargók ügyének rendezése ugy a politika, mint a humanitás követelménye, a közigazgatás és a társadalom közös gondja.

Nálunk a földrajzi helyzetnek és a lakosság ethnikus természetének némely vonása mellett, közállapotaink némely fogyatkozása, némi tekintetben kezdetleges közgazdasági viszonyaink és nem kifogástalan közigazgatási szervezetünk itt-ott kedvezni látszanak a társadalom élődijei, a csavargók tenyészetének. Ehhez járul még a csavargók főosztályának sajátos faj jellege. E társadalmi baj orvoslásánál számba kell tehát venni mindezen tényezőket, ethnographiai és demographiai, nemzetiségi és nemzetgazdasági, társadalmi és közigazgatási tekinteteket.

Nálunk a csavargók legnagyobb része kóbor cigányokból áll. Ezek a csavargóknak általános nemzetközi tulajdonságai, s a mi sajátos viszonyainkkal összefüggő némely külön vonások mellett határozott és speciális faj jelleget mutatnak. Csavargásuk sajátos kóborlás. Rendszerint karavánokban, csapatokban vándorolnak, gyakran bizonyos útvonalakat időszakonként bejárva. Nomádok ők, némely megengedett és meg nem engedett primitív iparágak nomádjai, a kiknek bolygásaiban van bizonyos ösztönszerűség, időszakosság és természetes szabályosság, mint a vándor állatok vonulásában vagy az üstökösök görbe pályáiban.

Midőn a modern kulturállam követelte közrend érdekében a belügyi kormányzat a csavargás megszüntetését fölvette teendő közé, mindenekelőtt a kóbor és félkóbor cigányok ügye rendezésének kellett előtérbe lépni. Ezt az ügyet nem lehet egyszerűen közigazgatási rendeletekkel, rendőri szabályokkal vagy általános törvényekkel elintézni. Itt különleges ethnikus jelenségekkel állunk szemben, melyek mélyebbreható vizsgálódást kívánnak. Ha valahol, akkor itt érvényes az az elv, hogy a törvényeket nem csinálni kell, hanem megtalálni a nép lelkében és életviszonyaiban. Az adott esetben tehát ismerni kell a cigánynép történetét és természetét, életmódját és foglalkozását. Tudni kell, miféle intézkedések történtek nálunk és máshol a cigányügy rendezése céljából és milyen eredménnyel; ezek hatásának következtében és a rendes fejlődés folyamában hogyan alakultak át maguktól a cigányok életviszonyai s miféle más okok hatása alatt; az egyes vidékek viszonyainak és szükségleteinek és a saját hajlandóságainak, tehetségeiknek és életszükségeiknek megfelelően miféle káros

és hasznos keresetmódjaik voltak és vannak, ezek miféle átmeneti skálát mutatnak a lopástól egyrészt az értelmiségi és másrészt a földmivelő hivatásig; hol, hogyan, mily arányban és miért lettek a kóborlokból félig megállapodottak és ezekből állandóan letelepedettek, stb. Csak ezek ismerete alapján lehet a siker reményével czéltudatos, rendszeres országos intézkedésekkel megkísérteni a legnehezebb és legérdekesebb társadalmi problémák, nálunk egyúttal a nemzeti és közgazdasági tekintetben legfontosabb feladatok egyikének megoldását, a cigányügy rendezését. Ennek célja pedig, hogy a cigányok a társadalomnak emberi méltósággal bíró, civilisált és boldog tagjai, az állam hasznos polgárai, a nemzet és haza hű fiai legyenek.

E célból mindenekelőtt szükség volt a hazai cigányság oly statisztikájára, mely felölelve a fentebb elsorolt körülményeket megvilágító összes szempontokat, a lehetőségig megbízható, pontos és tüzetes adatokban feltüntesse az összes hazai cigányságnak úgy számbeli, mint egyéb demographiai állapotát s mindazon viszonyait, melyek a fentebb kitézött vagy azokkal rokon célok-nál tekintetbe jöhetnek. Ezek szerint, habár a népesség egyik elemének a többiekhez való arányosítása biztosan és tüzetesen csak az általános népszámlálás időpontjában végezhető, s így az 1893-iki cigány összeírás eredményeit csak a két évvel az előtt fogatosított általános számlálásnak immár megváltozott adataival, vagy a kiszámított egykoru népesség ingatag számával lehet összevetni; az országos cigányösszeírást az általános népszámlálástól mégis külön kellett megejteni. Szükség volt erre nemcsak a számlálás sajátos célzatai, hanem az eljárás és módszer miatt is; nemcsak azért, mert itt a külön cél az általánostól részben eltérő mozzanatok megállapítását kívánta, melyeket alább részletezni fogunk, hanem azért is, hogy a számbavevő közegek figyelme osztatlanul a népesség ez elemére legyen irányítva s hogy a feldolgozó és elmélkedő tényezők is, melyek demographiai munkálatok számára épen nem korlátlan számban állanak rendelkezésre, zavartalanul végezhesék dolgukat. És ki kellett terjeszteni az összeírást mindazon elemekre, melyeknek cigány volta valamiképp megállapítható volt, tehát nemcsak azokra, a melyeknek állapota a külön közigazgatási, gazdasági és rendészeti intézkedéseket megkívánja, t. i. a kóbor és félkóbor cigányokra s azon állandóan letelepedettekre, kiknek viszonyai és életmódja még mindig szükségessé tesz az állam és társadalom beavatkozását; hanem azon elemekre is, melyek már teljesen beleolvadtak a polgári és polgárosult társadalomba, a többi lakosságtól immár nem különböznek sem élet- sem keresetmódra, sem műveltségre, sem szokásokra, legfeljebb némi anthropologiai árnyalatra nézve. Szükség volt erre az általánosításra a számlálás megbízhatósága és technikai sikere szempontjából, mert csak így volt nyerhető a lehető legnagyobb biztosíték arra nézve, hogy a kitézött kategóriák megkülönböztetését nem tévesztette meg a számlálók

vagy megszámláltak esetleges önkénye, elfogultsága, ítéletnélkülisége vagy hanyagsága. De szükség volt ez általánosításra a számlálás módszerének, az inductionnak teljessége kedvéért is. Főképpen pedig szükség volt erre azon gyakorlati czélok érdekében, melyek az egész művelet indító okait szolgáltatták. Mert a résznek megítéléséhez mindig szükségünk van az egésznek ismeretére. És ha céltudatos intézkedésekkel és tervszerű rendszabályokkal akarunk megindítani, szabályozni, siettetni, szervezni egy társadalmi folyamatot, mely ethnikus átalakításokkal, úgyszólván faji metamorphosissal jár, akkor ugyancsak tudnunk kell, a mit feljebb már érintettünk, hogy magától, önként, s a természetes fejlődés sodrában hogyan indult meg és folytatódott s hová szakadt e folyamat, mi mozdította elő lefolyását, mi vetett gátot neki, stb. Ép úgy, mint mikor csatornát akarunk építeni, hogy nagy területeket terméketlenekké tevő s bűzös kigőzölgésű mocsarakat lecsapolván, vizöket hajózásra s öntözésre használhassuk, s az árterületet termő földde alakítsuk, — előbb tanulmányoznunk kell nemcsak magát a lápot, hanem az egész vidék hydrographiáját, a természetes ereket, a lefolyásokat, a vadvizeket, az elpárologási és elszívárgási viszonyokat, stb. Vagyis kép nélkül kifejezve, ha a kóbor cigányokat le akarjuk telepíteni, terhőktől a társadalmat megszabadítani, a kétes existenciájú és gyanus foglalkozásu elemeket emberhez méltó élethez és tisztességes, biztos keresethez akarjuk juttatni és szoktatni: tudnunk kell azt, hogy a mely cigányok már ilyen állapotban vannak, hogyan érték el azt, hogyan tartják magukat benne, s milyen arányban és viszonyban állanak a többi fajukbelihez és a többi lakossághoz. Az általános összeírás nyújtotta e viszonylatok tüzetes ismerete nélkül nem juthatunk azokhoz az adatokhoz, tanulságokhoz és következtetésekhez, melyek nélkül a cigányügynek gyakorlati tekintetben oly nagy fontosságú gyökeres rendezése hiú kísérlet volna s a hazai cigányság állapotának a néptani tudományokra nézve szintén igen fontos ismerete csak töredékes adalék maradna.

Mindezen okoknál fogva teljességgel nem menthető egy törvényhatóságnak az az eljárása, hogy kicsinyes ürügyek alatt s a cigányszámlálásra vonatkozó intencióknak teljes félreértésével és félremagyarázásával kivonta, illetve felmentette magát az összeírás kötelessége alól, így csorbát ejtve a nagy czélzatu és messzeható eredményü művön.

Miután rámutattunk a munkálat czéljára és intenciójára, vázolni akarjuk az összeírás módját és lefolyását, a művelet történetét, bemutatván az alapul szolgáló főbb rendeletek és nyomtatványok tartalmát.

Hieronym Károly akkori m. kir. belügyminiszter úr 1892. december hó elején szóbeli megbízást adott az országos m. kir. statisztikai hivatal igazgatóságának a hazai cigányok megszámlálására nézve. E tárgyban a statisztikai hivatal igazgatója 1892. december hó 6-án, 2669. eln. szám alatt felterjesztést intézett a belügyminiszter úrhoz, melyben indokolja az összeírás módozatát, illetve az ez ügyben a törvényhatóságokhoz intézendő körrendelet tervezetének főmozzanatait, különösen az összeírás mindenütt egyszerre való foganatosításának szükségességét, s a szolgabírákkal és polgármesterekkel való közvetlen érintkezést; előíranyozza a költségeket; kifejti, hogy az 1890-iki általános népszámlálásnak a cigányokra vonatkozó adatai nem nyújtanak elég biztos alapot a cigányoknak most megállapítandó számára nézve s hogy mobil természetöknél fogva megközelítőleg is alig lehet meghatározni az egyes községek számlálólap-szükségletét, s intézkedést kér az összeírás költségeire nézve.

E felterjesztés értelmében a m. kir. belügyminiszter úr a következő körrendeletet intézte a vármegyei törvényhatóságokhoz:

M. kir. belügyminiszter.

98.191.
V/10. szám.

Körrendelet,

valamennyi vármegyei törvényhatóságnak.

A jövő 1893. évi január 31-én a Magyarországon található összes cigányok pontos számbavételét rendelem el.

A számlálást a törvényhatóságok, illetve községek tartoznak foganatosítani s már eleve megtenni kötelesek mindazon intézkedéseket, a melyek a számlálás sikeres végrehajtásához szükségesek. [Ez intézkedéseket a helyi viszonyok figyelembe vételével minden törvényhatóság maga állapítja meg. Az országnak azon részeiben, hol a cigányok csak szórványosan fordulnak elő, a községi és körjegyzők is képesek lesznek az összeírást végezni, ellenben a hol a cigányok tömegesebben laknak, vagy nagyobb csapatokban kóborolnak, külön számláló ügynökökről is kell gondoskodni s ha néhol szükségesnek látszik a rendőri karhatalom alkalmazása, minden intézkedés megteendő, hogy a csendőrség vagy a katonaság a szükséges pillanatban készen legyen.]

A sikeres végrehajtás egyik előfeltétele, hogy a számlálás az egész országban egy és ugyanazon a napon történjék, mert máskülönben a cigányok vándor természete mellett, sokan kimaradnának az összeírásból, sokan pedig kétszer vétetnének számba. Ennélfogva a felvétel időpontját egyetlen napra: 1893. január 31-ére tűzöm ki. De még így is szükséges, hogy a cigányok azon a napon, mely az összeírásra kijelöltetett, egyik helységről a másikba ne mozduljanak, sőt ha esetleg a cigányok nagy száma miatt az összeírást egy nap alatt nem lehetne befejezni, abban a községben karhatalommal is megakadályozandó, hogy az ott tartozkodó cigányok a számlálás befejezéseig tovább költözzenek, vagy újabb cigánykaravánok lépjenek a községbe.

A felvételhez szükséges nyomtatványokat az országos magy. kir. statisztikai hivatal fogja már a jövő január hó elején szétküldeni közvetlenül az egyes szolgabírói hivataloknak és a rendezett tanácsú városoknak.

Hogy a felvételen fennakadás ne történjék, a nevezett hivatal kétszerannyi számlálólapot küld, mint a mennyi cigányt az 1890-ik évi népszámlálás az illető járásban vagy városban számba vett.

[Felhívom a vármegye közönségét, hogy ily értelemben értesítse a járási főszolgabírákat (városi polgármestereket), meghagyván nekik, hogy ha a kapott számláló-lapok mennyisége elégségesnek nem látszanék, újabb számláló-lapok küldéseért forduljanak közvetlenül az országos m. kir. statisztikai hivatalhoz; de a megrendelést oly időben tegyék meg, hogy a lapoknak a községek közt leendő kiosztása késedelmet ne szenvedjen.

A járási főszolgabírák kötelessége előre alapos tájékozást szerezni, hogy az egyes községekben körülbelül hány számláló-lapra van szükség, a szerint látni el lehetőleg bőven a községeket, de úgy, hogy bizonyos készlet a főszolgabírói hivatalban is maradjon, melyből az esetleg mutatkozó hiányt a számlálás ideje alatt pótolni lehet.] A számláló-lapok kiosztását különös tekintettel a vándorcigányok örökös helyváltoztatására, nagy körültekintéssel kell eszközölni, hogy számláló-lap hiányából sehol fennakadás ne álljon be.

Az egész munkálat vezetésével, valamint az adatok szak-szerű feldolgozásával az országos m. kir. statisztikai hivatal bízott meg; ha tehát akár a kivitel, akár a felvételi nyomtatványok tekintetében valami kétely merülne fel, [a járási főszolgabírák és városi polgármesterek] közvetlenül oda forduljanak felvilágosítás végett.

[A betöltött felvételi mintákat minden egyes község legkésőbb február 5-ig a járási főszolgabíróhoz tartozik betérjeszteni egy rövid jelentés kíséretében, melyben kimutatandó, hogy a községben hány férfi- és hány nő-czigány vétetett számba. A főszolgabíró az anyagot pontos felülvizsgálat alá veszi, s miután meggyőződött, hogy a felvételi minták helyesen vannak kitöltve s a betérjesztett számláló-lapok száma egyezik a jelentésben kimutatott számmal, egész járásáról a következő kimutatást szerkeszti:

A község neve	Az általános kimutatások száma	A fehér	A kék	Az összes
		számláló lapok száma		

s az egész anyagot február 15-ig betérjeszti közvetlenül az országos m. kir. statisztikai hivatalhoz. A netalán mutatkozó hiányokat a február 5-ike és 15-ike közti időközben köteles a helyszínén gondosan kijavíttatni. Hogy azonban ily utólagos javításokra szükség ne legyen, a községi és körjegyzők s a számlálást végző többi egyének már előre kellőleg beoktatandók s részletes utasításokkal látandók el.]

A cigányok számbavételére kétféle felvételi minta szolgál. Az I. minta az egyéni számlálólap.

A számlálólapok, mint a népszámlálás alkalmával, ezúttal is kétféle színben nyomattak; a férfiak fehér, a nők kék lapot nyernek s minden egyes egyénről külön számlálólap állítandó ki.

A számlálólap kitöltésére nézve részletes utasítást tartalmaz a II. számú minta, mely a különben is világos kérdőpontokat még inkább megmagyarázza. A II. számú minta 1. és 2-ik lapját ez az utasítás foglalja el, a 3. és 4. lapon ellenben ismét kérdőpontok vannak, melyek a községben tartózkodó cigányság általános viszonyait tudakolják, külön az állandóan megtelepedett, külön a huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó, de le nem telepedett és külön a vándorczigányokról. Minden községről csak egy ilyen kimutatás állítandó ki, de kívánatos, hogy az itt adott válasz minél alaposabb, minél kimerítőbb legyen s lehetőleg hű képét adja a cigányság társadalmi helyzetének, életmódjának, vagyoni és foglalkozási viszonyainak, stb.

A számlálást lehetőleg ingyenes hivatalos erővel kell végrehajtani, ha azonban esetleg itt-ott díjazott ügynökök alkalmazása válnék szükségessé, az így felmerülő költség a belügyminiszterium által fog fedeztetni s e végből ide felterjesztés lesz teendő.

Végül szükségesnek látom megjegyezni, hogy ezen felvétel pontosságára és megbízhatóságára nagy súlyt fektetek s elvárom a vármegye közönségétől, hogy a leglelkiismeretesebb buzgósággal fog megfelelni várakozásomnak.

Budapesten, 1892. évi december hó 15-én.

Hieronymi, s. k.

Ugyanakkor a m. kir. belügyminiszter úr a városi törvényhatóságokhoz is intézett körrendeletet, melynek szövege egyezik a fent közlöttel, kivéve hogy az ott [] jel közé tett helyek itt kimaradtak s a határidőre vonatkozó intézkedés így módosult:

»A betöltött felvételi minták is legkésőbb február hó 5-ig közvetlenül az országos magy. kir. statisztikai hivatalhoz küldendők be.«

A körrendeletekben megnevezett I. számú minta, az egyéni számláló-lap a férfiak számára (fehér színű) következő tartalmú volt:

I. minta.

Vármegye
Járás
Község

Számláló lap

férfiak számára

F. szám	Kérdés	Válasz
1	Mi a vezeték- és keresztnéve?	
2	Hány éves?	
3	Hol született, mely országban, megyében, községben?	
4	Állandóan letelepedett, huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó, vagy vándorczigány-e?	
5	Mióta tartózkodik a községben? (Hány év, hónap vagy nap óta?)	
6	Házban, putriban, kunyhóban, földalatti üregben vagy sátor alatt lakik-e?	
7	Mi a hitfelekezete?	
8	a) Mi az anyanyelve? b) Anyanyelvén kívül mely nyelveket beszéli még?	
9	Mi a családi állapota (nőtlen, törvényes vagy törvénytelen házasságban élő, özvegy, törvényesen vagy törvénytelenül elvált)?	
10	Mi a rendes foglalkozása?	
11	Mivel foglalkozik mellékesen?	
12	Ha nincs foglalkozása, miből tartja fenn magát?	
13	Tud-e { írni? { olvasni?	

Ettől a nők számára való kék színű számláló-lap csak annyiban tért el, hogy a 9. kérdőpontban a *nőtlen* kifejezés helyett ez áll: *hajadon*.

A II. számú minta, az utasítás és általános kimutatás, a következő szövegű volt

II. minta.

Utasítás

a cigányok megszámlálásához.

I. Utasítás a számlálólapok betöltéséhez.

1. Az 1893. évi január 31-én a községben vagy annak határában s a hozzátartozó pusztákon, telepeken, stb. tartózkodó minden cigányról, **férfiről, nőről, gyermekről**, külön számláló-lap állítandó ki. Az összeírást a mondott napon kell megkezdeni és ugyanazon napon kell befejezni, hogy a tartózkodási hely megváltoztatása következtében se ne maradjon ki az összeírásból egy cigány sem, se kétszer ne vétessék senki számba.

2. A férfiak és fiúgyermek számára **fehér**, a nők és leánygyermek számára **kék** lapok használatnak.

3. Az *életkort*, ha pontosan nem lehet, legalább megközelítőleg kell bejegyezni.

4. *Állandóan letelepedett cigányoknak* azok tekintendők, akik állandó, rendes tartózkodási helylyel bírnak, tekintet nélkül arra, hogy a számlálás idejében saját községükben voltak-e s ott vétettek-e számba, vagy más községben. *Huzamosabb ideig egy*

helyben tartózkodó cigányok azok, kik bizonyos foglalkozás, pl. teknővájás, aranymosás, stb. végett, hetekig, hónapokig, sőt néha esztendőig egy helyben tartózkodnak, a nélkül, hogy ott állandóan megtelepednének. Végre *vándor-cigányoknak* azokat tekintjük, kik családostól, sátorostól faluról-falura kóborolnak.

5. *Anyanyelv* gyanánt nem kell szükségképen cigányt bejegyezni, ha valamely cigány magyarnak, tótnak, németnek, stb. vallja magát, akkor magyar, tót, vagy német anyanyelvűnek kell beírni. Tekintetbe kell azonban venni, hogy a vándorcigányokat köznyelven oláh-cigányoknak is nevezik, a miből azonban nem következik, hogy anyanyelvük oláh volna: ezeknek többnyire cigány az anyanyelvük, de lehet más hazai nyelv is.

6. *A családi állapotnál* nemcsak a törvényes, hanem a törvénytelen állapotot is be kell jegyezni, mert ez a cigányoknál nagyon gyakori.

7. *Rendes foglalkozásnak* azt tekintjük, a mi az illetőnek fő kereseti forrását képezi. Például: zenész, kovács, üstfoltozó, teknővájó, fakanálkészítő, aranymosó, vályogvető, lókupez, stb. Ha esetleg külön nyári és téli foglalkozása van, azt is meg kell külön nevezni, valamint azt is, ha főfoglalkozásán kívül mellékkeresete is van. Gyermekeknél a foglalkozásra vonatkozó rovatok — ha csak kivételesen foglalkozásuk nincs — üresen maradnak.

8. Ha felnőtt egyéneknek nincs foglalkozásuk, ki kell mutatni, hogy *miből tartják fenn magukat*: kártyavetésből, jövendőmondásból, kuruzslásból, lopásból, stb.?

9. Minthogy minden egyén külön *számláló-lapot* kap, annyi számláló-lap töltetik ki, a hány cigány a községben találtatik; ellenben minden községről csak *egy általános kimutatás* készül, melyben külön a *megtelepült*, külön a *huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó* és külön a *vándor-cigányokról* minden említésre méltó följegyeztetik, részint az egyes kérdőpontokra adott válaszban, részint az »egyéb megjegyzések« cím alatt.

II. Utasítás az általános kimutatás betöltéséhez.

Az *általános kimutatás* kitöltésénél a következő főbb irányelvek tartandók szem előtt:

1. *A megtelepült cigányoknál* különösen fontos, hogy a többi lakosságtól külön, a falu végén vagy a község egy bizonyos részében lagnak-e, vagy pedig a községben szétszórva, vegyesen a többi lakossággal?

A cigányházak, cigányputrik, stb. külön-külön szám szerint kimutatandók. Házaknak tekintendők azok a laképületek, melyek a többi községi lakosok lakházaitól nem nagyon különböznek; putriknak a kis nyomorult cigányviskók, melyeknek azonban fala és ablaka is van; kunyhóknak pedig a csőszkunyhók módjára földbeeresztett horogfákra erősített zsuptetőből álló, vagy kukoricaszárral, esetleg gazzal borított lakhelyek.

Külön kimutatandó a cigányok tulajdonában levő vagy bérben birt kertek és külön az egyéb földbirtokok területe.

Ha a cigányok gyermekei nem járnak iskolába, megemlítendő, hogy a cigányszülőknél múlik-e, vagy a községi lakosok nem engedik, hogy gyermekeikkel cigánygyermekek egy iskolába járjanak?

Az »*egyéb megjegyzések*« czimen mindazt föl kell jegyezni, ami a letelepedett cigányok életmódjára, foglalkozására, erkölcsi és társadalmi magaviseletére jellemző. Különösen ki kell emelni, hogy fordulnak-e elő s mily gyakran *összeházasodások* a cigányok és a többi községi lakosok közt?

2. *A községben huzamosabb ideig tartózkodó, de állandóan le nem telepedett cigányok* többnyire valamely foglalkozás üzése végett szoktak megszállni egy bizonyos helyet; megnevezendő tehát a foglalkozás vagy egyéb ok, mely tartózkodásukat indokolja s kimutatandó, hogy mennyi ideig szoktak rendszeren ott tartózkodni.

Az »*egyéb megjegyzések*« cím alatt ugyanazokra a dolgokra kell tekintettel lenni, mint a megtelepült cigányoknál, csak hogy azonfelül megemlítendő, hogy mily viszony van a cigányok s a nekik telephelyet, nyers anyagot vagy foglalkozást nyújtó birtokosok, például erdőbirtokosok közt.

3. *A vándorcigányoknál* kimutatandó, hogy a számlálás idejében hány karaván, vagyis összetartozó egyénekből álló cigány-csapat volt a községben; de kimutatandó az is, hogy a községet évenként körülbelül hányszor látogatja meg ily vándorcigány-csapat? Kimutatandó továbbá a vándorcigányok birtokában talált sátrak, továbbá kocsik vagy kétkerekű kordélyok, lovak, szamarak és öszvérek száma. Az »*egyéb megjegyzések*« cím alatt épúgy föl kell jegyezni minden jellemző adatot, mint a megtelepült cigányoknál.

Vármegye
Járás
Község

Általános kimutatás

a községben tartózkodott cigányokról.

I. Állandóan letelepedett cigányok.

1. A cigányok a községnek külön részében lagnak-e vagy a többi lakossággal vegyesen?

2. Hány cigányház, putri, kunyhó és földalatti odu van a községben?

3. A községben hány cigánynak van kertje vagy földbirtoka, mennyi a cigányok tulajdonát képező kertek vagy földbirtok összes területe?

4. Hány cigány haszonbérel kertet vagy földbirtokot és mily terjedelműt?

5. A letelepült cigányok gyermekei járnak-e iskolába és mily eredménnyel?

6. Egyéb megjegyzések az állandóan letelepedett cigányok életmódjáról, foglalkozásáról, magaviseletéről, stb.

II. A községben huzamosabban tartózkodó, de állandóan le nem telepedett cigányok.

1. Milyen okból tartózkodnak a községben, vagy annak határában?

2. A községben való tartózkodásuk körülbelül mennyi időre terjed?

3. Egyéb megjegyzések életmódjukról, foglalkozásukról, magaviseletéről, stb.

III. A községben talált vándorcigányok.

1. Hány karaván tartózkodott a községben a számlálás idejében s egy-egy karaván körülbelül hány főből állott?

2. A községben évenként körülbelül hány cigány karaván fordul meg?

3. A számlálás idejében a községben tartózkodott vándorcigányoknak:

a) hány sátruk volt?

b) hány kocsijuk?

- c) hány kétkerekű kordélyuk?
- d) hány lovuk?
- e) hány szamaruk vagy öszvérük volt?

4. Egyéb megjegyzések életmódjukról, foglalkozásukról, magukviseléséről, stb.

Kelt 1893. február hó

Az adatokat felülvizsgálta:

Az adatokat összeállította:

A számlálási mintákra nézve néhány megjegyzést kell tennünk. A számláló-lap nagyjában egyezik ugyan az általános népszámlálásával, de az összeírás saját külön céljai szerint természetesen jelentős eltéréseket is mutat azzal szemben. E czélesság szempontjából nem lesz érdektelen, e különbségek lényegét megvilágítani.

A 2. rovat a: Mikor született? helyett a kérdést így teszi fel: Hány éves? Erre is gyakran csak megközelítő feleletet vár. Az idősebb cigány, különösen a kóbor, ritkán tudja pontosan éveinek számát. Az újszülött rajkónak, a cigány népdal szerint, a föld a bölcsője, az ég a takarója, az eső a keresztvíze. Az anya néha azt sem tudja, mely község határában szülte magzatát. Némely csecsemőt többször is megkereszteltetnek, más ellenben egészen anélkül marad.

Ezért a 3. rovatbeli kérdésre, mely különben egyezik az általános számláló-lap 3. rovatával, nem mindig biztos a felelet. Hasonló okokból teljesen mellőzendő volt ottan a népszámlálásnak a honosságra vagy illetőségre vonatkozó negyedik kérdése, melynek helyébe itt a nagy jelentőségű 4—6 rovat lépett. Az illetőség szabályozására irányult rendszabályok nem maradtak ugyan egészen hatástalanok a vándorcigányoknál sem, és úgy ezeknek, mint az egy helyen huzamosabb ideig tartózkodóknak egy része tudja és vallja illetőségét, és jórészt nyilvántartatnak is az illető községben, viszont azonban sokan tényleg nem tudják, hol születtek és hová valók, igen soknál ez a mostani helyzetben nem volna hivatalosan megállapítható; ezért sokan találomra és önkényesen vallják be illetőségök helyét és gyakran valahol állandóan letelepedetteknek mondják magokat a kóbor vagy félkóbor cigányok is; úgy hogy egészben véve olyan kétes alapú és ingadozó a nem állandóan letelepedett cigányok honossága, hogy biztos, határozott és reális adatokat követelő számláló-lapon azt egyelőre tekinteten kívül kellett hagyni. Tagadhatatlan azonban, hogy közigazgatási szempontból nem lett volna haszon nélkül való a honosság megállapításának megkísérlése; azon célból, hogy majd midőn erre a cigányügy adminisztratív rendezésénél feltétlenül szükség lesz, ellenőrizni, illetve végleg megállapítani lehessen az egyeseknek bevallott illetőségét, vagy pedig a kinél az nem deríthető ki, hivatalból megjelölni. De mikor ez tényleg foganatosítandó lesz, azon időre már ismét megváltozott a cigányok állománya, és honosságuk megállapítására más alapot kellend találni. Megjegyzendő különben, hogy a községek jelenleg szívesen elhárítják magukról a nem telepes cigányok illetőségét, mely gyakran sok teherrel és kellemetlenséggel jár.

A 4—6. rovat kérdései az összeírás sarkalatos pontjai. A felelet néha kissé habozó volt. Nem is lehet mindig könnyen és határozottan megkülönböztetni a huzamosb ideig egy helyen tartózkodó cigányt a vándortól. Abban az évszakban, melyben a számlálás foganatosított, különben határozottan vándor jellegű cigányok is gyakran huzamosabb ideig tartózkodnak egy helyen — telelés céljából, s ilyenkor gyakran lép az odu a sátor helyébe. E rovatokat különben a maguk helyén a számlálás eredménye feletti elmékedéseinkben behatóbban fogjuk méltatni. Itt csak akarjuk nyomatékosan kiemelni, hogy az indító in-

tenciók értelmében az egész számlálás e három kategoria tüzetes megkülönböztetésének alapjára van fektetve, s hogy ez vonul végig az egész munkálaton, erre van vonatkoztatva annak minden mozzanata.

A cigány számláló-lap 7. és 8. rováta lényegileg egyezik az általánosnak 5. és 6. rovatával. Az eltérés abban áll, hogy a cigányösszeírás az anyanyelven kívüli nyelvméret megállapításánál nem szorítkozik a hazai nyelvekre. Az eredmény különben a nem hazai nyelvekre nézve nem szolgáltat nevezetes tanulságokat.

9. rovatunk annyiban tér el az általános számláló-lap 7-ik rovatától, hogy a törvénytelen házasságokat és elválásokat is számba veszi. E családi állapot kiderítése általán nem nagyon biztos, de így is elég fontos, ha a tényleges demographiai állapotokat akarjuk megállapítani, ha össze akarjuk mérni a közfoglalom szerinti erkölcsi életet a cigány felfogással, és szabályozólag akarunk ez utóbbira hatni.

Az általános számláló-lapnak a foglalkozást megjelelő 8-ik rovatát a mi számláló-lapunk a 10. és 11. rovatra osztja, elkülönítvén a rendes foglalkozástól a melléket. E rovatokon fordul meg tulajdonképen a cigányügy összeírás gyakorlati célirányossága. Az ebbeli megállapodások eredményeinek tanulságai néprajzi szempontból is igen becsesek, s úgyszólván döntően fognak latba esni a cigányügy észszerű rendezésénél. De az általános demographiai állapotokra nézve is fontos tényező ez, mert péld. bizonyos vidék foglalkozás nélküli felnőtt egyéneinek aránya néha lényegesen módosulna, ha leütnék belőle a részben mozgó cigányokat. A népszámlálási számláló-lap 8. rováta, mely az önálló és nem önálló keresetet részletezi, itt nem birván jelentőséggel, mellőztetett. Az általános számláló-lapnak a gazda vagy eltartó főfoglalkozására vonatkozó 10. rováta helyébe itt egészen határozott kérdés lépett, mely természetesen csak a felnőttekre vonatkozik.

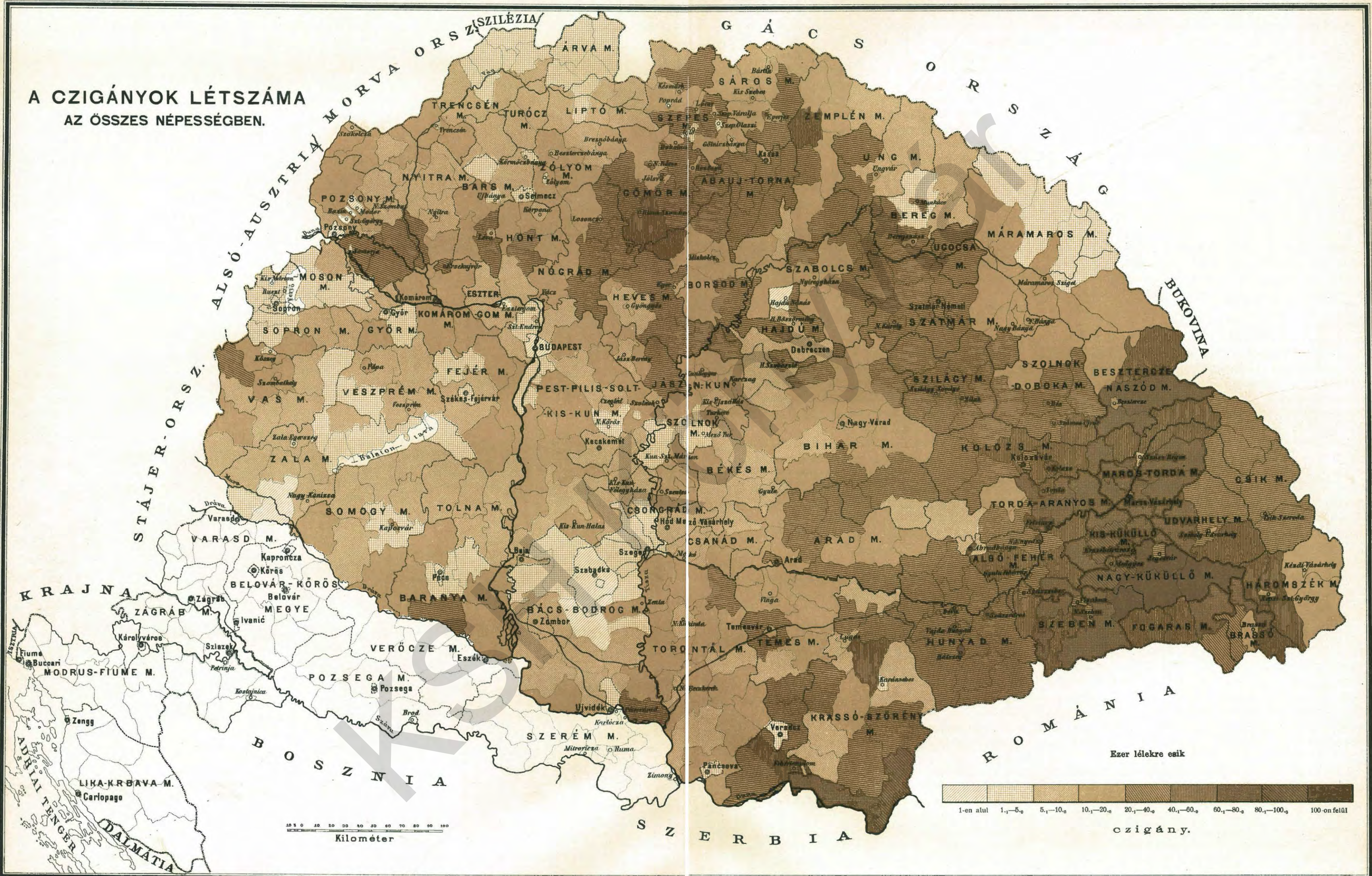
Számláló-lapunk 13. rováta azonos az általános számláló-lap 11. rovatával. Ez utóbbinak a betegségekre vonatkozó 12. rováta itt mellőztetett, mint az összeírás külön céljaira, de az általános cigány állapotokra nézve is nem lényeges; nem lett volna ugyan érdektelen és tanulság nélkül, tüzetesebben megállapítani a cigányok betegségi állapotát, vidékenkint a betegségek neme és tartama s az életkorhoz való viszonya szerint, különös tekintettel azon kórságokra, melyek bizonyos összefüggésben állanak a cigányok életmódjával és faji jellegével. De tekintve azt, hogy az általános népszámlálás alkalmával is a betegségi rovat kitöltése rendkívül sok nehézségbe ütközött, hogy nem volt pontos és tüzetes, nem szolgáltatott megbízható eredményeket és elég értékes tanulságokat, — itt nem látszott czélszerűnek e rovatot honnyodalmasabbá tenni a kérdések sorozatát.

Az »Általános kimutatás« szövegezésénél is irányadók voltak az összeírás különös céljai. A rovatok elég világosan beszélnek, s az utasítás kellően tájékoztat a célzatok iránt. Az »Egyéb megjegyzések« rováta talán jó alkalmat kínált volna a cigány népelet behatóbb vizsgálására és részletesebb észleletek összefoglalására. De e tekintetben korlátoznia kellett magát, óvakodni kellett az igen sokat markolástól, hogy a kívánatos egyes részletek miatt ne tétessék kockára a feltétlenül szükséges egészben a biztosan elérhető eredmény.

A belügyminiszter úr rendelete értelmében az országos m. kir. statisztikai hivatal a cigány összeírás ügyében az eljárás egyszerűsítése céljából egyenesen az egyes járások főszolgabírói hivatalával érintkezett, ezekhez küldötte a nyomtatványokat és ezektől közvetlenül vette át a kimutatásokat. A főszolgabírói hivatalokhoz intézett körrendelet szövege a következő volt:

Sorszám	Országgrész, vármegye, községek	A község összes lakossága	A cigányok száma	Sorszám	Országgrész, vármegye, községek	A község összes lakossága	A cigányok száma	Sorszám	Országgrész, vármegye, községek	A község összes lakossága	A cigányok száma
	11. Mérk	1.731	101		8. Jabuka	1.198	169		21. Szász-Budak	414	72
	12. Tisza-Berek	634	83		9. Paulis	2.007	149		22. Fehéregyház	526	67
	13. Angyalos	620	68		10. Grebenácz	2.035	145		23. Vinda	509	64
	14. Komlót-Tótfalu	579	63		11. Izbistye	2.416	139		24. Szász-Bongárd	473	61
	15. Felső-Boldád	509	54		12. Lippa	7.000	133		25. Király-Németi	457	58
7	Szilágy vármegye:				13. Hittiyás	1.716	125	3	Brassó vármegye:		
	1. Zsibó	2.279	129		14. Iktár	888	120		1. Hosszúfalu	6.420	293
	2. Hadad	1.830	128		15. Dentica	3.188	117		2. Tüskös	3.277	273
	3. Tasnád	3.677	121		16. Opatica	858	113		3. Földvár	2.212	221
	4. Nagyfalu	1.922	114		17. Szirbova	765	113		4. Szent-Péter	1.871	176
	5. Kerestelek	695	90		18. Fönlak	3.009	112		5. Szász-Hermány	2.147	170
	6. Czikó	434	80		19. Gyírok	2.022	103		6. Szász-Magyaros	1.392	170
	7. Boronamező	422	52		20. Gajtásol	367	63		7. Krizba	1.691	157
8	Ugocsa vármegye:			5	Torontál vármegye:				8. Tatrang	3.251	157
	1. Nagy-Szöllős	5.187	170		1. Nagy-Komlós	5.235	256		9. Apáca	1.769	156
	2. Tisza-Ujlak	2.845	156		2. Aracs	7.550	199		10. Prázmár	3.531	156
	3. Túr-Terebes	3.178	124		3. Szent-Péter	2.965	175		11. Rozsnyó	4.409	148
	4. Halmi	2.051	117		4. Pészak	3.139	169		12. Feketehalom	4.035	135
	5. Tisza-Keresztúr	554	87		5. Egres	3.491	164		13. Bácsfalu	1.862	126
	6. Bábony	545	80		6. Ó-Bessenyő	6.331	164		14. Botfalu	2.232	106
	<i>f) Tisza-Maros-szöge.</i>				7. Szerb-Nagy-Szt-Miklós ...	10.340	161	4	Csík vármegye:		
1	Arad vármegye:				8. Basahid	4.192	154		1. Gyergyó-Szent-Miklós ...	6.104	130
	1. Ó-Szent Anna	4.458	348		9. Réva-Ujfalu	7.391	150		2. Gyergyó Ditró	5.811	122
	2. Magyar-Pécska	8.336	274		10. Bánlak	2.522	137		3. C-ik-Szent-Domokos	3.521	104
	3. Boros Jenő	5.126	215		11. Román-Kécsa	2.664	135	5	Fogarás vármegye:		
	4. Pankota	4.896	171		12. Perlasz	4.583	132		1. Fogaras	5.861	517
	5. Radna	2.235	169		13. Zombolya	9.580	132		2. Zernest	3.435	316
	6. Zaránd	2.933	158		14. Melence	8.691	128		3. Ó-Sinka	1.464	254
	7. Seprős	4.163	153		15. Szöreg	3.337	126		4. Kucsuláta	1.389	171
	8. Ó-Pécska	7.743	141		16. Karlova	4.704	125		5. Felső-Porumbak	2.046	141
	9. Talpas	2.190	130		17. Román-Écska	2.774	123		6. Sárkány	1.556	138
	10. Buttyin	3.034	120		18. Perjámos	5.953	119		7. Szunyogszék	2.115	132
	11. Solymos	1.615	106		19. Dobricza	3.031	118		8. Felső-Komána	762	124
	12. Elek	6.629	104		20. Szerb-Módos	2.922	117		9. Felső-Venice	588	124
	13. Kovaszincz	3.198	104		21. Szerb-Csene	2.254	115		10. Persány	955	110
	14. Milova	498	87		22. Rudna	1.288	111		11. Kopacsul	1.224	102
	15. Ignest	369	52		23. Czrepája	4.893	108		12. Alsó-Utsa	948	95
2	Csanád vármegye:				24. Grabác	2.644	107		13. Ruskor	675	77
	1. Battonya	12.018	225		25. Dolovo	6.434	103		14. Dezsán	577	68
	2. Nagylak	12.800	144		26. Szerb-Klári	2.537	102				
	3. Sajtény	4.968	108					6	Háromszék vármegye:		
	4. Apátfalva	5.158	102						1. Uzon	1.875	217
3	Krassó-Szörény vármegye:			1	<i>g) Erdély.</i>				2. Bodola	1.725	208
	1. Langenfeld	1.251	391		1. Alsó-Fehér vármegye:				3. Bölön	2.265	188
	2. Ó- és Uj-Zsupanek	1.418	334		1. Balászfalva falu	906	287		4. Nyén	2.355	174
	3. Dognácska	3.491	326		2. Alvincz	3.735	260		5. Mikó-Ujfalu	1.271	144
	4. Mehádia	2.480	295		3. Fel-Enyed	1.178	232		6. Kis-Borosnyó	1.288	127
	5. Orsova	3.564	281		4. Szász-Csanád	1.859	182		7. Hidvég	1.756	110
	6. Jeselnicza	930	245		5. Vingárd	1.945	182		8. Miklósvár	711	94
	7. Német-Bogsán	2.956	242		6. Maros-Ujvár-Akna	3.418	163		9. Előpaták	672	76
	8. Szokolovác	1.925	219		7. Csóra	1.735	155				
	9. Zséna	587	217		8. Csicsó-Holdvilág	895	149	7	Hunyad vármegye:		
	10. Zlaticza	1.158	209		9. Magyar-Igen	1.447	143		1. Kudzsir	3.647	165
	11. Örményes	2.343	202		10. Gergelyfája	1.215	141		2. Romosz	1.673	161
	12. Berzászka	1.848	201		11. Magyar-Csesztve	611	117		3. Brád	3.006	159
	13. Temes Szlatina	1.791	199		12. Krakko	1.380	112		4. Algyógy-Alfalu	993	123
	14. Teregova	2.966	196		13. Sárd	1.422	111		5. Cserna	142	110
	15. Szikevica	2.147	180		14. Kis-Enyed	783	99		6. Zalasd	591	109
	16. Jablanicza	1.822	177		15. Székás-Prezaka	692	96		7. Kasztó	910	104
	17. Cserestemes	629	175		16. Miklóslaka	592	94		8. Szirb	716	101
	18. Uj-Moldova	3.389	159		17. Csombord	730	88		9. Bábolna	932	99
	19. Ohaba-Mutnik	877	143		18. Czufut	662	82		10. Balomir	300	86
	20. Fényes	881	134		19. Czimtos	685	76		11. Mihelény	586	83
	21. Macsova	580	133		20. Magyar-Csúcs	536	61		12. Urik	392	68
	22. Facset	1.912	122		21. Maros-Gombás	446	61		13. Prihodest	360	66
	23. Ljupkova-Dolnja	1.402	119		22. Gonca	472	60		14. Nozság	488	64
	24. Prigor	1.719	115		23. Kanény	306	58		15. Cserna-Keresztúr	503	57
	25. Pervova	1.121	114		24. Magyar-Kapud	500	55		16. Koroja	381	54
	26. Nájda	2.610	104	2	Besztercze-Naszód vármegye:			8	Kis-Küküllő vármegye:		
	27. Radimna	736	100		1. Román-Budak	969	228		1. Kerelő-Szent-Pál	861	271
	28. Kossovica	180	86		2. Nagy-Ilva	2.808	222		2. Nagy-Ekemező	1.341	251
	29. Ó-Ogradena	747	83		3. Kis-Demeter	824	190		3. Bun	1.768	228
	30. Tinkova	671	76		4. Lekence	1.879	190		4. Adámos	1.470	225
	31. Román-Pozsezsena	615	74		5. Ó-Radna	3.634	175		5. Dicső-Szent-Márton	2.421	221
	32. Tuffer	551	71		6. Harina	804	164		6. Szász-Vesszős	1.003	202
	33. Zavojs	397	63		7. Pinták	686	160		7. Szász-Bonyha	1.183	196
	34. Divics	577	60		8. Petres	1.157	159		8. Felső-Bajom	1.435	183
	35. Homosdia	320	60		9. Jád	1.426	148		9. Radnót	1.662	183
4	Temes vármegye:				10. Nagy-Demeter	1.635	129		10. Hosszúasztó	1.377	158
	1. Kussics	2.403	465		11. Zsolna	561	120		11. Désfalva	875	155
	2. Mehala	4.965	294		12. Szász-Szent-György	1.115	117		12. Bolkács	1.414	153
	3. Jaszenova	2.054	252		13. Sófalu	687	108		13. Darlacz	1.607	148
	4. Nikolincze	3.299	218		14. Borgó-Tiha	2.067	102		14. Bethlen-Szent-Miklós ...	1.205	145
	5. Kis-Szredistye	625	192		15. Törpény	1.068	100		15. Alsó-Bajom	1.730	137
	6. Zagaicza	1.049	182		16. Dipse	690	98		16. Küküllővár	1.535	129
	7. Dubovác	964	169		17. Vermes	739	89		17. Királyfalva	1.194	124
					18. Felső-Balászfalva	605	80		18. Zsidó	1.308	121
					19. Várhely	652	78		19. Mikeszása	1.484	113
					20. Szépnay	511	75		20. Maros-Ugra	1.144	110

A CZIGÁNYOK LÉTSZÁMA AZ ÖSSZES NÉPESSÉGBEN.

A cigány származás és eredet megállapítása rendszerint nem ütközik tulságos nehézségekbe. A közvélemény, a nép tudata rendszeren igen biztosan evidentiában tartja a cigány eredetüket, s ezeknek elég határozott ismerve az anthropologiai jelleg, inkább mint a nyelv, mely az általános népszámlálások adataiban, mint a cigányság egyedüli kriteriuma szerepel. Pedig a mint látjuk, a cigány anyanyelvűek jelenleg még harmadrészt sem teszik az összes cigányságnak, míg a cigányul nem tudók több mint felét. Ha e két tételt összegezzük és az összes létszámból levonjuk, a maradék azon cigányok számát mutatja, kiknek az anyanyelvük nem a cigány, de a kik tudnak cigányul is; ezek az összes cigányságnak mintegy 20%-át teszik. Mindezen adatok csak a külön cigányösszeírásból voltak nyerhetők, a mely csak arról nem nyújt felvilágosítást, hogy hány nem cigány eredetű egyén tudott cigányul. Az 1880-iki népszámlálás szerint 18.858 nem cigány anyanyelvű tudott cigányul. Hogy ezek közt hány volt a cigány *faju*, nem dönthető el.

Hogy az 1880. népszámlálás milyen ingatag volt a cigányul beszélők számának meghatározásában, arra csak egy csattanós példát akarunk felhozni. A számlálás szerint volt Budapest fővárosban cigányul tudó magyar anyanyelvű férfi 11, magyarul tudó cigány anyanyelvű 5, együtt 16 cigányul beszélő férfi személy. Ezzel szemben pedig volt akkor a fővárosban már valami 50 cigány-zenekar, melyeknek tagjai majdnem mind tudtak cigányul. Egyéb tekintetben is ilyen megbízhatatlanok lehetnek az általános népszámlálás cigány adatai.

Ha egyszer meg van állapítva a cigányfajtság, akkor a nyelvbeli viszonyok könnyebben tisztázhatók. Akkor már sokkal kevesebb ok lehet úgy a cigány nyelv tudásának, mint a cigány anyanyelvűségnek eltagadására. De az összeírók is világosabban eligazodhatnak a nyelvismeretre nézve s nincs annyi alkalmuk sem tévedni, sem tévesztetni.

Azért kellett már az általános létszámnál némi tekintettel lennünk a nyelvre, mert az általános népszámlálásoknál ugyszólván kizárólagosan ez határozta meg az illetők cigányvoltát.

Az összes cigányok nagy számának (274.940) majdnem $\frac{9}{10}$ -e (243.432) állandóan letelepedettnek vétetett fel; aránylag nem nagy százalék (valami $7\frac{1}{2}$) esik a huzamosb ideig tartózkodóknak bizonytalan kategóriájára (20.406), míg a határozottan vándorcigányoknak összeírtak immár nem mutatnak valami ijesztő számot (8.938).

Már megjegyeztük, hogy az összeírás adatait általában teljesen hiteleseknek és reálisoknak fogadhatjuk el. Hézagaira már a bevezetésben rámutattunk, e tekintetben tehát kiegészítésnek van helye. Aztán mint ethnographiai alapu részleges összeírás már a dolog természeténél fogva is némi correctiot tesz szükségessé; még pedig pozitív irányban. Ugyanis az, hogy nem cigányt cigány számba vettek volna, nem igen képzelhető, de kétségtelen, hogy az említett feltünőbb hézagokon kívül is kimaradt a cigányok bizonyos nem jelentékeny része ez összeírásból.

A vándor cigányoknál a községi kimutatásokból és szolgabírói felülvizsgálatokból merithető meggyőződés szerint a kimaradtak száma nem lehet tetemes. De a cigányok a hatósággal való érintkezéstől különben is nagyon félnek, s az összeírás céljára nézve helyenkint rémitgető és babonás mende-mondák is keletkeztek közöttük — tehát feltehető, hogy mindent elkövettek az összeírás elkerülésére, s erre talán némi alkalmat adott a zord évszak is, midőn nem volt olyan könnyű nagy kiterjedésű, kivált erdős-hegyes határokat a cigányokért felkutatni, ámbár viszont nekik is nehezebb volt ilyenkor félreeső vadon helyen lappangani.

Aránylag legkevesebb maradhatott ki a huzamosb ideig egy helyen tartózkodók közül. Ezek notoriusok mint cigányok és tartózkodási helyök, számuk és keresetük az illető vidéken többnyire ismeretes; ezen évszakban nem is igen szoktak lakó helyet változtatni.

Jelentékenyebb kimaradásokat kell megállapítanunk az állandóan letelepedett cigányoknál.

Itt a véletlenül kimaradtak mellett, kiknek száma hozzávetőleg sem tudható, szerepelnek némely helyen a tévedésből vagy mulasztásból mellőzöttek, kiknek hiányát a táblázatok hézagai mutatják s kiknek számát megközelítőleg ki lehet egészíteni.

Az összeírás nem talált letelepedett cigányokat, (vagy a köztudomásu állapottal szemben feltünően csekély számban), a következő városokban: Esztergom, Pécs, Székesfehérvár (2), Győr, Kőszeg, Zala-Egerszeg, Szabadka, Karánsebes, s még néhány kisebb r. t. városban. Pedig köztudomásu, hogy e helyeken mindeütt vannak cigány zenekarok, melyek számos (részben családos) tagjainak cigány jellege kétségtelen. Budapest székes főváros cigány eredetű lakosainak száma valószínűleg felül van a félezren. Az itteni cigányzenészek egy részének családja vidéken tartózkodik.

Mint hogy a cigányösszeírás inkább csak a köztudatra támaszkodott és nem történt pl. házkint vagy köteles jelentkezés alapján, fel kell tenni, hogy minden gondosság és pontosság mellett is kimaradtak az összeírásból olyanok, kiknek cigány volta nem tudatik, (ilyen konkrét esetről van említés a kimutatásokban) vagy a kik véletlenül elkerülték az összeírók figyelmét. Mind e mellőzötteket összevéve, a magyarországi cigányok összes létszáma bizony tehető kerekszámban legalább 280.000-re.

Az összes cigányoknak az ország vidékeire való eloszlását, illetve a cigányoknak az összes lakossághoz való arányát járásokonként igen szemléltetően és áttekinthetően mutatja az erre vonatkozó nagy grafikai ábrázolásunk.

Ebből látjuk, hogy a legsötétebb országrész Erdély, a cigányságnak klasszikus földje. Innen kerültek a cigányok valami 50 évvel ezelőtt Magyarország szívébe, a honnan aztán szétszóródtak egész Európába. Hogy Erdélyben annyi a cigány, az összes lakosságnak majdnem $\frac{5}{10}$ -a, az e terjedési irányon és az országrésznek többféle, a cigányokra nézve igen kedvező viszonyán kívül Románia szomszédságából is magyarítható, mert ez államban vannak a cigányok az összes országok közt legnagyobb relativ számban.

Erdélyben különösen a Küküllőmenti vidékeken sűrű a cigányság s Nagy-Küküllő megyében eléri a legnagyobb absolut és relativ számot, 14.037, a mi meghaladja az összes lakosság 10%-át. A keleti székelyföldnek s a nyugoti részeknek orographiai és ethnographiai viszonyai kevésbé kedveznek a cigányok tartózkodásának. Erdélyből két irányban ágaznak be az anyaországba a sűrűbb cigányságu vidékek; északnyugoti irányban, az északkeleti határhegyek s a Nagy-Alföld közt igen kedvező terepen, s délnyugatra, különösen az országnak Románia és Szerbia közé ékelt legdélibb szögében, hol ezt a torlódást részben épen a határalakulat magyarázza. Ezenkívül az országban szétszórva, több kevesebb sűrűséget mutatnak kisebb-nagyobb pontok, különösebb összefüggés és evidensebb okság nélkül. Az ország nyugoti részében, a nyugati kultura közelében ritkább a cigányság, pedig a Dunántulnak dombvidéke különben eléggé megfelelne a cigány-természetnek. A domborzati viszonyokat tekintve ugyanis általában úgy látszik, hogy a magas terméketlen hegység és a határozott mélysík kevésbé kedveznek a cigánytenyészetnek. Amott nehéz a megélés és az egészen szegény lakosságon nem igen lehet élőküdni, sármunka nincs, a vasmun-

kának annyiban van keletje, hogy kevés a rendes iparos, alkalom a famunkára volna, melylyel azonban a többi lakosság is foglalkozik házi iparilag s mely nem tarthat el nagyobb tömegeket. A teljes síkság sem felel meg egészen a hegyoldalt, patakpartot kedvelő cigány természetnek. Az alföld nagy községei nagyobb méretű rendes gazdálkodásukkal nem szorulnak rá a primitív cigány iparra. Az alföld kemény, szigorú földmives munkája nem való a cigánynak, de a munkás kéz hiánya itt mégis aránylag sok cigány napszámot foglalkoztat. A zenész elemnek azonban éppen a zsiros alföldön van Eldorádója.

A hydrographiai viszonyoknak, úgy látszik, nincs különös hatása a cigányok elhelyezkedésére.

A mi az ország nemzetiségeit illeti, a cigányok leginkább oláh lakta vidékeken vannak legnagyobb számmal. Általában véve elég jól megférnek a magyarral is. A földrajzilag kevésbé rossz helyzetű tótok közt is elegenden vannak s helyenkint a szerbek közt is. A német természet merőben ellenkezik a cigánynyal. A ruthének közt igen kevés a cigány. Azonban a nemzeti-viszonylatokat illetőleg főképpen az e nemzetiségek lakta vidékek földrajzi viszonyai lehetnek mérvadók a cigányok arányosításánál. A cigányok nyelvi és nemzeti viszonyai különben az illető fejezetben behatóan tárgyaltnak.

A vándor cigányoknak az összes népességhez viszonyított létszámát feltüntető grafikai ábrázolás a főbb árnyalatokra nézve nagyjában megegyezést mutat az összes cigányok létszámát mutató nagyobb térképpel; ezt azonban a járások szerinti felosztása tarkábbá teszi, mint amazt a megyei felosztás. A vándor cigányok

térképén ezenkívül a különféle árnyalatok határozottabb csoportosítása és elkülönítése tűnik fel. Jellemző még az ország közepét északról-dél felé elfoglaló széles világos sáv, melybe Erdély felől Borsod-Heves meg Békés-Csanád-Csongrád megyék tömbjei nyulnak be nagyobb félszigetek gyanánt. A legsötétebb foltok: Nagyküküllő megye a legnagyobb abszolút és relatív számú cigány-sággal és Krassó-Szörény megye, melynek sok viszonya kedvez a vándor cigányoknak, a melynek területén a hazai és balkánbéli vándor cigányok több húzási vonala találkozik. Több megyében a cigányok vándorlása elleni szigorú intézkedések világosítják az árnyalatot; Győr megye éppen teljesen fehér maradt.

Végre érdekes azon nagy- és kisközségeknek is a számbavétele, hol a cigányok nagyobb relatív vagy abszolút számban találtak.

Elsoroljuk tehát a vármegyék sorrendjében azokat a nagy- és kisközségeket, melyekben az 50-en felüli cigányság az összes lakosságnak legalább 10%-át teszi, ugyszintén azokat, melyeknek határában az összeírás általában 100-nál több cigányt talált. A számoknak az egyes nemzetiségekhez való viszonyait az országos magyar kir. statisztikai hivatal 1893 évi nagy helységnév-tárából könnyen meg lehet állapítani. Egyéb viszonyokra nézve a természeti állapotokat feltüntető specialis megyei térképek sok érdekes összevetésre nyújthatnak alapot.

A cigánylakta községeknek és a különböző kategóriájú cigányoknak a viszonzszámait országrészenként a következő táblázat mutatja:

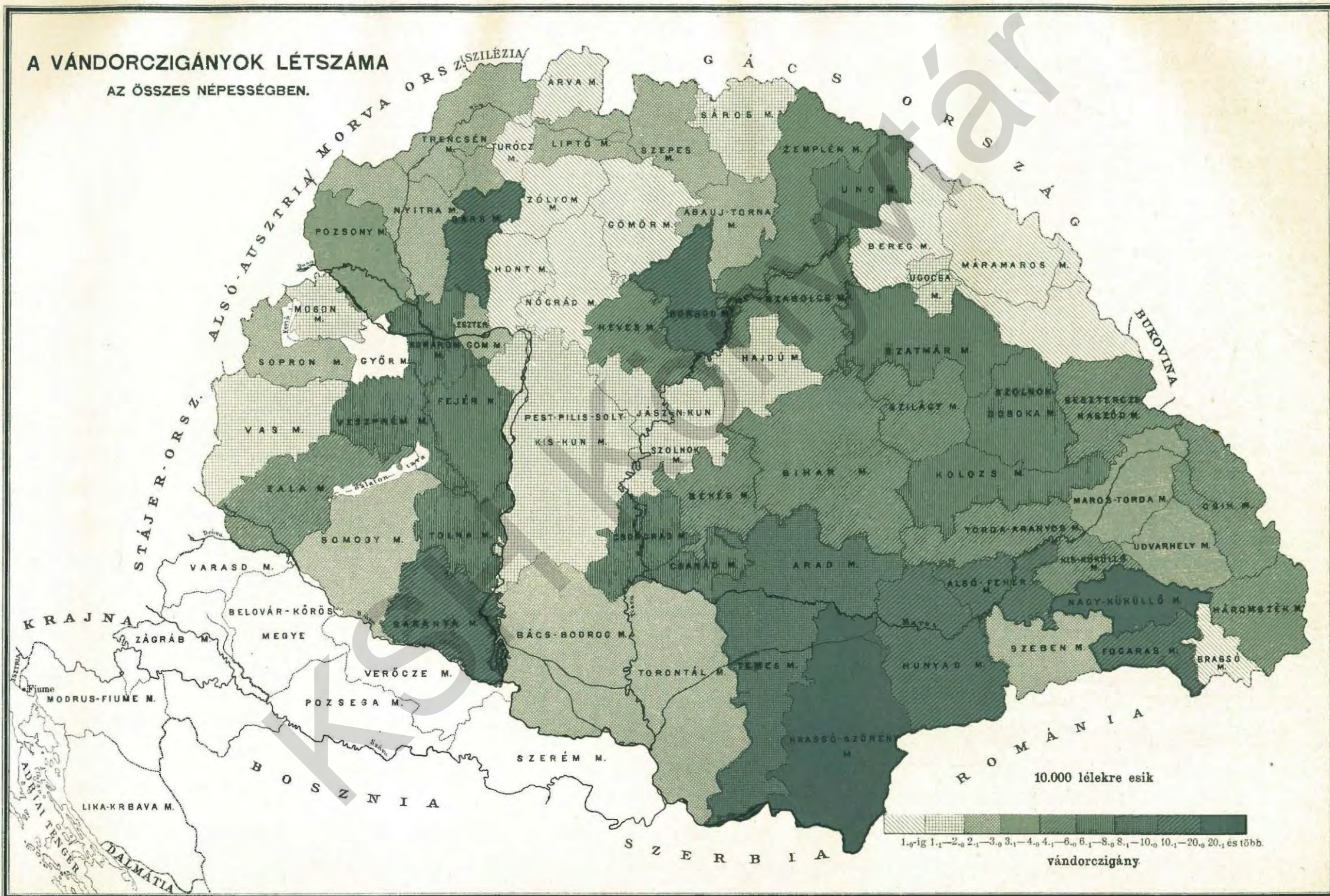
Ország rész	Hány %-át teszik						Az állandóan letelepedett	A luzamosabban tartózkodó	A vándor	Az összes	
	a cigánylakta községek az összes községeknek	az összes									czigányok az ország rész összes népességének
		czigányok az ország									
		az állandóan letelepedett	a luzamosabban tartózkodó	a vándor	összes	az összes					
	czigányainak					czigányok száma					
Duna bal partja	50	8'03	4'28	5'46	7'61	1'12	19.545	872	488	20.905	
Duna jobb partja	31	7'30	17'70	15'65	8'29	0'83	17.781	3.617	1.399	22.797	
Duna-Tisza köze	69	8'40	5'69	8'24	8'12	0'81	20.433	1.159	736	22.328	
Tisza jobb partja	67	10'97	13'60	6'65	10'94	1'98	26.707	2.275	594	30.076	
Tisza bal partja	83	13'16	16'63	10'16	13'21	1'76	32.036	3.392	908	36.336	
Tisza-Maros szöge	72	12'19	13'07	32'87	12'84	1'85	29.695	2.666	2.939	35.300	
Erdély	89	39'95	29'03	20'97	38'20	4'66	97.235	5.925	1.874	105.034	
Katonaság és letartóztatottak	—	—	—	—	0'79	—	—	—	—	2.164	
Együtt	63	100'00	100'00	100'00	100'00	1'80	243.432	20.406	8.938	274.940	

Konkrét számokban kifejezve azt, a mit az általános térkép 9 viszonyfokozatban szemléltet, a cigány lakosság arányá-

nak kimutatásával felsoroljuk a megyei és városi törvényhatóságokat s a rendezett tanácsú városokat.

A VÁNDORCZIGÁNYOK LÉTSZÁMA

AZ ÖSSZES NÉPESSÉGBEN.

POSNER KÁROLY LAJOS és FIA térképészeti műintézete metszése és nyomása.

Jegyzéke vármegyénként, fogyó sorrendben, azon kis- és nagyközségeknek, melyekben a cigányok száma a lakosságnak 10 %-át teszi, ha a cigányok száma legalább 50, vagy ha nem teszi is 10 %-át, de legalább 100.

Sorszám	Országgrész, vármegye, községek	A község összes lakossága	A cigányok száma	Sorszám	Országgrész, vármegye, községek	A község összes lakossága	A cigányok száma	Sorszám	Országgrész, vármegye, községek	A község összes lakossága	A cigányok száma	
	a) Duna bal partja.			10	Veszprém vármegye	—	—	5	Sáros vármegye:			
1	Árva vármegye	—	—	11	Zala vármegye:			1.	Mohnya	392	58	
2	Bars vármegye:				1.	Bocskai	361	143	2.	Magyar-Baszlavicza	356	51
	1. Nagy-Sáró	1.006	137		c) Duna-Tisza köze.			6	Szepes vármegye	—	—	
	2. Nemes-Oroszi	754	133	1	Bács-Bodrog vármegye:			7	Ung vármegye:			
	3. Verebély	2.270	106		1.	Ó-Futtak	5.520	173	1.	Sztrajnyán	1.497	208
	4. Ó-Körmöske	489	50		2.	Mosorin	2.717	160	2.	Pálócz	1.920	141
3	Esztergom vármegye	—	—		3.	Ó-Becse	16.965	140	3.	Csap	1.629	103
4	Hont	—	—		4.	Bogyán	857	131	4.	Nagy-Szelmenecz	804	89
5	Liptó	—	—		5.	Tisza-Földvár	5.716	130	5.	Ruszkócz	374	73
6	Nógrád vármegye:				6.	Zsablya	6.697	128	6.	Homok	413	61
	1. Salgó-Tarján	9.478	197		7.	Déronya	2.340	120	8	Zemplén vármegye:		
	2. Erdő-Tarcsa	738	124		8.	Bogojeva	2.528	117	1.	Homonna	3.738	168
	3. Füle	1.904	111		9.	Káty	3.890	116	2.	Tőke-Terebes	4.189	127
	4. Szirák	1.514	101		10.	Kúla	8.480	112	3.	Sátoralja-Ujhely	13.017	117
	5. Nagy-Bárlány	530	85	2	Csongrád vármegye:			4.	Karád	2.169	107	
	6. Ipoly-Nyitra	497	58		1.	Mindszent	12.033	223	5.	Mogyoróska	495	82
7	Nyitra vármegye:				2.	Csongrád	20.802	190	6.	Makkos-Hotyka	462	68
	1. Szelőcze	1.671	138	3	Heves vármegye:			7.	Szolnoeska	411	57	
	2. Negyed	3.848	103		1.	Heves	7.271	214		e) Tisza bal partja.		
8	Pozsony vármegye:				2.	Lelesz	1.415	171	1	Békés vármegye:		
	1. Duna-Szerdahely	4.453	220		3.	Dormánd	892	141	1.	Szarvas	24.393	421
	2. Nagy-Magyar	1.212	190		4.	Tisza-Füred	8.024	132	2.	Békés-Csaba	34.243	307
	3. Zsigárd	2.866	139		5.	Tisza-Nána	4.356	132	3.	Békés	25.087	238
	4. Kislég	390	118		6.	Pásztó	5.111	119	4.	Tót-Komlós	9.636	210
	5. Kis-Magyar	420	94		7.	Kis-Köre	2.570	117	5.	Mező-Berény	12.469	169
9	Trencsén vármegye	—	—		8.	Pétervására	1.742	115	6.	Szeghalom	8.952	167
10	Turóc	—	—		9.	Hatvan	6.979	107	7.	Orosháza	19.956	159
11	Zólyom	—	—		10.	Kápolna	1.815	106	8.	Endrőd	10.898	150
	b) Duna jobb partja.			4	Jász-Nagy-Kun-Szolnok vm.:			9.	Vésztő	7.577	102	
1	Baranya vármegye:				1.	Jász-Apáti	10.401	362	2	Bihar vármegye:		
	1. Siklós	4.956	322		2.	Jász-Kis-Ér	5.973	271	1.	Nagy-Szalonta	12.650	230
	2. Mohács	14.403	297		3.	Jász-Ladány	8.149	213	2.	Derecske	8.272	176
	3. Bolmány	1.837	248		4.	Jász-Alsó-Szent-György	4.326	172	3.	Székelyhíd	4.507	175
	4. Versend	1.434	192		5.	Tisza-Roff	4.956	166	4.	Sarkad	8.244	153
	5. Dráva-Szent-Márton	856	149		6.	Madaras	7.673	164	5.	Tenke	3.257	139
	6. Gödre	1.096	139		7.	Tisza-Szalók	3.820	162	6.	Vértes	2.221	138
	7. Torjancz	709	91		8.	Kenderes	5.244	146	7.	Komádi	6.387	125
	8. Páprád	308	90		9.	Török-Szent-Miklós	18.772	145	8.	Mező-Telegd	1.805	117
	9. Monosokor	274	64		10.	Jász-Árokszállás	11.189	129	9.	Nagy-Léta	5.739	116
	10. Kákkics	547	60		11.	Jász-Pényszaru	4.783	126	10.	Élesd	1.739	115
2	Fejér vármegye:			5	Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vm.:			11.	Szalárd	1.913	106	
	1. Bicske	6.035	181		1.	Abony	12.012	279	12.	Hosszu-Pályi	3.130	103
3	Győr vármegye	—	—		2.	Uj-Pest	23.521	161	13.	Tamáda	1.441	103
4	Komárom vármegye:				3.	Tápió-Szele	5.571	152	14.	Margitta	4.302	100
	1. Ács	4.495	143		4.	Kun-Szent-Miklós	8.239	136	15.	Sólyom	470	86
	3. Udvard	4.174	120		5.	Monor	7.027	134	16.	Medgyes	674	71
	3. Tóváros	4.257	113		6.	Kalocsa	18.176	131	17.	Petrány	578	58
	4. Tata	6.925	109		7.	Rékás	3.901	129	18.	Sástelek	259	52
	5. Ó-Gyalla	2.362	101		8.	Isaszeg	2.341	128		3 Hajdú vármegye:		
5	Moson vármegye	—	—		9.	Lajos-Mizse	7.561	127	1.	Hajdú-Dorog	8.720	347
6	Somogy vármegye:				10.	Tápió-Bicske	2.970	112	2.	Hajdú-Hadház	7.954	217
	1. Barcs	4.427	193		11.	Uj-Kécske	6.723	108	3.	Balmaz-Ujváros	10.262	216
	2. Csurgó	3.672	156		12.	Tápió-Györgye	4.267	104	4.	Csege	3.739	106
	3. Szigetvár	5.078	135		13.	Csévár	655	68	5.	Nádudvar	7.835	101
	4. Dráva-Keresztur	537	71		d) Tisza jobb partja.			4	Máramaros vármegye:			
7	Sopron vármegye:				1	Abauj-Torna vármegye:			1.	Visk	4.054	169
	1. Csepreg	3.843	121		1.	Széplak	1.019	136	2.	Úrmező	1.599	150
	2. Beled	2.437	108		2.	Szepsi	1.765	106	5	Szabolcs vármegye:		
8	Tolna vármegye:				3.	Idrány	345	56	1.	Kis-Várda	6.458	284
	1. Paks	11.803	145		2	Bereg vármegye	—	—	2.	Tisza-Polgár	9.387	179
	2. Bába	3.982	104		3	Borsod vármegye:			3.	Uj-Fehértó	7.898	142
	3. Öcsény	3.734	104		1.	Mező-Kövesd	12.674	147	4.	Nyir-Bátor	5.061	135
9	Vas vármegye:				2.	Arló	1.458	144	5.	Balkány	4.399	128
	1. Ondód	616	207		3.	Mező-Csát	5.215	141	6.	Rakamaz	3.473	120
	2. Körmend	5.334	136		4.	Szendrő	2.628	140	7.	Tisza-Lök	3.954	108
	3. Bükkösd	1.007	108		5.	Diós-Győr	6.537	124	8.	Nagy-Kálló	5.632	104
	4. Vágod	547	108		6.	Bolyok	1.003	106	6	Szatmár vármegye		
	5. Ujtelep (lapincsi)	176	83		7.	Várkony	2.202	104	1.	Fehér-Gyarmat	3.612	193
	6. Győrvar	731	74		4	Gömör vármegye:			2.	Erdőd	2.671	153
	7. Buglóc	309	56		1.	Jánosi	1.270	166	3.	Szaniszló	4.252	143
	8. Halastó	251	53		2.	Klenóc	4.591	127	4.	Máté-Szalka	4.589	139
	9. Ó-Hodász	316	51		3.	Guszona	871	114	5.	Nagy-Somkut	2.315	122
					4.	Harmacz	686	76	6.	Bot-Palád	1.017	115
					5.	Alsó-Kalosa	446	72	7.	Mikola	1.579	114
					6.	Királyi	496	71	8.	Nagy-Ecsed	3.143	112
					7.	Gortva-Kisfalud	462	60	9.	Király-Daróc	2.348	102
								10.	Kántor-Jánosi	1.714	101	

melykor rászorult a szolgabírói ellenőrzés helyesbítéseire. Sok helyen azonban a községek egyáltalán nem töltötték ki ez általános kimutatást s a hiányt a polgármesterek és járási főszolgabírók, sőt némely esetben a vármegyei alispánok közbejárásával kellett kipótolni. Ez általában sikerült is, legalább formailag; némely törvényhatósági város szabályszerű alakban kiállította a számlálási nyomtatványokat, de a kimutatások adatai részben eltérnek egymástól vagy a tényektől. Így Győr sz. k. város főkapitánysága elég általános kimutatást ad a külön cigány-városban lakó nagyszámú állandóan letelepedett cigányokról, de számláló-lapokat nem nyújt. Pécs sz. k. város rendőrbiztosa az általános kimutatásban nem tud állandóan letelepedett, sem huzamosb ideig tartózkodó cigányról s csak vándorcigányokról ad számláló-lapokat. Így tesz Szabadka is; Székes-Fejérvár épen csak Lakatos Györgyöt, József főherceg alcsúthi cigány telepének volt vajdáját és feleségét nem ignorálja mint telepedetteket. Pedig köztudomású, hogy mind e városokban nagyobb számú, kétségtelenül cigány eredetű, általán ilyenek ismert és legnagyobb részt magát ilyenek valló s cigányul tudó polgár van, többnyire zenészek, részben nevezetes cigánybandák tagjai, kik nemcsak helyben, hanem külföldön is emelték a cigányzene hírét. — E városok tehát félreértés vagy talán téves összeállítás következtében nem feleltek meg az összeírás intenciójának és érezhető hézagokat hagytak a megszámlálásban. De legalább alakilag eleget akartak tenni a követelményeknek.

Budapest fő- és székváros azonban sem lényegileg, sem formailag nem felelt meg az általános országos összeírást elrendelő intézkedéseknek, nem is mutatott szándékot azoknak eleget tenni, és álokoskodással kieszközölte azt, hogy a belügyminiszter úr felmentette a cigány-összeírás kötelezettsége alól. Többszöri sürgetésre a székes főváros tanácsának IV. ügyosztálya 1893. márczius hó 20-án 31.746. sz. alatt kelt átiratában e sorokkal akarta a számlálás foganatosításának elmulasztását indokolni: »miután f. évi január 31.-én s azt megelőző, valamint követő napon, az I—X. kerületi előjáróságoktól és a rendőri főkapitányi hivataltól beérkezett értesítések szerint a fő- és székvárosban kóbor cigányok nem tartózkodtak, e részben összeírás a főváros területén nem eszközöltetett.«

Nem lehet feltenni, hogy a fő- és székváros illető közegei nem értették volna meg az összeírás iránt intézkedő miniszteri rendelet célját és az erre vonatkozó köriratot és utasítást. Az összeírás nemcsak nem szorított a kóbor cigányokra, hanem összes viszonylataiban az állandóan telepedett, a huzamosb ideig egy helyen tartózkodó s a vándorcigányok kategóriáinak szigorú megkülönböztetésére volt alapítva, a mely elkülönítést feltétlenül megkövetelték azok az intenciók, melyek az összeírásnál ok- és irányadók voltak. Feltéve tehát, hogy az idézett átiratban említett (inkább passzív nem tudáson, mint aktiv eljárás eredményén alapulni látszó) értesítések szerint Budapest területén az összeírás napján kóbor cigányok csakugyan nem tartózkodtak: e megállapítás a maga negatív egyoldalúságában az összeírás egészének szempontjából teljesen értéktelen. Az összeírásban így a fő- és székváros mulasztásából kitölthetetlenül tátongó hé-

zag támadt, mely annál súlyosabban érezhető, mert még megközelítőleg sem pótolható az utolsó (1890-iki) általános népszámlálás adataiból, mivel a mostani cigányösszeírás háromszorosát állapította meg az akkor felvett cigányok számának, s a fővárosnak rohamosan átalakuló viszonyai alig engednek meg a mostani, itteni állománynak arányosítás útján való csak körülbelüli kiszámítását is. E hézag súlyosan érezhető azért is, mert épen az az állapot, mely a miniszteri felmentésnél latba esett, t. i. hogy »a főváros területén tartózkodó cigányok állandóan meg vannak telepedve, rendes lakással, családi élettel és polgári foglalkozással bírnak, szóval összes vonatkozásaikban a többi lakosokkal ugyanazon elbánás és nyilvántartás alá esnek, sőt azoknak egy része annyira polgárosult, hogy *cigány számba nem vehetők*«, mondjuk, épen ez az állapot ugyancsak érdemes lett volna beható és részletes vizsgálásra, nemcsak azért, hogy megismerjük a polgárosultság különböző fokozatait, melyekre az idézett jellemzés is rámutat, hanem hogy megismerjük azon okokat és tényezőket, melyek a polgárosultságot előidézték. Mert az összeírás gyakorlati intenciójának végcélja nem annak a megállapítása, hogy vannak nem polgárosult és polgárosult cigányok, hanem azon eszközök és hatások, azon okozati viszonyok megismerése, melyek a nem polgárosult cigányt polgárosulttá tehetik. Erre nézve pedig legtanulságosabb azon helyzetek, okok és folyamatok belátása, melyek ezt a hatást már meg is tették.

A fővárosi cigányélet viszonyainak és vonatkozásainak tüzetes statisztikai és demographiai feltűntetése még társadalmi, néprajzi s más tekintetéből is igen becses és tanulságos lett volna, s ennek elmulasztása annál inkább sajnálható, mert a főváros törvényhatósága rendelkezik statisztikai hivatallal, mely kétségtelenül kellően foganatosította volna a cigányösszeírást, s melynek módjában lett volna, hogy a maga eredményeit önállóan tudományosan fel is dolgozza.

Mindenesetre sajnálni lehet, hogy a főváros, mely egyébként elől szokott járni kulturális, tudományos és közgazdasági érdekek méltánylásában és előmozdításában, ezen ügyben, mely mind e három szempontból igen fontos, kitért kötelességének teljesítése elől. Ezzel jelentékeny csorba esett a számlálás számszerű össz-eredményén, és megcsontított az eredményeknek, mint tudományos feldolgozásra szánt anyagnak értéke is. Hiányossá vált tehát egy jelentős intenciójú, országra szóló, nagy költséggel és fáradtsággal készült mű.

Természetes azonban, hogy e hézag a különben elég teljes és megbízható és így is rendkívül becses roppant anyagot nem tette alkalmatlanná a tudományos feldolgozásra. A következő fejezetekben megkíséreljük e feldolgozást, előre megjegyezvén, hogy valamint az itt közölt táblázatos kimutatások csak egy részét teszik az összeírásban nyert rengeteg adatok és anyag összes viszonylatait felölelő, egészen a részletekbe menő igen gondos és pontos számszerű feldolgozásnak, úgy az ezen táblázatokhoz fűződő észrevételek és elmékedések is általában csak a jelentékenyebb és az összeírás intenciójának szempontjából érdekesebb mozzanatokra terjeszkednek ki, de az adott keretben tekintettel vannak az egész feldolgozott anyagra, sőt helyenkint az összeírás egyes lapjaira is.

II. A cigányok összes létszáma.

Az első kérdés, a mely a cigányösszeírás eredményeiből fontosabb tanulságot nyújt és közelebbi megvizsgálást érdemel, maga a nyers létszám s ez összes létszámnak eloszlása egyrészt a tartózkodás módja és ideje alapján megkülönböztetett három cigány-kategória közt, másrészt pedig a vármegyék, járások, községek közt, illetőleg annak megállapítása, hány községben laknak s hányban nem laknak cigányok, s a hol találtattak, az összes népesség minő arányát tették. Ezekre a kérdésekre nyújt felvilágosításokat az első számú táblázat.

A cigánylakta községek számának az összes községekével való összevetése megyénként igen különböző arányokat tüntet fel. Míg a Duna két partján némely megyében, mint: Árva, Liptó, Somogy, Vas, Veszprém, Zala vármegyében a cigánylakta községek egy harmadát sem teszik az összes községeknek, addig a többi országrészekben ily alacsony arány sehol sem található; sőt a Tisza bal partján három megyében (a kevés községű Békés és Hajdu, továbbá Szabolcs), a Duna-Tisza közén a legkevesebb községű Csongrád megyében és a sok cigányu Erdély hét megyéjében (Beszterce-Naszód, Brassó, Csik, Fogaras, Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő, Szeben) tiznél kevesebb azon községek száma, melyekben cigány egyáltalán nem találtattott. Nagy-Küküllő megyében, hol a cigányok száma ugy magában véve, mint viszonylagosan tekintve a legnagyobb, mind a 125 községben voltak cigányok, még pedig a két várost kivéve, mindenikben mind a három fajtaból.

Némileg másképen áll az arány a cigányok lakta és cigány nélküli községek népességére nézve, minthogy itt erősen latba esnek a nagy lélekszámmal bíró községek, melyek csak igen ritkán vannak cigányok nélkül. Csak a legtöbb (de nagyobbrészt apró) községű Zala megye cigánylakta községeinek lélekszáma marad alul a megye összes népességének egy harmadán.

Míg a cigánylakta községek számának kimutatása különösebb tanulságokat nem szolgáltat, eddig a háromféle cigányoknak lehetőleg határozott megkülönböztetése és számszerinti kimutatása az összeírás egyik legfőbb célja és eredménye volt. A három kategória megkülönböztetése nem olyan könnyű, sem az elméletben, sem a gyakorlatban. A különben igen világos és czélszerű összeírási utasítás sem adhatott erre nézve egészen határozott felvilágosítást. Vannak állandóan letelepedetteknek tekinthető és tekintett cigányok, a kik egyazon község határának más és más részén rendezik be egymásután telepöket; továbbá a kik két szémszédos község közt váltakoznak (pl. Alsó- és Felső-Meczenzéf). Vannak, a kik illetőségi községükben tartózkodnak rendszeren és mindig egész télen át, nem ritkán sátor alatt lakva, de nyáron máshova mennek kereset végett, egy részök mindig ugyanazon helyre. Az ilyeneket az összeírás részben állandó tartózkodásuaknak tekintette és nem indokolatlanul. Legingatabb természetesen a huzamosabb ideig egy helyben tartózkodók közép fogalma. Nehéz az állandó, rendes tartózkodási helylyel bíróktól elválasztani azokat, kik bizonyos foglalkozás miatt évekig tartózkodnak egy helyben, a nélkül, hogy ott állandóan megtelepednének. Mert miben van megállapítva az állandó megtelepedés

tulajdonképeni kriteriuma? A voltaképeni colonisatoról itt egyelőre nem lehet szó. De vajjon József főherczeg telepeseit, kik a rendes tervszerű telepítés teljes jellegével köttettek bizonyos helyekhez, lehet-e teljes biztossággal állandóan letelepedetteknek tekinteni. Bánkút és Göböljárás üres cigányházai ellene szólnak. Végül a sátrat nem lehet a vándor cigányoknak kizárólagos ismertető jeléül elfogadni, habár pl. Erdélyben a vándor cigányt sátorosnak (cerhás) nevezik (szászul is *Schattertzigun*). Vannak kóbor cigányok, különösen egyesek, a törzstől, a karavántól elszakadtak vagy kiűzöttek, kiknek nincs sátruk, kik időnkint egyik-másik huzamosabban tartózkodó csapathoz csatlakoznak vagy magánosan bujdosnak, s viszont vannak, a kik állandóan egy helyt laknak, de sátor alatt.

Mindazonáltal nagyon fontos volt e három kategória felállítás, s különösen a közép állapotnak, ez átmeneti stadiumnak ez alkalommal tudomásunk szerint legelőször teljesen keresztül vitt megállapítása. S az imént érintett ingadozások mellett is az erre nézve nyert s a felülvizsgálat részéről gyakran nagy gonddal helyesbített adatok általában megfelelnek a tényleges állapotoknak ép ugy, mint e megkülönböztetés gyakorlati céljainak.

Az összeírás számadatait tekintve mindenekelőtt meglepő a cigányok általános nagy száma: 274.940, a mi háromszorosa annak, a hány cigány anyanyelvűt az 1890-iki népszámlálás megállapított. (Magyarországon 91.603, a hadseregnél stb. 8). De a népszámlálás csak a cigány anyanyelvűeket vette számba, a cigány összeírás pedig a cigány származásukat. Anyanyelv szerint ezek közt csak 82.405 volt cigány, tehát valami 10⁰/_o-kal kevesebb, mint a mennyit az utolsó népszámlálás kimutatott. Ez a kevesebbet természetesen nem azt jelenti, hogy a cigányul tudók száma 1890. decz. 31-étől 1893. jan. 31-éig 10⁰/_o-kal fogyott volna, talán a kultura hatása és a beolvadás következtében. Valamint az 1890-iki cigányszám az 1880-iki népszámlálás kimutatta 75.911, illetve a beszélni nem tudók megfelelő százalékát hozzá számítva: 78.759 cigánynyal szemben nem mondja azt, hogy a cigány anyanyelvűek azon évtized folyamán több mint 16⁰/_o-kal gyarapodtak volna. A különbségek a számbavétel módjával függnek össze. Ugyanis 1880-ban alkalmasint sok cigány oláh anyanyelvűnek vallotta magát és mint közelnevezés szerint is oláh cigány valószínűleg az oláhok létszámába vétetett fel. 1890-ben ellenben valószínűleg megfordítva cigány nyelvűnek vétetett fel sok olyan cigány is, a ki az oláh vagy más nem cigány nyelvet vallotta anyanyelvűnek, de cigányul is tudott. Innen magyarázható az 1890-iki nagy cigánytöbbség 1880-nal szemben.

E tétovázások után az 1893-iki cigányösszeírás körülbelül a helyes számokat eredményezte. Nem tekintve az 1873-ban a belügyminiszterium által foganatosított cigányszámlálást, mely meglehetősen határozatlan alapon 214.000 cigányt mutatott ki, ez volt az első számlálás, mely néprajzi és embertani momentumok alapján mutatta ki egy népfajnak a létszámát, s ez alapon aztán a nyelvi viszonyok feljegyzésében is biztosabban járhatott el.

III. A cigányok általános viszonyai

A cigányok általános viszonyai életmódjuknak főbb körülményeire vonatkoznak és főképen tartózkodásuk módjával és idejével függnek össze. Ennélfogva a háromféle kategória szerint merőben különböző szempontokból más meg más állapotokat kellett számba venni. Az általános viszonyokat összefoglaló 2. számú táblázatban tehát egész más és más nevű rovatok mutatják az állandóan letelepedett, a huzamosabb ideig tartózkodó s a vándor cigányok általános viszonyait s csak egy szempont az, mely mind a háromnál közösen tekintetbe jön: a magaviselet. E táblázat az összeírás legfontosabb eredményeit foglalja magában és a foglalkozási táblázattal együtt a legbecsesebb tanulságokat szolgáltatja.

Az állandóan letelepedett cigányoknál első sorban tekintetbe jön a letelepedettség három leglényegesebb momentuma: az állandó lakás, a termő földhöz való viszony és a közművelődésben való részesedés.

A lakásnál két körülmény fontos: a községben való helye, illetőleg a többi lakosok lakásaival szemben való helyzete, s az épület minősége.

Az együttélés módja, a tömörülés mikéntje, jelentékeny tényező valamely népelem ethnikus mivoltának, faji, nemzetiségi és kulturjellegének megalakításában, fenntartásában vagy módosításában. A roppant conglomeratumokban megvan a szétbomlási niusus, de egyfajtajuaknak tömeges és állandó együtt élése, együtt lakása rendszeren nagy ellentálló erőt nyújt és hathatós eszköz a sajátos vonások megőrzésében, még pedig természetesen annál inkább, minél kevésbé változnak az életkörülmények, és minél jobban elzárkózik az illető népelem a más elemekkel való érintkezéstől. Viszont az egynemű tömeg elaprózása, részeinek egymástól való elszigetelése és velök szemben heterogén, különösen nagyobb számú és kulturájú vagy szívósságú, cohaerens elemek közé való vegyítése, kivált ha az életkörülmények módosulásával is jár, rendszerint vérbeli keveredés nélkül is előidézi az ethnikus jelleg megváltozását. Ennek tudatában a közigazgatásnak a cigányok polgárosítását célzó intézkedései oda irányultak, hogy megakadályozzák a cigányoknak az elkülönített nagyobb tömegekben való élését és kényszerítsék őket arra, hogy a többi népességgel együtt lakjanak, tehát nem a községen kívül, annak külön részében, külön cigány városrészekben és utcákban, hanem szétszórva a községben, a többi lakosok során és lehetőleg ezekéivel egyfajtaju épületekben. Ezzel szemben a letelepedett cigányok, kivéve a teljesen rendes polgári foglalkozásukat, pl. a rendes zenészeket, szeretnek együtt maradni s a többi lakosságtól elkülönítve, külön helyen, a községen kívüli telepen, vagy külön cigány negyedben, vagy utcában, többnyire a község szélén, rendetlen csoportban épült silány hajlékokban lakni.

Az egyfajtajuak együttélése különben a társas lények általános életjelensége, melyben nemcsak a faji jelleg fenntartásának ösztöne nyilatkozik, hanem a közösségbeli egyének lételének minél kevesebb közös erővel való előmozdítása és biztosítása is. Ehhez járult régebben, s járul helyenkint még ma is, a megvetett és utált cigány páriáknak a polgári társadalomból való kiközösítése s ignominia jelétül külön cigány ghetto-félékbe szorítása. A régi kasztrendszer ez önző gögös kizárólagosságának helyébe a modern humanizmus és democratia minden embernek nemcsak emberi jogokat, hanem emberi méltóságot és jólétet kíván biztosítani és szerezni, s a cigányokat is az állam, a nemzet, a polgári társadalom egyenjogú részeseivé tenni.

A letelepedett cigányok a községben vagy külön laknak, vagy vegyesen a többi lakosokkal. De vannak olyan községek is, melyekben a cigányoknak egy része, többnyire a megvetettebb és rendetlenebb vagy tisztátalanabb foglalkozásuak, külön laknak, a tisztesegebb és rendesebb foglalkozásuak pedig rendszerint a többi lakosok közt szétszórva. Mind a három lakóviszony számarányaihoz némely hozzávetőleges aetiologiai megjegyzéseket lehet fűzni.

Az ország 12.693 községe közül a cigányösszeírás 7.962-ben talált cigányokat és 7.220-ban letelepedetteket. Ezek 3.750-ben külön laktak, 2.874-ben a többi lakosság közt és 596-ban részint külön, részint vegyesen. Az első szám közel 52°/_o-a, a második közel 40°/_o-a, a harmadik kevéssel több mint 8°/_o-a az összes cigánylakta községeknek. Egészen más arányokat találunk nemcsak az egyes járásokban és megyékben, hanem már az egyes országrészekben is.

A Duna bal és a Tisza jobb partján körülbelül négyszer annyi község van olyan, melyben a cigányok külön laknak, mint olyan, a melyben vegyesen a többi népességgel. És itt aránylag kevés azon községek száma, melyekben részint külön laknak, részint vegyesen (2° és 4°/_o). Majdnem egyenlő a külön és vegyesen lakott községek száma a Tisza bal partján, s itt sok a kétféle lakottságu, tehát a cigányok kétféle tömörülését mutató község is (11°/_o). Valamivel nagyobb a vegyesen lakott községek száma mint a külön lakottaké: a Duna jobb partján, a Duna-Tisza közén és a Tisza-Maros szögén; a kétféle lakottságu községek száma az elsőben nem nagy, a két utóbbiban elég tetemes (6°, 11° és 13°/_o). Sokkal nagyobb a vegyesen, mint a külön lakott községek száma Erdélyben, a hol a kétféle lakottságu községek száma is elég tetemes (11°/_o) s a hol általában a legtöbb cigánylakta község és ugy abszolút mint relativ legnagyobb számú cigány népesség van.

Ha némi összefüggést keresünk ez arányok és a földrajzi és nemzetiségi viszonyok közt, a következőket jegyezhetnők meg: Az a két országrész, melyben a cigányok rendszeren külön laknak, tótok lakta felföld. Itt a községeknek többnyire van olyan részök, melynek terepviszonyai különösen megfelelnek a cigány hajlamoknak, vagy egyébként jó alkalmat adnak nekik, hogy külön csoportba tömörüljenek. Ezenkívül úgy látszik, hogy a cigány nem nagyon simul a tóthoz; aránylag nem sokan tudnak tóttul és ritkán tótosodnak el, annyira, hogy cigányul ne tudjanak.

E két országrészben csak Bereg megye az, melyben a vegyesen lakott községek száma meghaladja azokat, melyekben a cigányok külön laknak. — Tanulságos lehet e megye öt járását külön szemügyre venni. Két járásban a lakosság túlnyomóan ruthén, s e kettőben a cigányok több helyt laknak vegyesen mint külön (felvidéki járás 7:17, — szolyvai 4:9). Egy járás nagyon vegyes lakottságu, ebben a vegyesen lakott községek száma még mindig többséget mutat (munkácsi járás 7:8), két járásban a lakosság többsége magyar s ezekben már több a külön lakott község (mezőkászyi 11:10, tiszaháti 10:9). Ugyanezen szempontból érdekes még Ung megye, melynek szinte tiszta ruthén lakottságu járásában nagyon túlnyomó a vegyesen lakott községek száma (bereznai járás 7:26); a mintegy felében ruthén lakottságu járás egyenlő számokat mutat (ungvári 10:10); míg a kevés ruténségű másik két járásban túlnyomó a külön lakott községek száma; (a magyar lakottságu kaposi járás 29:5, a tót szobránczi járás 24:4). Ez

ország résznek Ungtól nyugatra eső, kevesebb ruténségű három megyéjében (Zemplén, Sáros, Szepes), a tulnyomó tótság és magyarság paralizálja a ruténségnek a cigányok elkülönödését feloszlató hatását.

De a rutén hatás ebbeli számviszonyai további megvilágosítást nyernek a Tisza balparti ország részben, hol a számok majdnem egyenlően állanak (495:490). Itt azonban a számos ruténségű Máramaros megye az ország legkedvezőbb arányát mutatja a vegyes lakottságra nézve (2:111). Ugocsa megye rutén felében (tiszáninneri járás) szintén több helyt laknak vegyesen (8:13), míg a magyar felében (tiszántúli járás) meg van fordítva a viszony (17:10). A Tisza bal partján a ruténség mellett az oláhság is határozott viszonyt mutat arra nézve, hogy a cigányok a községben külön vagy vegyesen laknak-e? Ez ország részben úgy a cigányok, mint a községek számára nézve kiváló Bihar és Szatmár megyékben azok a járások, melyekben a cigányok több helyt laknak vegyesen mint külön, kivétel nélkül oláh lakosságu többséget mutatnak, míg a magyar vagy magyar-oláh lakosságu járásokban a külön lakott helyek száma mindenütt nagyobb.

Talán nem felesleges megjegyezni, hogy a rutének és részben az oláhok is többnyire a hegyek közt, nem tömör falukban, hanem inkább szétszórt házcsoportokban, sőt magányos tanyákon laknak. Ha mármint ilyen határban némileg elkülönítve lakik is egy pár cigány, ez az általános szétszórtságban, hol a többi lakosság egyes részei is külön-külön laknak egymástól, nem tűnik fel olyan elkülönöttségnek, mint a hegyalji vagy alföldi zárt utcasoroknál.

A Duna jobb partján több a vegyesen, mint a külön lakott község; három megyében azonban (Baranya, Komárom, Vas) az utóbbiak száma nagyobb. Ezekre nézve legfeljebb azt jegyezhetjük meg, hogy többnyire német a lakosság többsége azokban a járásokban, melyekben a cigányság inkább külön lakik. Különösen feltűnik ez Vas megye felsőri, kőszegi és németújvári járásaiban. E megye terepviszonyai is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a különlakott községek akkora többségben vannak (115:66).

A Duna-Tisza közén és a Tisza-Maros szögén is valamivel több a vegyesen lakott községek száma. Amott azonban Heves vármegye az elkülönödéssel nézve a felföldi arányokat mutatja (56:17), míg Arad megye viszonyát illetőleg (89:46:22) magyarázat nem kínálkozik.

Nagy-Küküllő vármegye	782	Szeben vármegye	401	Brassó vármegye	288
Maros-Torda "	578	Háromszék vármegye	395	Beszt.-Naszód vármegye	276
Hunyad "	566	Torda-Aranyos "	394	Alsó-Fehér "	272
Kolozs "	433	Kis-Küküllő "	373	Fogarás "	219
Szolnok-Doboka "	422	Udvarhely "	326	Csik "	184

A többi megyék közül nagyobb számokat mutatnak még:

Krassó-Szörény vármegye	784	Bihar vármegye	162	Vas vármegye	131
Temes "	730	Arad "	162	Bács-Bodrog vármegye	130
Máramaros "	301	Torontál "	152	Baranya "	107
Nógrád "	176	Szilágy "	131	Pest-P.-S.-K.-Kun vármegye	106
Szatmár "	163				

A tulajdonul és bérben birt földterület tetemesebb a következő megyékben (kataszteri holdakban kifejezve):

Temes vármegye	880 ³ / ₈	Krassó-Szörény vármegye	452 ³ / ₄	Hunyad vármegye	295
Nagy-Küküllő vármegye	523 ¹ / ₈	Maros-Torda vármegye	315		

Az elosztás is igen különböző. Míg pl. Bács-Bodrog megyében 26 földbirtokosnak 113⁵/₈ hold földje van, addig Gömör megyében 53 birtokos 3 holdon osztozik.

Erdélyben a vegyesen lakott községek nagy többségben vannak; itt a részben külön, részben vegyesen lakott községek száma is tetemes (646:1095:218). Ez ország részben a cigányok legjobban beleilleszkedtek a többi népesség keretébe; az elkülönödéssel különben sem a régi urbéri viszonyok, sem az erdélyi országos törvényes intézkedések nem kedveztek. A mely megyékben és járásokban mégis nagyobb azon községek száma, a hol a cigányok külön laknak, ott a népesség többségét vagy nagy részét szászok teszik, a kik nem szeretnek egy sorban lakni a cigányokkal.

A cigányok különféle lakásaira nézve a lakviszonyok fejletében fogunk néhány megjegyzést tenni.

A letelepedettség főkritériuma a lakás jellege mellett a földhöz való viszony, különösen a *földbirtok*. Magyarországon összesen 3.439 állandóan letelepedett cigánynak van 3.176³/₈ hold földbirtoka és 3.876-nak 677¹/₄ hold kertbirtoka. Ezenkívül 1.685 cigány 1.433⁷/₈ hold földet és 1.088 cigány 150¹/₄ hold kertet tart bérben. 10.088 cigány tehát összesen mintegy 5.238 holdat mivel a maga számára, a mi az egész hazai termőföldnek csak 0,011 százaléka, míg maguk a cigányok az ország összes népességének több mint 1⁸/₁₀-át teszik. Az őstermelő keresőkből (napszámosokon kívül) az országban az összes lakosság 23,45⁰/₁₀-a telik ki, míg a földet a maguk számára művelő cigányok az összes cigány népnek csak 3,67⁰/₁₀-át teszik. Ezeknek is azonban valószínűleg csak elenyészőleg csekély része találja főkeresetét az őstermelésben. — A cigány kertbirtokosok száma valamivel nagyobb, mint az egyéb földbirtokosoké, mert a cigánynak (rendszerint igen kis területű) belsősege magától kinálkozik egy kis kert alkotására, amely azonban többnyire elhanyagolt és gazos. A kertterület azonban csak valami 21⁰/₁₀-a az egyéb földbirtokosnak. Bérlő még kevesebb találkozik kertre, mint egyéb földre, a bérelt kert valami 10⁰/₁₀-a a bérelt egyéb földnek. — Egy-egy cigány földbérlőre átlag 0,52 hold földterület jut, egy-egy kertbérlőre azonban csak 0,13 hold kert.

A földművelő cigányok száma némi összefüggésbe hozható az egyes megyék gazdasági viszonyaival. Liptó és Turóc megyében egyetlen egy cigány földbirtokos vagy bérlő sincsen, Árvában csak 1 földbérlő. Legtöbb földbirtokost és bérlőt találunk természetesen az erdélyi részekben; azonban meglehet, hogy egyesek kettős minőségök szerint kétszer vannak számítva, egyszer mint tulajdonosok s másodsor mint bérlők. Az egyes megyék itt a következő számokat mutatják fogyó rendben:

A letelepedettség a művelődés alapja, főszköze pedig ma az iskola. A műveltség mivolta és szelleme a nemzetiség és nemzet fogalmának egyik jelentős tényezője, azért az iskolának igen fontos szerepe van a nemzetiség fentartásában, megerősítésében, de alakításában is. A magyar nemzet, kivált az utolsó emberöltőben, igen sokat köszönhet a magyar iskolának. — A cigányok polgárosodásának is nagyon hathatós tényezője lehetne az iskola. Ez nyerhetné meg őket nemcsak a műveltségnek, hanem a magyar elemnek is; különben az általános civilisálás szempontjából is kívánatos, hogy eddig ugyszólván a társadalmi munka erőkörién kívül álló, de egyébként életrevaló néprészekkel az az elem gyarapodjék, melynek kulturája legerősebb s mely az állami társadalomnak és socialis rendnek is legbiztosabb alapja.

Csakhogy a cigányok rendes iskolázása, illetve az általános tankötelességnek reájuk való teljes kiterjesztése igazán nem könnyen s egyszerűen foganatosítható. Az egész és félkóbor cigányokat nem lehet gyermekeik rendes iskoláztatására bírni. Ily módon a huzamosabb ideig egy helyen tartózkodó cigányoknak 4.293 6—14 éves, tehát iskolaköteles és 1.377 4—6 éves, tehát óvóköteles gyermeke, a vándorcigányoknak pedig 2.251 6—14 éves és 696 4—6 éves gyermeke nem élvezi az iskola és az óvóintézet áldását, pedig különösen az utóbbira éppen nekik volna a legnagyobb szükségök. Ez állandó kijátszása a népoktatási s a kisedővászról szóló törvényeknek, pedig az államhatalomnak kötelessége, hogy azoknak érvényt szerezzen ugy a maga tekintélye, mint a polgárok jóléte érdekében. Ez azonban a kóbor cigányoknál csak kényszereszközökkel érhető el. Egy kis kegyetlenséget kell elkövetni a humanitás nevében. Az egyéni szabadság némi korlátozására kell magát elszánni az államhatalomnak, hogy igazi emberi szabadságra neveljen egy jelenleg vadállat módjára szabad fajt. Mint a hogy azt megkísérelte már ezelőtt száz évvel, az államnak kell gyámsága alá venni a nemzet azon kiskoruit, kikről természetes gyámolók nem gondoskodnak a mai civilisatio értelmében.

A kóbor cigányok gyermekeinek neveléséről és tanításáról gondoskodni az állam feladata és érdeke. E célra az országban megfelelő számú javító-ház féle nevelő-intézetet kell, kivált alkalmas faluhelyen, az államnak szervezni, a megyéknek cigányaik arányában való hozzájárulásával és a társadalom közreműködésével. Ide kell internálni mindazon cigánygyermeket, kiknek szülői nem akarnak vagy nem képesek megfelelni a közoktatási törvények rendelkezéseinek. Itt kell őket célszerű módon polgári életre és hasznos foglalkozásra nevelni. Ez volna egyúttal a leghathatósabb eszköz, melylyel a kóbor cigányokat letelepedésre és a teljesen henye életüket családfenntartó foglalkozásra lehet bírni. Mert a legnagyobb pressiót ez irányban éppen azzal lehetne reájuk gyakorolni, hogy különben elszedik tőlük gyermekeiket. Így a gyermekek által jobban lehetne a szülőkre hatni, mint megfordítva.

De különben is a faj nevelését ott kell kezdeni, hol az egyénét, a gyermekkoron. Mikor az egyénben már teljesen kifejlődött a bevezett individualitás, midőn a faji jelleg a vele született faji sajátosságok már teljesen megszilárdultak, sőt megcsontosodtak az egyéni életfolyamatban, az ethnikus közösségben, a hosszú gyakorlatban és megszokásban: akkor természetesen vajmi nehéz idomítólag hatni az egyesekre vagy csoportokra, különösen oly népelemnél, melynél a faji jellegzetességek oly praegnantul, szinte végletesen kifejeződtek a százados elkülönöttség és egészen sajátos életmód következtében. Ezért a 30 éves cigányt már csak kivételesen lehet új életmódhoz szoktatni, pl. telepíteni, s a kóborlásból hozott gyermekeiben is ki fog törni az atavismus, s ezek idomítását mégis csak előlről kell kezdeni.

A zsenge gyermeket kell tehát nevelés alá fogni. Mikor a veleszületett faji típus még nem vált egyéni jelleggé, a faji ösztön megszőkássá, életszükségletté, szenvedélylyé. Így is nagy nehézségekkel fog járni a nevelés, a milyenekről nem provideál a paragrafusokon forgó közpaedagogia. A megtörhetetlen makaesség, a leküzdhetetlen atavismus, az elkerülhetetlen visszaesés számos esetei fognak minduntalan fel-felmerülni. Sok pénzbe, sok fáradságba, sok gondba fog e munka kerülni, de évenként 1000 meg 1000 hasznos tagot ad a társadalomnak és egy emberöltő alatt egy egész fajt megnyer a polgárosultságnak s a nemzetnek. Magyarország az egyedüli kultur-állam, a melyben egy egész nép még a törvény keretén kívül él. A cigány nép rendezése legelsőrendű, legsürgősebb kulturfeladatunk, s e feladatnak is, mint sok másnak, a megoldására az iskola van első sorban hivatva. Azonban nem olyan sablon iskola, mely másolja a külföld példait, vagy a mely csak az általános, átlagos, közönséges, rendes viszonyokat tartja szem előtt. Hanem olyan iskola, mely külön a cigányokra nézve az élő életből veszi módszerét s a való életben keresi céljait. A cigány problema nyitja nem a telepítésben, nem a közigazgatási intézkedésekben van, hanem az iskolában.

E helyen csak érintettük ez ügyet, a nélkül, hogy a külön cigányiskolákkal történt eddigi kísérletekre, valamint az országosan szervezendő cigánynevelés részleteire kiterjeszkedhetnénk.

Mindaz, a mit az iskolázásra nézve a kóbor cigányokról elmondottunk, nagyjában áll az állandóan letelepedettek tekintett cigányok $\frac{2}{3}$ részét illetőleg is. Azonban míg amazoknál a körviszonyokat feltüntető táblázatokban s az iskola- és óvóköteles korban állókul kimutatott gyermekeket egyszerűen en bloc olyanoknak vehettük, kik nem járnak iskolába: a letelepedett cigányoknak illető rovatait nem ítéltjük meg ugyan közvetlenül az iskolalátogatás tekintetében, de hozzávetőleg itt is következtethetünk a viszonyokra azon arányok szerint, melyeket az általános viszonyokat feltüntető táblázatban a cigánylakta községek az iskolalátogatás mértékére nézve mutatnak. Ezekre akarunk most visszatérni.

Azon 7.220 község közül, melyekben az összeírás letelepedett cigányokat talált, 6.332 községről van kimutatásunk az iskola látogatását illetőleg, a mely különbözetet kellően megmagyarázza a táblázatok 14. lapján foglalt jegyzet, mely szerint »oly községekből, a melyekben csak igen kevés cigány tartózkodott s különösen a melyekben cigányok csak kivételesen szoktak megfordulni, az iskoláztatásra és a magaviseletre vonatkozó érdemleges jelentések nem voltak nyerhetők.« Mi azonban a különbözet községeit bátran olyanoknak tekinthetjük, melyekben a cigányok gyermekei egyáltalán nem jártak iskolába, elfogadjuk azonban a jegyzet azon megjegyzését, hogy e községekben a cigányok száma csekély. E községek közül általában iskolába jártak a cigány gyermekek 1.464-ben, tehát azon községeknek, melyekről kimutatás van, 23%-ában. Csekély részben iskolába jártak 651-ben, tehát valami 10%-ban; s egyáltalában nem jártak iskolába 4.217-ben, azaz szinte 67%-ban. Ha a községek ez arányait átviszszük az 52.069 6—14 éves gyermekekre, s hozzáadjuk a kóborok 6.544 tanköteles gyermekeit, azt találjuk, hogy összesen legalább 40.000 tanköteles cigány gyermek nem jár iskolába. Ez olyan tetemes szám, a mely kivált némely vidéken érzékenyen befolyásolja az iskolába nem járó összes tankötelesek kedvezőtlen arányait.

De a tankötelesek és az iskolába járók számbavétele nálunk még nem történik egészen következetes, biztos és helyes elvek szerint, tehát nem is nyújthat olyan biztos alapot, a milyen minden tekintetben hiteles és megbízható statisztikát lehetne építeni. Azért a cigányok iskolázási viszonyainak az általános

iskolátogatási állapotokkal való részletes összehasonlítása semmi irányban sem kecsegtet valami különös tanulással. De ország-részenként mégis megkíséreljük az összevetést, a tanköteles koru és iskolába nem járó cigánygyermek számának összehasonlítását a tanköteleseknek és iskolába nem járóknak éppen az 1893. évre szóló általános kimutatásával azon feltevésben, hogy ebbe a cigányok is fel vannak véve, főképp a végre, hogy megközelítőleg jelezhessük azt, hogy az iskolába nem járók közül körülbelül hány lehet a cigány, s ezek mennyire befolyásolják az iskolába nem járók általános számát és viszonyát.

A Duna bal partján összesen 34.500 (12'82%) tanköteles nem jár iskolába. Ha azon községek arányát, melyekben a letelepedett cigányok gyermekei iskolába nem járóknak vannak kimutatva, átviszszük a cigányok tanköteles koru gyermekeire

s hozzá adjuk a másik két kategóriájú cigányok tanköteles koru, de iskolába nem járó gyermekeit, azt találjuk, hogy az ország-részen 4.649 cigány tanköteles közül 3.295 nem jár iskolába, részben 4.649 cigány tanköteles közül 3.295 nem jár iskolába, a mi a cigány tankötelesek 70'86%-a és az összes tankötelesek 0'95%-a. Ebbe nincsenek beszámítva az iskolába nem járó cigány gyermekek azon községekben, melyekben a kimutatás szerint a cigány gyermekek általán vagy csekély részben mégis járnak iskolába. De ez nagyjában valószínűleg kiegyenlödik azzal, hogy azokban a községekben, ahol a cigányok egyáltalában nem járnak iskolába, rendszerint kevesebb számú cigány van, és másrészt azzal, hogy a tankötelesek általános összeírásából bizonyára számos cigány kimaradt.

Ugyanezek a viszonyok az egyes országrészekben következőleg alakulnak:

Ország rész	Összes iskolába nem járó tankötelesek		Kiszámított cigánytankötelesek		Iskolába nem járó cigánytankötelesek		
	általában	az összes tankötelesek %-ában	összesen	iskolába nem járók	az összes cigánytankötelesek	az összes tankötelesek	az összes iskolába nem járó tankötelesek
s z á z a l é k á b a n							
Duna bal partja	34.500	12'82	4.649	3.295	70'86	0'94	9'55
Duna jobb partja	40.981	8'06	5.045	2.718	53'87	0'58	6'63
Duna-Tisza-köze	89.654	17'79	5.239	2.669	50'93	0'53	2'98
Tisza jobb partja	44.169	15'48	6.460	5.093	78'84	1'78	11'55
Tisza bal partja	123.845	32'21	7.703	6.324	82'09	1'64	5'10
Tisza-Maros szöge	79.985	23'41	7.699	5.418	70'86	1'59	6'77
Erdély	112.970	28'74	21.952	15.107	68'82	3'84	13'37
Magyarország összesen	526.104	19'35	58.747	40.624	69'15	1'45	7'72

Lássuk már most ugyane viszonyokat néhány olyan megyében, melyekben aránylag a legtöbb cigány találtatott:

Vármegye	Összes iskolába nem járó tankötelesek		Kiszámított cigánytankötelesek		Iskolába nem járó cigánytankötelesek		
	általában	az összes tankötelesek %-ában	összesen	iskolába nem járók	az összes cigánytankötelesek	az összes tankötelesek	az összes iskolába nem járó tankötelesek
s z á z a l é k á b a n							
Nagy-Küküllő	4.719	18'69	2.841	1.435	50'51	5'68	30'40
Kis-Küküllő	8.158	40'64	1.475	1.223	84'95	6'09	14'99
Maros-Torda	9.260	30'12	2.436	1.529	62'77	4'97	16'51
Szeben	3.358	12'96	1.995	919	46'07	3'54	27'37
Fogaras	5.531	25'35	1.106	705	63'70	3'94	12'75

E számokból azonban érdemlegesebb következtetést nem vonhatunk, mert a tankötelesek általános statisztikája sem megbízható s a cigány tanköteleseknek iskolába nem járó részét is csak igen bizonytalan kulcs szerint lehetett kiszámítani. Igen becses adatokat nyertünk volna, ha az egyéni számláló lapokon a tanköteles koru cigányoknál megjelöltetett volna az iskolába járás vagy nem járás körülménye.

Az iskolába járó cigánygyermek tanulási eredménye a kimutatások szerint nem mondható kedvezőtlennek és nagyjában hasonló viszonyokat tüntet fel, mint az összes népességnek

az alsóbb iskolákba járó gyermekei általánában. Azon ténynyel szemben, hogy a cigánygyermek rendszerint tehetségesebbek és fejlettebbek, mint a többi egyivásu gyermek átlaga, az a körülmény áll, hogy azok az általánában iskolába járó cigánygyermek a látogatásban többnyire rendtelenebbek, tanszerekkel kevésbé vannak ellátva és a családban kevesebb alkalmat és ösztönt nyernek a tanulásra, mint a többi népesség gyermekei.

A cigánygyermek iskolába járásának eredményére nézve a táblázatokból a következő viszonyok tűnnek ki országrészenként a községek számát illetőleg:

Ország rész	Hány községben			A cigányok lakta községek hány %-ában jártak cigánygyermek iskolába			Ebből hány %-ban volt az eredmény		
	találtak cigányok	jártak iskolába	van az eredmény kimutatva	általában	csekély részben	egyáltalában nem	jó	csekély	rossz
Duna bal partja	1.162	292	204	19'27	5'85	55'39	64'22	25'98	9'80
Duna jobb partja	856	341	284	34'34	5'49	25'35	71'83	21'12	7'05
Duna-Tisza köze	364	186	142	32'69	18'41	39'28	63'38	26'06	10'56
Tisza jobb partja	1.515	308	183	12'54	7'78	60'19	63'39	30'05	6'56
Tisza bal partja	1.215	200	142	9'71	6'75	64'77	66'90	26'76	6'34
Tisza-Maros szöge	756	201	145	18'39	8'21	47'49	75'86	16'55	7'59
Erdély	2.094	587	391	18'15	9'88	55'16	73'15	23'53	3'32
Magyarország összesen	7.962	2.115	1.491	18'39	8'18	52'98	69'21	24'08	6'71

E számok semmi feltűnőt nem mutatnak, s belőlük különös tanulságok nem vonhatók.

A cigányok magaviseletének mind a három kategóriánál vannak rovatai, ezt a mozzanatot tehát a fejezet végén összefoglalva fogjuk tárgyalni.

A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányoknál két körülmény jöhet különösen tekintetbe: a tartózkodás célja és az ideje. A tartózkodás céljául vallott foglalkozások jellemzőek; tekintettel leszünk rájuk a foglalkozásról szóló külön fejezetben. Már itt megjegyezhetjük azonban, hogy a bevallott foglalkozást sokan csak igen kis mértékben üzik s gyakran csak ürügyül használják be nem vallható foglalkozások leplezésére. Figyelemre méltó, hogy a huzamosb tartózkodásuaknál meglehetősen pontosan fel lehetett venni a tartózkodás célját, s azon 2.399 község közül, melyekben huzamosabban tartózkodók találtak, a táblázat csak 186-ra nézve nem specializálja a tartózkodás célját, a mi azonban nem mindenütt azt jelenti, hogy ezekben ez nem állapított meg, hanem többnyire azt, hogy nem volt beilleszthető a külön megnevezett nyolcz főfoglalkozás rovataiba. Megjegyzendő az is, hogy a tartózkodásnak gyakran nem a célja, hanem csak az oka volt megállapítható, midőn a valamely helyen való megállapodás nem volt szándékos, hanem kényszeres, pl. midőn a téli zord idő miatt szorultak meg valahol ideiglenesen olyan cigányok, kik különben nem vándor jellegűek.

A tartózkodás időtartamának felvétele ha nem is elég biztos, de elég érdekes és tanulságos adatokat nyújt. Az összeirási utasítás szerint ugyan az lett volna kimutatandó, hogy »mennyi ideig szoktak rendszeren ott tartózkodni.« Ezzel szemben azonban sok helyt csak azt lehetett megállapítani, hogy mennyi ideig tartózkodtak már tényleg az összeírás helyén. Ez pedig gyakran véletlen esetlegesség, ámbár a határozott célú huzamosabb tartózkodás ideje rendszeren bizonyos összefüggést mutat az évszakkal.

Ha a tartózkodás tartama szerint tekintjük a községek számát (de csak az országos összegben, a mely már némileg a nagy számoknak deductiókra alkalmas jellegével bír), alkalmat találunk némely megjegyzésre.

A 2.399 község közül a legkevesebbnél (167) terjed ki a tartózkodás egy hónapra (helyesebben legfeljebb egy hónapra). Ezt az időtartamot sok helyt talán nem is tekinthették huzamosb tartózkodásnak és az ilyen rövid ideig időzőket nem különítették el a vándorcigányoktól. Megjegyzendő azonban, hogy a különbség lényege nem a tartózkodás tartama, hanem

annak bizonyos időszakossága és célja és a társas együttélés módja. Legtöbb volt az olyan község (659), melyekben 1—6 hóig tartózkodók találtak. Ez az időtartam felel meg leginkább annak az időszakosságnak, mely e kategóriát jellemzi. Az egy évig, illetve $\frac{1}{2}$ —1 évig tartózkodók közép számot foglalnak el (388); némely helyen az időleges foglalkozás tárgya és módja kívánja meg ezt az időt, de sok esetben már a határozatlanság és ingadozás stadiumának kell azt tartanunk. Jelentékeny az egy éven felüli tartózkodásuakkal bíró községek száma (632). Ezt már átmeneti állapotnak tekinthetjük. Az ilyen huzamosan tartózkodók többnyire már megérték az állandó letelepedésre, a melynek gyakran csak locális nehézségek állnak útjában. — Sok az olyan község (548), melyekben a tartózkodás ideje bizonytalan volt. S e szám, mely a valóságban bizonyára még nagyobb, mert az idő megállapítása néhol nem birt kellő alappal, szintén a mellett szól, hogy a három kategória közt a megye nincs szigorúan meghatározva. Sok helyt bizonyára nem volt egyenlő az összes huzamosabban tartózkodók ott maradása, de e körülményre nézve nem nyerünk felvilágosítást.

A vándor cigányokat illetőleg fontosak és jellemzők a karavánok viszonyai s a folytonos költözködés és időleges hajlékalkotás eszközei. A vándorcigányoknak összeirt 8.938 egyén közül csak 8.002-t vettek fel az 1.026 karaván tagjaik. A tulajdonképeni vándorcigány jellegéhez pedig hozzátartozik a karavánnak nevezett, sajátos társadalmi szervezetű csapatokban való élés. E csapatok különböznek a voltaképeni karavánoktól, az egyszeri, többnyire kereskedelmi utazásra egybeállott egyének csoportjaitól; a vándorcigányok karavánjai állandó és szoros nemzeti, törzsbeli, vagy családi kötelékbe tartozó társas szervezetszerű társasága. Bizonyos ideig együtt kóborló cigányok még nem karaván. Gyakran megtörténik azonban, hogy a karaván egy része elválk egy időre, a nélkül hogy külön új karavánt alkotna. A rendes társadalmi szervezeten kívül álló, s karavánhoz nem tartozó, akár magánosan, akár párosan vagy kisebb csoportokban kóborló cigányok tulajdonképen nem tekinthetők szoros értelemben vett vándorcigányoknak, hanem közönséges csavargók, melynek minden fajból kerülnek.

Némely megyében az összes vándorcigányok karavánokhoz tartoztak, némelyben pedig csak kisebb részök, így pl. Zemplén megyében 136 közül 30, Sopronban 77 közül 31. A vándorcigányok igazi területe a Tisza-Maros szögének keleti része, belefoglalva a szomszédos Hunyad és Bihar megyéket. Fő fészük Krassó-Szörény

megye, hol az ország összes igazi vándorczigányainak 22%-a tartózkodott, 1.969, kik közül 1.961 karavánokban volt. Csatlakozik észak-keletre Hunyad megye 428 : 421 vándorczigánnyal, északra Temes 426 : 396, Arad 300 : 294 és Bihar 302 : 289.

Egy karavánra az országos átlagban 8 tag jut, míg az egyes országrészek átlagai 7—10 közt variálnak. Feltűnően sok tagu karavánok találtak a következő járásokban: Krassó-Szörény megye facseti 86, Hunyad megye hunyadi 86, Bihar megye béli 55, Kolozs megye nádamenti 49, Temes megye dettai 44, Borsod megye ózdi járás 40, Zala megye Zala-Egerszeg városában 35 tagból álló csapat. A sok helyen kimutatott 2—3 tagból álló csapatok alig tekinthetők igazi karavánoknak. A tagok átlagos száma különben fogyóban van, és ez összefügg úgy a törzsszervezet lazulásával, mint az életviszonyok módosulásával. Regibb időkből több száz tagból álló csoportokról vannak feljegyzések.

A vándorczigányt első sorban a nomádok hajléka, a sátor jellemzi. Erdélyben a vándorczigányt sátorosnak nevezik minden nyelven. Azonban, mint már megjegyeztünk, sok vándorczigány nem sátor alatt tanyáz, pl. a Tisza bal partján több lakik putriban, mint sátorban, s Erdélyben is a vándorczigányoknak csak valamivel több mint fele él sátor alatt; néhol pedig állandó tartózkodásnak is sátorban laknak. Erről tüzetesebben a lakviszonyok tárgyalásánál lesz szó.

Az országos összegben a sátrak száma (1.122) csak valamivel több a karavánok számánál, pedig még mindig elég számos soktagu vándorcsapat van, melyeknek több sátor kell. A letelepedettek és huzamosb ideig tartózkodók sátrai nincsenek beleértve a fentebbi számba. A sátor szállítása céljából járműre és hámos állatra van szükség. A jármű nemcsak szállító eszköz, hanem gyakran a sáturnak kiegészítő része is. A kocsik száma (958) kisebb, mint a karavánoké és mint a sátraké. Némely kisebb karaván sátor híjával van, közepes számú karavánoknak néha több sátor számúra csak egy kocsijok van. Feltűnő kevés immár a két kerekű talyiga féle kordélyok száma (21), ezeket néha magok a karaván tagjai huzzák. A lovak száma a kocsikhoz képest elég tetemes (1.544), sok kétfogatú koci van; de a számba befoglaltatnak azok a lovak is, melyeket nem szállításra tartanak, hanem tisztán kupeczkedésre. Különbö minden lótulajdonos cigány egyuttal kupecz is. Ez lehet egyik oka annak is, hogy olyan kevés a cigány életviszonyoknak különben jobban megfelelő számár és ösvér (42), mert ezek kevésbé alkalmasak a kupeczkedésre.

Vidékenként tekintve a viszonyokat, azt találjuk, hogy a Duna bal partján minden megyében volt ugyan néhány vándorczigány kimutatva, de Árva, Hont, Liptó és Turóc megyében nem volt egy karaván sem. Ez országrészben a vándorczigányok jó része nem élt karavánokban; a sátrakhoz viszonyítva nagy volt a lovak száma és koci is több volt mint sátor. A Duna jobb partján csak Győr megyében nem volt vándorczigány. A Duna-Tisza-közén Csongrád és Heves megyében kevesebb volt a sátor, mint a karaván. A Tisza jobb partján 5 megyében (Abauj-Torna, Bereg, Gömör, Sáros, Szepes) csak egy-egy járásban találtak kisebb karavánok; általában több volt a koci, mint a sátor. Ugyanazt az arányt találjuk a Tisza bal partján és a Tisza-Maros szögén is. A Tisza bal partján feltűnő, hogy jóval több a karaván, mint a sátor (Biharban 32 : 16). A Tisza-Maros szögén a döntő számú Krassó-Szörény megyében találjuk a legtermészetesebb arányokat. Itt a vándorczigányok elenyésző kevés kivétellel mind karavánokhoz tartoznak, egy karavánnak átlag 7 tagja van; 25 %-kal több a sátor és a koci mint a karaván, egy-egy sátorra és egy-egy kocsihoz közel 6 egyén jut, egy-egy lóra mintegy 3 $\frac{1}{2}$. Egészen mások a viszonyok Erdélyben, a hol a vándorczigányok összes száma valamivel kevesebb, mint magában

Krassó-Szörény megyében, s a hol Brassó megyében csak egyetlen egy vándorczigány találtak. A karavánok és a sátrak aránya Erdélyben természetes, de feltűnő az aránytalanság a karavánok és a járművek között (236 : 110), s még feltűnőbb a lovak csékely száma (30), úgy hogy itt csak 60 vándorczigányra jut egy ló. Ezt az arányt némileg leszűkíti a szamarak száma (22), de a hámos állatok együttvéve sem teszik ki a járművek felét. Ezeknek nagyobb részét tehát a vándorczigányok magok huzzák, vagy egy lóval kettőt huzatnak egymás után fogva. E viszonyok arra mutatnak, hogy Erdélyben a cigányok igazi nomád élete fogyatkozóban van. Ez országrészben különben az állandóan letelepedett cigányok az országos összegnek jóval több mint $\frac{1}{3}$ részét teszik, a huzamosabb tartózkodásuk pedig valamivel több mint $\frac{1}{4}$ és a vándorok csak kevéssel több mint $\frac{1}{5}$ részét.

A cigányok **magaviseletének** megállapításánál természetesen nem a magasabb értelemben vett erkölcsi élet jött tekintetbe, hanem a törvényes és a társadalmi renddel szemben tanúsított maguktartása, még pedig különösen faji természetök némely vonása, veszekedő, verekedő, tolvaj, stb. hajlamuk szerint. E magaviseletnek községenként való megállapítása a cigányság egyes kategóriáinak nem ugyan a közéletmódhoz és az erkölcsiség közfelfogásához, hanem a közrend elemibb követelményeihez való alkalmazkodását mutatja s az ezen alkalmazkodást előmozdító vagy gátló helyi körülmények kellő számbavétele mellett nem értéktelen adalékokat szolgáltat a cigányügy rendezéséhez. Megjegyezhető azonban, hogy az összeírásnak éppen ezen körülményénél érvényesülhetett leginkább az összeírók alanyi felfogása és egyéni indulata. Némely helyen teljesen beszámították a cigányoknak a családi élet jelenségeit, különösen a házasság viszony törvényes voltának hiányát, míg általában — és helyesen — e mozzanatnak ezen rovatban nem engedtek döntő szerepet. E viszonyokat a családi állapotról szóló fejezetben különben behatóbban fogjuk tárgyalni. — Az egyéni rokon- és ellenszenv is nyilatkozik a magaviselet megítélésénél. Míg néhol az összeíró elnézése hajlandó a községebéli cigányok magaviseletének feltűnőbb fogyatkozásait is a faji jelleggel mentesíteni s ezért akár be sem számítani: addig máshol az egész cigányság elleni nagymérvű elfogultság, sőt ellenszenv nem is vizsgálhatja külön a helyi viszonyokat, hanem azokat az egész fajjal együtt feltétlenül elítélve irgalmatlanul kimondja a »ceterum censeo«-t. A magaviselet osztályozását különben itt-ott más ndokok is befolyásolhatták. A nagyon kedvező adatokat nyújtó községi vagy körjegyző néhol talán documentálni kívánta, hogy az ő hatáskörében feltétlen rend van, még a különben rakoncátlan cigányok közt is; viszont a tulságosan szigorú erkölcsbíró néhol talán a saját morális felfogásának magas színvonalát is jelezni akarta.

Ha a magaviselet rovatainak adatait úgy a végösszegekben, mint az egyes tételekben elfogulatlanul szemléljük, nem fogjuk jölni kedvezőtleneknek találni az állapotokat. Mielőtt ezt részleteznők, meg kell említenünk, a mit már az iskolázásnál megjegyeztünk, hogy a különféle táblázatokban kimutatott községek ebbeli számai nem egyeznek. Ez nem csak azért van, mert sok községről, hol cigányok találtak, magukviseletéről nincs kimutatás, hanem azért is, mert számos község, hol a különféle kategóriájú cigányok a viseletre nézve külön-külön osztályozásba futottak, e szerint 2—3-szor is számításba jöhetett a kimutatásban.

Állandóan letelepedett cigányok találtak 7.220 községben, ezek közül magaviseleti kimutatás van 6.109-ről; huzamosb tartózkodású cigányok voltak 2.399 községben, kimutatás van 1.569-ről; vándor cigányok 811 községben, kimutatás van 340-ről. A három viszony aránya természetes fogyást mutat. A vándor cigányok rövid tartózkodása kevésbé nyújt alkalmat a maga-

viselet érdemleges megítélésére, s gyakran csak eltávozásuk után derülnek ki viselt dolgaik — természetesen nem előnyükre!

7.962 községben a három kategóriájú cigányok összesen 10.430 esetben különböztettek meg s ezek közül a magaviselet ki van mutatva 8.018-ban. Ebből kifogástalannak minősített 5.406, azaz 67·4⁰/₁₀₀, türethetőnek 2.187, azaz 27·3⁰/₁₀₀ és rossznak 425, azaz 5·3⁰/₁₀₀. A kategóriákat külön véve, az állandóan letelepedettek a községek 68·3⁰/₁₀₀-ában kifogástalan, 27·2⁰/₁₀₀-ában türethető és 4·5⁰/₁₀₀-ában rossz viseletűek. A huzamosb ideig tartózkodóknál az arányok ugyanazon sorrendben: 68·6, 26·6 és 4·8, a vándoroknál: 45·6, 32·9 és 21·3. Az arányok természetesen az állandóan letelepedetteknél a legkedvezőbbek, de a huzamosb tartózkodásnak nem mutatnak nagy eltéréseket sem ezekkel, sem az átlaggal szemben. A vándor cigányokról aránylag kevés kimutatás van, s ezek közt sok a kedvezőtlen ítélet. A vándor cigányok tartózkodásuk rövid ideje alatt hamar és sommásan járnak el a helyzet kizsákmányolásában, míg a huzamosabb tartózkodásuk

többszörre abban igyekeznek, hogy a tilos cselekedeteket lehetőleg ne a huzamosb tartózkodás helyén kövessék el.

A magaviseleti viszonyoknak megyénként való számbavétele nem nyújt különösebb tanulságokat. Az állandóan letelepedettek közt feltűnően sok rossz viseletű községet mutató járások: Árva megye trsztenai járása, 9 kimutatott község közül 4, vári 4:4; Liptó megye liptó-szent-miklói 7:7; Nyitra megye privigyeci 28:9; Trencsén megye trencsényi 25:7; Turóc megye mosóczi 20:7; szentmártonblatniczai 14:13; Vas megye felsőőri 26:16; Sáros megye tapolyi 29:10. A huzamosb ideig tartózkodók csak Árva és Sopron megyében mutatnak aránylag nagyobb számú rossz viseletű községeket. A vándor cigányoknál országrészenként az összes kimutatott községek a következő viszonyban állanak a rossz viseletű községekhez: Duna bal partja 14:7; Duna jobb partja 81:41; Duna-Tisza köze 26:4; Tisza jobb partja 17:3; Tisza bal partja 27:2; Tisza-Maros szöge 110:10; Erdély 65:6. Mindezen viszonylatokból azonban a már feljebb érintett okoknál fogva nem igen lehet népleirási következtetéseket vonni.

IV. A cigányok lakviszonyai.

A lakás mintegy a család ruházata, az életmód kerete és tükre; a ház a műveltségi állapot legfeltűnőbb kifejezője és legmaradandóbb emléke. A nép házának többnyire szokásos formái vannak, melyek az ősi hagyományos hajlékalkotásnak, az égalji és terep-viszonyoknak, a nép foglalkozásának és a környezet kulturhatásának credői. A népies építkezés hasonlítható a kultúr-növényhez; ugyszólván szervesen nő ki a talajból s ennek táj-szinéhez illeszkedik, de meglátszik rajta a művelőnek a hatása: a nép etnikus vonása.

A cigány hajlék is minden alakjában, minden válfajában, jellemzi a fajt, mely építi és lakja, s jellemzi annak különböző osztályait és kategóriáit. Az állandóan letelepedett cigányok legnagyobb része rendes, állandó házakban lakik; a rendes, tisztességes polgári foglalkozásuk hajléka nem igen különbözik a többi polgárokétól. A huzamosb ideig egy helyen tartózkodóknak majdnem fele ideiglenes hajlékot nyújtó, könnyen elkészíthető

putrikban és kunyhókban, vagy odokban húzza meg magát. A vándorcigányok nagyobb része pedig hordozható sátrak alatt tanyáz télen is.

A cigányok lakviszonyaira vonatkozó táblázatok kimutatják, hogy a három kategóriájú cigányok közül hányan miféle fajtájú lakóhelyen laktak. E lakóhelyek száma részben ki van mutatva az általános viszonyok táblázataiban, még pedig az állandóan letelepedetteknél külön rovatokban a házak, a putrik és kunyhók s az egyéb lakóhelyek száma, a vándor cigányoknál pedig a sátrak száma. E négy viszonylatra nézve a következő táblázat első része összeveti a lakóhelyek számát a bennük lakók számával; a másik rész pedig azt mutatja, hogy az állandóan letelepedett, huzamosb tartózkodású és vándor cigányok s az összes cigányok hány százaléka országrészenként milyen fajtájú hajlékban lakik.

Ország rész	Az összes népességből az 1891-iki népszámlálás szerint, egy-egy házában átlag lakott	Állandóan letelepedett cigányok				Vándor-cigányok	cigányok hány százaléka lakott														
		közül átlag hányan laktak				Az állandóan letelepedett	A hosszabban tartózkodó	A vándor-	Az összes	Az állandóan letelepedett	A hosszabban tartózkodó	A vándor-	Az összes	Az állandóan letelepedett	A hosszabban tartózkodó	A vándor-	Az összes	Az állandóan letelepedett	A hosszabban tartózkodó	A vándor-	Az összes
		egy-egy cigány-házban	egy-egy putriban vagy kunyhóban	egy-egy sátorban vagy más lakóhelyen	egy-egy sátorban																
Duna bal partja	6·44	6·3	6·1	6·0	9·9	59·45	39·10	4·30	57·31	39·04	47·36	16·29	38·86	0·16	3·90	78·28	2·14	1·35	9·64	1·03	1·69
Duna jobb partja	6·51	8·7	5·6	5·2	9·6	77·05	28·23	6·29	64·96	21·10	60·77	8·36	26·61	1·33	7·46	83·70	7·36	0·52	3·54	1·65	1·07
Duna-Tisza köze	6·65	7·9	5·2	9·6	11·0	72·63	44·69	14·54	69·26	25·26	38·05	5·16	25·27	1·24	12·86	80·30	4·45	0·87	4·40	—	1·02
Tisza jobb partja	5·69	5·8	5·8	5·7	8·9	43·86	55·46	12·12	43·86	54·47	41·33	36·03	52·89	0·17	0·79	48·65	1·19	2·00	2·42	3·20	2·06
Tisza bal partja	5·35	6·4	4·6	5·3	6·2	49·21	42·72	12·00	47·67	49·88	54·27	42·07	50·09	0·31	1·36	41·41	1·44	0·60	1·65	4·52	0·80
Tisza-Maros szöge	5·43	6·2	4·6	8·1	7·6	72·46	64·44	10·72	66·71	25·00	15·49	5·65	22·67	1·88	18·31	78·19	9·48	0·66	1·76	5·44	1·14
Erdély	4·51	4·7	3·8	4·0	6·2	71·09	45·45	14·78	68·64	26·55	44·78	26·04	27·57	0·64	4·22	35·43	1·46	1·72	5·55	23·76	2·33
Magyarország összesen	5·75	5·7	4·6	5·1	7·9	64·96	45·47	11·07	61·74	32·99	44·62	16·61	33·33	0·76	6·17	64·67	3·25	1·29	3·74	7·75	1·68

Ha azokat a számokat tekintjük, melyek az egy-egy lakóházra eső cigányok átlag-számát fejezik ki, azt találjuk, hogy ez megegyezik az 1891-iki népszámlálás adataiból kiszámított országos átlaggal, ezt megközelíti a Tisza jobb partján és a döntő számu Erdélyben, több mint 2-vel meghaladja a Duna jobb partján, s egynél valamivel többel vagy kevesebbel három országrészben, s csupán csak a Duna bal partján marad az összes lakosság átlaga alatt. Megjegyezhető még, hogy a cigányok lakóházai rendszeren egy, legfeljebb két kis helyiségből állanak, a silány putrik, stb. meg csak egyből, s hogy a család felnőtt nőtlen tagjai közül sokan nem laknak rendszeren a család hajlékában. Ez a megjegyzés állhat az egy-egy sátorban lakó vándor cigányok nagyobb arány-számára nézve is.

A cigány hajlékok lakottságának sűrűségét az egyes törvényhatóságok szerint tekintve, bizonyos összefüggést láthatunk az általános lakásviszonyokkal. A Duna jobb partján és a Duna-Tisza közén a házak általában nagyobbak, mint a többi országrészekben. A putriknál a Duna bal partján nagyobb a tömörség. Minden tekintetben azonban feltűnően Erdély válik ki a zsufolt-ság csekély mértékével.

A lakásviszonyok, különösen a vándor cigányoknál, az évszakok szerint gyakran különbözők. Sok család nemcsak más helyen tölti a nyarat s más helyt a telet, hanem másféle hajlékban is. Télen összébb és meghuzódnak, különösen a huzamosb tartózkodásuak, de néha a vándorok is, nem cigányoktól bérelt házakban, vagy az állandóan letelepedetteknél, vagy a télire tákolt putrikban, vagy nyáron át üres barlangokban és odukban. A vándor cigányok birtokában kimutatott sátrak télen nincsenek mind használatban; a sátor alatti tanyázás viszonyait és arányait különben alig lehet megközelítőleg is megállapítani.

Feljebb már érintettük a cigányok három kategóriájának a hajlékok fő nemeihez való viszonyait. Ezek azonban országrészenként többé-kevésbé módosulnak. A feltűnőbb jelenségekhez néhol magyarázó megjegyzések fűzhetők. Az állandóan letelepedett cigányok tulnyomóan házakban laknak, csak a Tisza két partján több a putriban, stb. lakó. Az 1891-iki népszámlálás alkalmából készült épület-statisztika szerint (Magyar statisztikai közlemények. Új folyam, III. köt. 1893. 55—58. l.) e két országrészben van aránylag a legkevesebb cserépfedelű, s Erdélyen kívül a legtöbb fafalazatu lakóház, a Tisza bal partján ezenkívül a legkevesebb kőfalazattal biró. E két országrész építési viszonyai általán kezdetlegeseknek mondhatók. A letelepedettek a Duna jobb partján laknak legnagyobb arányban házakban és legkisebben putrikban s odukban. Az épület-statisztika szerint ez országrészben van a legtöbb kőház s általában talán itt vannak a legkedvezőbb építkezési viszonyok. Feltűnő azonban, hogy itt a huzamosb tartózkodásuak oly nagy %^o-a lakik putrikban, a Tisza-Maros szögén pedig olyan aránytalanul kevés. A vándor cigányok közül felénél kevesebb találtatott sátorban: Erdélyben, melyről e tekintetben már az általános viszonyok tárgyalásánál megemlékeztünk, s a Tisza két partján, hol a téli időjárás a kunyhókba szoritja őket. A Tisza-Maros szöge enyhébb éghajlata viszont jobban megengedné a téli sátorozást, s itt találjuk a sátorban lakó állandóan letelepedettek, huzamosb tartózkodásuak és összes cigányok legnagyobb arányszámát. Az egyéb lakóhelyekre nézve feltűnőbb, hogy a Duna bal partján a huzamosb tartózkodásuaknak szinte egy tizedrésze és Erdélyben a vándor cigányoknak majdnem negyed része odukban, stb. találtatott.

V. A cigányok korviszonyai.

Az általános korstatisztika főhibáit tudvalevőleg a kornak épen nem vagy nem pontos tudása, s ennél fogva a kerek számok megduzzadása, továbbá a nőknek gyakori kortkisebbitő hiúsága, végre a katonaságnak az összes népességtől való elkülönöztsége okozza. — Ha a cigány összeírást a korév bemondása szempontjából tekintjük, azt találjuk, hogy az ismeretlen koruak kisebb %^o-kal szerepelnek, mint az összes népességnél. A kerek számoknak a környező korévekre való vonzó hatását a cigányoknál nem tudjuk számszerint megállapítani, mert a cigány összeírás kimutatásai nem részleteznek korévek szerint. A cigánynők hiúsága tudtunkkal kevésbé nyilatkozik az évek eltagadásában. A katonaságnál levő néhány száz cigány nem okoz nagy nehézséget.

A cigányok korviszonyaira vonatkozó táblázatok megyénként mutatják a három kategóriát külön s azokat összefoglalva, a jelentősebb korévek és évcsoportok szerint. De a megyék, sőt az országrészek viszonyszámai nem nyujtanak különös tanulságot, s ezért csak az országos összegek viszonyait vetettük össze az alábbi összeállításban; mellé állítva az összes népességnek meg-

felelő viszonyait az 1891-iki népszámlálás adatai szerint, melyeket azonban e célra külön kellett alakítanunk. minthogy a cigány összeírás táblázatának évcsoportjai nem egyeznek a népszámlálásban kiszámítottakkal.

De minthogy a két számlálás nem egyidejű s a cigány összeírás két évvel későbbi: az egyenlő korévek más és más születési évekre vonatkoznak; bizonyos évek különös születési vagy halálozási jelenségeinek esetleges hatásai nem egymás mellett jelentkeznek a két számlálás számoszlopaiban. Megjegyzendő különben, hogy ugy a közönséges ragályos gyermekbetegségek, mint a felnőtteket pusztító járványos kórok, vagy háboruk a cigányok közül aránylag kevesebb áldozatot szednek, mint az összes népességből; de a szaporaságnak általán kedvező viszonyok is kevesebb hatással vannak a cigányságra.

Ezeket előre bocsátva, ide iktatjuk a cigányok korviszonylatainak kimutatását, hogy aztán néhány megjegyzést fűzhessünk hozzá.

K o r	Állandóan letelepedett		Huzamosabban tartózkodó		Vándor-		Összes		Összes népesség %-a	
	c z i g á n y o k h á n y %-a									
	férfl	nő	férfl	nő	férfl	nő	férfl	nő	férfl	nő
Kevesebb mint 1 éves	2'56	2'46	2'58	2'88	3'18	2'74	2'56	2'50	3'26	3'13
1	2'85	2'73	2'58	3'28	3'22	3'38	2'80	2'79	2'48	2'39
2	3'00	3'01	3'05	3'87	3'46	3'59	2'98	3'05	2'88	2'80
3	3'20	3'05	3'54	3'36	3'99	4'32	3'20	3'11	2'87	2'81
4	3'20	3'16	3'25	3'61	3'64	4'73	3'18	3'23	2'79	2'74
5	3'05	3'06	3'35	3'29	3'44	3'80	3'04	3'10	2'70	2'61
0—5	17'86	17'47	18'35	19'79	20'93	22'56	17'76	17'78	16'98	16'48
6—9	10'84	10'87	10'56	11'00	13'96	13'46	10'77	10'94	9'70	9'40
10—11	4'13	3'99	4'29	3'64	4'71	3'89	4'10	3'96	4'24	4'07
12—14	6'68	6'27	6'40	6'17	8'18	6'15	6'62	6'25	6'31	6'22
6—14	21'65	21'13	21'25	20'81	26'80	23'50	21'49	21'15	20'25	19'69
0—14	39'51	38'60	39'60	40'60	47'73	46'06	39'25	38'93	37'23	36'17
15—19	8'48	8'57	8'56	9'43	9'20	9'03	8'48	8'66	8'55	8'95
20—24	5'99	7'58	6'52	9'32	3'62	7'66	6'56	7'73	6'70	8'08
25—29	7'09	7'93	8'19	9'12	6'60	7'56	7'26	8'02	7'60	7'65
15—29	21'56	24'08	23'27	27'87	19'42	24'25	22'80	24'41	22'85	24'68
30—59	32'23	31'14	32'04	27'69	28'42	25'26	32'02	30'71	33'00	32'00
60 és több	6'67	6'15	5'06	3'88	4'41	4'43	6'40	5'92	6'87	7'09
Ismeretlen kora	0'03	0'03	0'03	0'01	0'02	—	0'03	0'03	0'05	0'06

A cigány természet ellentétes vonásai a korbemondásnál is nyilatkoznak. A cigány konfidens és bizalmatlan, szószátyár és titkolózó, naiv és hazug. A beszédet ügyesen tudja arra használni, hogy elpalástolja vele igazi gondolatait. Ritkán találtam cigányra, a ki a korára vonatkozó kérdésemre nem felelt volna biztosan és határozottan; de az is ritka volt, hogy meg lehetett bizni feleletében. A fiatalok gyakran fiatalítják, az öregek öregítik magukat, a gyermekeket is sokszor kisebb koruaknak mondják, gyakran azért, hogy több érdeklődést, szánalmat keltsenek. Az iskola és a katonaköteles kor körül sok hamisítás és eltérő történet; a katonaság miatt számos fiugyermek létezésé egyáltalán nincs evidenciában tartva. Gyermekek eltagadására annak az emlékezete is indíthatott, hogy hajdan elkobozták a cigány szülőktől gyermekeiket. Megemlékeztünk már az ezen összeírás elrendelése alkalmából felmerült és a cigány szülőket rettegésbe ejtő híresztelésekről és mende-mondákról.

Az első korcsoportnál¹⁾ megjegyzésre méltó, de nehezen magyarázható, hogy az öt első tétel (0—4 éves) az összes rovatokban majdnem kivétel nélkül folytonos emelkedést mutat, míg az összes népességben rendszerint minden magasabb korévre kisebb % jut, s az attól való egyes eltéréseket gyermekjárványok, stb. magyarázzák. Az 5-ik évnél a cigányoknál is kisebb-nagyobb apadás mutatkozik. A két nem viszonyát tekintve, az állandóan letelepedetteknél a fiu gyermek rendszeren több, mint a leány gyermek; az ezen állapotban levő cigányok megegyeznek az összes népességgel abban, hogy több fiu születik, mint leány, de abban már kevésbé, hogy több fiu hal is el korán. A másik két kategóriájú cigányoknál majdnem minden korévben több a leány, mint a fiu, kivéve az egy éven aluliakat a vándoroknál. Ez arányok mutatkoznak aztán a 0—5 évesek összegében is. Tekintve a korcsoportnak az illető kategória összességéhez való viszonyát, e viszonylat összegét már az állandóan letelepedettek-nél is egy %-kal nagyobbak találjuk, mint az összes népesség-nél. A huzamosabb tartózkodásuaknál s a vándoroknál a viszonylat-összegek a fiunál $\frac{1}{2}$ s ismét $\frac{1}{2}$ -el gyarapodnak, a lányoknál pedig több mint 2, aztán megint 3-mal.

Országárszenként is jelentékenyebb különbségek mutatkoznak. Pl. az összes 0—5 éves fiu cigányok a finemiek országos összegének 17'76%-át teszik; e viszony az egyes országárszekben következőleg alakul: Tisza jobb partján 21'53, Tisza bal partján 19'40, Duna jobb partján 18'79, Duna-Tisza közén 17'85, a Tisza-Maros-szögén 16'98 s végre Erdélyben

16'54. Több gyermekök van tehát a tót és magyar anyanyelvű cigányoknak, kevesebb a cigány és oláh anyanyelvűeknek.

Egészben azt látjuk, hogy a cigányoknál az első életévben levők hányada nagyobb, mint az összes népesség-nél, még pedig annál nagyobb, minél közelebb állanak az eredeti cigány állapothoz. A cigány faj általában elég termékeny. A meddő cigányasszony megvetés tárgya szokott lenni. A cigányoknak nagyobb %-a él házasságban (a törvénytelen is ide számítva), mint az összes népességé; a nemi ösztön a faji természetnél s az életmódnál fogva igen korán ébred s majdnem korlátlan kielégítést talál; a házasság, különösen a törvénytelen, nagyon korán kezdődik. A nemi tartózkodás s a Malthus elmélete ismeretlen, a szegény nem indít magzatelhajtásra, a nő gyöngö szervezetű nem okoz elvetelést. A szülések tehát gyakoriak. Noha a kisebb gyermekek eltartása majdnem egészen az asszonyra súlyosodik, a cigány anya majom szeretettel csüng magzatán. A becézés azonban nem válik kényeztetéssé. Hagyományos népszokásaik drakonikus eljárásnak vetik alá az újszülöttet, a kinek aztán a nyomorgó életmód minden sanyarúságát el kell viselnie. Néha 10 éves koráig is télen nyáron egészen meztelen; mihelyt járni bír, már maga koldulja s cseni össze eledelét. Ennek következtében a gyermekeknek kevésbé élterős része okvetetlenül korán elpusztul; a mi pedig ily kiválás útján megmarad, azt igazán erős és edzett szervezet képesíti a cigány életmóddal járó viszontagságok és nélkülözések elviselésére — legalább a következő korcsoportokban, úgy hogy különösen a 6—14 éves cigányok alacsony halálozási aránnyal tűnnek ki.

A második korszakban is (6—14 év), a tankötelesség korában, a cigányok általában magasabb %-ot mutatnak, mint az összes népesség, egyes éves csoportokban azonban mégis alatta maradnak ennek. Az első két kategóriában a 6—9 évesek $1\frac{1}{2}$ -el haladják meg az összes népesség illető hányadát, az itt is nagy relatív számukkal feltűnő vándorok azonban több mint 4-gyel. Ezzel szemben a 10—11 és a 12—14 éves csoportokban kevés eltérést mutatnak a különböző rovatok, s csak a vándor cigányok válnak ki a 12—14 éves fiuk nagy %-ával. Az előbbieknél fogva a 6—14 évesek összefoglalásában az összes népesség százalékát a telepes és a huzamosabb tartózkodásu cigányok $1\frac{1}{2}$ -el, a vándorok pedig $6\frac{1}{2}$ -el, illetve 4-gyel haladják meg.

A 0—14 évesek összefoglalására nézve megjegyezhető, hogy a huzamosabb tartózkodásuaknál egygyel több a nők, mint a férfiak százaléka, s hogy e korosztályban az összes népesség százalékát 10-zel meghaladják úgy a fiu, mint a leány vándor cigányok, úgy hogy ezek összes számának majdnem fele a 0—14 évesekből telik ki.

¹⁾ Itt megjegyzendő, hogy a kortáblázatokban (38, 40, 42, 44 lap) téves az 1—4 és 1—5 évesek rovata s e helyett 0—4 és 0—5 olvasandó.

A következő összeállításban kimutatjuk országrészenként az e korosztálybeli összes fiu cigányoknak az országrész összes férfi cigányaival szemben való viszonyát, mellékelve az 1891. népszám-

lálás adataiból az illető országrészek összes férfi népességéből a 0—15 éves fiukra, tehát egy évvel továbbra terjedő korcsoportra eső % -át.

O r s z á g r é s z	Az országrészbeli összes férfi-cigányoknak hány % -át teszik a 0—14 éves cigányfiúk?	Az országrész férfi-népességének hány % -át teszik a 0—14 éves fiúk? (az 1891. népszámlálás szerint)
Tisza jobb partja	44·16	39·8
Duna bal partja	42·05	37·3
Duna jobb partja	41·61	36·3
Tisza bal partja	41·25	38·3
Duna-Tisza köze	40·87	36·9
Tisza-Maros szöge	38·72	37·5
Erdély	37·39	36·1
Letartóztatottak	2·47	—

A két sor, mint látjuk, csak az első és az utolsó helyre nézve egyezik, a mennyiben ugy a cigányoknál, mint az összes népességnél a Tisza jobb partja mutatja a viszonylag legtöbb 0—14 éves fiut, Erdély pedig a legkevesebbet. (A Duna-Tisza köze mind a két sorban az 5. helyen áll).

A következő három ötéves csoport a nők túlsúlyával tűnik ki, melyet az összes népességnél a viszonyszámba bele nem értett katonaság magyaráz meg, míg az összes cigányoknál a katonaságnál levők is bele vannak számítva, a mit az egyes kategóriáknál a dolog természete szerint nem lehetett megtenni. A 15—19 évesek rovatai nem mutatnak nagy eltérést. Feltűnő azonban a 20—24 éves cigányoknál a két nem viszonya. Az összes népességnél is 1·38-czal nagyobb e korosztályban a nők % -a, mint a férfiaké, de a hiányt a katonaságnál levő férfiak száma kiegyenlíti. Az állandóan letelepedett cigányoknál a nők százaléka e korosztályban 1 $\frac{1}{2}$ -vel nagyobb a férfiakénál, holott az e korban levő közös hadseregbeli és honvédségi cigányok az összes férfi cigányoknak csak 0·56% -át teszik. Még nagyobb az eltérés a huzamosabban tartózkodóknál, legnagyobb azonban a vándoroknál; itt a nők a rendes arányt mutatják, míg a férfiak viszonyoszáma a nőkének felén is alul marad. Igaz, hogy az e korosztálybeli vándor cigányok összes száma nem nagy s ha pl. e kategóriából 170 férfit katonának veszünk fel, akkor az egyensúly teljesen helyre van állítva. A katonaságnál levők összeírásánál nem mutatták ki (pedig könnyű és érdekes lett volna), hogy az illetőt telepes, féltelipes vagy vándor állapotból sorozták-e be. Nem valószínűtlen, hogy a vándor cigányok közül nagyobb % kerül a katonasághoz, mint a többi kategóriából. Részben azért, mert a vándorok közt aránylag kevesebb a satnya és nyomorék, mindamellett, hogy a hadi szolgálattól való nagy félelmök miatt sok az öncsonkítás és a mesterségesen előidézett betegség; részben azon igen üdvös szigornál fogva, melyet a sorozásnál épen a vándor elemmel szemben alkalmaznak, a mely viszont néha talán elűzéssé változik egy-egy olyan állandóan letelepedett cigány legénynyel szemben, a ki pl. egy vidéknek kedvelt (ugyszólván nélkülözhetetlen és pótolhatatlan) primása. De mindezeket tekintetbe véve is, a katonaságnál levő 905 cigánynak csak kis része számítható a vándorokhoz, a kik az összes cigányságnak valamivel több mint 3% -át teszik. Az összes cigányoknál e korban a férfiak % -a már csak 1·17-tel kisebb, mint a nőké, de itt már bele vannak számítva a katonaságnál levők is, és az eltérés így is majdnem akkora, mint az összes népességnél katonaság nélkül. A 25—29 évesek sora már nem mutat feltűnőbb jelenségeket; a férfiak % -a itt is kisebb, de mérsékeltebben; a vándorok viszonyoszámai itt is a legalacsonyabbak. — A 15—29 éveseket összefoglaló sor az előbbiekhöz következetesen a nők jelentékeny túlsúlyát mutatja, a legnagyobbat még mindig a vándoroknál. Az összes népességnél az e korbéli nők % -át csökkenti az első gyermekágyban elhalók nagy száma, de ezt a fogyást alkalmasint busásan pótolják azok a nők, a kik még mind 25 éveseknek mondják magukat, ha régen meghaladták is a kort. A cigányoknál, különösen a vándoroknál, a

gyermekszülés nagyon kevés mértékben apasztja az e korszakbeli nők számát, de az önfiatalítás sem igen növeli azt. Tekintve azt a körülményt, hogy ugy a megelőző, mint a következő csoportokban a férfiaknak ugy abszolút, mint relativ száma nagyobb, mint a nőké, a 15—29 éveseknél a nők általános és jelentékeny többségének magyarázatául fel kell tennünk, hogy az e korbéli férfiak egy része nincs az országban, vagy itt lappang, nincs nyilván tartva és eltagadja korát. Csak a cigányügy általános és mélyreható rendezése szabályozhatja ez állapotokat is.

Az ifjuságnak most tárgyalt 15 évét követő, a teljes kort magában foglaló 30 évet kimutatásunk összefoglalja. A 30—59 éves csoportban a cigányok, kivált a nők, viszonyoszáma kisebb mint az összes népességé. Ez különösen szembeötlő a huzamosabban tartózkodó nőknél, a kik a 30 éves csoportban kevesebben vannak, mint az előző 15 évesben. *Feltűnő még a vándor cigányok kis százaléka; a nőké ezeknél csak 1-gyel haladja meg az előző 15 év % -át. Az a nagy különbség (9), melyet e mellett a férfiak viszonyoszáma mutat az előző korcsoporttal szemben, jó részt az előbbi csoporthoz fűzött észrevételeinkben leli okát. A 30—59 éves korban tehát a vándor cigányoknál és a huzamosabban tartózkodó nőknél nagy fogyatkozást látunk az összes népességgel szemben. Ez azt bizonyítja, hogy a nyomoruságos életmód és a létért való nehéz küzdés, az örök-lékeny alkalmazkodottság és szerzett edzettség bármily nagy mértéke mellett is, megrövidíti az egyéni életet és leszállítja az élettartam átlagos színvonalát.*

E mellett szólnak az utolsó korcsoport, a 60 és több évesek viszonyoszámai is. A magasabb korosztályok »erősebb aránya az emberi élet nagyobb becsének és jobb ápolásának, tehát nagyobb anyagi jólétnek és észszerűbb életmódnak bizonyítéka« (1891. népszámlás, Általános jelentés. Magyar-német kiadás 132 l.); ennél fogva természetes, hogy a nem állandósított cigányok a legmagasabb korosztályban igen alacsony viszonyoszámmal szerepelnek, pl. az e korbéli huzamosabb tartózkodású nők % -a csak valamivel nagyobb, mint az összes népességbeli 60 éven felüli nők % -ának fele. Tekintve azonban azt, hogy a korosabb cigányok, főképp a szájalom felkeltése céljából, minél magasabb koruaknak szeretik magukat mondani, nagyon valószínű, hogy tényleg még kevesebb a 60 éven felüli cigány, mint a mennyit az összeírás constatólt.

Feltűnő lehet, hogy a cigányok közt kisebb az ismeretlen kornak viszonyoszáma, mint az összes népességnél. Így pl. nem volt egyetlen egy vándor cigánynő sem, a kinek a kora nem volna felvéve. De ez a kedvezőbb viszony valószínűleg csak látszólagos és onnan eredhet, hogy a cigány egyáltalán nem ragaszkodik a tényekhez; ha be kell vallania korát, könnyen mond találmóra olyan évszámot, melyről azt gondolja, hogy nem lesz ártalmára. Kétségtelen tehát, hogy a leglelkiismeretesebb felvétel, a leggondosabb feldolgozás és a legpontosabb számsorok mellett is a cigányok korstatisztikájában is lappanganak, még pedig fokozottabb mértékben, azok a hibák, melyek még sok tekintetben ingataggá teszik az összes népesség korviszonyainak kimutatását.

VI. A cigányok családi állapota.

A cigányok sajátságos természete, életmódja, törzsszervezete egészen sajátságossá teszi családi állapotukat, életüket és viszonyaikat, azoknak alapját és formáját s az ezekre vonatkozó felfogást is. A korán érettség, vagyis inkább a nemi ösztönök korai ébredése, a nemek korlátlan együtt élése, a testi vágyak kielégítésében való féktelenség gyakran a még alig serdülteket is leplezetien nemi életre készíti, néha a vérségi kötelék első fokán is. Néhol, kivált a nem telepeseknél, a nőtlenség és hajadonok, azaz az egyénileg le nem kötöttek, majdnem promiscuitásban élnek. Ebből aztán egyéni elválasztás útján többnyire az életkor culminatioján, a 25—29. évben kiválnak az egyes párok; házasságra lépnek, mely a közfelfogás szerint törvényes vagy törvénytelen, többé-kevésbé tartós és állandó,

kisebb-nagyobb hitvesi hűségü, oly módon azonban, hogy tudomás szerint a telepések közt több a házasságtörés, (ideértve a törvénytelen házasságot is), mint a vándoroknál. Ezeknek családi viszonyait többféleképen befolyásolják még a matriarchatus bizonyos maradványai, pl. az a sajátságos állapot, hogy a törzsökös nemzetségeknél a nő a háztartás (sátor) tulajdonosa, a gyermekek az anyjok törzséhez tartoznak és ugyyszólván kizárólagosan az anyák gondoskodnak kiskorú, azaz dolgozni, illetve koldulni és lopni még nem bíró gyermekeikről.

A következő táblázat feltünteti a cigányok családi állapotát, tartózkodásuk módozatai és a főbb korcsoportok szerint, mellékelve az összes lakosságnak a családi állapot különféle nemei szerinti felosztását.

Családi állapot	Az állandóan letelepedett		A húzamosabban tartózkodó		A vándor-		Az összes		Az összes (polgári) népességből hány %	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Nőtlen, hajadon	52'93	47'84	52'22	48'77	59'72	53'81	53'03	48'07	55'73	49'54
Házasság										
törvényesen	28'76	27'73	21'35	20'52	14'20	13'97	27'52	26'74	—	—
törvénytelenül	15'39	15'00	23'69	25'11	24'11	26'51	16'57	16'95	—	—
együtt	44'15	43'63	45'04	45'63	38'31	40'48	44'09	43'69	41'30	40'67
Özvegy	2'53	7'79	2'31	4'85	1'67	5'37	2'47	7'52	2'92	9'70
Elvált										
törvényesen	0'02	0'04	0'02	0'02	—	0'07	0'02	0'04	—	—
törvénytelenül	0'30	0'60	0'36	0'66	0'23	0'22	0'30	0'59	—	—
együtt	0'32	0'64	0'38	0'68	0'28	0'30	0'32	0'63	0'06	0'09
Ismeretlen állapotu	0'07	0'10	0'05	0'07	0'02	0'04	0'09	0'09	0'14	0'15

Családi állapot	Az összes cigányságban a											
	0—14		15—19		20—24		25—29		30—59		60 és több	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Nőtlen, hajadon	100'00	99'95	93'26	71'55	53'94	18'99	13'83	6'68	3'28	2'86	1'77	1'17
Házasság												
törvényesen	—	0'01	0'40	9'21	8'74	34'78	44'14	49'66	62'78	56'64	59'04	32'15
törvénytelenül	—	0'04	6'30	17'89	37'00	42'67	40'66	39'39	30'10	27'37	15'74	8'23
együtt	—	0'05	6'70	27'10	45'74	77'45	84'80	89'05	92'88	84'01	74'78	40'38
Özvegy	—	—	0'01	0'44	0'12	1'95	0'59	2'68	3'06	12'03	22'50	57'58
Elvált												
törvényesen	—	0'00	—	0'04	—	0'03	0'02	0'04	0'03	0'10	0'09	0'05
törvénytelenül	—	—	0'03	0'86	0'17	1'53	0'65	1'38	0'62	0'81	0'69	0'56
együtt	—	—	0'03	0'90	0'17	1'56	0'67	1'42	0'65	0'91	0'78	0'61
Ismeretlen állapotu	—	—	—	0'01	0'03	0'05	0'11	0'17	0'13	0'19	0'17	0'26

Családi állapot	A z ö s s z e s p o l g á r i n é p e s s é g b e n a											
	0—15		16—20		21—25		26—30		31—60		60 és több	
	é v e s e g y é n e k k ö z ü l h á n y %											
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Nőtlen, hajadon	100'00	99'74	97'47	75'60	66'54	25'87	21'83	11'42	5'98	4'54	3'31	2'56
Házias	0'00	0'26	2'49	23'99	33'17	72'40	77'26	85'11	90'07	77'10	68'72	33'71
Özvegy	0'00	0'00	0'04	0'87	0'26	1'57	0'83	3'29	3'86	18'19	27'87	63'65
Elvált	0'00	0'00	0'00	0'04	0'03	0'16	0'08	0'18	0'14	0'17	0'10	0'08

E táblázat alapján vegyük egyenként szemügyre a cigányok családi viszonyait, egybevetve az összes népesség megfelelő viszonyaival. Megjegyzendő azonban, hogy az összes népességre vonatkozó viszonyszámoknál sem az ismeretlen korúak, sem az ismeretlen családi állapotúak nincsenek tekintetbe véve, s hogy a korcsoportok határai egy-egy évvel későbbre vannak tolva.

A cigányoknál nőtléneknek, illetőleg hajadonoknak nem mind azok tekintetnek, a kik még törvényes házasságra nem léptek, hanem csak azok, a kik másnemű egyénnel állandó nemi viszonyt nem folytatnak. Így hát ez állapot a cigányoknál nem határozható meg tüzetesen, nevezetesen nem választható el egészen határozottan a törvénytelen házasságban élőkétől. A nőtlének és hajadonok viszonyszáma az összes cigányoknál kisebb, mint az összes népességnél; ezt a különbséget főképen a törvénytelenül, de állandóan együtt élő cigányoknak a nőtlénekétől, illetve hajadonoktól való elkülönítése okozza. Hogy a vándor cigányoknál azonban a nőtlének és hajadonok viszonyszáma 4-gyel meghaladja az összes népességét, annak is tulajdonítható, hogy mindkét nemű számos cigány magánosan kóborol, s hogy a karavánokban a vadházasságban élők, zaklatástól tartván, az idegenek előtt gyakran eltagadják e viszonyukat. Tekintve a házasságkötés könnyű módját, a cigány házias élet feltételei megszerzésének nem nehéz voltát, s a törvénytelen házásoknak a nem házásoktól való külön számbavételét, szinte meglepőnek mondhatjuk a nőtlén, illetőleg hajadon cigányoknak aránylag még mindig nagy %-át. A nemek arányára nézve azt találjuk, hogy a nőtlének viszonyszáma 4—5-tel nagyobb, mint a hajadonoké, a vándoroknál meg éppen hattal, a mi megfelel az összes népességbeli arálynak. A nőtlének e többletét legnagyobb részt az özvegy nők túlsúlya ellensúlyozza; különben a férfi cigányok abszolút száma is nagyobb valamivel, mint a nőké.

Az egyes korosztályok szerint tekintve az összes nőtlén és hajadon cigányok csoportját, és összehasonlítva az összes népesség legközelebb álló korosztályaival, a feljebb fejtegetett általános viszonylatoknak megfelelőleg azt látjuk, hogy a nem háziasok %-a a cigányoknál az összes korosztályokban kisebb, mint az összes népességnél; különösen feltűnő az eltérés a 20—24 éves korbéli cigányok 53'94 és 18'96%-a meg az összes népesség 21—25 éves, tehát egy évvel később kezdődő quinquenniumának 66'54 és 25'87%-a közt, annak jeléül, hogy a cigányok átlag korábban lépnek ki a nem-házias állapotból, mint a többi népesség. De még a legutolsó korosztályban, a 60 és több évesek közt is, a cigányok közt sokkal kevesebb a nem-házias, mint az összes népességben, noha ez utóbbinál a 60-ik év nincs a csoportba számítva.

A háziasok kategóriája a cigányoknál egészen sajátosan alakul. E nép egészen különös viszonyainál fogva a házias állapot megállapítása nem szorítkozhatik a köztörvények szerinti matrimoniumra, melynek kizárólagos tekintetbe vétele különben az általános népszámlálásoknál sem indokolható szigorúan demo-

graphiai szempontból, hanem kiterjeszkedik egy emberpár állandó nemi és háztartási életközösségének minden formájára, tehát arra az állapotra is, a melyet mint törvénytelen vagy vadházasságot, vagy ágyasságot, különben rendesen ignorál a sablonos statisztika, mely ezt az állapotot csak ennek esetleges okozatainál, a törvénytelen születésűeknél veszi számba, de legalább eddig itt sem látott semmi különbséget egyrészt a talán bizonyos dogmatikus vagy más nehézségek miatt nem törvényes, de évek hosszú során át tartó és állandóságát nem a kényszerítő külső formalitásban, hanem a változatlan belső vonzalomban találó, tehát bizonyára nem minden ethikai alap nélkül szükölködő életközösségből, másrészt pedig a talán nemi erőszakból vagy váltakozó momentán fajtalanságból eredő magzat demographiai minősítésénél.

A cigányoknál képtelenség lett volna a törvénytelen házasság mellőzése. Itt úgy általános demographiai, mint családeleti, gazdasági, sőt erkölcsi szempontból is egyelőre alig van lényeges különbség a házasság törvényes és törvénytelen formája közt. A rendes házasságkötést az illető cigány pároknak ritkán intenzív vallásos és törvénytisztelő érzülete és jogbiztosító előrelátása s a közszokásokhoz való alkalmazkodása mellett néha még helyi presszió is eredményezi, s azok az előnyök, melyek a jómodu nem-cigányokkal való komasági viszonyból folynak, a melyre nézve viszont ezeket előzékenyekké teszi a cigánykomaságot néhol szerencsét hozónak tartó hiedelem, s mely néha nemcsak bigamiára, hanem egyazon frigynek is különböző helyeken több ízben való szertartásos megkötésére csábít.

A törvénytelen házasság okai, illetőleg a törvényes házasság akadályai különfélék. Az alsóbb korosztályokban fontos a tetteles katonakötelezettség, melynek elteltével számos törvénytelen házasság törvényesítettik. A vagyontalanság, illetőleg az egyházi esketés illetékei is sok párt visszatartottak a törvényes házasságkötéstől, mint ezt a cigányösszeírás községi kimutatásai több helyen egészen határozottan kiemelik. Remélhető, hogy a polgári házasságkötés díjtalansága ez állapotokat is módosítani fogja. De a rendes házasságkötés népszokásilag is igen költséges lakodalommal jár a cigányoknál épúgy, mint más népeknél. Ennek elkerülése végett vagy a megkivántató költség megszerzéseig való elhalasztása miatt marad el néha a formális frigykötés.

A hazai cigányok (igen kevés kivétellel) forma szerint az országbeli főfelekezetekhez tartoznak; de vallásos érzületek igen csekély; ritkán vesznek részt a nyilvános istentiszteleten és vallásos szertartásokban. S így nem tulajdonítottak jelentőséget a házasságkötés egyházi esketéssel járó törvényes formájának, s ennek hiánya az ő általános felfogásuk szerint éppen nem megbotránkoztható, a mi szintén tekintetbe veendő a törvénytelen házasságnak ethikai szempontból való megbírálásánál. Sőt kivált a vándorcigányok némely déli s keleti törzsénél nagyobb tekintélyű s lelkületökre inkább ható az az ethnikus polgári házasság, melyet a vajda, vagy a csapatfő előtt kötnek hagyományos ősi szokás szerint és szertartásokkal. A cigányügy országos ren-

vezése módját fog találni arra, hogy az állami anyakönyvvezetés alapján teljesen szabályozza a cigányok összes családi viszonyait is.

E kitérés után, mely a cigányok családi élete azon momentumainak rövid érintésére szorítkozott, melyeknek némi magyarázata szükségesnek látszott ez állapotok helyes demographiai megítéléséhez, szemügyre vesszük a házasság alakjainak viszonyait fentebbi összeállításunk különböző rovatai szerint, megjegyezvén, hogy helyén valónak láttuk (a táblázatos kimutatások sorrendjétől eltérőleg) közvetlenül egymás mellé állítani a törvényes és törvénytelen házások viszonyait, s azokat összefoglalva egybevetni az összes népesség megfelelő demographiai állapotával. (Igy jártunk el az elváltaknál is).

A törvényes házások tételénél azt látjuk, hogy minden rovatban a férfiak százaléka meghaladja valamivel a nőkéét. Erre nézve megjegyezhetjük, hogy cigány férfi és nem cigány nő házassága majdnem kivétel nélkül törvényes szokott lenni, míg megfordítva a nem cigány férfi rendszeren csak törvénytelen viszonyra lép cigány nővel. A telepes, féltelipes és vándor cigányok közül a törvényes házások $\frac{1}{2}$ -a körülbelül úgy aránylik, mint $2:1\frac{1}{2}:1$. A törvénytelen házásoknál megfordított viszonyokat találunk. Itt minden rovatban a nők százaléka nagyobb, mint a férfiaké s az egyes kategóriák viszonyozásai fordított sorrendben következnek, bár az eltérés már nem oly nagy arányú, sőt a huzamosabban tartózkodók s a vándorok közt körülbelül csak egy százalékot tesz ki. Az összes cigányoknak több mint $\frac{1}{4}$ része törvényesen és valami $\frac{1}{6}$ része törvénytelen házas. Csak ha a cigányság mindkét fajtája házasságait egybefoglaljuk, nyerünk olyan képletet, mely alkalmas az összes népesség házassági viszonyaival való összehasonlításra. Ez összefoglalásban a nemek viszonyait tekintve, csak a telepes (s ezek által természetesen az összes) cigányok egyeznek az összes népességgel, melynél t. i. nagyobb a házas férfiak, mint a férjes nők viszonyozása. A három kategória közül a házások $\frac{1}{2}$ -a legnagyobb a huzamosabban tartózkodóknál, a kiknél az egybekelés a legkönnyebben megy, de nem is nagyon tartós. Az állandóan letelepedetteknél a százalék 1—2-vel kisebb, s ettől nagyon kevéssel térnek el az összes cigányok is. A vándorcigányoknál a házások $\frac{1}{2}$ -a feltűnően csekély és az összes népességén is alul marad, a férfiaké épen hárommal. Erre nézve megjegyezhetjük, hogy a vándorcigányok, mint láttuk, ritkábban lépnek törvényes házasságra. De a törvényes formájú házasságok hiányát nem pótolja teljesen a »cigány-módrá« kötötték aránya sem; minthogy náluk ezek jelentős jogi következményűek, nem könnyedén kötnek ilyet sem a maga teljes formájában. Annál gyakoribb köztük az ideiglenes viszony. Különbösen valószínű az is, hogy a különösen bizalmatlan és gyanakodó természetű vándorcigányok sok esetben nem vallották be törvénytelen házasságukat. Még az is lehetséges, hogy az ethnikus szertartások közt (az egyház hozzájárulása nélkül) kötött házasságokat helyenkint törvényeseknek hiszik és vallották. Általában feltehető, hogy a cigány összeírás alkalmából számos nem törvényes viszonyt vagy egészen eltagadtak, vagy törvényesnek vallottak; hiszen épen a családi állapot adataira nézve alig állott az ellenőrzés valamely eszköze az összeírók és felülvizsgálók rendelkezésére.

Az összes házas cigányokat korosztályok szerint tekintve, a törvényesek tételénél a nőknél mind növekvő túlsúlyát látjuk az alsóbb osztályokban s csak a két felsőben nagyobb a férfiak viszonyozása. A törvénytelen házásoknál is ez a viszony van, de csak a három alsó osztályokban és a két nem viszonyozásainak kisebb eltéréseivel. A három alsóbb korosztályban a törvénytelen, a három felsőben a törvényes házások viszonyozása nagyobb.

Az első korosztályban (0—14 évesek) férfit nem, csak néhány nőt találunk törvényes vagy törvénytelen házasságban. Megjegyezhető azonban, hogy sok cigány nő egészen ki van fejlődve 14 éves korában s hogy nagy részöknél e korban tényleg megkezdődik a nemi élet, habár nem is házasság formájában. A második korosztályban (15—19 év) a katonakötelezettség miatt csak igen kevés férfi lehet törvényes házasságban, törvénytelenben azonban már ez igen ifjú korban is elég tetemes $\frac{1}{10}$ -ot találunk. Az e korban belül már teljesen megérett nőknek aránylag nem igen nagy $\frac{1}{10}$ -a él törvényes és jóval nagyobb száma törvénytelen házasságban. A harmadik korosztályban (20—24-ig) a férfiak egy része, mely alkalmatlan a hadi szolgálatra, vagy már leszolgált a aktív éveit, rendes házassági engedélyhez jut s ennek alapján törvényesen egybekel. Több mint négyszeresére nagyobb tömegek azonban (37%) részint talán szintén külső akadályok miatt, vad házasságban él e korban, melyben a nőknél is még mindig nagyobb a törvénytelen házások viszonyozása, a mi nagyrészt az illető élettársuknak az imént érintett viszonyaiból következhetik, minthogy a nők részéről a törvényes házasság ellen ritkán forog felem akadály, milyen pl. a közel rokonság vagy a még életben lévő első hitves élettárs. A negyedik korosztályban (25—29 év) már többségre emelkedik a törvényes házasság száma, a férfiaknál kevéssel, de a nőknél 10-zel, egészen közel jutván az összes e korbéli nők feléhez, és jóval meghaladván a férfiak számát, a kik a törvénytelen házások sorában még egy kis többségben vannak. Az ötödik korosztályban (30—59 év) leginkább érvényesülnek a rendes és általános viszonyok. E korban az állandóan letelepedett cigányoknak úgy első, mint palingam házasságai többnyire törvényesen kötöttek és számos elébb nem törvényes viszony is törvényesítették: úgy hogy a törvényes forma több mint kétszeresen felülmúlja a törvénytelen. Végre az utolsó korosztályban (60 és több évesek) mind a két nemnél négyszer annyi a törvényes viszony, mint a törvénytelen.

Összefoglalva a házasság két formáját s összehasonlítva az összes népességnek megfelelő, bár egy évvel előbbre tolt, korosztályaival, azt látjuk, hogy a cigány házások viszonyozása minden korosztályban nagyobb, mint az összes népességé. Ez onnan van, mert az utóbbinál teljesen számításán kívül maradt a törvénytelen viszony, mely pedig a nagyobb városokban, de vidéken is, kivált a vegyes vallású lakosság közt nem épen ritka; továbbá mert a cigányokat a házasság életétől nem tartják vissza a tűzhely alapításának nehézségei s a jövőbeli megélhetés és családtartás iránti aggodalmak, s végre mert a cigány, különösen a haladotabb életkorban, talán még jobban érzi szükségét a támogató házastársnak. — Az első korosztályt tekinteten kívül hagyhatjuk, mert itt a házások viszonyozása csekély s mert épen az az év (15-ik), melyre nézve a cigányok s az összes népesség éves csoportja különbözik, nagy aránytúlulodásokat okoz. A második korosztályban az összes népességgel szemben tetemes a viszonyozása a házasság (igaz, hogy kevés kivétellel törvénytelenül házasság) férfiaknak. Az összes cigány házások viszonyozása a harmadik korosztályban is meghaladja az összes népességét, de csak a törvénytelenek nagy számának segítségével. Így van az a többi osztályokban is, s csak az utolsó korban közelíti meg a törvényesen házasság viszonyozását, kivált a nőké, az összes népességbeliekét. Az összes cigány nőknél fele a 20—24. életévek közt lép házasságra, a férfiaknak $\frac{2}{5}$ -e a 25—29. életévek közt. A törvényes házasságnál is a most megnevezett korosztályokban van a legnagyobb emelkedés, míg a nem törvényesen házasság cigány férfiak viszonyozása a harmadik osztályban oly nagy, hogy a negyedikben alig emelkedik. A két nem viszonya a nők javára a harmadik korosztályban mutatja a legnagyobb eltérést, mely

különbösen az összes népességnél még nagyobb, mint a cigányoknál. A negyedik korosztályban a meglehetősen egyenlő eloszlású törvényes és törvénytelen házasságok a két nem viszonyszámát közel hozzák egymáshoz. Ez osztályban érik el a férjes nők a legnagyobb százalékot, a házasságok pedig a következő osztályban, itt meghaladván a nőket, de nem olyan magas mértékben, mint az összes népességnél. Az utolsó korosztályban végre a férjes nők viszonyszáma nagyon alászáll, az előbbi osztálybelinek kevesebb mint felére, s így a legnagyobb eltérést mutatja a sokkal kisebb mértékben megfogyott férfiak viszonyszámával szemben. De a házasságok $\frac{1}{10}$ -a így is magasabb, mint az összes népességé. A házasságok viszonyszámának ilyen nagymértékű fogyása, amelyet a nőtlenség és hajadonok apadása is kísér, összefügg az özvegyek $\frac{1}{10}$ -ának természetes nagy növekedésével.

Tekintettel arra, hogy pl. a döntő számú telepedett cigányoknál az özvegy férfiak viszonyszáma nagyon megközelíti az összes népesség megfelelő viszonyszámát, míg a törvényesen házasságban élő nők $\frac{1}{10}$ -a nagyon alatta marad az összes népesség megfelelő viszonyszámának, melyet csak a mindkét-féle házasságok együttes $\frac{1}{10}$ -a halad meg valamivel, s tekintettel továbbá arra, hogy a cigány nem hajlandó a coelebs, tehát az özvegy életre sem: az özvegy cigányok tárgyalásánál jogosan felmerülhet az a kérdés, vajon az özvegyeknek felvettek a közértelemben vett özvegyek-e, azaz olyan egyének, akik utolsó törvényes hitestársuk halála után új törvényes házasságra nem léptek, avagy talán a törvénytelen élet-társat túlélő és új állandó viszonyra nem lépett egyének is özvegyeknek vallották magukat és így irattak össze. Ez utóbbi felfogás mellett szól az, hogy az ilyen állapotúknak, kiket az illető korosztályok törvénytelen házasságainak arányában lehetne számítani, nem volna helyük az illető rovatokban, mert a nőtlenség és hajadonok sora, a hová az ilyenek (a törvényes özvegyesség után való másodszori, nem törvényes özvegyesség eseteit is a tulajdonképeni özvegyesség keretébe számítva) a közfoglalom szerint tartoznának, oly kis viszonyszámokat mutat, melyek teljesen kizárják a nem törvényes házasság utáni özvegyek odaszámítását.

Az özvegyek viszonyszámai a cigányok három kategóriájában különböznek. Legnagyobbak s az összes népességét leginkább megközelítők az állandóan letelepedett cigányoknál, ezekhez egészen közel állnak az összes cigányokéi. A férfiakra nézve azután a huzamosabban tartózkodó s végre a vándor cigányok következnek, míg a nőknél e két utóbbi helyet cserél. A nő a cigányoknál is korábban vénül, mint a férfú, még jóval korábban, mint a többi népességnél. Egyéb körülményeknél fogva is a cigány nőnek sokkal ritkábban van alkalma, ha özvegy lett, új házasságra lépni. Így tehát az özvegy nők számviszonya minden rovatban tetemesen felülmúlja a férfiakét, de különböző arányban. Az összes népességnél 100 özvegy férfúra átlag 332 özvegy nő jut, a vándor cigányoknál 321, az állandóan letelepedettekénél 308, a huzamosabb tartózkodásúknál 210. Ez utolsó szám alacsonyága alkalmasint összefügg az ugyanezen kategoriabeli nők nagy házassági $\frac{1}{10}$ -ával, illetve azzal a körülménnyel, hogy a huzamosabban időző cigányoknál éppen azon korosztályokban, melyekben az özvegyek száma tetemesebb, a férfiak jóval többen vannak, mint a nők, ennél fogva ezek keresettebbek és mint özvegyek is könnyebben találnak férjet, habár csak ideiglenesen is, pl. időleges tartózkodásuk tartamára. Az e kategoriabeli férfiak nem is túlságosan válogatós és könnyen összeáll özvegy nővel is. — Az özvegyeknek, különösen a férfiaknak, a vándorcigányok rovatában mutatkozó alacsony viszonyszáma természetes módon összefügg az e kategoriabeli házasságok feltűnően alacsony viszonyszámával, meg talán azzal is, hogy a nem törvényes élettársukat túlélő férfiak közül kevesebben vallják magukat özvegyeknek,

mire a nőtlenségnek igen nagy viszonyszáma is mutatni látszik, s hogy az özvegy vándor férfiak közül átlag többen és gyorsabban nősülnek újból, mint a másik két kategoriában.

Az első négy korosztályban a cigányoknál is kevés az özvegyek száma és $\frac{1}{10}$ -a; az elhalt hitestársért való gyásznak nem igen van conventionalis időtartama; e korban csakhamar új házasságra lépnek. A cigányoknál is a legtöbb házasság az ősz vége felé kötődik (s a legtöbb halálozás és elválás a tél végén történik), s ez is hatással lehetett arra, hogy a cigányösszeírás évszakában, a tél vége felé, az első korosztályokban minél több házasság s minél kevesebb özvegy legyen. — Az özvegyek viszonyszámai a cigányoknál általában kisebbek, mint az összes népességnél, kivéve a 2. és 3. osztályban a nők rovatát, a minnek magyarázata azonban az, hogy a cigányoknál egy életével korábban kezdődik e korosztályok számítása, mint az összes népességnél, mely körülmény az alsóbb korosztályoknál nagyon latható. Az eltérés azonban nem jelentékeny s csak a legutolsó korosztályban, az utolsó előttiben pedig a nők rovatában haladja meg az ötöt. Az özvegyek viszonyszámának a korosztályokkal való fokozatos növekedése is nagyjában ugyanazon arányban halad, mint az összes népességnél, s általában azonos okokra is vezethető vissza. A nemek számviszonyai az özvegy nők többszörös túlsúlyát mutatják minden korosztályban; jutna pedig 100 özvegy férfúra a 3. korosztályban az összes népességben átlag 604 özvegy nő, a cigányoknál pedig 1.625; a 4. korosztályban az összes népességben 396, a cigányoknál 454; az 5.-ben az összes népességben 471, a cigányoknál 393; a 6.-ban az összes népességnél 228, a cigányoknál 256. A 60 és több éves cigány nőknek jóval több mint fele özvegy, a férfiaknak pedig kevesebb, mint egy negyede.

Az elváltakra nézve is felmerülhet két előleges kérdés: vajon nem voltak-e esetek, melyekben a cigány népszokás szerinti elválást törvényesnek tekintették, s vajon a törvénytelen elválást csak a törvényes házasságnak a törvényes eljárás mellőzésével való felbontására értették-e, vagy a törvénytelen házassági viszony megszüntetésére is? Az első kérdésnek, az abszolút számok csekélységénél fogva, alig van gyakorlati jelentősége. A második kérdésre sincs biztos feleletünk. A verekedő, könnyen összezőrdülő cigány természet hamar vetemedik a különben is laza családi kötelék önkényes felbontására, előidézvén oly állapotot, amely gyakori és ismétlődő, de rendszerint nem tartós és többnyire a felek kibékülésével ér véget. Ehhez képest tehát az elvált cigányoknak a táblázatban feltüntetett viszonyszámai nem tekinthetők igen nagyoknak, noha a három cigány kategoriában 5—7-szeresen meghaladják az összes népességnek elválási $\frac{1}{10}$ -át, mely azonban csak a törvényes elválásokra vonatkozik. A törvénytelenül elvált cigányok viszonyszámai kitelnek minden rovatban egyedül a törvényes házasságok számából is; nem valószínű azonban, hogy törvénytelen házasság viszony megszüntetésének is nem egy esetét magában foglalják.

Az elváltak viszonyait részletezve, mindenekelőtt szembe tűnik a törvényesen elváltaknak kicsiny és a törvénytelenül elváltaknak nagy viszonyszáma. Amazoké az összes népesség $\frac{1}{10}$ -ának felén is alul marad, emez 5—7-szeresen felülmúlja. Az egyes kategoriákat tekintve, a vándorcigányoknál azt látjuk, hogy törvényesen elvált cigány egy sincs, s hogy a törvénytelenül elvált nők $\frac{1}{10}$ -a igen csekély. Ezért itt a férfiak $\frac{1}{10}$ -a nagyobb, egyébként pedig a nőké, a döntő számoknál körülbelül kétszerte. Ez aránynak nagyjában hasonló oka lehet, mint az özvegyességénél; az elvált férfi hamarabb és könnyebben lép új házasságra, mint az elvált nő. Feltűnőbb jelenséggül kiemelhető, hogy az egy Sáros megyében 22 törvényesen elvált telepedett nő van, több, mint az egész országban ugyan-

ilyen férfi. Korosztályok szerint tekintve az elváltakat, itt is a nők nagy túlsúlyát látjuk, kivéve az utolsóban, a melyet az elvált nők, úgy látszik, ritkábban érnek el, mint az elvált férfiak. E korban megközelítik a törvényesen elvált cigányok viszony-számai az összes népességét. A 3. és 4. korosztályban a törvénytelenül elvált nők igen jelentékeny számmal vannak (mintegy $1\frac{1}{2}\%$).

Az ismeretlen családi állapotúak inkább csak a teljesség kedvéért jönnek tekintetbe. Táblázatunkban a cigányoknál az egyes rovatok összegét 100%-ra egészítik ki, az összes népesség-nél azonban a 100% nélkülök teljes. Minden rovatban több az ismeretlen családi állapotú nő, mint a férfi, de viszonyszámuk jóval kisebb, mint az összes népességé, minek okát már érintettük a korviszonyok összevetésénél. Az ismeretlen állapotúak viszony-száma a magasabb korosztályokban fokozatosan emelkedik.

A cigányösszeírás, a családi állapot jelentős mozzanatait helyes szempontok szerint számba véve, igen érdekes és becses anyagot és adatokat nyújt. De fontos lett volna pl. a vegyes, t. i. cigány és nem cigány közti házasságok egyéenkinti és szám-szerinti felvétele. Az ilyen házasságnak nagy az assimiláló hatása, még pedig nemcsak abban az értelemben, hogy a más néphez tartozó családba házasodott cigány e népbe szokott beleolvadni, hanem abban az irányban is, hogy a más népbeli, ha cigányok közé kerül és cigány nőt vesz el (a mi azonban már sokkal ritkábban történik), cigány lesz maradékaival együtt. A múlt századbeli cigány regulációk nagy fontosságot tulajdonítanak a vegyes házasságnak, sőt az 1767. évi rendelet el is tiltja a cigányok endogamiáját.

VII. A cigányok hitfelekezete szerint.

A cigányok ősi vallásának igen kevés maradványa él még a néphiedelem elmosódott alakjaiban, némely babonás szokásban és színehagyott szóhagyományban. Némely homályos mythikus képzetnek még elég élénk hatása van a cigány kedélyre, mely egyébként meglehetősen közönyös a vallási érzület dolgában. Kül-sőségekre nézve a cigány rendszeren alkalmazkodik környezőinek vallási formáihoz, de nem belső szükségérzetből, hanem inkább külső kényszerből s talán azon mimicri-szerű jelenséghez hasonlítva, mely szerint némely állat a környezet színéhez illeszkedik. Életmódjában, szokásaiban, melyekhez szívósan ragaszkodik, gyakran élesen különbözik a vidék egyéb lakóitól, de a felekezetet illetőleg, mely reá nézve jóformán közömbös, mindent concedál a milieunek, így ösztönszerűleg elkerülve a vallási türelmetlenség

zaklatásait. A falu vallását követi. S ha egyik vagy másik felekezethez feltünőbb nagy számmal tartozik, ez inkább azon népfajok hatása, melyekben az illető felekezet dominál s melyek közt a cigányok nagyobb tömegekben élnek és asszimilálódnak. (E vonatkozásokat az általános és a nemzetiségi viszonyok fejezeteiben tárgyaljuk). De talán némileg mégis jobban vonzódnak a szertartásaikkal az érzékekre és képzelemre erősebben ható régebbi felekezetekhez (görög-keleti, római katolikus), mint az egyszerűbb és ridegebb rítussal bírókhoz és újabb keletűekhez.

A következő táblázat feltünteti, hogy az egyes felekezetekben milyen százalékokkal szerepelnek a különféle kategóriájú cigányok, összehasonlítva az összes népesség ebbeli viszonyaival.

F e l e k e z e t	Állandóan	Huzamosabb	Vándor-	Összes	Összes
	letelepedett	ideig egy he- lyen tartóz- kodó			
	c z i g á n y o k				
Római-katolikus	38'79	43'26	39'77	39'26	47'84
Görög-katolikus	20'40	22'84	11'95	20'28	10'94
Görög-keleti	26'59	22'50	44'88	26'81	13'64
Ágost. hitvall. evangélikus	0'83	0'27	0'01	0'76	7'80
Evang.-református	12'30	10'59	1'94	11'82	14'62
Unitáriusok	1'50	0'46	0'12	0'93	0'41
Egyéb és ismeretlen felekezet	0'09	0'08	1'33	0'14	4'75

E táblázathoz nem lehet sok megjegyzésünk. Az egyes kategóriákat tekintve, az állandóan letelepedett s a huzamosabban tartózkodó cigányoknál a róm.-katolikusok mutatják a legnagyobb százalékot, a vándoroknál azonban a görög-keletiek; átlag harmadik helyen, az összesség mintegy ötödrészával, állanak a görög-katolikusok; ezeken kívül még csak a reformátusok mutatnak jelentékenyebb számokat; a többi felekezetek nagyobbára csak törtekkel szerepelnek minden kategóriában. Az összes népesség felekezeti viszonyait a cigányok kétszeresen meghaladják a két görög felekezetnél és a kis számú unitáriusoknál;

megközelítik a római-katolikusoknál és a reformátusoknál, aránytalanul mögötte maradnak az ág. hitv. evangélikusoknál s az egyéb és ismeretlen felekezetűeknél.

A római-katolikusok a legnagyobb százalékkal szerepelnek a huzamosabb tartózkodásuaknál, a többi kategóriák nem igen térnek el nagyon egymástól. Ez a felekezet mutatja a legarányosabb eloszlást és viszonyokat. Ide tartoznak a tót, vend és horvát ajkuak majdnem mind és a magyar ajkuak legnagyobb része. Görög-katolikus is a huzamosb tartózkodásuak közt van a legnagyobb %, kétszer annyi, mint a vándoroknál. Ezek viszont a

görög-keletieknek haladják meg kétszeresen a huzamosb tartózkodásuk százalékát, a mi mellett az állandóan letelepedettek és az összesek viszonzyszámai egyenlőknek mondhatók. A két görög felekezethez tartozik az oláhnyelvű cigányok nagy tömege, nagyobb része a keletihez, melyhez a szerbek is tartoznak, míg a ruthenek a görög-katholikust vallják. A három protestáns felekezetnél a három kategoria rendes sorban fogyó viszonzyszámokat állít előnk, melyek különösen a vándoroknál mutatnak nagy hanyatlást, a legfeltűnőbbet a reformátusoknál. Ágostai hitvallású evangélikus néhány német és tót ajku cigány; a reformátusok és az unitáriusok majdnem kizárólag magyarok. Az egyéb és ismeretlen felekezetűek rovatának jelentéktelen számai túlyomó részben a második jelzőre jutnak, az elsőre egy-két nazarénus, mózes vallású és talán mohamedán.

Az egyes felekezeteknek területi eloszlását illetőleg is volna néhány megjegyzésünk. Északon és nyugaton, négy országrészben, a római-katholikus felekezet feltétlenül dominál, mindegyikben 19—22.000 hivat számlálva. Ezek a Duna bal és a Tisza jobb partján magyar, cigány és tót, a Duna jobb partján és a Duna-Tisza közén magyar és cigány anyanyelvűek. A római-katholikusokon kívül a Duna bal partján ugyszólván nincs is más felekezetű, a Duna jobb partján legnagyobb részben Baranya vármegyében, valami 1000, görög-keleti letelepedett szerb cigány. Ilyenek vannak a Duna-Tisza közén is, Bács-Bodrog vármegyében, 2.000-en felül, továbbá Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében valami 700-nyi ev. református magyar. Ilyen a Tisza jobb partján már közel 3.900 van, ugyanitt továbbá valamivel kevesebb görög katolikus, nagyobb részben cigány és ruthén anyanyelvű letelepedett. Gömör vármegye itt feltűnik a (nagyobbrészt tót anyanyelvű) ágostai

hitvallású evangélikusoknak aránylag nagy számával (259). A Tisza bal partja felekezetiileg nagyon meg van oszolva. Csak ez országrészben vannak relativ többségben a (magyar anyanyelvű) ev. reformátusok (13.516), azután következnek a nagyobb részben oláh anyanyelvű görög-katholikusok (10.199), és a többnyire magyar anyanyelvű római-katholikusok (8.761). Van (legnagyobb részben Bihar vármegyében) oláh nyelvű görög-keleti is (3.831). E felekezet feltétlenül dominál a Tisza-Maros szögén, majdnem 30.000, legnagyobb részben cigány vagy oláh anyanyelvű cigánynyal, kik közül több, mint 2.200 huzamosb ideig tartózkodó és közel 2.800 vándorcigány. A római-katholikusok közel 4.000-en vannak. A sokfelekezetű Erdélyben a cigány és oláh anyanyelvű görög-katholikusoké a relativ többség (több mint 40.000 ezek közül 2.753 huzamosb tartózkodású és 764 vándor). Valamivel kevesebben vannak a szintén cigány vagy oláh anyanyelvű görög-keletiek (36.000-en felül; ezek közül 1.790 huzamosb tartózkodású és 877 vándor). Az ev. reformátusok is tekintélyes számauk (13.898), kevés kivétellel magyar nyelvű letelepedettek. Magyarok a római-katholikusok (10.417) és az unitáriusok (2.541) is, míg az ágostai hitvallású evangélikusok (1.761, legnagyobb részben Besztercze-Naszód vármegyében) többnyire cigány, kis részben német (szász) anyanyelvűek.

Római-katholikus cigány legtöbb van Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyében (6.950), görög-katholikus Alsó-Fehérben (5.785), görög-keleti Krassó-Szörényben (10.538), ágostai hitv. evangélikus Besztercze-Naszódban (1.600), ev. református Maros-Tordában (4.785), unitárius Udvarhely vármegyében (1.533), egyéb és ismeretlen felekezetű Zemplénben (97).

A cigányok felekezeti viszonyainak számszerű kimutatásából nem vonhatunk valami érdemleges demographiai tanulságokat.

VIII. A cigányok nyelvismerete és nemzetiségi viszonyai.

A cigányok nyelvismeretének megállapítása főképp nemzeti viszonyainak két igen fontos mozzanatára derít világosságot: hogy mennyiben közelednek az ország többi nemzetiségeihez, főleg a nemzettest zöméhez, s hogy mennyire távoznak saját eredeti nemzetiségüktől. Mindkét irányzat a nemzetiség főismertetőjére, az anyanyelvre vonatkozik s csak erre nézve volt számbavehető. Az első körülmény abban nyer kifejezést, hogy a cigányság túlyomó része anyanyelvűll vallja és használja az országban beszélt nyelvek valamelyikét, első sorban az államnyelvet; a másik abban, hogy több, mint fele nem tudja már a maga eredeti nyelvét.

E két mozzanat nagyon fontos abban a folyamatban, mely a cigányságot a nemzettestbe s ezzel a polgárosultság közösségébe olvasztja. A »nyelvében él a nemzet« jelszó a cigány fajnál is jelentős. A cigánynyelv, melynek helye az újabb ind nyelvek közt még nincsen egész tüzetesen megállapítva. Ősi, de távoli rokonságban áll a nyugati nyelvekkel; el van szigetelve ezektől s elszigeteli azokat, kik beszélik. Sok viszontagságon ment keresztül e nyelv, mint maga a nép is, és talán kevésbé ellentálló volt, mint ez. Hosszú útjának minden állomása meglátszik rajta; sok idegen elemet vett fel, minél inkább haladt nyugatra, annál többet. Ezért nem is igen értik meg egymást távol országok cigányai; a nyugati inkább megérti a keletibb szójárást, melynek fázisán nagyjában maga is átment, mint viszont. De egyazon vidék cigányai közt a cigánynyelv erős kötelék s az egyes kategóriák közt fennálló, néhol élesen elkülö-

nító válaszfal mellett is a fajközösség főismertetője. Az erdélyi vándorcigány szegénynyelvűnek (glettesore) nevezi a letelepedtet, a ki kevesebb mértékben, vagy éppen nem bírja a cigánynyelvet. És a cigánynyelv a cigányokat egyenesen a többi lakossággal, sőt mondhatni az általános polgárosultsággal szemben egyesíti és néhol titkos vagy tolvajnyelv gyanánt szerepel. Mindenesetre egyik hatékony tényezője a cigányok társadalmi kívüli állásának s egyik jelentékeny gátlója a többi népséggel való összeolvadásuknak. Ezért a régebbi regulációkban a cigányok gyakran eltiltattak a cigány nyelv használatától, azzal a kifejezett intencióval, hogy azt egészen elfelejtsék.

Ezeknek a tilalmaknak nem volt valami különös fogantatjuk. Más tényezők idézték elő, hogy a cigányok nagy része, különösen a városban letelepedettek fiatal nemzedéke, már nem beszéli eredeti nyelvét, és hogy ezt csak valami 30%-a vallja anyanyelvének s ezek közt kevés van olyan, a ki más nyelvet ne tudna.

A cigány igen könnyen és gyorsan tanul nyelvet. De a nem cigány nyelvet úgy az egyes hangokra, mint a hangsúlyra nézve sajátos cigányos ejtéssel beszéli, akkor is, ha cigányul nem tud. Sajátságosak és nagyon jellemzetesek szólásformái is és kifejezésük egész módja.

A nyelvvel hasonlóan van a cigány, mint a vallással; elfogadja a környezet nyelvét, azokét, a kikkel érintkezik. Ezzel azért is kénytelen, mert az ő elszigetelt nyelvét kivülről kevesen tudják. Helyenkint, különösen Erdélyben, cigányokkal sűrűbben érintkezők, munkavezetők, kocszmárosok, kiskereskedők, gazdák.

(sőt régebben nagyobb birtokosok is) gyakrabban megtanultak bizonyos mértékig cigányul, nem annyira a megértés és megértetés szükségéből, mint inkább kedvtelésből. Előfordul néha, hogy egyes más nemzetiségűek cigányok közé vegyülvén, teljesen elsajátítják nyelvüket is. Némelyek komolyabb, pl. rendőri vagy tudományos célból tanulják meg a cigány nyelvet. Hogy a nem cigányok milyen számban tudnak cigányul, azzal a cigányösszeírás nem foglalkozott s arról az 1891-iki népszámlálás sem nyújt felvilágosítást. Az 1880-iki népszámlálás, mely a cigány nyelvűek számát 75.911-re teszi, közel 19.000 olyan nem cigány anyanyelvűt mutatott ki, a ki cigányul is tudott, de ezek legnagyobb része kétségtelenül szintén cigány volt. Viszont 14.480 olyan cigányt mutatott ki, a ki csak cigányul tudott, a mely szám a többi adatok aránytalanságával szemben is a dolog természeténél fogva megközelítőleg helyesnek tekinthető. A beszélni nem tudók arányát s az 1891-iki népszámlálásban a cigányokra kimutatott gyarapodási %-ot hozzászámítva, ez a szám mintegy 18.000-re tehető, a mi az összes cigányságnak 65°/_o-a.

A hazai cigányok nemzetiségi jellege több tényező és egy folyamatban levő processus eredője s így minden sajátosság pregnánsága mellett is gyakran több tekintetben meghasonlást, ingadozást, tarkaságot mutat. E tényezők: az eredeti faji jelleg, az eredeti nyelvhez és primitív culturához való ragaszkodás mérve, a más nemzetiségekhez és a nemzettesthez s az általános polgárosodáshoz való simulás iránya és aránya. Az összes cigányság országos főösszegének viszonyaiból kiindulva, egyelőre ezekre vonatkoztatjuk a részletek viszonyait. Mint főeredményt mindenekelőtt kiemeljük azt, hogy az összes cigányságnak több mint fele, 52°/_o-a, nem tud cigányul. Egyes esetekben a cigánynyelv tudása egymagában nem döntő az egyéni habitusra nézve; teljesen civilisált egyének, pl. előkelő, művészsámba menő zenészek többnyire tudnak cigányul, míg viszont a cigányul nem tudók, különösen az oláh vagy tót falukban szórányosan letelepedettek közt gyakran fölülte kezdetleges műveltségű és igen vad indulatu egyének találhatók. De a cigányul nem tudók nagy százaléka egészben véve mégis biztos jele annak, hogy e népelem általán távolodik eredeti fájától és közeledik a nemzet többi elemeihez. Noha e tekintetben nem rendelkezünk biztos számadatokkal, mégis állíthatjuk, hogy a cigányul nem tudók aránya nálunk nagyobb, mint más államokban. A nyugati országok kevés számú cigányai igen notoriusok és a többi lakosságtól elkülönöztek s külön nyelvök nemesak a nemzeti, hanem az egyéni lét fentartásának egyik eszköze. Keleten pedig a cigányok még közelebb állanak eredeti állapotukhoz, ott a közművelődés és idegen nemzetiségek hatása is kevésbé intenzív és így kevesebb alkalom van a cigány nyelv használatának megszorítására. Különbözik minél műveltebb valamely állam, rendszeren annál inkább eltér a cigányok jellege és életmódja a többi lakosságétól. Angliában pl. a cigányok nagy része még mindig vándor életet folytat, Romániában pedig a cigányt gyakran alig lehet megkülönböztetni a többi lakosoktól. Magyarországon e tekintetben mintegy középhelyet foglal el. Itt különben az etnikus alakulás sajátosságos folyamatában a többi népelemek közt is gyakori a nemzetiség és nyelv cseréje; annál könnyebben érthető a cigányoknál, a kikkél a pregnáns és szívós faji jelleg mellett alig van faji önérzet és nemzetiségi öntudat, ezeknek tehát a nyelv nem lehet kifejezője és hordozója. A cigánynyelv általában már avult, elnyűtt és kevésbé életképes és a viszonyoknak már meg nem felelő, megcsappant funkciójú organumnak látszik s ezért pusztulása egészen természetes folyamat. E kivésés különben igen érdekes és tanulságos példa arra, hogy egy egész

nép miként cserélhet nyelvet, anthropologiai és egyéb etnikus jellegének és nivoltának meg- és fentartása mellett.

Az a körülmény, hogy államunk polyglott ország s hogy tehát itt sok helyt úgy is több nyelvet tudnak, úgy látszik nincs hatással a cigánynyelv elejtésére. Sőt épen az egynyelvű vidékeken, a hol tehát valamely nemzetiség feltétlenül uralkodik, találtnak a legnagyobb arányban a cigányul nem tudók cigányok.

A cigányul nem tudók aránya országrészenként nagyon különböző. Az állandóan letelepedetteknek a Duna bal partján csak mintegy 21°/_o-a nem tud cigányul, a Duna jobb partján 72°/_o, a Duna-Tisza közén 79°/_o, a Tisza jobb partján 50°/_o, a Tisza bal partján 63°/_o, a Tisza-Maros szögén 64°/_o, Erdélyben 46°/_o; az egész országban 54°/_o. A huzamosabb tartózkodású cigányoknak e viszonyismények lejjebb szállnak, mert ezek közt aránylag kevesebb a cigányul nem tudó, kivéve a Tisza jobb partján, a hol ezek százaléka közel 55.

A vándorcigányoknál a viszonyok a cigánynyelvre nézve természetesen még kedvezőbb alakulnak s köztük a Duna bal partján, a Tisza-Maros szögén és Erdélyben 10°/_o-nál kevesebb a cigányul nem tudók száma. Ennélfogva aztán az összes cigányokra nézve is az állandóan letelepedetteket illetőleg elsoroltaknál valamivel kisebb viszonyisményeket találunk az egyes országrészekben, s a cigányok országos főösszegéből 52°/_o nem tud cigányul.

A cigányul nem tudókat a két nem szerint tekintve, azt találjuk, hogy az országos összegben 1000 cigányul nem tudó férfúra 1020 nő jut, míg a cigányok abszolút összes számából 1000 férfúra csak 919 nő esik; az összes férfiaknak 51°/_o, a nőknek 52°/_o-a nem tud cigányul. Általában a nő szokott jobban ragaszkodni a hagyományhoz és ez a cigányoknál is áll a hagyomány többi momentumára nézve, de a nyelvet, úgy látszik, a férfiak őrzik meg hívebben; a mihez még megjegyezhetjük, hogy a férfiak nyelvtudása tökéletesebb és gazdagabb is szokott lenni. Országrészenként és a három kategória szerint különben némileg módosulnak a viszonyok. Az állandóan letelepedetteknek a férfiak száma csak a Tisza-Maros szögén és Erdélyben nagyobb, mint a nőké, s a Tisza-Maros szögén a cigányul nem tudó férfiak száma is nagyobb, mint a nőké (9-czel). A huzamos ideig tartózkodóknál a férfiak száma mindenik országrészben nagyobb a nőknél s ez áll a cigányul nem tudásra nézve is. A vándorcigányoknál a férfiak száma csak a Duna jobb és a Tisza bal partján kisebb, mint a nőké, cigányul nem tudó férfi pedig csak a Tisza jobb partján van kevesebb, mint nő. A különféle cigányokat összefoglalva, csak a Tisza-Maros szögén és Erdélyben van valamivel több férfi, mint nő, az országrészek összegében ennélfogva a nőké a túlsúly. Az országos végösszegben a mérleget mégis a férfiak javára billenti a katonaságnál levők és a letartóztatottak külön kimutatása. Ezzel szemben az összes cigányul nem tudó férfiak száma csak a Tisza-Maros szögén nagyobb, mint a nőké.

A cigányok nemzetiségi jellegének meghatározására, de polgárosodásuk irányára nézve is döntő az, hogy melyik nyelv lép a cigány helyébe, azt vagy egészen kiszorítva, vagy másodsorban beszélt nyelvvé lefokozva. Különösen fontos az az arány, a melyben anyanyelvül vagy más anyanyelv mellett is elsajátítják az állam nyelvét, a mely a legtöbb eszközöket nyújtja az általános művelődésnek s arra van hivatva, hogy az ország összes polgárait egyesítse a nemzeti culturában.

A következő négy táblázat a cigányok főbb nyelvi és nemzetiségi viszonyait mutatja százalékokban, az összes lakosság legfontosabb ide vonható viszonylataival összevetve.

Anyanyelv, illetőleg más beszélt nyelv	Az 1880-i népszámlálás szerint		Az 1890-i népszámlálás szerint		Az 1893-iki cigányösszeírás szerint a nem cigány anyanyelvűek hány %-a	Az összes cigányok hány %-a		
	cigány anyanyelvű beszélt még milyen nyelven	nem cigány anyanyelvűek közül beszélt cigányul is	az összes népesség hány %-a volt	magyarul beszélt a különböző anyanyelvűek hány %-a		milyen anyanyelvű?	Ezek közül hány %	
							tud magyarul?	nem tud cigányul?
Magyar	23'87	0'18	48'61	100'00	54'41	38'10	100'00	72'98
Czigány	19'08	—	0'61	23'21	—	29'97	25'17	—
Német	2'12	0'02	13'14	25'16	1'25	0'87	17'24	54'44
Tót	8'68	0'14	12'53	12'00	5'10	3'59	6'82	30'72
Oláh	42'70	0'21	17'11	6'95	34'86	24'39	9'54	84'20
Ruthén	0'78	0'08	2'51	7'33	1'04	0'73	16'63	55'03
Horvát	2'59	0'05	1'21	17'48	0'16	0'11	19'61	64'05
Szerb			3'27	11'12	3'02	2'13	7'64	81'57
Egyéb	0'18	0'07	1'01	22'31	0'16	0'11	10'61	30'87
Együtt	100'00	0'14	100'00	55'71	100'00	100'00	48'31	52'16

Anyanyelv, illetőleg más beszélt nyelv	Az állandóan letelepedett cigányok hány %-a			A huzamosabban egy helyen tartózkodó cigányok hány %-a			A vándorcigányok hány %-a		
	milyen anyanyelvű?	Ezek közül hány %		milyen anyanyelvű?	Ezek közül hány %		milyen anyanyelvű?	Ezek közül hány %	
		tud magyarul?	nem tud cigányul?		tud magyarul?	nem tud cigányul?		tud magyarul?	nem tud cigányul?
Magyar	38'60	100'00	74'17	38'71	100'00	72'23	22'23	100'00	24'73
Czigány	28'72	23'41	—	29'84	24'91	—	62'12	26'21	—
Német	0'89	16'71	55'20	0'78	16'46	41'77	0'28	24'00	60'00
Tót	3'71	6'34	31'12	2'98	8'72	23'19	0'73	20'90	29'85
Oláh	24'84	7'87	85'17	24'90	26'43	81'43	12'15	17'59	46'32
Ruthén	0'69	16'71	55'61	1'50	16'72	55'08	0'29	11'54	38'46
Horvát	0'10	20'64	62'30	0'08	12'50	87'50	0'24	19'05	93'24
Szerb	2'24	6'88	82'52	1'12	22'37	71'93	1'61	6'04	66'66
Egyéb	0'12	4'88	27'18	0'03	27'78	77'78	0'03	33'33	33'33
Együtt	100'00	48'03	53'82	100'00	53'66	51'06	100'00	41'37	13'01

Az 1893-ban összeírt cigányok anyanyelv szerinti megoszlását országrészenként, szembe állítva az összes népesség 1891-iki nyelvi megoszlásával, a következő táblázat állítja szem elé:

Anyanyelv	Duna bal partja		Duna jobb partja		Duna-Tisza köze		Tisza jobb partja	
	összes cigányok	összes népesség	összes cigányok	összes népesség	összes cigányok	összes népesség	összes cigányok	összes népesség
Magyar	43'47	27'64	72'17	68'48	81'70	73'26	52'74	44'92
Czigány	33'60	—	11'32	—	8'48	—	26'69	—
Német	0'39	8'42	6'19	21'09	0'30	14'57	0'64	7'91
Tót	22'51	63'05	0'01	0'65	0'02	3'24	16'59	32'11
Oláh	0'00	0'01	7'67	0'02	1'34	0'07	0'20	0'02
Ruthén	0'00	0'00	0'00	0'00	0'08	0'34	3'14	14'02
Horvát	0'00	0'09	1'26	6'09	0'00	0'12	0'00	0'02
Szerb	0'00	0'01	0'81	0'71	8'08	7'56	0'00	0'00
Egyéb	0'03	0'78	0'57	2'96	0'00	0'84	0'00	1'00

A n y a n y e l v	Tisza bal partja		Tisza-Maros szöge		Erdély		Katonaság- nál lévők	Letartózta- tottak	Az 1891-ben az országban volt katonaság
	összes cigá- nyok	összes népes- ség	összes cigá- nyok	összes népes- ség	összes cigá- nyok	összes népes- ség			
	hány %-a								
Magyar	61'13	59'18	5'88	17'25	19'19	31'00	36'92	26'16	44
Czigány	17'95	—	33'43	—	41'61	—	22'42	51'83	—
Német	0'00	3'80	1'13	22'65	0'19	9'67	1'10	2'47	18
Tót	0'02	3'54	0'00	2'21	0'00	0'08	6'37	7'10	10
Oláh	18'03	25'43	48'22	41'04	39'01	56'72	30'88	9'57	11
Ruthén	2'87	7'58	0'00	0'03	0'00	0'02	0'11	0'00	1
Horvát	0'00	0'02	0'00	0'52	0'00	0'02	0'11	1'28	13
Szerb	0'00	0'00	10'87	14'00	0'00	0'01	1'98	1'43	
Egyéb	0'00	0'45	0'47	2'30	0'00	2'48	0'11	0'16	3

A következő összeállítás az összes cigányok abszolút számát mutatja anyanyelv és nem szerinti megoszlásában:

A n y a n y e l v	Férfi	Nő	Összesen
Magyar	52.055	52.695	104.750
Czigány	41.740	40.665	82.405
Német	1.184	1.212	2.396
Tót	4.825	5.032	9.857
Oláh	33.882	33.164	67.046
Ruthén	1.021	987	2.008
Horvát	161	145	306
Szerb	3.041	2.820	5.861
Egyéb	161	150	311
Összesen	138.070	136.870	274.940

Azon fontosságnál fogva, melyet mi a cigányok nyelvi és nemzetiségi viszonyainak tulajdonítunk, célszerűnek találjuk abszo-

lut számukat részletesen is kimutatni áttekinthető táblázatban az egyes országrészek, anyanyelvek, kategóriák és nemek szerint:

O r s z á g r é s z	M a g y a r a n y a n y e l v ű								C z i g á n y a n y a n y e l v ű							
	állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes		állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes	
	c z i g á n y o k															
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Duna bal partján	4.217	4.441	173	109	82	66	4.472	4.616	3.098	3.330	142	152	174	130	3.414	3.612
Duna jobb partján	6.715	7.027	1.085	1.052	308	283	8.108	8.342	770	778	159	157	336	370	1.265	1.315
Duna-Tisza közén	8.380	8.734	400	359	183	185	8.963	9.278	694	682	142	104	141	128	977	914
Tisza jobb partján	6.710	7.062	908	801	191	191	7.809	8.054	3.561	3.833	252	225	76	80	3.889	4.138
Tisza bal partján	9.841	10.128	914	893	211	225	10.966	11.246	2.766	2.778	408	365	93	113	3.267	3.256
Tisza-Maros szögén	936	937	108	90	3	3	1.047	1.030	4.128	4.024	665	613	1.220	1.153	6.013	5.790
Erdélyben	9.508	9.538	544	481	41	42	10.093	10.062	19.984	19.476	1.407	1.296	792	746	22.183	21.518
Katonaságnál	—	—	—	—	—	—	333	3	—	—	—	—	—	—	203	1
Letartóztatottak	—	—	—	—	—	—	264	64	—	—	—	—	—	—	529	121
Összesen	46.307	47.868	4.132	3.765	1.019	995	52.055	52.695	35.001	34.911	3.175	2.912	2.832	2.720	41.740	40.665

Ország rész	Német anyanyelvű								Tót anyanyelvű							
	állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes		állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Duna bal partján	37	43	1	—	—	—	38	43	2.120	2.254	143	151	19	17	2.282	2.422
Duna jobb partján	638	654	49	48	8	15	695	717	—	2	1	—	—	—	1	2
Duna-Tisza között	36	29	1	—	—	—	37	29	2	4	—	—	—	—	2	4
Tisza jobb partján	96	90	4	2	—	—	100	92	2.243	2.401	154	159	16	15	2.413	2.575
Tisza bal partján	1	1	—	—	—	—	1	1	4	3	—	—	—	—	4	3
Tisza-Maros szögén	164	188	21	25	—	2	185	215	1	1	—	—	—	—	1	1
Erdélyben	92	103	4	3	—	—	96	106	—	—	—	—	—	—	—	—
Katonaságnál	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	58	—
Letartóztatottak	—	—	—	—	—	—	22	9	—	—	—	—	—	—	64	25
Összesen	1.064	1.108	80	78	8	17	1.184	1.212	4.370	4.665	298	310	35	32	4.825	5.032
Ország rész	Oláh anyanyelvű								Ruthén anyanyelvű							
	állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összesen		állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Duna bal partján	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna jobb partján	327	337	504	526	25	30	856	893	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna-Tisza között	80	83	60	39	19	18	159	140	11	7	1	—	—	—	—	—
Tisza jobb partján	3	1	25	28	2	1	30	30	360	345	111	106	14	8	485	459
Tisza bal partján	2.788	2.773	364	361	127	135	3.279	3.269	476	477	44	43	3	1	523	521
Tisza-Maros szögén	7.862	7.687	530	462	258	218	8.650	8.367	—	—	—	—	—	—	—	—
Erdélyben	19.256	19.273	1.132	1.058	135	118	20.523	20.449	—	—	—	—	—	—	—	—
Katonaságnál	—	—	—	—	—	—	280	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Letartóztatottak	—	—	—	—	—	—	105	15	—	—	—	—	—	—	1	—
Összesen	30.316	30.154	2.615	2.474	566	520	33.882	33.164	847	829	156	149	17	9	1.021	987
Ország rész	Horvát anyanyelvű								Szerb anyanyelvű							
	állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes		állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Duna bal partján	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna jobb partján	129	122	10	6	10	11	149	139	80	80	12	13	—	—	92	93
Duna-Tisza között	—	1	—	—	—	—	—	1	861	827	29	24	34	28	924	879
Tisza jobb partján	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza bal partján	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza-Maros szögén	—	—	—	—	—	—	—	—	1.866	1.738	84	66	39	43	1.989	1.847
Erdélyben	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—
Katonaságnál	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	18	—
Letartóztatottak	—	—	—	—	—	—	11	5	—	—	—	—	—	—	17	1
Összesen	129	123	10	6	10	11	161	145	2.808	2.645	125	103	73	—	3.041	2.820

Ország-rész	Egyéb anyanyelvű								Mindösszesen								férfi és nő együtt
	állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes		állandóan letelepedett		huzamosabban tartózkodó		vándor-		összes		
	c z i g á n y o k																
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
Duna bal partján	4	1	1	—	—	—	5	1	9.476	10.069	460	412	275	213	10.211	10.694	20.905
Duna jobb partján	54	58	8	7	3	—	65	65	8.713	9.068	1.828	1.789	690	709	11.231	11.566	22.797
Duna-Tisza közén	1	1	—	—	—	—	1	1	10.065	10.368	633	526	377	359	11.075	11.253	22.328
Tisza jobb partján	1	1	—	—	—	—	1	1	12.974	13.733	1.454	1.321	299	295	14.727	15.349	30.076
Tisza bal partján	—	—	—	—	—	—	—	—	15.876	16.160	1.730	1.662	434	474	18.040	18.296	36.336
Tisza-Maros szögén	84	79	2	—	—	—	86	79	15.041	14.654	1.410	1.256	1.520	1.419	17.971	17.329	35.300
Erdélyben	—	3	—	—	—	—	—	3	48.841	48.394	3.087	2.838	968	906	52.896	52.138	105.034
Katonaságnál	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	905	5	910
Letartóztatottak	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1.014	240	1.254
Összesen	144	143	11	7	3	—	161	150	120.986	122.446	10.602	9.804	4.563	4.375	138.070	136.570	274.940

E táblázatokhoz néhány megjegyzést fűzünk a cigányok nemzetiségi viszonyaira nézve.

Az 1880-iki népszámlálás csak a nyelvismeret alapján mutat ki cigányokat, még pedig — mint már feljebb láttuk — cigány anyanyelvűeket összesen 75.911-et s más anyanyelvű cigányul beszélőt 18.858-at; azzal a megjegyzéssel, hogy ez utóbbiak is voltaképen cigányok. Az első rovatban feltűnik az oláhul is beszélő cigány anyanyelvűek nagy arányszáma (42,70), mely mellett a magyarul is tudók száma elég csekély. Ez a viszony, mely részben a nem mindig a nyelvre vonatkozó »oláh-cigány« kifejezés félreértéséből is származhatott, azóta a magyarul tudók javára változott; csökkent azóta a csak cigányul tudók nagy (19,68) és a tótul is tudók jelentékeny százaléka (8,68) is.

Az 1891. évi népszámlálás főbb nyelvi adatait úgy az egész országra, mint az egyes országrészekre nézve a cigányok nemzetiségi viszonyaival való összevetés végett iktattuk a táblázatba.

A cigányoknak anyanyelvők tekintetében az egyes nemzetiségekre való eloszlása két kulcs szerint van kimutatva, először az összes cigányokat véve alapul s azután a cigány anyanyelvűeket nem tekintve, csak azokat véve számításba, kik már hozzásimultak, legalább nyelvilleg, valamely más hazai néphez. Ez utóbbi viszonylat szerint az oláh anyanyelvűre több mint kétszer annyi százalék jut az assimilált cigányokból, mint az összes népességéből. Ezenkívül még csak a magyar anyanyelvűre nézve haladja meg a nem cigány anyanyelvű cigányok viszonyozása az összes népességét, melyből minden egyéb nyelvre nagyobb százalék esik, mint a cigányokból. Közel áll a két viszonyozás a szerb nyelvre nézve; a tótul és ruthénnél az összes népesség viszonyozása mintegy $2\frac{1}{2}$ -szer akkora, mint a cigányoké, a horvátul s az egyéb nyelveknél $7\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$ -szer. Legnagyobb a különbség a németeknél, a kik szinte $10\frac{1}{2}$ -szer nagyobb arányban vannak képviselve az összes népességben, mint az áthasonult cigányságban.

Ezek a viszonylatok azért is figyelemre méltók, mert nagyjában feltűntetik azt az arányt, a melyben cigányaink egyes népeinkhez vonzódnak és simulnak.

E szempontból mindenekelőtt azok jöhetnek tekintetbe, a kik cigány voltak az anyanyelvet illetőleg is megőrizték. A cigány anyanyelvűek a magyar és oláh anyanyelvű cigányok közt állván, a második helyet foglalják el az összes cigányságban s

ennek 29,97%-át teszik. Ezt az általános arányt nagyon megközelítik a huzamosabb tartózkodásúak, 29,89%-kal. A döntő számú állandóan letelepedetteknek valamivel kisebb arányát, 28,72%-ot, kiegyenliti a kis számú vándorok nagy aránya, 62,12% cigány anyanyelvűekkel. Ez a szám is nyomtalanul bizonyítja, hogy a vándor cigányok állapota és életmódja a cigány jelleg és nemzetiség fentartásának legalkalmasabb és leghatékonyabb tényezője, a melylyel első sorban számolni kell a cigányügy rendezésénél. — A cigány anyanyelvűek aránya Erdélyben a legnagyobb (az összes ottani cigányok 41,61%-a), aztán következnek sorrendben: a Duna bal partja, a Tisza-Maros szöge, a Tisza jobb partja, a Tisza bal partja, a Duna jobb partja s a Duna-Tisza köze. A magyar és a cigány anyanyelvűek az egyes országrészekben éppen megfordított arányban állanak, kivéve, hogy a viszonylag legkevesebb magyar anyanyelvű nem a cigány anyanyelvűre nézve legelső Erdélyben van, hanem (az oláhok nagy száma miatt) a harmadik helyű Tisza-Maros szögén. A többi nyelveket illetőleg az összes cigányokat számításba véve, a legnagyobb százalék (38,10) magyar anyanyelvű; de viszonyítva egyrészt a magyar, másrészt az oláh anyanyelvűeknek az összes lakosság- és cigányságbeli százalékait ($38,10 : 48,61 = 0,78$ és $24,39 : 17,11 = 1,43$), az oláhság hatása majdnem kétszer akkorának látszik, mint a magyarságé, melynek azonban viszont, mint az anyanyelv mellett második, illetve harmadik nyelvül beszéltnék, az oláhnál sokkalta nagyobb használata van. Az egyes országrészek szerint módosulnak a viszonyok. Ötben a magyar anyanyelvet illetőleg a cigányok aránya valamivel nagyobb, mint az összes népességé, jóval kisebb pedig Erdélyben s a szomszédos Tisza-Maros szögén. Az oláh nyelvre nézve azonban e tekintetben a Tisza bal partja csatlakozik Erdélyhez, teljesen mellőzve a nem számító Duna jobb partját. Az állandóan letelepedett cigányok határozzák meg nagy számukkal az összes cigányok nemzetiségi arányszámait és ezért amazok viszonylatai egyeznek is lényegileg emezekéivel. A magyar és az oláh anyanyelvűek százaléka egy törttel nagyobb, mint az összes cigányoknál. A másik két kategóriába tartozó cigányok egyes viszonylatai figyelemreméltó eltérést mutatnak az átlaggal szemben. A huzamosabban egy helyen tartózkodók az anyanyelv szerinti megoszlás tekintetében nagyjában olyan arányokat tüntetnek fel, mint az állandóan letelepedettek, kiknek számait jelentéktelen törttel itt is meghaladják a magyar és az oláh anyanyelvűek.

A vándor cigányoknak pregnans cigány nemzetisége, kivált a félkóborokkal szemben, kitűnik a cigány anyanyelvűek nagy arányszámából, mely mellett még jelentősen kiemelkedik a magyar anyanyelvűeknek aránylag igen jelentékeny és az oláh anyanyelvűek viszonylag igen csekély százaléka. Anyanyelvre nézve tehát épen nem fedezi egymást a nép körében oly gyakran synonym értelemben használt oláh és vándor cigány kifejezés; megjegyzendő azonban, hogy a cigány anyanyelvű vándorok közt igen sokan tudnak oláhlul is.

A cigányon kívül anyanyelvül vallott nyelv hatásának és uralmának intenzitására nézve igen jelentős momentumok, hogy az illető anyanyelvűek milyen arányban ejtették el egészen fajuk eredeti nyelvét, és hogyan viselkednek egy harmadik nyelv, különösen az állam nyelve irányában. E tekintetben ismét kirí az oláh nyelv absorbeáló hatása. A cigányul nem tudók aránya az *oláh anyanyelvűeknél* a legnagyobb (84:20), jóval nagyobb mint a magyar anyanyelvűeknél (72:98). Mint más elemeket, úgy a körébe került cigányokat is teljesen magába olvasztja, felszívja az oláhság.

Az oláhság e nagy hatásának vannak általános és speciális okai. Az általánosak közé tartozik az oláh nép szívóssága faji és nyelvi tekintetben. Az oláh nép és nyelv különféle, sőt heterogen elemek keveréke, de egyszer kialakulván, nagy ellentállási képességgel bír. Ennek alapja részben valami vis inertiae, a tömegnek külső kulturhatások iránti csekélyebb fogékonysága és azon korlátozott aktivitása, mely nem igen keres új munka- és képzetköröket, az a passiv conservatismusa, az a kevésbé nyílt, mely az élet fokozottabb kíváncsiságaiért nem áldozza fel a hagyományos sajátságokat, sőt ezeket biztosítja, primitív kulturájához a tétlenség erejével ragaszkodván. A hol e nép nyugaton más, rendszerint haladottabb elemekkel találkozik, ott szívárogyva elfoglalja ezeknek földrajzi és társadalmi réseit és hézagait, de ethnikus tekintetben nem közeledik hozzájuk. Így aztán ezek több alkalmazkodási képességgel bírván, maguk közelednek minden irányból a polgárosultságban inferior elemhez, és ha csekélyebb compactságban kerülnek ennek áradmányos rétegébe, kevésbé megüledett és megállapodott tömegébe, elsüppednek és feloldódnak benne, mint egy gyepsziget az ingoványban. Ezekhez járul még az oláh népnek vallása, életmódja és egész természete szerinti olyan elkülönöttsége és elhatároltsága, a mely csak befelé nyílik, továbbá a férfiaknak az exogamiától való idegenkedése, másfelől az érzéki inger, melyet a formás oláh nő más fajú férfiakra gyakorol. Közrehat még a könnyen elsajátítható puhányszerű oláh nyelvnek szinte ragadós volta és idegen elemekkel való olyatén telítése, mely mint valami védőtás úgyszólván immunissá teszi a nyelvet és rendkívüli ellentálló képességgel látja el más nyelvek infectiójával szemben. Mindezekon kívül az eloláhosodásnak még számos tényezője van, melyeknek részletes tárgyalására itt nincs alkalom.

Ez általános momentumokon kívül van még néhány, különösen a cigányokra vonatkozó. Czigányaink az oláhok földjéről kerültek hazánkba és később is nem ritkán szaporodtak onnan kisebb-nagyobb csapatokkal, sőt vándorczigányaink gyakran átjártak oda. Összes hazai népeink közül az oláhok állanak legközelebb a cigányokhoz, némely jellemző faji sajátságra nézve. Az oláh is beszivárgott nomád nép; kevés és nem régi keletű sedentarius hajlammal; nincs nagy kedve a földműveléshez és inkább állatokkal szeret bántani; a külső körülmények, az életmód és foglalkozás némely érintkező pontra talál a temperamentumra nézve különben elég eltérős két nép között. Az oláh is fatalismusában megnyugvó, szükölködni tudó, kevésbé beérő, igénytelen, nem gondol a jövővel s csak annyi aktivitást fejt ki, a mennyire a

legprimitívebb élet mindennapi szükségleteinek kielégítésére okvetlenül szüksége van. Az ethikai felfogás és a képzetkörök, a lelkelet és a néplélek árnyékoldalán is nem egy rokonvonást találunk. Viszont mind a két fajban sok szép tehetség és jó tulajdonság szunnyadoz s a culturában való elmaradottságuk mellett sok a kulturképesség. A szabad természet kedvelése, költői, művészi kedély, bizonyos nyers őserő és nagy szívósság szintén közösek a két fajjal. A cigányság legnagyobb tömegekben az oláhok lakta vidékeken tartózkodik. Itt az oláh a társadalomnak, a polgárosultságnak, a gazdasági életnek úgyszólván szélső peremén áll, de még mindig peripheriáján belül; a *cigányság* azonban részben már azon kívül. Így tehát első sorban a hozzá közelebb álló, tőle nem idegenkedő oláh elemmel érintkezik, hozzá simul és tapad s végre beléolvad.

Ez az eloláhosodási processus a cigányok nemzetiségi viszonyainak leginkább figyelemre méltó jelensége. Fontos ez úgy a cigányok és az oláhok, mint a nemzet s az emberiség szempontjából.

A cigányokra nézve nem tekinthető előnyösnek e folyamat. Nemzetiségek főjellegetek teljes feláldozása fejében oly stadiumba jutnak, mely az ő közállapotukkal szemben egy lépést jelent ugyan a cultura felé, de a mely stadium színvonala nem felel meg az ő szellemi tehetségöknek, melynek erejénél fogva a civilisationnak azonnal magasabb fokára helyezkedhetnének, ha egyszer hajlandók ez irányban megindulni. S az oláhság kötelekébe való lépésekkel oly stadiumba jutnak, melyben aztán nagyon soká kellend vesztegelniök, mely jóformán elzárja őket a nemzet közösségétől, a nélkül, hogy társadalmi, erkölcsi vagy gazdasági előnyöket nyujtana nekik.

De az oláhoknak sem válik hasznukra a cigányokkal való gyarapodás. A nyers létszám növekvése és nagysága általában az erő forrása a nemzetiségre nézve. De az oláhságba olvadt cigány elemnél ennek nem kiválóságai, nem értékes tulajdonságai érvényesülnek. Hanem épen fogyatkozásai fokozódnak az azokra nézve kedvező új talajban, úgy, hogy ez átültetés általában nem melioratiót, hanem degeneratiót jelent rájuk nézve. Ez az elfajulási képződmény aztán természetesen a befogadó nemzetiségnek esik rovására, annak fejlődési virtualitását gyöngíti, haladási kitévőjét csökkentti, ballaszt az emelkedésében, kóros anyag, mely kiválóan alkalmas arra, hogy benne buján tenyészsenek bizonyos satnyulási inclinatioi az oláh fajnak, melynek épen az volna vitalis érdeke, hogy lehetőleg kivetkezzék mindenféle cigányos hajlandóságokból.

A magyar nemzetre pedig nyilvánvaló veszteség, ha a cigányok tizezeivel épen az a hazai népelem tömege gyarapodik, mely leginkább idegenkedni látszik e nemzet közösségétől. Ezzel csak látszólag ellenkezik az, hogy a cigányjárulék tulajdonképen gyöngíti e nem barátságos indulatú fajt. Mert minél nagyobb és általánosabb lesz az oláh népben a műveltség és felvilágosodottság, a tevékenység és közjólét, annál humánusabb, kötelességtudóbb és hazafiasabb lesz, annál világosabban be fogja látni nemesak a hazai, de az összes oláhságnak a magyar nemzettel való érdekközösséget s annál kevésbé fog rajta a lelketlen, önző bujtogatók ámitása. A magyar nemzet érdeke, hogy minél általánosabb legyen a műveltség, a közjólét és az összetartozás érzéke a haza összes népei közt, de fontos érdeke az is, hogy első sorban azok az elemek gyarapodjanak, melyek a nemzeti erő alapjai, a nemzeti lét biztosítékai.

És minthogy a magyar nemzet erején alapuló magyar állam szilárdsága egyúttal az európai egyensúlynak, tehát a művelt nemzetek békés fejlődésének egyik tényezője: ennél fogva bátran mondható nemzetközi, sőt általános emberi érdeknek, hogy ez

országban ne a műveletlen, az ingadozó, a kétes, a megbizhatatlan elemek szaporodjanak, hanem a haladás, a társadalmi rend, a jogállapotok, az állami integritás hívei és támaszai. Ezért érint olyan sokoldalú érdeket az, hogy milyen irányt vesz a több, mint negyedmilliónyi hazai cigányság nemzetiségi alakulása.

Az oláh nyelv nagy foglaltsait azonban ellensúlyozza némileg nemcsak a magyar anyanyelvű cigányoknak már érintett nagy abszolút száma, hanem azon elég kedvező arányszámok is, melyek azt mutatják, hogy az egyes anyanyelvek szerint a nem magyar anyanyelvű cigányok hány százaléka tud magyarul is. Ez az arány az összes népességnél nagyobb, mint a cigányoknál: a német (majdnem $1\frac{1}{2}$), a tót (2), a szerb ($1\frac{1}{2}$) s az egyéb (több mint 2) anyanyelvűeknél; viszont a cigányoknál nagyobb, mint az összes népességnél: az oláh ($1\frac{1}{3}$), a ruthén (több mint 2) s a horvát anyanyelvűek körében. Az összes cigányságnak pedig $48\frac{31}{100}$ -a, tehát majdnem fele tud magyarul; sőt ha számba vesszük a fővárosban s még néhány más városban össze nem írt, de magyarul mind tudó, többnyire intelligens cigányokat, bátran állithatni, hogy az összes hazai cigányoknak legalább fele tud magyarul. S ha e viszonyszám nem is éri el az ország összes lakosságának magyarul tudó százalékát (55.71), de meghaladja bármely más nem magyar fajú népünk viszonyszámát és majdnem 4-szer akkora, mint az összes nem magyar anyanyelvűeknek magyarul tudó százaléka (13.86). Az összes magyarul tudók százaléka az állandóan letelepedetteknel valamivel csökken az összes cigányokkal szemben úgy az együttes összegben, mint az egyes anyanyelveknél, kivéve a ruthént és a horvátot; emelkedik pedig az arány a huzamosabb tartózkodásúaknál az együttes összegben (53.66), a mire nézve különösen az e kategóriában magyarul tudó nagyszámú oláh anyanyelvűek döntenek ($26\frac{42}{100}$ az összes cigányok $9\frac{54}{100}$ -ával szemben); emelkedik továbbá a tótoknál, kevéssel a ruthéneknel s többszörösen a szerbeknél s az egyéb anyanyelvűeknél; a többieknél csökken, legfeltűnőbbben a horvátoknál. Hogy a huzamosabb tartózkodásúak s különösen az oláh anyanyelvűek közül aránylag többen beszélnek magyarul, mint az összes cigányok közül, annak az lehet egyik oka, hogy a helyhez nem kötöttek általában több nyelvet szoktak beszélni s hogy a huzamosabb tartózkodásúak gyakran időznek magyar ajkúak közt, mert ezeknél találnak legtöbb s legjutalmazóbb munkát s ezek közt van aránylag legjobb dolguk. A vándoroknál a magyarul tudók együttes összegének százaléka kisebb, mint az összes cigányoké, úgyszintén a ruthén, horvát és szerb anyanyelvűeké is, kik ritkábban járnak magyar ajkú vidékre; valamivel kedvezőbb azonban az arány a magyar nyelvre nézve a cigány és sokkal kedvezőbb a többi anyanyelvűeknél. Ez utóbbi jelenség oka a vándoroknál az is lehet, a mit a huzamosabb tartózkodásúaknál érintettünk.

Országrészenként tekintve a magyar anyanyelvű cigányok arányát, ezt az országos viszonyzámmal (38.10) nagyobbnak találjuk a Duna-Tisza közén (81.70), a Duna jobb partján (72.17), a Tisza bal partján (61.13), a Tisza jobb partján (52.74) s a Duna bal partján (43.47), míg Erdélyben (19.19) és kivált a Tisza-Maros szögén (5.88) nagyon alatta marad az országos százaléknak. A két utóbbi ország részben a magyar nyelvű cigányok viszonyszáma sokkal kisebb, mint az összes lakosságuk magyarul tudó százaléka, míg a többi öt ország részben a cigányok mindenütt nagyobb arányban beszélnek magyarul, mint az összes lakosság.

A kormányzatnak a cigány »regulációk«-nál már a múlt században kiváló gondja volt arra, hogy az »új magyarok«, a »neo-coloni«, minden tekintetben simuljanak a nemzettesthez. Erre kell törekedniök most is azoknak, kik hivatalosan vannak a

cigányok művelése, helyzetök javítása, állapotuk rendezése iránt intézkedni. Mert ez az irányzat egészen más tekintet alá tartozik, mint az oláhosodás folyamata. A cigányok magyarosodása minden érdekelt félnek csak hasznára lehet. A cigány ethnikailag, nemzetiségileg is tagja lesz egy nagy multú, nagy történeti hivatású culturnemzetnek, melynek földjén e hontalan faj azt talált, mit máshol alig e világon: hazát; mely néha hetykén, sőt keményen bánt vele, de sohasem üldözte, nem irtotta; melynek körében, mint sehol másutt, a nemzeti lét részese lett, tünemény-szerű letéteményese a nemzeti művészet egy ágának, a magyar-cigány zenének, mely Rákóczi szabadsághőseit lelkesítette, melynek bűvös hatása alatt sirva vigad a magyar s melynek varázsaival innen indult világhódító útra a cigány, diadalaiból mindig megtérve e földre, melyen kívül számára sincs hely e nagy világon. A magyar nemzet kebelében, mint magyar juthat a cigány a jólét, a műveltség, az önérték, a jelentőség, az emberi méltóság oly magas fokára, mint sehol és semmi más ethnikus alakulással. És e magas színvonalon megtarthatja megnemesedett alakban jellemző vonásait: anthropologiai sajátosságait, sőt ősi írja nyelvét is. Ha nem csal a cigányok némely hagyomány-töredéke s habitusának némely vonása, ha valamikor hajdanában csakugyan nemes faj, előkelő kaszt voltak, csak a mi országunk, csak a mi népünk az, a melyben ismét az lehetnek.

S a magyar nemzetiségre nézve is előnyös volna, ha egészen a maga számára nyerhetné meg a hazai cigányságot. Nemcsak a számbeli gyarapodás miatt, ámbár e tekintetből már az is előny, hogy e jelentékeny növedék elvonatlik oly elemektől, melyek nem föltétlen és rendületlen hívei a magyar állam-eszmének. De a magyar nemzet meg- és kialakulásánál működő ethnikus törvények tanulmányozása azt mutatja, hogy azok az elemek, melyek e nemzetbe olvadtak, midőn ezt gyarapították és erősít a népeknek a létért való küzdelmében fokozták, egyúttal mindig maguk is nyertek ethnikai és néppszichologiai fajsúlyban. A magyarnak kiválasztó ereje, mely a politikai életben abban nyilvánult, hogy az országnak minden kiváló tényezőjét, nyelvi s egyéb különbség nélkül, mint magyar nemeseket és kiváltságosokat, a szent korona fogalmában egyesítette, az ethnikus alakulás terén is hatékony volt, midőn minden erőszak, sőt tudatosság nélkül, tisztán természetes faji és politikai fölényénél fogva önkéntes gravitálással magához vonzotta nemzetiségileg is a körébe került életerős, fejlődésre képes, nemesebb elemeket.

Ez a nemesítő hatás, okszerű assimiláció folyamatában, a cigányoknál sem maradhat el. Van nem egy olyan tehetség (testi hajlékonyság, kézügyesség, zenére való termettség), mely helyes irányítással és neveléssel, fokozással, tökéletesítéssel értékes tehetséggé, kiváló tulajdonsággá fejleszthető, sőt részben már fejlődött is. Ha az ethnographiai, demographiai, néppszichologiai belátás megtalálja számukra a magyarosodás biztos útjait, a nekik megfelelő társadalmi formákat és tevékenységi köröket, ha szervesen bele lesznek illesztve a magyar nemzet culturéletébe, akkor a magyar cigányok olyan számottevő, jóra való, hasznos elemmé fognak válni, mint sehol. S ez természetesen előnyére lesz az egész országnak és minden népének, melyekre nézve sok helyt most valóságos csapás e faj, melynek illetően átalakulása az általános humanitás óhaja, az összes emberiség érdeke is.

A cigányoknak az ország többi nemzetiségeihez való viszonya már kevésbé fontos s ezekre nézve a főbb jelenségek constataálására szorítkozhatunk.

Számra nézve a tót anyanyelvű cigányok állanak negyedik helyen, de sokkal kisebb arányszámmal (3.50), mint milyennel a tót anyanyelv az összes lakosságban szerepel (12.53). Ez a szám az összes cigányokkal szemben valamivel emelkedik a letelepe-

dettekénél (3.71), csökken a huzamosb tartózkodásúaknál (2.98) és egy kis törtre száll alá a vándoroknál (0.75). Az egyes országrészek közül, ezek általános nemzetiségi viszonyainak megfelelően, csak a Duna bal partján és a Tisza jobb partján haladja meg, még pedig jóval, az országos viszonyszámot, de úgy ezekben, mint a többiekben, sokkal kisebb, mint az összes lakosságnak a tót anyanyelvűre vonatkozó viszonyzáma.

Ötödik helyen s a tótokhoz általában közel állanak a szerb anyanyelvűek (2.15%). Ez a szám is növekedik valamivel a letelepedettekénél, nagyot hanyatlik a huzamosb tartózkodásúaknál, de — a tótoknál észlelt jelenséggel ellentétben — ismét emelkedik a vándoroknál. Az országrészek közül csak a Duna-Tisza közén és a Tisza-Maros szögén haladja meg jóval az országos viszonyszámot, sőt amott és a Duna bal partján az összes lakosság viszonyszámát is valamivel, míg emitt az utóbbi viszonyszám nagyobb, a többi részeken pedig a szerb cigányok nem számítanak.

A német anyanyelvűek, kik az összes lakosságban jelentékeny számmal (13.14%) a harmadik helyet foglalják el, a cigányok közt hatodik helyen állanak egy törttel (0.8%), mely kevéssel növekszik a letelepedettekénél, aztán kevesbedik a huzamosb tartózkodásúaknál s nagyon hanyatlik a vándoroknál. Az országos viszonyszámot a német nyelvű cigányok a Duna jobb partján haladják meg többszörösen s a Tisza-Maros szögén valamivel, de mindenütt mélyen alul maradnak az összes népesség arányán. Megemlíthető, hogy csak egy országrészben (Tisza bal partja) nem számítanak, míg a szerbek és a ruthének négyben.

A ruthén anyanyelvűek közel állanak a németekhez. Viszonyszámuk (0.73) valamivel fogynak a letelepedettekénél, nagyon felszökken a huzamosb tartózkodásúaknál (1.50) s ismét hanyatlik a vándoroknál. Az országos viszonyszámot csak a Tisza két partja mulja felül, de az összes népesség viszonyzáma mindenütt nagyobb.

A horvát és az egyéb anyanyelvűek egyenlő kis törttel (0.11) szerepelnek. Horvát cigányok csak a Duna jobb partján jönnek számba, az egyéb anyanyelvűek pedig (a Duna balparti csekély törtet nem tekintve) szintén a Duna jobb partján (vendek) és még a Tisza-Maros szögén (bolgárok, stb.).

Nem egészen jelentőségnélküliek a cigányok anyanyelve és azoknak három kategóriája közt mutatkozó viszonyok. Az állandóan letelepedettekre jut a legnagyobb arányszám a német, a tót, a szerb s az egyéb anyanyelvűeknél, a huzamosb tartózkodásúakra a magyar, az oláh s a ruthén anyanyelvűeknél, a vándorokra a cigány és a horvát anyanyelvűeknél.

Tanulságosak a cigányul nem tudók nemzetiségi viszonyai is. Az összes cigányoknál, mint már kiemeltük, az összes népességbeli oláhok arányát jóval meghaladó oláh anyanyelvű cigányok azok, kiknek legnagyobb százaléka nem tud cigányul. Ezután a szerb anyanyelvű cigányok következnek, kiknek viszonyzáma elég közel áll az összes népességbeli szerb anyanyelvűekéhez. A magyar anyanyelvű szintén nagy hatással van a cigány nyelv tudásának kiszorítására. Következnek a cigányul nem tudók sorában a csekély számú horvát, a jelentéktelen ruthén és német s végre a legkisebb százalékkal a tót anyanyelvűek, a kik a magyar nyelv tudásában is a legkisebb viszonyszámot mutatják. Ugyanezen arányok uralkodnak a döntő számú állandóan letelepedettekénél, kevéssel nagyobbodott százalékkal, mely csak a horvátoknál csökken ezeknek a másik két kategóriában való túltengése következtében, s az egyéb nyelvűeknél ugyanezen okból. E két tétel kivül a többi anyanyelvű cigányul nem tudók viszonyzáma arányos fogyást mutat a huzamosb tartózkodásúaknál, s természetesen a vándorcigányoknál is, a kiknél aztán a cigányul nem tudók viszonyzámainak sor-

rendje egészen megváltozik, úgy hogy a horvát kerül első helyre (95.24%), azután jön a szerb, a német, az oláh, azután az »egyéb«, a tót, s a legutolsó a magyar (24.73%). Az összes vándoroknál a cigányul nem tudók viszonyszámát az e kategoriabeli cigány anyanyelvűek nagy százaléka szállítja le mélyen (13.01%).

Mindezen vonatkozásokat számba véve és összefoglalva s a tapasztalattal meg egyéb tudomással összevetve, az érintkezés, nyelvi hatás, vonzás, beolvasztás mértékére nézve az ország egyes népeinek a cigányokhoz való viszonyulását illetőleg így vélekedhetünk. A legnagyobb, a legintenzívebb hatással az oláhság van a cigányokra, ezeknek aránylag legnagyobb része oláh anyanyelvű, s annyira oláh nemzetiségű, hogy ezeknek a legnagyobb százaléka az, mely cigányul nem tud és magyarul (s egyéb nyelveket is) csak igen kevés számmal.

Az oláh elemnek a cigányságra gyakorolt, tömegesen beolvasztó, mondhatni tengéleti hatásától eltérő az, a melyet a magyarság fejt ki. A magyar nemzetiségre való jutás a cigányságnak legmagasabb fejlődési foka nemcsak nálunk, hanem általában. A hazai cigányok intelligenciája (pl. íróféle egyénei) kivétel nélkül s a polgári foglalkozású városi elem majdnem mind magyar. A magyar nemzeti zene művelésében emelkedik a cigány a társadalmi és kedélybeli műveltség igen tisztességes színvonalára s nem ritkán a virtuóz, sőt az alkotó művész magaslatára. Csak nálunk és csak mint magyar lesz a cigány a nemzetnek nemzeti önérettel bíró tagja, a hontalan páriából hazájához ragaszkodó hazafi. A megmagyarosodás a cigányok nemzetközi demographiai problémája sikeres lokális megoldásának legtermészetesebb módja.

A magyar elem után aránylag a legnagyobb hatással van cigányainkra a szerb. Ha a magyar anyanyelvűeknek az összes lakosság- és a cigányságbeli százalékát viszonyítjuk s ha ugyanezt teszszük a szerb nyelvet illetőleg is ($33.10:48.61 = 0.78$ és $2.13:3.27 = 0.65$), azt látjuk, hogy a magyar anyanyelv aránylag jobban hódít a cigányok között, de a szerb anyanyelvűek közt a cigányul nem tudóknak a magyar anyanyelvűeknél nagyobb s az oláh anyanyelvűekét megközelítő százaléka mintha a szerb hatás intenzívebb voltára mutatna.

A szerb elem különben némely fontosabb ethnologiai és ethnographiai vonásra nézve eléggé közel áll az oláhhhoz és oly vidékeken lakik, melyek úgy a physical, mint az ethnographiai földrajz tekintetében eléggé megfelelnek a primitívebb állapotú cigányok természetének.

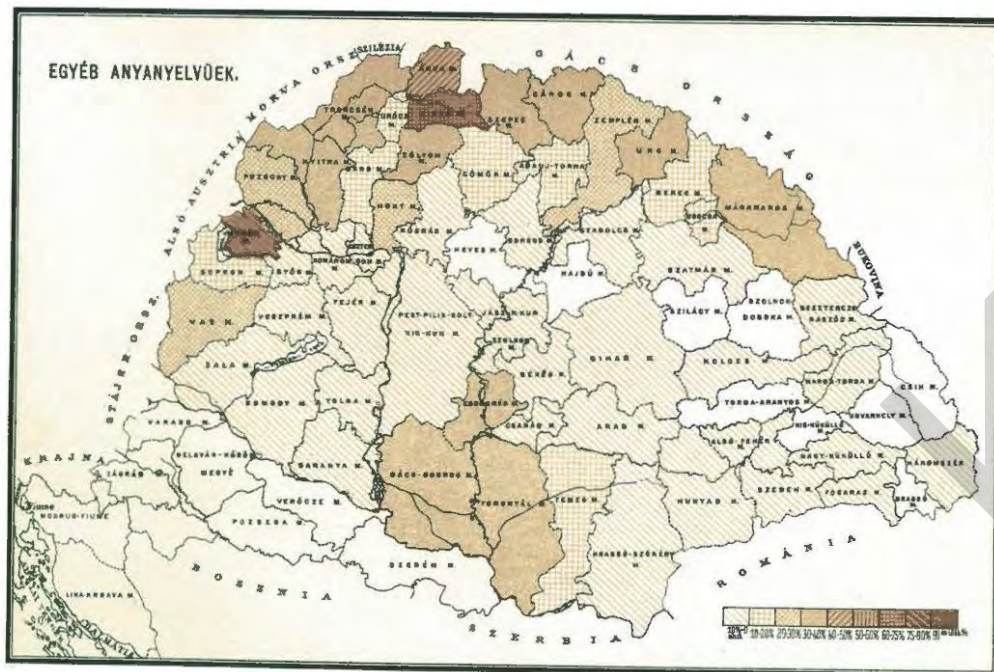
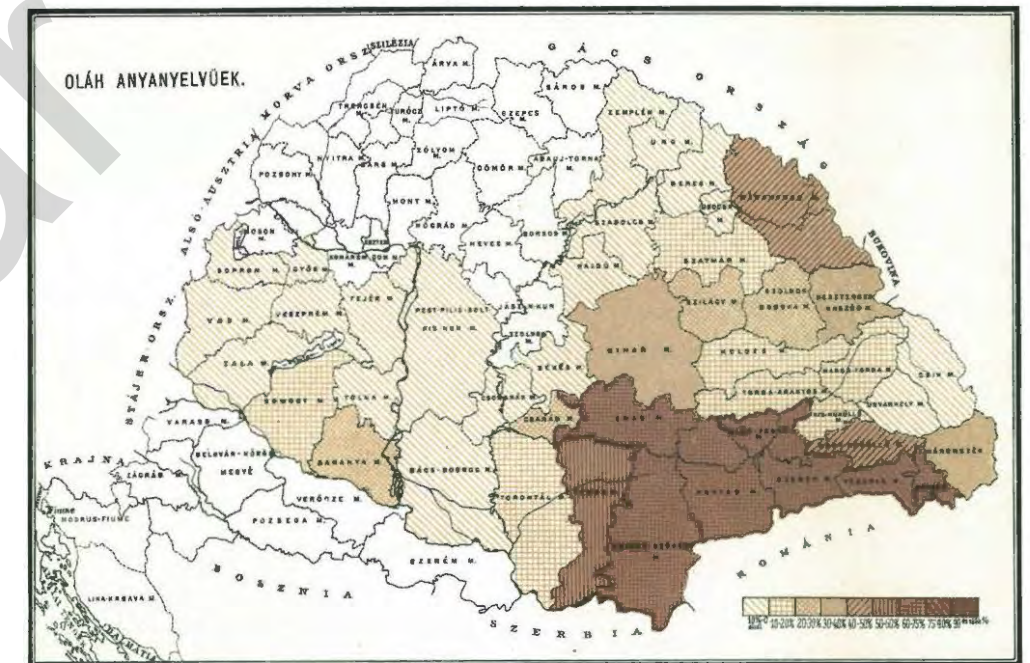
A tótok lakta vidékek, mint már említettük, nem nagyon kedveznek a cigányok tenyésztésének, s e vidék lakosságának csekély sűrűsége magyarázza részben, hogy ott a cigányok mégis elég nagy relatív számmal szerepelnek. A szorgalmas munkában kitartó, számító, mértékletes tót természete nagyon eltér a cigányétól, a kinél pedig ez erények ugyancsak kívánatosak volnának; a tót nyelvnek és nemzetiségnek nincs is nagy hatása a cigányságra. Az összes lakosságban a tót anyanyelvűeket sokkal jelentékenyebb százalék képviseli, mint a cigányságban (az arányszám $3.59:12.53 = 0.28$).

Az a nem jelentéktelen beolvasztó képesség, melyet a tótok különösen a felvidéki német elemre gyakorolnak, a cigányokkal szemben kevésbé látszik érvényesülni.

A tótokénál némileg közelebb áll a cigányokhoz a ruthének ethnikus habitusa, de a ruthének lakta föld még kevésbé vonzó a cigányokra nézve, a kikre nem is hatottak intenzívebben, mint a tótok. (Az arányszám ugyanaz: $0.73:2.57 = 0.28$.)

A német és a cigány természet olyan ellentétek, melyek még a szélsőségekben sem érintkeznek. A számra nézve harmadik helyen álló német elem, mely az ország különböző részeiben el-

A CZIGÁNYOK NYELVISMERETE

van terjedve s némely vidéken még elég tömegesen lakik, jelentékeny művelődési hatással volt ugyan a lakosság többi rétegeire, de nemzetiségileg nem igen tud ezekre hatni, sőt kivált a régibb telepedésű (s nem délnémet eredetű) német népelemek tért vesztenek városon főképp a magyarsággal, falun a tótsággal, de az oláhsággal szemben is. A cigányokkal a németek rokonszenveznek a legkevésbé s ezeknek nem is igen van alkalmuk rájuk hatni. A cigányok sem vonzódnak a németekhez és némettel végyes községekben nem a németek közt laknak. A hazánkkal szomszédos német lakosságú tartományokban is igen kevés cigány van. Nálunk a németet igen kevesen vallják anyanyelvüknek s más anyanyelv mellett is kevesen beszélnek. (Az arányszám $0'87:13'14 = 0'67$.)

A horvátok és az egyéb nyelvűek csekély száma nem nyújt elég alapot a számitásra és elmékedésre.

A katonaságnál levő s a letartóztatott cigányok nemzeti-ségi viszonyaira vonatkozó rovatok viszonzyszámaiból nem lehet valami biztosabb következtetéseket levonni. Nagyobb százalék van a katonaságnál, mint az országos összegben az oláh, a tót s a német anyanyelvű cigányoknál, a viszonzyszám teljesen egyezik a horvát és az »egyéb« anyanyelvűeknél, a katonaságnál levők arányszáma kisebb, mint az általános a magyar, cigány, ruthén és szerb anyanyelvű cigányoknál. Legnagyobb az eltérés a katonaság javára a tótoknál ($6'37:3'59$), a katonaság rovására pedig a ruthéneknél ($0'11:0'73$). A magyar anyanyelvűek katonasági kisebb százalékának egyik oka az lehet, hogy a sorozási arány a magyar vidékeken sokkal kedvezőbb, mint másnyelvű, pl. oláh vidékeken s az ilyen hadkiegészítő kerületekben nem szorulnak annyira rá a gyöngébb testalkatú cigányok besorozására, mint pl. az oláh nyelvű nép lakta sorozási járásokban, hol a fiatalágban oly kevés a katonai szolgálatra alkalmasok száma. A cigány anyanyelvűeknek, kik különben a legerőteljesebbekhez tartoznak, katonasági kis számára hatással lehet az, hogy épen a cigány nyelvű vándorcigányok vonják ki magukat leginkább a hadkötelezettség alól s hogy a katonai élet nem kedvez a cigány ethnikumnak. A németeknek nagyobb százalékát a német elemnek a katonaságnál általános nagy arányával, a német cigányok eléggé ép physicumával és rendesebb sorozási viszonyaival s talán némileg a közös hadseregnek németesítő hatásával is lehetne demographiai szempontból magyarázni, ha azzal a tíz német-cigány katonával a nagy számok elmélete szerint operálni lehetne. Ezen elmélet alól kivonja magát az az egy ruthén, egy horvát és egy egyéb nyelvű cigány katona is, sőt a 18 szerb és a nagy százalékot mutató 58 tót cigány sem nyújt e tekintetben anyagot az elmékedésre. Az oláh anyanyelvű cigány katonák viszonzyszáma azonban, mely jóval meghaladja az oláh elem viszonzyszámait, úgy a cigányságban, mint az összes népességben, mint a katonaságban talán megenged egy megjegyzést. Az oláhok némely ezredben tömegesen vannak, szívosan ragaszkodnak nyelvükhöz; a köztük elszigetelten levő más anyanyelvű, de (mint sok cigány) oláhhul is tudó cigánynak nemsokára oláh lesz a társalgási nyelve és csakhamar azt fogja vallani anyanyelvül is.

A katonaságnál (cs. és kir. hadsereg, honvédség és esendőr-ség) levő cigányok az összes cigányoknak $0'30\%$ -át teszik, míg az összes népességnek $0'65$, tehát szinte kétszer akkora százaléka katona. A cigányoknak a katonasághoz való viszonyával a korviszonyok tárgyalásánál is foglalkoztunk.

A letartóztatottak viszonzyszáma nagyobb az összes cigányság viszonzyszámánál a cigány, a német, a tót, a horvát s az »egyéb« anyanyelvűeknél, kisebb a többiekénél. A cigány és az oláh anyanyelvűek, kik más viszonylatokban többnyire közel

állanak egymáshoz, ebben a sorozat szélsőségeit foglalják el. A cigány anyanyelvűek szembeszökő nagy száma a mellett tanuskodik, hogy a kik legjobban megőrizték a cigány ethnikumot, azok legkevésbé ismerik a törvényes rendet, legkevésbé vetik magukat annak alá és legtöbbször találnak alkalmat vagy jutnak abba a kényszerhelyzetbe, hogy azt áthágják. E mellett rendkívül feltűnik az oláh anyanyelvűeknek teljesen aránytalanul kis százaléka, melyre magyarázatot egyáltalán nem találunk. A többi számok vagy természetes arányokat mutatnak, vagy csekélységük-nél fogva észrevételekre nem nyújtanak alkalmat. A letartóztatottak az összes cigányságnak $0'46\%$ -át teszik, míg az összes népességnek csak $0'29\%$ -a van letartóztatva.

A cigányok nemzeti-ségi viszonyai szóba kerültek más fejezetekben pl. az összes létszámuk, általános és felekezeti viszonyaik tárgyalásánál is.

A cigányok nyelvismeretét az egyes vármegyék és nyelvek szerinti százalékokban feltüntető grafikai táblák igen szemléltetően ábrázolják a főbb nemzeti-ségi viszonyokat. Az első tábla a magyar anyanyelvű cigányokat mutatja. Árnyalataira nézve a dolog természeténél fogva igen közel áll ahhoz a térképhez, mely Magyarország népességéből a magyar anyanyelvűeket tünteti fel az 1891. évi népszámlálás szerint.¹⁾ A magyar anyanyelvű cigányok zöme az ország szívét foglalja el, sötétebb árnyalattal különösen a délnyugati határig nyulva, de gyöngébb árnyalattal kapcsolattal a délkeleti határig is. E térképnek mintegy hatványozása, arányszámainak (a legmagasabbat kivéve) egy-két árnyalattal fokozása az 5. számú térkép, mely a magyarul beszélni tudó cigányokat mutatja. A 2. térkép a cigány anyanyelvűek viszonyait tünteti fel. A mennyiben ezek a magyar anyanyelvűekkel osztoznak a terület legnagyobb részében, a 2. térkép kivált az ország nyugati, különösen északnyugati felére nézve, nagyjában ellentéte az elsőnek. Épen visszája a 2. térképnek a cigányul nem tudókat szemléltető 6-ik; ezek ugy viszonylanak egymáshoz, mint egy kétszínű szövet színe és fonákja. A cigány anyanyelvűek a sötétebb árnyalattal az északi felföldnek tótok lakta, gyér népességű nyugati és közép részeit foglalják el és az egész északnyugati Erdélyt. Az 1. és 2. térkép erőlyesebb árnyalás nélküli lézagaait a 3. térkép fedezi, mely a harmadik jelentékeny elem, az oláh anyanyelvűek viszonyait mutatja. Ez a térkép, különösen az ország keleti felére s kivált délkeleti negyedére nézve, még határozottabb ellentéte az 1-nek, mint a második. Az összes népesség oláh anyanyelvűinek viszonyait feltüntető térképtől különösen abban tér el, hogy a cigányoknál extensivebb az oláh nyelv térfoglalása, mint az összes népességénél, s hogy az intensiv térfoglalás amannál nem terjed annyira északra, mint emennél, viszont azonban inkább nyugatra nyulik és szerb elemű területeket jobban elborít. Az egyéb anyanyelvűek egy térképbe vannak foglalva s ezek szórványosan mutatnak sötétebb foltokat. Északkeleten a ruthének húzódnak meg, ezektől nyugatra az egész északon a tótok boronganak, de csak Liptó vármegyében verődnek sötétebb felhőfoltta össze. Nyugaton a német cigányok Moson vármegyében tömörülnek és gyérebbs pásztákban Erdélyt is tartkítják. Nyugaton a vend és horvát cigányok is számot tesznek; ezekhez délen a szerbek csatlakoznak, kik közé néhány bolgár vegyül. Az 5. és 6. térképet jellemeztük már az elsővel és másodikal való összevetésük alkalmából; még megjegyezhetjük, hogy e kettő sötétebb részleteikben legalább nagyjában örvendetesen fedezik egymást. Különben minél nagyobbak lesznek az e két térképen bemutatott arányok, tehát minél sötétebb árnyalatok borulnak e grafikai táblákra, annál korábban és biztatóbban fog derengeni a hazai cigányok jobb, humánusabb korszakának hajnala.

¹⁾ »Magyar Statisztikai Közlemények« Ujfolym, I. kötet 200*—201* lapok közt.

IX. A cigányok olvasni-irni tudása.

Az általános viszonyoknál már volt alkalmunk elmélkedni arról a szomorú képről, melyet a cigányok iskolázása nyújt. Ennek az eredménye aztán az a lehetőleg még szomorubb állapot, melyben a cigányok műveltsége leledzik, a mennyiben azt a közműveltségnek számszerint mondhatni egyedül biztosan megállapítható mozzanatából, az olvasni-irni tudásból ismerjük. Mint az illető táblázat mutatja, itt a viszonyok még jóval kedvezőt-

lenebbek, mint az iskolázásnál. A cigány életmód folyamánya az iskolának lehetőleg teljes elkerülése vagy hatásának lehető csökkenése s mielőbbi megsemmisítése. Innen van aztán, hogy e tehetséges, szellemileg élénk, tanulékony nép közül olyan kevesen sajátítják el az általános műveltség alapját, az olvasni-irni tudást. Az erre vonatkozó főbb általános viszonyok százalékokban kifejezve, kitűnnek a következő összeállításból:

Műveltségi fok	Állandóan letelepedett			Huzamosabbideig tartózkodó			Vándor			Összes			Összes népesség					
	c z i g á n y o k									6 éven felül								
	összes létszámából	6 éven felüliekből			összes létszámából	6 éven felüliekből			összes létszámából	6 éven felüliekből			férfiak	nők				
		férfiak	nők	együtt		férfiak	nők	együtt		férfiak	nők	együtt						
Olvasni, irni tud	5·67	8·96	4·85	6·89	3·72	5·90	3·15	4·60	0·30	0·55	0·21	0·39	5·38	8·48	4·58	6·54	60·21	46·50
Csak olvasni tud	0·41	0·43	0·56	0·49	0·32	0·37	0·42	0·39	0·04	0·06	0·08	0·04	0·39	0·41	0·53	0·47	1·90	6·61
Sem olvasni, sem irni nem tud	93·43	90·09	93·92	92·02	95·55	93·31	95·83	94·51	98·88	98·25	98·91	98·57	93·74	90·58	94·22	92·39	37·89	46·89
Ki nem deríthető	0·49	0·52	0·67	0·60	0·41	0·42	0·60	0·50	0·78	1·14	0·85	1·00	0·49	0·53	0·67	0·60	—	—

Országgrészenként az olvasni-irni tudó cigányok százalékát úgy az összes cigányokra, mint a 6 éven felüliekre s ezeknél külön a férfiakra s külön a nőkre kiszámítva, a következő összeállításban mutatjuk ki, összehasonlításként utána vetvén az 1891.

évi népszámlálás adataiból a 6 éven felüli s nemek szerint megkülönböztetett összes népességnek olvasni-irni tudó százalékat is.

Olvasni és irni tudó		Duna bal partja	Duna jobb partja	Duna-Tisza köze	Tisza jobb partja	Tisza bal partja	Tisza-Maros szöge	Erdély	Az egész országban	
1	összes cigányok	6·78	12·41	10·20	4·41	5·14	3·74	3·38	5·38	
2	6 éven felüli cigányok	férfiak	10·54	18·82	15·87	7·36	8·47	6·39	5·60	8·48
		nők	6·25	11·69	9·01	3·89	4·28	2·55	2·74	4·58
		együtt	8·34	15·18	12·41	5·57	6·35	4·51	4·06	6·54
3	összes népesség	férfiak	69·13	76·31	70·71	56·46	50·11	51·89	39·13	60·21
		nők	51·82	62·04	57·79	43·43	40·16	34·54	26·61	46·50

Az első táblázat adatai a főbb viszonyoknak nem az alapszámokhoz, hanem egymáshoz való vonatkozásaiban bizonyos általános megegyezést mutatnak az összes népesség megfelelő viszonylataival. Az összes népességnek olvasni-irni tudó százaléka a férfiaknál 7-szer, a nőknél meg éppen 10-szer haladja meg a cigányokét. De az irni-olvasni tudó férfiak százaléka a cigányoknál is nagyobb, mint a nőké, csak hogy még fokozottabb arányban. Mert az összes népességben az olvasni-irni tudókból 100 férfira 77 nő esik, a cigányoknál azonban csak 54. A cigányoknál is a csak olvasni tudók rovatában a nők jóval nagyobb százalékkal szerepelnek. E mozzanatra nézve azonban az összes népességnél nagyobb az eltérés; a cigányoknál a csak olvasni tudókból 100

nőre 77 férfi jut, az összes népességben pedig 100 nőre csak 28 férfi. A sem olvasni, sem irni nem tudók közt az előbbieket következtében a cigányoknál is nagyobb a nők %-a, mint a férfiaké. A műveltségi állapot ki nem deríthetésének eseteit a népszámlálási táblázat nem mutatja ki; a cigányoknál az esetek száma aránylag elég csekély s csak a vándor férfiaknál haladja meg valamivel az 10%-ot.

Ha a cigányok három kategóriáját hasonlítjuk össze, természetesen az állandóan letelepedetteknél találjuk a legkedvezőbb műveltségi viszonyokat, a melyekben a telepedetteknek döntő száma következtében az összes cigányok átlag-viszonyai igen közel állanak. Az egy helyen csak huzamosb ideig tartózkodók-

nak még kevesebb alkalmuk van megszerezni az általános műveltség elemeit, ezek tehát már kedvezőtlenebb viszonyokat mutatnak. Az előbbiek viszonyzáma úgy a nőknél, mint a férfiaknál másfélszer akkora, mint az utóbbiaké. Roppantul hanyatlának az összes műveltségi viszonylatok a vándor cigányoknál, a kik közül átlag csak minden 333-ik tud olvasni-írni. Feltűnő itt a nemek közti nagy különbség is, a mennyiben 100 olvasni-írni tudó férfira csak 38 nő jut. Még feltűnőbb az arány a csak olvasni tudóknál, t. i. a rendes demographiai állapottal ellentétben a csak olvasni tudó férfiak százaléka éppen kétszer akkora, mint a nőké. Magyarországon csak a csekély műveltségű Máramaros, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos s az aránylag legoláhabb Fogaras megyében nagyobb a csak olvasni tudó nők viszonyzáma, mint a férfiaké, Horvátországban pedig Lika-Krbava vármegye éppen azokat a viszonyszámokat mutatja (0'6:0'3), mint a vándorcigányok. Ezeknek szembeöltő műveltségi viszonyai elég hangosan a mellett szólnak, hogy a cigány-ügy rendezésének sarkpontja — az iskola.

A második táblázatból főleg az tűnik ki számokban is, hogy az egyes országrészek összes népességének és cigányainak műveltségi állapota közt bizonyos összefüggés van. Minél nagyobb t. i. valamely országrészben az összes népesség műveltségi százaléka, annál nagyobb a cigányoknál is. E tekintetben a táblázatban megkülönböztetett mind a hat kategóriára nézve a három első helyen azonos sorrenddel ez az országrészek állanak: Duna jobb partja, Duna-Tisza köze, Duna bal partja, azután az országos átlag foglalja el természetes helyét, a sorozat közepét; ötödik helyen az összes cigány viszonylatokra nézve a Tisza bal partja áll, az összes népességénél azonban a Tisza jobb partja, a mely a cigány rovatokban mint hatodik szerepel. Az összes népességre nézve hatodik és hetedik helyen áll a férfiaknál a Tisza-Maros szöge és a Tisza bal partja; a nőknél is, de megfordított sorrendben. A cigányokra nézve 7-ik a Tisza-Maros szöge, mely csak a nőknél 8-ik. Ezeknél a hetedik Erdély, mely minden más kategóriára nézve a 8-ik vagyis utolsó helyet foglalja el. Általában véve tehát csak a Tisza két partján tér el jelentékenyebben egymástól az összes népesség és a cigányság műveltségi viszonylata. Az összes népességben a Tisza jobb partján nagyobb számú a műveltebb német és tót elem, a bal partján a kevésbé művelt ruthén és oláh; hogy ezzel szemben mégis ez utóbbi a kedvezőbb a cigányokra nézve, azt talán az a körülmény is magyarázta, hogy itt a cigányok nagyobb számmal tudnak magyarul és nagyobb mértékben érintkeznek a magyarsággal. Egy kisebb eltérést okoz a vándor-cigányok főtanuján, a Tisza-Maros szögén a cigány nőknek aránytalanul csekély műveltsége. Az összes műveltségi viszonyokra nézve az egyes országrészek sorozati helyét e fejezet végére tett összeállítás tünteti fel összehasonlítva.

Az országrészek átlaga általán jellemző az egyes részekhez tartozó megyék többségére nézve is. Feltűnőbb jelenségeket mutató néhány megyében külön bemutatjuk az olvasni-írni tudó cigányok $\%$ -át, de a két nemzet együttesen az összes cigányok számához viszonyítva. Nagy viszonyszámokkal feltűnnek: a 12'41 $\%$ -os Duna jobb partján: Moson 27'79 és Sopron vármegye 21'40 $\%$ -kal; e két vármegye az összes népesség műveltségi állapotára nézve is az első az országban, aztán Győr megye 19'50 $\%$, Veszprém megye 15'76 $\%$; a 10'26 $\%$ -os Duna-Tisza közén kiemelkedik Csongrád 19'80 $\%$ -kal; az 5'14 $\%$ -os Tisza bal partján (az összes népességre nézve is első) Békés 15'10 $\%$ -kal; sőt a 3'38 $\%$ -os Erdélyben is kitűnik Brassó vármegye 12'84 $\%$ -kal, mely az összes népességre nézve is messze túlhaladja az országrész többi

vármegyéit. Igen alacsony viszonyszámokat mutatnak a következő megyék: Erdélyben Hunyad 1'32, Kis-Küküllő 1'33, Szolnok-Doboka 1'62, (az első és harmadik nemcsak az országrésznek, de az egész országnak is legcsekélyebb műveltségű megyéi, a másodikban igen nagy a cigány anyanyelvűek száma); a Tisza bal partján Máramaros 2'19 $\%$, (az országnak az olvasni és írni nem tudók számarányára nézve harmadik megyéje); Szilágy 2'33 (csekély műveltségű összes népességgel); a Tisza-Maros szögén Arad megye 2'57, és Krassó-Szörény megye 2'64 $\%$ (az országrésznek az összes népességre nézve is legcsekélyebb műveltségű megyéi). Végre a Duna bal partján Liptó 2'72 $\%$ (nem nagy számú cigánysággal). Megemlíthető még, hogy Krassó-Szörény, Hunyad és Kis-Küküllő vármegyékben az olvasni-írni tudó cigánynők nem érik el az összes cigánynők egy százalékát.

Nem érdektelen összevetni az olvasni-írni tudó cigányok viszonyait az iskolázásuk eredményére vonatkozó kimutatásokkal. E két rokon, sőt okozati összefüggésben álló jelenség adatainak párhuzamos egybevetése nemcsak nem mutatja a várt megegyezést, hanem egyenes ellentétet is tüntet fel. Az általános viszonyokat tárgyaló fejezetbeli táblázat szerint (l. a 33* l.) a Tisza-Maros szöge áll első helyen azon községek viszonyzáma szerint, melyekben a cigányok iskolázását jó eredményűnek állapították meg, míg ugyanezen országrész az olvasni-írni tudó 6 éven felüli cigányok $\%$ -a tekintetében a hetedik, tehát utolsó előtti helyen áll. Viszont a legrosszabb eredményt mutatja a Duna-Tisza köze, pedig ez az olvasni-írni tudó cigányok $\%$ -ára nézve második helyen áll. Ezek az ellentétek, mondhatni a szélsőségek érintkezései arra látszanak mutatni, hogy bizonyos demographiai momentumra nézve a tömegek és csoportok általános állapotának nem állandó érvényű elveken és szigorúan következetes szempontokon alapuló, hanem laikusoknak alanyi felfogásából származó egyéni hozzávetőleges becslése és meghatározása, mint pl. az iskolázás jó, csekély és rossz eredményének megállapítása, nem igen alkalmas arra, hogy megbízható tanulságokat szolgáltatson. De ez eltérések másrészt arra intenek, hogy az okozati viszonyt nem szabad egyoldalúan tekinteni, hanem a kapcsolat tényezőinek lehetőleg teljes inductiójára kell törekednünk.

Ha az iskolázás és az olvasni-írni tudás vonatkozásait keressük, akkor nem csak az érintett két viszonylatot kell tekintetbe vennünk. Mert pl. a Tisza-Maros szögének 1051 községei közül 756-ban találtattak cigányok, a kik azonban e községek közül csak 201-ben jártak iskolába, s ebből is csak 145-ből, tehát a cigánylakta községek 19 $\%$ -ából van kimutatva az eredmény, mely 75'86 $\%$ -ban jó volt. A kedvező eredmény tehát az összes cigánylakta községeknek csak mintegy 15 $\%$ -ára vonatkozik; míg 85 $\%$ -ban a cigányok vagy nem jártak iskolába, vagy jártak, de ismeretlen vagy kedvezőtlen eredménnyel. Ha hozzávesszük még azt, hogy az iskolalátogatás csak az állandóan letelepedetteknél van kimutatva, a kik pedig huzamosb tartózkodásukat az olvasni-írni tudás arányára nézve csak valami 1 $\frac{1}{2}$ -szer mulják felül, ha hozzávesszük, hogy nincs szám szerint kimutatva, hogy az országrész cigány tankötelesei közül hány mióta jár iskolába: megértjük, hogyan férhet össze az iskolázás jó eredményében való elsőség az olvasni-írni tudásban utolsóelőtti (s csak a nőket tekintve éppen legutolsó) helylcel.

Végül közöljük az előbb (71* l.) említett táblázatot, mely azt mutatja, hogy az országrészek egyenkint milyen helyet foglalnak el az iskolázás és tanultság viszonylatait fogyó rendben feltüntető sorozatokban, a relativ számoknál az országos átlagot is belevonva a sorozatba.

Folyó szám	Ország rész	Azon községek abszolút száma szerint, melyekben			A cigánylakta községek azon %-a szerint, melyben a cigánygyermek			Azon községek %-a szerint, melyekben a cigánygyermek iskolázásának kimutatott eredménye			Az olvasni-írni tudók %-a szerint					
		cigányok			általában	csekély részben	egyáltalában nem	jó	csekély	rossz	a cigányoknál			az össznépességénél		
		találtak	iskolába jártak	az iskolázás eredménye ki van mutatva							6 éven felül			összesen	férfit	nők
			jártak iskolába			v o l t										
1	Duna bal partja	4	4	3	3	7	3	6	4	2	3	3	3	3	3	3
2	Duna jobb partja	5	2	2	1	8	8	3	7	4	1	1	1	1	1	1
3	Duna-Tisza köze	7	7	7	2	1	7	8	3	1	2	2	2	2	2	2
4	Tisza jobb partja	2	3	4	7	5	2	7	1	6	6	6	6	6	5	5
5	Tisza bal partja	3	6	6	8	6	1	5	2	7	5	5	5	5	7	6
6	Tisza-Maros szöge	6	5	5	5	3	6	1	8	3	7	7	8	7	6	7
7	Erdély	1	1	1	6	2	4	2	6	8	8	8	7	8	8	8
8	Magyarország	—	—	—	4	4	5	4	5	5	4	4	4	4	4	4

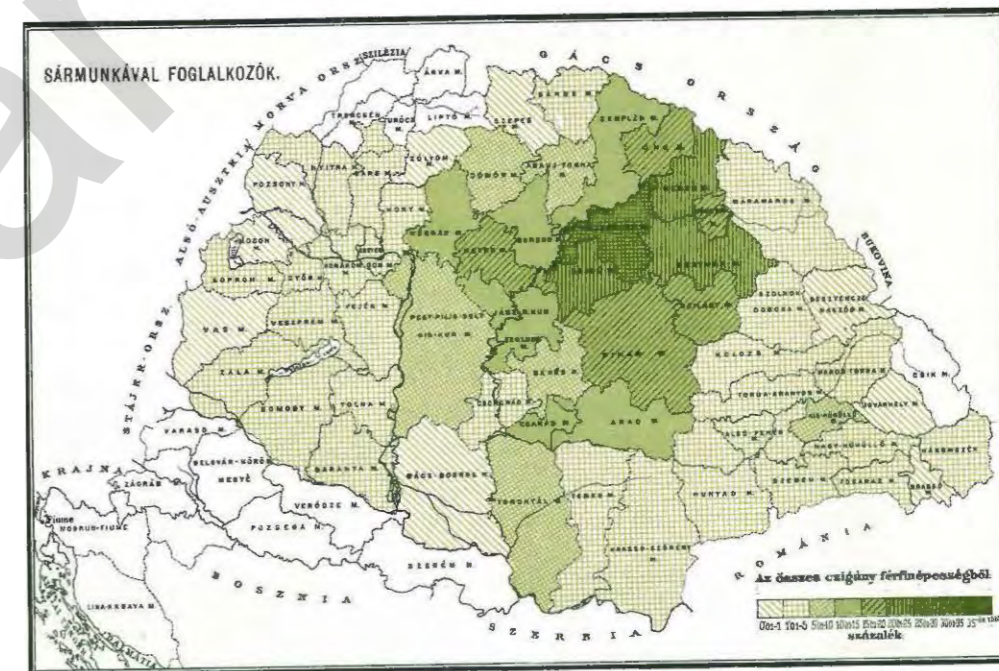
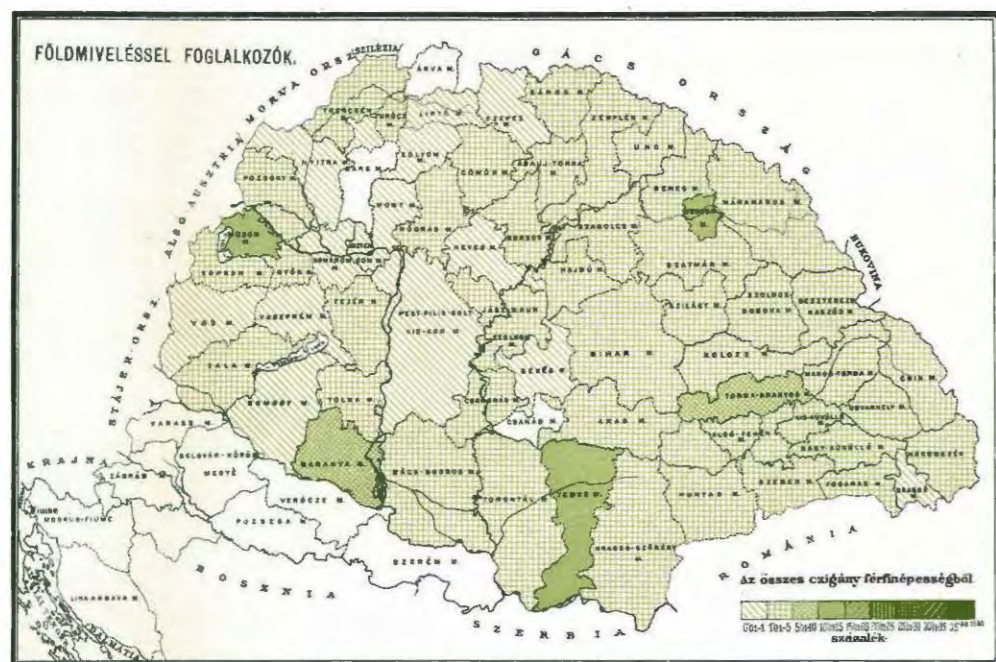
E táblázatnak főbb viszonyait már tárgyaltuk feljebb (42—43 l.).

X. A cigányok foglalkozása.

A cigányok foglalkozása általában eltér attól, a mit a modern demographia a culturnépeknél foglalkozásnak nevez, különösen az életfentartás állandóbb eszközét, a kereset fő forrását, a hivatásbeli rendes tevékenységet értve rajta; de eltér a primitív törzsek foglalkozásától is. A polgárosult társadalomban minden egyes népelem, ha néha nagyobb mértékben vonzódik is a foglalkozások bizonyos ágaihoz, rendszerint a hivatásos tevékenység minden terén működik és saját szükségleteinek fedezése mellett, mint a socialis organismus egy része, a munkafelosztás elve szerint kölcsönösen közre hat a társadalom összes anyagi és szellemi igényeinek kielégítésében. A primitív ember pedig nagyobb gazdasági közösség nélkül, a maga és családja számára, ennek körében maga teremti elő a kevés igényű physisai és a kezdetleges culturélet szükségleteinek kielégítésére az összes terményeket és termékeket. A cigány pedig a nyugoti polgárosultságnak közepette, ennek néha csak külsőségeitől érintve, úgyszólván culturszükségletek nélkül éldegélve, az anyagi létnek azon minimális követelményeit is, melyeket rendkívül kevéssel beérő és bámulatosan nélkülözni tudó természete érvényesít, nem a maga termeléséből elégíti ki, s mint fogyasztó úgyszólván a közproductio hulladékából él; de viszont még kevesebb tevékeny részt vesz a köztermelésben és csak a kezdetlegesebb gazdasági élet némely szerény igényű szükségletének kielégítésében látjuk őt mint kézművest nagyobb számban foglalatoskodni; elég ügyességgel, de kevés kitartással, az erővel s még inkább az idővel rosszul gazdálkodva, primitív eszközökkel és technikával. Mint-hogy emellett rendszeren hiányzik a legelemibb beosztás és takarékoság is, és némelyeket csak a végszükség kényszerít munkára, e foglalkozás jövedelme igen gyakran nem is elég az élet fentartására, miért is annak tovább tengetésére más, kevésbé megengedett eszközökhöz folyamodnak. Sőt a bevallott rendes foglalkozás néha csak látszat, csak ürügy meg nem engedett keresetmódok leplezésére. S noha a cigányoknak jóval több mint fele tehát az összes népességénél nagyobb %-a önálló keresőnek van felvéve, tényleg kétségtelenül csak kisebb része olyan, mely állandóan rendes, törvényes, polgári keresetből tartja fenn magát és családját.

A cigányok tehát mai állapotukban nálunk tetemes nemzetgazdasági deficitet jelentenek, még pedig két tekintetben: mert többet fogyasztanak, mint a mennyit termelnek, többet költenek, mint a mennyit keresnek, s mert igen sok termelésre képes tehetséget hevertetnek parlagon s erejüket nem a köz- s a maguk igaz javára használják, hanem mondhatni a társadalom elleni küzdelemre vesztegetik. Ez állapot egyrészt okozata a cigányok természetének és valami hat évszázados életmódjának, de másrészt oka annak, hogy e faj oly nehezen illeszkedik bele a civilisatio keretébe. Ez állapotokat megváltoztatni, megjavítani különösen nálunk nemesak a közgazdaságnak, de a közérkölciségnek is nagy érdeke, a kormányzat feladata, a humanitás kötelessége. Mert a cigány faj nagyrészt úgyszólván még kiskorú, önsorsának meghatározására alig képes. Nevelni, oktatni, vezetni kell azt egyes illetékeseknek, a társadalomnak, az államnak. Mindenekelőtt munkára kell nevelni, rendes foglalkozáshoz szoktatni. De ehhez nem elég sem a jóakarát, sem a hatalom. Általános philanthropikus elméletek, áldozatkész fáradozások meg-hiusulnak a faj természetén. Tekintet nélküli drákói szigorral ki lehetne irtani őket, de megváltoztatni nem. A természetben nincs ugrás, a népekében sem. Van természetes, fokozatos alakulás, fejlődés, culminatio, hanyatlás; mindezt lehet gyorsítani vagy hátráltatni, de nem lehet kierőszakolni. A múlt század folyamában, midőn egész társadalmi és culturéletünk annyi fejlődési stadiumon ment át, a cigányok szabályozása a kormányzat és közigazgatás állandó gondja volt; egymást érték a cigányok társadalmi, gazdasági, családi életébe a legmélyebben vágó igen beható és körültekintő gonddal készült szigorú törvényes intézkedések és rendeletek, súlyos büntetéseket szabván a nem engedelmeskedőkre, de még a foganatosításban hanyagokra is. Mondhatni, nem teljes hatással. Sok olyan állapot, melynek megváltoztatását oly nyomatékosan szorgalmazzák, még ma is uralkodik. A mi megváltozott, az jórészt nem a közigazgatás s a társadalom szándékos, céltudatos politikájának, munkájának sikere, hanem a viszonyok és körülmények, a milieu átalakító hatásának következménye, úgyszólván magától előálló demographiai folyamat eredménye.

A CZIGÁNYOK FOGLALKOZÁSA. FÉRFIAK.

Czigányaink jelenlegi állapota azonban még semmi tekintetben sem kielégítő. A rendezés, a javítás nem csak halaszthatatlanul szükséges, hanem lehetséges is. Első sorban a foglalkozás jön tekintetbe: ennek révén aztán sok más jelentős mozzanatra lehet és kell hatni. Az iskolázás mellett, mely tulajdonképpen a serdületlenek foglalkozását van hivatva az életre előkészítő módon szabályozni, a rendes hivatásos, kenyérkereső, életfentartó tevékenységre való nevelés, szoktatás, sőt okkal-móddal való szorítás a cigányügy rendezésének, a cigány faj regenerálásának első feladata és feltétele.

Ehhez pedig a cigányok történetének, természetének, életmódjának, ethnikumának általános ismerete mellett szükséges még főképpen a következőket tudni:

Mely foglalkozások felelnek meg leginkább a cigányok természetének, erejének, hajlandóságainak, képességeinek, szükségleteinek? Mely foglalkozások gyakoroltatnak leginkább általában, s miféle locális módosításokkal? Mely foglalkozásoknak miféle eredményök van a cigányok életmódjára, polgárosodására, gazdasági s társadalmi viszonyaira, erkölcsire, stb.? Ugy a társadalom mint a cigányok érdekében mely foglalkozások gyakorlása, terjesztése kívánatos és melyeké nem? Mely foglalkozások alkalmasak a fejlesztésre, különös tekintettel a helyi körülményekre és szükségletekre s a cigányok különféle kategóriájára és élet-

viszonyaira? Mely eszközökkel, mi uton-módon lehet a fejlesztést előmozdítani, biztosítani?

Az alapkérdés, hogy a cigányok tényleg mivel foglalkoznak? Erre most első ízben ad biztos, számbeli feleletet az 1893-iki cigányösszeírás, mely a cigányoknak egészen részletezett, monographikus foglalkozási statisztikáját nyújtja, mely adataiban, eredményében és tanulságaiban hivatva van kiindulásul szolgálni az imént felállított többi kérdésekre adandó feleleteknél is.

Ez adatok szerint tekintsük most a cigányok foglalkozását s tegyük meg észrevételeinket az egyes foglalkozási nemeknek számviszonyaira és demographiai vonatkozásaira.

Mindenekelőtt feltűnő az *értelmiség* csekély száma, a mely semmi arányban sem áll azzal az értelmességgel, eszességgel és szellemi tehetséggel, melylyel a cigányok jó része bír. E visszásság oka az elemi oktatás hiányossága, a közép- és felsőbbfokú iskolázás ritkasága, és mint a testi, úgy a komolyabb, állandó, megerőltető szellemi munkától való idegenkedés, a kitartás és a nemesebb ambíció hiánya és némileg talán köztársadalmunk elfogultsága is, mely a cigányt nem tartja úrnak valónak.

Az értelmiségi osztályhoz számított cigányok általános táblázatánál talán még kedvezőtlenebb képet nyújt az egyes foglalkozásokat szorosan elkülönítő részletes kimutatás, melynek rovatai állandóan letelepedett férfiakra vonatkoznak, ha nincs más jelzés

F o g l a l k o z á s	Férfi	Nő	Együtt	F o g l a l k o z á s	Férfi	Nő	Együtt
A) Értelmiség.							
Zenetanár	1	1	2	Iskolaszolga	5 ²⁾	1	6
Tanító	1	—	1	Rendőr	2	—	2
Szülésznő	—	22 ¹⁾	22	Fogházor	1	—	1
Segédjegyzőgyakornok	1	—	1	Határőr és csőszök	3	—	3
Pénzügyigazgatósági díjnok	1	—	1	Közbiztonsági szolgáló	1	—	1
Körjegyzői írások	1	—	1	Megyei útkaparó	1	—	1
Járásbirósági hivatalnok	1	—	1	Sírásó	2	—	2
Hivatalnokok	3	—	3	Levél- és sürgönyhordók	20	6	26
Összesen	9	23	32	Körjegyzői küldöncz	1	—	1
B) Értelmiségi szolgálat.							
Községi kisbíró	7	—	7	Harangozó	1	—	1
Koldusbíró	1	—	1	Éjjeli őr	10 ³⁾	—	10
Hivatalszolga	1	—	1	Betegápoló	—	1 ⁴⁾	1
				Községi szolgáló, őr, hajdu, cseléd, stb.	86 ²⁾	2	88
				Összesen	142	10	152

¹⁾ Ezek közül egy huzamosabb tartózkodású (Szatmár megyében).

²⁾ Ezek közül egy huzamosabb tartózkodású.

³⁾ Ezek közül kettő huzamosabb tartózkodású.

⁴⁾ Huzamosabb tartózkodású.

A hivatásbeli értelmiséget tekintve, csak a Duna-Tisza közén s a Tisza bal partján találunk összesen 9 férfit jelentéktelen állásokban. Az az egy zenetanár valószínűleg nem egészen tüzetes adat. Az országnak majdnem 17.000-nyi cigány zenésze közt számosan foglalkoznak zenetanítással; kérdés, vajjon igazán csak azt az egyet illeti meg a zenetanári cím, a mely különben is sok esetben igen önkényes és határozatlan. A 3 »hivatalnok« is ugyancsak nem szabatos adat. A nők közt is találunk egy zenetanárt, s ezenkívül különböző vidékeken 22 szülésznőt, köztük egy huzamosabb tartózkodásút. 9 a Duna jobb partjára esik, arra a vidékre, mely hírhedt az úgynevezett ezédulás bábákról, kik inkább kárára vannak a közegészség ügynek, mint hasznára, nemcsak azért, mert észszerítlen, gyakran kuruzsló eljárásukkal sok anya és újszülött pusztulását vagy nyomorékságát okozzák, s a

babonát istápolják, hanem azért is, mert kiszorítják a tanult szülésznőket. Ilyen bábák lehetnek az itt kimutatott cigány szülésznők is. Megjegyzendő különben, hogy a cigány nő, szervezetének anthropológiai sajátosságánál fogva, ritkán szorul külön bábára (a vándorcigányok fővidékén, a Tisza-Maros szögén, egy cigány bába sincs); a köznép pedig némely helyen vonzódik a bábajosság hírében álló cigány bábához. Ezért is ezeknek száma minden valószínűség szerint jóval nagyobb a kimutatottnál.

E táblázat azonban távolról sem nyújt hű képet a cigányoknak az értelmiségi hivatásokban való szerepléséről, a melyre nézve sokkal fontosabb az, a mi nincs benne, mint az, a mit magában foglal. Nagy lézag első sorban a fővárosnak az összeírásból való hiánya. Mert a cigánynak is itt összpontosul az intelligenciája. Van itt nem egy név szerint ismeretes cigány származású

egyén az értelmiségi foglalkozások különböző ágaiban, még pedig nemcsak a legalsóbbakban, a milyeneket a táblázat kimutat. Számba jön az is, hogy úgy az értelmiségi, mint az alsóbb osztályokban titkolni és tagadni szokták a cigány eredetet, a társadalomnak ezzel szemben uralkodó előítélete miatt. A cigány összeírás sem keres cigányt a társadalom magasabb rétegeiben. Így aztán vidéken is nem egy intelligens egyén kerülhetett el a felvételt. Pedig demographiai tekintetben tanulságos volna, számba venni a cigány népnek aránylag kiválóbb állásokhoz jutott elemeit, a mi ezekre nézve nemcsak nem lealázó, hanem az érdemnek fokozása. Döntő tétel azonban az egészen külön csoportba sorolt zenészek, a kik közt igazi művészek is vannak, tanult és képzett egyének, kiket megilletne egy rovat az értelmiségi foglalkozások csoportjában. A zenészek általában a cigányság legintelligensebb és legműveltebb eleme. Mint-hogy azonban az egyéni képzettség megítélése (az olvasni írni tudás körülményét kivéve) nem tartozik a népszámlálásra, a zenészeknek vallott cigányok közt nem különböztettek meg fokozatokat, s így a télen más munka hiányában hegedűt gyötrő vályogvető egy rovatba került az alkotó és virtuóz zeneművészszel.

Az u. n. értelmiségi szolgálatnak rendszerint igen kevés követelménye van az egyén értelmességével szemben. Azok a számok, melyekkel a cigányok többféle alárendelt szolgálai állásban szerepelnek, egészen jelentéktelenek. Legtöbb a különböző nevezetű községi szolga. Erre a cigányok a községi hatalmasságokhoz való alkalmazkodásuknál és a parasztsággal szemben való elkülönődésüknél fogva látszanak alkalmasoknak. Szeretik a liberált, az egyenruhát, s áhítoznak a hivatalos tekintélynek bármely csekély látszata után. A Tisza jobb partján van legtöbb, a hol a többi lakosságban legkevesebb a műveltség, az ambíció, a mozgékonyosság. Vannak Erdélyben is, a hol régebben némely uradalomban olyan kisebb tisztségeket viseltek, melyek aztán a községekre szállottak. Számra nézve a levél- és sürgönyhordók következnek: 20 férfi és 6 nő. Régebben, a postaintézmény fejletlenebb korában, különösen Erdélyben sok uradalomnak és községnek volt cigány postása. Alkalmasakká tette őket erre gyors és biztos járásuk, nagy helyismeretük és ügyességök. A hadi hírvivésnek, kémkedésnek is mesterei. A gyalog postáskodás sokaknak most is kedvelt foglalkozása és nem utolsó keresete. Valószínű, hogy az értelmiségi szolgálatban levő cigányok száma is (nem is tekintve a főváros hézagát) nagyobb az itt kimutatottaknál. E foglalkozási nemek többnyire épen nem járnak megerőltető munkával, hanem inkább amolyan hivatalos színű járás-keléssel, mely megfelel a cigányok nyugtalan természetének és fontoskodó hetykeségének. Csak vagyonsbiztonság fölötti örökösök látszhatnak némileg aggályosnak, de a köztapasztalat szerint e téren nem megbízhatatlannabbak, mint más fajbeliek. Az értelmiségi szolgálat különböző ágaiban nagyobb számban kellene cigányokat alkalmazni, kivált a volt katonák közül. Az ilyen állásuaknak fokozódott az ambíciójuk, rendszerint elég tisztességesen élnek, gyermekeiket iskoláztatják, stb. Ez irányban lehetőleg támogatni kellene őket; ez is egy szerény emeltyű lehetne a faj általános emeléséhez.

Kétségtelen, hogy a cigányok hivatta volnának, a hivatásos értelmiség körében is nagyobb számmal szerepelni. S ez kívánatos is volna, üdvös példát szolgáltatna, nevelné a faj önértékét, közelebb hozná a nemzethez. E tekintetből első sorban az iskolázást kellene előmozdítani, az iskolába járókat különös figyelemmel kísérni, azokat, kik a tehetség, szorgalom és rendszeretet különös jeleit adják, biztatni és ösztöndíjakkal segíyezni. Az általános művelődés története nagy érdeműl tudná be a magyar nemzetnek, ha ez a cigányokat jelentékenyebb számban megtudná nyerni a magasabb értelemben vett civilizációnak.

Czigányaink, a mint láttuk, nem emelkednek a műveltség felsőbb régióiba. De minden civilizáció alapjának, az *östermelésnek*, nevezetesen a földművelésnek terén is aránylag igen kevesen állanak, s nagy ritkán gyökereznek meg egész lételökkel. Pedig ha valahol, itt volt alkalmuk, a röghöz ragaszkodni. Mint sehol másutt, itt találtak hazát: a haza pedig mindenekelőtt azt a földet jelenti, mely az azt művelő népnek állandóan kenyeret ad. Az igazi kulturállamok közt Magyarországon foglalkozik a népesség legnagyobb része a földműveléssel. Közgazdasági viszonyaink, nagyarányú, sokirányú telepítéseink több tekintetben kedveztek a cigányok földművelésének; volt úrbéri állapotaink is erre szorították őket. S a cigány ügy rendezésével foglalkozók mindenkor különös figyelmet fordítottak arra, hogy a cigányokat földművelőkbe tegyék. Mária-Terézia és II. József személyes gondjaikba vették ez ügyet, melylyel a fejedelem s a törvényhozás, közigazgatási főhatóságok és törvényhatóságok állandóan foglalkoztak. Nagy gonddal készült tervezetek, szigorú rendszabályok egymást érték. De az »új parasztok« (neo-coloni, neo-rustici) nem váltak be. Nem volt foganatjuk az újabb miniszteri és vármegyei intézkedéseknek, és nem sikerültek egy gondviselészerű férfúnak ebbeli kísérletei sem. Pedig nála meg volt minden, a mi valósíthatta volna a lehetséges sikert: legmagasabb állása, páratlan népszerűsége, nagy uradalmak az ország különböző részeiben, a cigányok kedvelte vidékeken, különféle művelési ágakkal, alkalmazottai közt intenciót megértő, jóakaró, derék munkatársak; továbbá a misszionárius lelkes buzgósága, határtalan áldozatkészség, semmi tárgyi nehézségtől, egyéni hiálátlanságtól, részleges balsikerektől, a külső támogatás hiányától el nem kedvetlenedő szívós kitartás; végre a cigányok nyelvének, természetének, életének, minden testi-lelki művoltának páratlan tudományos és gyakorlati ismerete. A siker pedig még sem kielégítő, sem egyéni eredményekben, sem elvi tanulságokban.

Mert a cigány nem földművelőnek való. T. i. általában véve a mi cigányunk a mostani állapotában, jelenlegi viszonyaink közt. Physicuma, temperamentuma, lelkülete, jelleme, mind úgyszólván ellentétben állanak e foglalkozással. Testi szervezete edzett, szívós, de inkább passzív irányban, sanyarúságot tűrő, s a tartós erőfeszítő munkára alkalmatlan. Ha néha neki tükrözik is valami nehezebb munkának, csakhamar ellankad, akarateréje megtörik, izmai elernyednek, elfogja a munkaiszony, kidől, s inkább elpusztul, mintsem hogy állandóan és rendszeresen nehéz dolgot végezzen. Nem olyan mint az igás ló, hanem mint a vadmacska. Nyugtalan természete nem tudja magát állandóan a röghöz kötni, nem tud a szűk mesgék közt maradni. De az ő gondatlan lelkének viszont igen tág a gazdaság munkatere, azt nem tudja gyakorlati szemmel áttekinteni, annak százféle apró gondjaival nem tud bibelődni, órához kötött időszakos dolgait nem bírja rendszeresen végezni. Egyedül és kizárólag csak a jelenben és a jelennek él, mint a gyermek, mint a forró égőv legprimitívebb népei. Az ő, pillanatnyi hatások uralma alatt álló, teljesen impressionista szelleme a maga könnyelműségében nem képes arra, hogy reproducálva a multat, tanulságot merítsen belőle, vagy hogy előre gondoskodjék a jövőről. A földművelőnek pedig számot kell vetni a jövővel és bízni kell a jövőben. Nehéz munkával azért vet, hogy a jövőben arathasson; s ha arca verejtékével arat, arra kell gondolni, hogy ismét vethessen. Erre a cigány nem képes. A birtokjog iránt sincs érzéke. Communistikus hajlamánál fogva a termést gyakran köztulajdonnak tekinti, a melyet ő mások munkája után is élvezhet, s ezért nem igen van vágya a birtokszerzésre és művelésre. Ha van is, nagy ritkán, valami megtakarított pénze (mint néha közösen egy-egy vándor-törzsnek), azt drágaságokban vagy érezt pénzben helyezi el, de nem fekteti földbirtokba. Az állattartásban is (melyhez pedig volna némi inclinációja) már csak földbirtok hiányá-

ban. nem foglalkozik állattenyésztéssel, melynek főhaszna éppen a jövő állatnemzedékben van; hanem lovat tart, melyre pl. a vándorcigányoknak momentán szüksége van, vagy a melyet a kupecz minél előbb előnyösen elcsereélhet, vagy sertést hizlal, melyet néha malacz korában lop, s mely nem nagy vártatva élvezetes haszonnal kecsegtet még akkor is, ha természetes halállal múlt ki. Az őstermelés egyéb ágai közül a cigányok nagyobb számmal csak a szénégetéssel foglalkoznak, melynek a művelési módozatában kedvét leli a cigány természet, s melynek elég hamar előálló termékei egy kis vándorlással elég gyorsan értékesíthetők.

A cigányoknak az őstermeléshez való viszonyuk e rövid jelzésében nem igen van új vonás. De nem is itt a helye annak, hogy a cigányok jellemzésére új vonásokat hozzunk fel, hogy új világításba helyezzük a cigányok néprajzát. E jelentésnek a cigány összeírás eredményét feltüntető táblás kimutatásokhoz fűződő észrevételei arra valók, hogy egyrészt egybevetés és kombinálás útján, másrészt tapasztalat és egyéb tudomás alapján megkíséreljük megmagyarázni a számadatoknak egymáshoz és az élethez való viszonyát, okozati összefüggését, továbbá, hogy igazolják a cigányok állapotaira vonatkozó egyéni, esetleges, deductiv tudomást a számok logikájával, a teljes inductioval, s hogy az eredményekből helyenként levonják az önként kínálkozó és talán gyakorlatilag értékesíthető tanulságokat.

Azt lehetne felhozni, hogy éppen az itt is vázolt cigány természet ismerete indította a cigány ügy rendezésével foglalkozókat arra, hogy a cigányokat földművelésre szorítsák, mely foglalkozás leginkább ellentétben áll a közre nézve káros és terhes jellemvonásaikkal, tehát legalkalmasabb arra, hogy ezeket *ellen-súlyozza, őket ezekről leszoktassa, ezekből kivetkeztesse.* Fel lehetne *másrészt hozni, hogy az őstermelés, mint a culturállapot legprimitívebb foglalkozása, fokozat szerint legközelebb áll a cigányság nagy részének kezdetleges állapotához, tehát leginkább szolgálhat reájuk nézve belépő állomásul a polgárosultság területére. Végre, hogy országunk jellege túlnyomóan földművelő lévén, ez mint praepotens milieu legkönnyebben magához hasonlíthatja e heterogen elemet.*

Ezekkel szemben azonban nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az ethnicus fejlődésben nincs ugrás, hogy a nép természetét nem lehet egyszerre megváltoztatni. Hosszú, lassú, fokozatos kiválás, idomulás, hasonlítás kell az átalakuláshoz. Nem lehet végletéről végletre menni. Meg kell találni, fel kell használni az érintkező pontokat, melyek kapcsolatokat kínálkoznak; az alakulatokat, melyekből és melyekhez legközelebb az áthidalás s az átmenet. A cultura vadoncz alanyait nemcsak irtani és nyesni, hanem oltani és nemesíteni kell. Átültetéssel, hajlítással itt nem érünk célra.

Itt nem egyének szokásáról van szó, és nem bizonyos adott természeti és társadalmi helyzet, momentán állapot eredőjéről, a mely mielőbb átalakul, mihelyt a helyzet megváltozik. Itt egy nép megcsontosodott ethnicus lényegével állunk szemben, századok megrögzítette öröklékeny természetével. Demographiai essaynél többet mond erre nézve egy adoma, mely ha nem volna factum, talán még jellemzőbb volna. József főherczeg, a ki igazán gyakorlati végénél fogta meg a cigányok telepítését és gazdasági munkához szoktatását, egyszer — miként hajdanában Mátyás király a gömöri urakkal — maga ment ki cigányaival kapálni. A mórék hamar kidültek. Midőn a tiszta a főherczeg példájára figyelmeztette őket, megjegyezték: »Könnyű Ő Fenségének, ő megszokta a munkát, de mi nem!«

Szerény véleményünk szerint nem célszerű, a cigányokat földműves munkára erőszakolni. Nincs is szüksége rájuk az őstermelésnek; van elég alkalmasabb munkása. A cigányokat olyan foglalkozásokra kell fogni, melyekhez több a hajlandóságuk, rátermettségük és képességük.

E kitéréssel, mely az ügyet e helyen mellékesen csak pedzeni akarta, megelőztünk az őstermelésre vonatkozó táblázatok rövid tárgyalását. E megjegyzéseink ugyanis nem folynak a táblázatok adataiból, sőt nem is függenek velök közvetlenül össze, de semmi ellentétben sem állanak azokkal.

Könnyebb áttekintésül összeállítjuk országrészenként a cigányoknak a földművelésre vonatkozó fő adatait a főösszegek szerint:

Ország rész	A cigányok		Föld- és kert-		Földművelő	Földművelésnél		Földműveléssel foglalkozó összes
	tulajdonában	bérletében	tulajdonos	bérlő		szolga	napszámos	
	levő földek és kertek területe kataszt. holdakban		c z i g á n y o k s z á m a					
Duna bal partja	45 ⁵ / ₈	77 ⁷ / ₈	286	13	14	90	58	162
Duna jobb partja	268 ⁵ / ₈	27	513	49	102	206	19	327
Duna-Tisza köze	192 ¹ / ₄	27 ¹ / ₂	292	24	76	60	24	160
Tisza jobb partja	103 ³ / ₈	26 ³ / ₄	243	48	44	369	46	459
Tisza bal partja	387 ⁷ / ₈	119 ⁵ / ₈	643	336	204	311	231	746
Tisza-Maros szöge	1.057 ¹ / ₈	402	1.462	380	882	317	310	1.509
Erdély	1.798 ¹ / ₂	973 ⁷ / ₈	3.876	1.923	803	1.083	400	2.286
Katonaságnál levők	—	—	—	—	72	55	13	140
Letartóztatottak	—	—	—	—	9	27	22	58
Összesen	3.953 ⁵ / ₈	1.584 ⁵ / ₈	7.315	2.773	2.206	2.518	1.123	5.847 ¹ / ₂

¹⁾ A táblázatban az őstermelők országos összefoglalásánál (61. lap) kimaradtak a katonaságnál levők és a letartóztatottak tételei, ezért ott kisebb a végösszeg.

E táblázat számadatai egészen sajátos viszonyokat tüntetnek fel, melyekre részben már az általános viszonyok fejében rámutattunk a cigány földbirtokra vonatkozó észrevéte-

leinkben. A cigányok birtokában levő földből egy-egy birtokosra átlag 0⁵³ kataszteri hold esik; a bérben tartott földből pedig egy-egy bérlőre 0⁶⁹. A cigányok birtokában vagy bérletében levő

összes földből egy-egy cigány földművesre átlag 2⁴⁶ kat. hold jut. A tulajdonképeni cigány földművelők az összes cigány föld- és kertbirtokosoknak és bérlőknek csak 21⁸⁷ %-át teszik. A föld-

miveléssel különféle minőségben foglalkozó cigányok %^o-át az összes cigányokkal és földműveléssel foglalkozott cigányok összességével szemben a következő összeállítás mutatja:

M i n ő s é g	Az összes	A földműveléssel foglalkozó	Az összes népességnek	Az összes földműveléssel foglalkozóknak
	cigányok hány %-a		hány %-a	
Önálló földművelő	0 ⁸⁰	37 ⁷³	10 ⁶⁰	45 ⁴⁹
Földművelésnél	szolga	0 ⁹²	3 ⁴⁷	14 ⁹³
	napszámos	0 ⁴¹	19 ²¹	7 ⁹³
	bérlő	—	—	0 ⁰⁶
	családi kisegítő	—	—	7 ²⁴
	tiszt, gépész, mérnök	—	—	0 ⁰⁷
Összesen	2 ¹³	100 ⁰⁰	23 ²⁸	100 ⁰⁰

Látjuk ebből, hogy általában az összes népességből aránylag több mint tízszer annyian foglalkoznak földműveléssel, mint a cigányok közül. Ez a viszony az önálló földművelőknél 12-re emelkedik, a napszámosoknál 4^{1/2}-re, a szolgáknál kevesebb mint 4-re száll alá. Az összes népességnél oly nagy számmal szereplő családi kisegítők a cigányoknál nincsenek külön kimutatva; értelmiségi alkalmazottak meg nincsenek. A földet bérlő cigányok az általános viszonyokat kimutató táblázatban és fejezetben részletesen fel vannak tüntetve, de minthogy egy-egy cigány bérlőre átlag csak 0⁵² hold föld, illetve 0¹³ hold kert jut, ezek itt nem jöhetnek tekintetbe. A kiskorúak a gazdasági bérlés számbevehető keresetforrás, azok az önálló földművelők közé vannak számítva.

Ha országrészenként és a foglalkozás minősége szerint tekintjük a földművelő cigányok kimutatását, a legtöbb önálló földművest, az összesnek $\frac{2}{5}$ részét, a Tisza-Maros szögén (de csak Krassó-Szörény és Temes megyében) találjuk; jóval többet, mint a szinte háromszor annyi cigány lakta Erdélyben, (melynek délkeleti, székely-szász vidékein egészen kevés a földművelő cigány), és szinte 4^{1/2}-szer annyit, mint a több cigányú és szomszédos Tisza bal partján. A többi részeken, kivált a felvidéken, igen kevés a cigány földművelő. A földművelési szolgáknak azonban $\frac{2}{5}$ -e Erdélyre esik, másik $\frac{2}{5}$ a többi három keleti országrészre, s csak $\frac{1}{5}$ a három nyugotira. A földművelési napszámosokra (mint a mindkét nembeni összes napszámosokra) nézve is Erdély áll első helyen; nagyobb számokkal hozzá csatlakozik a

szomszédos Tisza-Maros szöge és Tisza bal partja. Épen ilyen sorrendben áll a három országrész az összes földművelő cigányokra nézve, ezeknek végösszegéből több mint $\frac{3}{4}$ -et foglalván el. Ezek legnagyobb abszolút számmal Temes vármegyében vannak (436); aztán következnek: Krassó-Szörény (410), Torda-Aranyos (314), Maros-Torda (298), Torontál (258), Alsó-Fehér (226), Ugocsa (216, köztük 123 nő), Szeged (215), Hunyad (210). A földműveléssel foglalkozó cigány férfiaknak az összes cigány népességhez való számviszonyára nézve, (melyet a foglalkozási viszonyokat feltüntető grafikai táblázatok elseje állít a szem elé), Moson (13⁰⁹), Ugocsa (10⁶⁵) és Temes megyék (10⁶²) válnak ki magas %-kal; aztán Baranya (6⁹³) és Torda-Aranyos (6²⁷); ezek közül azonban Moson nagyon csekély abszolút számaival nem jön tekintetbe; Ugocsa sem nagyon. Földművelő cigány egy sincs Csanád megyében, (a legtöbb földművelő cigány lakta Temes megyéhez egészen közel), továbbá Árva és Bars megyében. — Ha a földművelő cigányok számviszonyait vidékenként összevetjük az összes népesség őstermelőinek arányával, (lásd az 1891. népszámlálás Eredményei II. kötetében az Őstermelést feltüntető grafikai táblát), a kétféle viszonylatok közt nem sok biztos összefüggést fogunk találni.

Minthogy általában a cigány-ügy rendezése iránt érdeklődők olyan fontosnak tartják a cigányoknak a mezőgazdaságban való rendes foglalkoztatását, ide iktatjuk a földművelési szolgáltatásban levő cigányok foglalkozási minőségének részletezését:

Országrész	Gépész	Csész, kerülő	Libapásztor	Disznó-, marha- és juhásztor		Vinczellér	Urasági kertész	Mezőgazdasági szolgák és cselédek					Összesen		Együtt			
	állandóan letelepedett						állandóan letelepedett	huzamosabban tartózkodó	állandóan letelepedett	huzamosabban tartózkodó	Vándor	férfi	nő					
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő				
Duna bal partja ...	—	—	—	3	4	—	—	63	18	2	—	—	69	21	90			
Duna jobb partja ...	1	—	—	—	21	—	1	135	10	34	3	1	193	13	206			
Duna-Tisza köze ...	—	1	—	2	2	—	—	50	—	5	—	—	58	2	60			
Tisza jobb partja ...	—	5	2	4	17	2	—	265	29	44	1	—	333	36	369			
Tisza bal partja ...	—	1	1	2	38	4	9	240	1	14	—	—	304	7	311			
Tisza-Maros szöge ...	—	3	—	—	68	12	8	201	—	23	—	—	304	13	317			
Erdély	—	—	—	—	12	—	5	899	17	135	10	4	1.056	27	1.083			
Katonaságnál	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55	—	55			
Letartóztatottak ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	—	27			
Összesen	1	10	3	11	162	18	23	2	1	1	1.853	75	257	14	5	2.399	119	2.518

A mint e táblázatból látjuk, a mezőgazdasági szolgák és cselédek vannak legtöbben (2204, az egész összegnek szinte $\frac{6}{7}$ -e), s ezeknek szinte fele Erdélyre esik. Figyelemre méltó, hogy mintegy nyolczad részük nem állandóan letelepedett: tehát még a rendes mezőgazdasági foglalkozás sem köti a cigányt állandóan egy helyhez. Különösen a számlálás téli idejében aránylag számosan lehettek szolgálat híjával. Nagyobb számmal még a pásztorok vannak, kiknek több mint fele a Tisza-Maros szögére esik. Meglephetne, hogy nem nagyobb számban találjuk a pásztorokat, mert a cigánynak a szabadban tétlenül kóborolni szerető természete elég alkalmasnak látszik e foglalkozásra, azonban a cigány a csavargásnak, s legfeljebb a vándor és házi iparnak, nem pedig az állattenyésztésnek nomádja; csak lóval és talán sertéssel tud némileg bántani; általában pedig híjával van a pásztornál közmondásos gondosságnak és megbízhatóságnak. Egy-két marhát még tudna őrizni, de egy egész csordára kiterjedő figyelme nincs. A 10 férfit kimutató »csősz, kerülő« rovatra nézve megjegyezhető, hogy az értelmiségi szolgálat táblázatában is előfordul a »határőr és csőszök« rovata 3 férfival. Ezek valószínűleg községi alkalmazottak, míg amazok talán magánszolgálatban vannak. Gépész egyenél több kerülhetne a tűzzel-vassal bántani tudó ezermester cigányokból.

Az összesen 2518 földmívelési szolgán és cseléden kívül 1031 cigány mint házi cseléd szolgál. Mind a két szám kevés és jelentékenyen fokozható. A csekély számú (1123) földmívelési napszámossal szemben az egyéb napszámok száma igen nagy (64.190).

Bányászattal és kohászattal összesen csak 115 férfi és 5 nő foglalkozik; ezeknek $\frac{2}{3}$ -a két erdélyi megyére esik, az alsó-fehérmegyei ércz- és a hunyadmegyei vas- és szénbányászatra. Régebben az aranyosó cigányok kiváló szabadalmakkal ellátott nagyszámú és jelentékeny osztály voltak Erdélyben. Jelenleg már igen kevesen foglalkoznak az aranyosással, az ércznyerés e primitív műveletével. Bányászoknak a cigányok nem valók, de kohókban talán nagyobb számban lehetne alkalmazni e vulkanikus elemet.

A cigányok *ipari* foglalkozása általában különbözik attól, a mit közönségesen rendes iparnak, mesterségnek, kézművességnek szoktak nevezni. Az 1891-iki népszámlálás a házi és népipar csoportjába foglalja az u. n. cigány-ipart (I. az 1891-iki népszámlálás eredményei, II. rész, 163*. lap), megjegyezvén, hogy az e csoportbeli kovácsok (7886) és üstkészítők (1038) kizárólag cigányok; a vályogvetők (3130), teknősök (2500), faedény-, fakanálkészítők (2458), tapasztók (2288) és téglavetők (1840) nagy része szintén az, s hogy ezek az iparágak nagyobbára az erdélyrészi és a Tisza bal parti vármegyékben fordulnak elő.

A cigány elég alkalmas az ipari foglalkozásra. Ügyes kezű, leleményes, fortélyos. Bármilyen primitív szerszámmal tud bántani, bármilyen anyagot értékesíteni. Változtatja munkahelyét, de nem mint a tulajdonképeni vándoriparos, folyton vándorolva, hanem egy-egy alkalmas helyen több-kevesebb ideig megállapodva; megelégszik kevés haszonnal; házalva maga árúsítja termékeit. Így

elteng oly helyzetben és körülmények közt is, hol a rendes iparos nem volna képes megélni s e tekintetben munkálkodása ritkán mehet versenyszámúba, mely le- és kiszorítaná a rendes iparost, mint ahogy a czéhesek régebben elég gyakran panaszkodtak. Maga is kevés igényű lévén, valahogy ki bírja elégíteni bizonyos vidékek és rétegek szerény ipari szükségleteit. A cigány nálunk igen nagy számmal szolgálja alsóbb fokokon az anyagi kulturát, és sok olyan anyagot értékesít, mely különben talán kárba veszne. A cigányok ipari foglalkozása nemzetgazdasági tekintetben tehát némi haszonnal jár. De nagyon sok az árnyoldala. A feldolgozandó nyers anyagot (nevezetesen a fát) nem ritkán lopja és gyakran prédálja. Az iparüzés gyakran nem rendes, állandó, szerény foglalkozás, hanem csak menedék a végszükségben; nem ritkán a tétlenséget leplezi, sőt meg nem engedett foglalkozásokat palástol. Az iparos munka keresése és primitív termékeinek elárúsítása gyakran ürügy a legtolakodóbb koldulásra és a furfangos lopásra, gyakran pedig ezt, sőt a rablást előkészítő kémszemle.

Több régi cigány-reguláció igen helyesen belátta, hogy a cigány kiváltképen iparra való és hogy főleg erre kell őt nevelni. Elszedték a cigány szülők gyermekeit és kézműves mesterekhez adták. Nem sokra mentek vele. A cigány nem való arra, hogy czéhesen, iskolásan tanulja az ipart. A mint a cigány iparüzés jellege szerint túlyomóan házi- és népipar, úgy megtanulása is családi, hagyományos. Többnyire az egész ház népe a cigány iparos családi kisegítője. A gyermek nagyon zsenge korban segédkezik az ipari munkában, ellesi, megtanulja annak minden fogását, fortélyát. Így sok családban hagyományos valamely iparág, apáról fiúra öröklődik, s így nemzedékeken át kifejlődik, kiválik az arravalóság, öröklékenny lesz, amint az a zenészeknél is észlelhető. Az ilyen elemekből specialis gondozással és rendszeres intézkedésekkel kiváló iparosokat lehetne képezni, nagy hasznára a köznek, az illetőknek s általuk az egész cigányságnak.

Itt azonban nem fejthetjük ki a cigány iparos képzésének és nevelésének, a cigány-ipar rendezésének és fejlesztésének programját. Nem fejtegethetjük részletesebben az ipar fontosságát a cigányokra nézve és a cigányoknak alkalmas voltát az iparra nézve. E kitérés után e helyen meg kell elégednünk azzal, hogy az alábbi összeállításban csoportosítsuk a táblás kimutatásoknak éppen a cigányok ipari foglalkozására nézve igen részletes rovatait, kiegészítsük ez összeállítást némely kevésbbé jelentékeny csoportnak még behatóbb részletezésével, összegezzük az eredményeket és megtegyük rövid észrevételeinket az egyes ipari foglalkozások szám- és egyéb viszonyaira.

A következő táblázat főcsoportok szerint mutatja az egyes iparágakban foglalkozó cigány férfiak és nők számát külön és együtt, s az egyes csoportok összegében; továbbá a csoportösszegeknek arányát az iparral foglalkozó összes cigány férfakkal és nőkkel szemben, külön és együtt; végre e viszonyszámot az egyes iparágaknál is, ha a személyek száma meghaladja az ezeret.

Foglalkozás neve	Az egyes iparágakkal foglalkozó cigányok abszolút száma			Az iparral foglalkozó összes cigányok hány %-a		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
A) Kizárólag, túlnyomóan vagy nagyrészt férfi foglalkozás.						
I. Fémmunka.						
Bádogos	60	—	60	—	—	—
Csengő-készítő	41	—	41	—	—	—
Púró-készítő	370	10	380	—	—	—
Késes, kőszőrös	43	—	43	—	—	—
Kolompár	175	—	175	—	—	—
Kovács	12.371	378	12.749	36'46	—	—
Lakatos	217	4	221	—	—	—
Rézműves	81	—	81	—	—	—
Szegkovács	1.624	36	1.660	4'78	—	—
Úst-készítő és foltozó	1.938	139	2.077	5'71	—	—
Egyéb	100	37	137	—	—	—
Összesen	17.020	604	17.624	50'16	3'64	34'80
II. Fémunka.						
Fakanál-esináló	1.291	685	1.976	3'81	—	—
Favágó	44	—	44	—	—	—
Orsó-készítő	43	160	203	—	—	—
Teknő-esináló	2.474	494	2.968	7'29	—	—
Szénégető	72	6	78	—	—	—
Egyéb	214	70	284	—	—	—
Összesen	4.138	1.415	5.553	12'19	8'54	10'99
III. Nád, vessző. stb. munka.						
Gyékény- és szotyor-fonó	14	60	74	—	—	—
Kosárfonó	575	388	963	—	—	—
Sepri-készítő	423	613	1.036	—	—	—
Rostás	621	146	767	—	—	—
Összesen	1.633	1.207	2.840	4'81	7'28	5'62
IV. Építkezés. stb.						
Tapasztó és sármunkás	3.005	2.293	5.298	8'86	13'83	—
Tégla- és cserépegéző	2.480	1.468	3.948	7'31	8'85	—
Vályogvető	3.433	2.234	5.667	10'12	13'48	—
Kőműves	432	15	447	—	—	—
Kéményseprő	35	—	35	—	—	—
Összesen	9.385	6.010	15.395	27'68	36'26	30'49
V. Ruházat.						
Csizmadia	384	2	386	—	—	—
Csizmafoltozó	251	6	257	—	—	—
Czipész	148	—	148	—	—	—
Összesen	783	8	791	2'31	0'05	1'57
VI. Közlekedés.						
Fuvaros	100	9	109	—	—	—
Hordár	30	—	30	—	—	—
Összesen	130	9	139	0'38	0'05	0'28
VII. Döngnyűző. gyepmester.						
.....	431	7	438	1'27	0'04	0'86
B) Túlnyomóan női foglalkozás.						
VIII. Kötél-, kefekészítés stb.						
Kötélverő	7	385	392	—	—	—
Madzagkészítő	6	1.992	1.998	—	12'02	—
Kefekötő	4	49	53	—	—	—
Meszélőkötő	11	1.709	1.720	—	10'31	—
Összesen	28	4.135	4.163	0'08	24'95	8'24
C) Kizárólag női foglalkozás.						
IX. Textil-ipar.						
Csipkekötés	—	127	127	—	—	—
Fonás, szövés	—	1.261	1.261	—	7'61	—
Kosornya-szövés	—	68	68	—	—	—
Női kézimunka	—	1.074	1.074	—	6'48	—
Összesen	—	2.530	2.530	—	15'26	5'01
X. Egyéb női-ipar.						
Dohánygyári munka	—	55	55	—	—	—
Meszélés	—	66	66	—	—	—
Mosás	—	255	255	—	—	—
Tollfosztás	—	32	32	—	—	—
Összesen	—	408	408	—	2'46	0'81
D) Kevés munkásu egyes iparágak.						
XI. Másféle ipar.						
.....	382	243	625	1'12	1'47	1'24
Mindössze	33.930	16.576	50.506	100'00	100'00	100'00

Az ipari foglalkozások csoportjai közt a fémmunka áll legelső helyen, nemcsak az azzal foglalkozók száma szerint, hanem jellemző voltára nézve és gazdasági fontosságánál fogva is. A cigányok előszeretettel foglalkoznak nálunk is a vassal és ennek primitív eszközökkel való feldolgozásában nagy ügyességet fejtenek ki. Keleten finomabb ércmunkákat is készítenek és ötvösködnek is. Bataillard P. francia tudós nekik tulajdonította a bronz elterjedését.

Legtöbben vannak a kovácsok, a kik az iparral foglalkozó cigány férfiak 36⁵/₁₀-át teszik, de az ország összes kovácsainak is (kik közül a 1891-iki népszámlálás 7146-ot mutat ki a házi és népipar rovatában. 47.710-et pedig rendes iparosul) 22⁵/₁₀-át. Századok óta üzik itt kivált a gazdára nézve nélkülözhetetlen mesterségöket. Városokban sokat perlekedtek ellenük a czéhbeli kovácsok, de falun, főleg szegényebb vidékeken, egyelőre alig volnának pótolhatók. Sok helyen a községnek szerződéses, komenciós kovácsai s a községi kovácsházban laknak. A kimutatott 379 nőnél sokkal több foglalkozik kovácssággal, társa lévén a családfőnek a munkában s többnyire annak mellék műveleteit végezvén; a miben korán segítségökre vannak a gyermekek is. A zenészek mellett a kovácsok a cigányság legnépszerűbb és legrokonszenvesebb alakjai s a leghasznosabb és legtisztességesebb elemnek tekinthetők.

Vidékek szerinti eloszlásukat tekintve, a cigány kovácsok abszolút száma Erdélyben a legnagyobb, azután a Tisza jobb partján; a legkevesebb pedig a Duna-Tisza közén, aztán a Duna jobb partján. Ha azonban a cigány kovácsok számát az összes cigány férfiakéhoz viszonyítjuk, az országrészek a következő sorrendet mutatják: *Tisza jobb partja* 14⁷⁰/₁₀₀, *Duna bal partja* 14⁶¹, *Erdély* 9⁶³, *Tisza bal partja* 8⁰⁵, *Tisza-Maros szöge* 5⁷⁰; *Duna jobb partja* 4¹² és *Duna-Tisza köze* 2⁴⁵/₁₀₀. Látjuk, hogy minél fejletlenebb gazdasága, minél szegényebb valamely vidék, annál nagyobb a cigány kovácsok viszonyos száma. A nő kovácsok is a Tisza jobb partján vannak legnagyobb számmal, de nemcsak relative, hanem absolute is. Ezenkívül még Erdélyben és a Duna bal partján számbavehetők. Megyék szerint legtöbbnek Hunyadban (férfi 806, nő 46), Szepesben (férfi 540, nő 59), Szebenben (férfi 489, nő 17) és 400-on felül még Kolozs, Krassó-Szörény, Maros-Torda és Bihar megyében. A nők nagyobb számmal szerepelnek még Gömör (43), Turóc (24) és Liptó megyében (31); ez utóbbiban jelentkeznek a cigány kovácsok a legnagyobb viszonyos számmal: a férfi kovácsok az összes cigányférfiak 47⁵/₁₀₀ teszik, és 100 férfi kovácsra szinte 30 nőkovács jut.

Nem érdektelen, hogy a közös hadseregben levő cigányok 18⁵⁷, a honvédségnél levők 16⁸¹, a letartóztatottak 20⁸¹/₁₀₀-a kovács; az összes felnőtt cigány férfi népességnek pedig nem egészen 15⁰/₁₀₀-a. E viszonyos számok arra látszanak mutatni, hogy a kovácsmesterséggel foglalkozó cigányok az átlagnál erősebb testalkatúak, s talán hogy állandóbb foglalkozásuknál fogva kevésbé vonhatják ki magukat a hadkötelezettség alól; de arra is, hogy erejüket és ügyességüket gyakran törvénytelen cselekvésekre is használják.

A cigányok kovácsmestersége az az iparág, mely úgy a foglalkozó egyének, mint a foglalkoztató viszonyok szerint a legalkalmasabb a fejlesztésre, s ezért különös figyelmet érdemel a cigány-ügy rendezése szempontjából is. A vándor-, a házi és népipar színvonaláról lehetőleg a rendes ipar fokára emelendő; a mesterség elsajátításának patriarchalis, családi módja helyébe a rendes ipari oktatás, esetleg ipariskolai tanulás léptetendő; alkalom adandó a ropant kezdetleges szerszámoknak jobbakkal való felcserélésére, stb. A nagyipar is fokozottabb mértékben alkalmazhatná a vas munkások cigányokat. Nem szabad azonban egészen szem elől téveszteni,

hogy sokhelyt a felette primitív gazdasági viszonyoknak teljesen megfelel a kezdetleges cigány-ipar, a melynek lényegesen fejlesztendő alakulatai valószínűleg nem találhatók kielégítést ép ezen viszonyokban; ámbar az is figyelembe vehető, hogy a fokozottabb kínálat a keresletet is fokozza s hogy a fejlettebb ipar a fogyasztás szükségleteit és igényeit is fejleszti, s így ép ennek érdekében is kívánatos a cigány-ipar színvonalának emelése.

A kovácsoktól el vannak különítve a szegkovácsok, melyeket az 1891. népszámlálás 106-ot mutat ki rendes iparosokul és 404-et a házi- és népipar körében. Az elkülönítés alkalmasint nem volt mindenütt következetes. A szegkovácsság a kovácsságnak legkezdetlegesebb foka. A szegkovács-cigányok az ország legészakibb részeiben fordulnak elő nagyobb számmal; a Duna bal partján, hol legkevesebb a cigányok abszolút száma, az összes szegkovácsoknak jóval több mint fele, 830 férfi és 20 nő, tartózkodik; Nyitra megyében 267-et irtak össze, Pozsony megyében 237-et, mind férfiakat, s majdnem mind állandóan letelepedettek. A Tisza jobb partján is 256 férfi, kiknek több mint fele Gömörre esik és 15 nő, mind Gömörben. Erdélyben a cigányok nagy számához aránylag kevés a 249 szegkovács. Összes számuknak szinte 2⁰/₁₀₀-a le volt tartóztatva.

A kovácsok után legnagyobb számmal az üstkészítők és üstfoltozók vannak, e legtipikusabb alakjai a cigány vándor-iparban. A népszámlálás 12 vándor üstfoltozót és 947 házi-iparos üstkészítőt talált. Az üstös cigányoknak csak mintegy ²/₆-a állandóan letelepedett, ¹/₆ huzamosabb tartózkodású és ³/₆ vándor, tehát határozottan előtérbe lép a vándor-jelleg, s ezért az üstösök abban az országrészben vannak legnagyobb számban (az országos összegnek szinte fele), melyben legtöbb a vándor cigány: a Tisza-Maros szögén, hol magában Krassó-Szörény vármegyében 588 férfi és 37 nő üstös van, ezek közül 436 és 33 vándor. Nagyobb számmal vannak még a nyugatra szomszédos Temes vármegyében, 187 és 8, és a keletre szomszédos Hunyadban, 101 és 9. Az üstös cigányok főképp olyan vidékeken látszanak előfordulni, ahol a máléfőző-üst van sűrű használatban; keresetök jóval problematikusabb, mint a kovácsoké és iparuk nem ritkán ürügy a koldulásra és lopásra. Néha külföldre is elkóborolnak.

A fúrókészítők állanak számszerint negyedik helyen. Nagyobbára vándor elem; legtöbbnek a Duna jobb partján vannak. Foglalkozásuk méltán gyanus, összes számuknak több mint 7⁰/₁₀₀-a az összeírás idejében le volt tartóztatva.

A lakatos cigányoknak aránylag nem nagy száma eloszlik az egész országra. A népszámlálás 11.918 rendes iparos mellett 96 lakatost vett fel a házi és népipar körében.

Kolompár is aránylag kevesebb van kimutatva, mint a mennyit ez eléggé sokat emlegetett alakból vártunk. A népszámlálás 23 rendes iparos kolompár mellett 244-et vett fel a házi és népipar rovatába. A kolompárság egyébiránt többféle fémiparral érintkezik, s ezektől nevét nem mindenik tájszólásunk különbözteti meg. Legtöbben a Duna-Tisza közén vannak, nevezetesen Csongrád megyében (61). A táblázatban csak a férfi kolompárok vannak kimutatva. Néhány összeirt nő kolompárral az egyéb vas munkások részletes kimutatásában fogunk találkozni.

A rézművesség, mely kelet némely vidékén nevezetesen foglalkozása a cigányoknak, nálunk egészen jelentéktelen. Csak a Tisza bal partján fordulnak elő jelentékenyebb számmal, főképp Szilágy megyében. A bádigosok is a Tisza bal partján találhatók nagyobb számmal, különösen Békésmegyében, s majdnem mind állandóan letelepedettek. A népszámlálás 63 vándor bádigos közt kevés lehetett a cigány. Szintén a Tisza bal partján, főképp Ugocsa vármegyében törmörül össze a rézművesekkel rokon iparu kevés számú nem kóbor természetű esengőkészítő; míg a szín-

tén kevés késes és köszörüs közül Arad vármegyében van legtöbb. A népszámlálás 97 vándor köszörüse közül is cigány lehetett egynémely. Az összeirt néhány nő köszörüst az egyéb fémiparágak külön részletes kimutatásában fogjuk megtalálni.

Azon nagy fontosságnál fogva, melylyel a fémipar csoportja

a cigányságra nézve bir, nem látszik fölöslegesnek azon külön kimutatás közlése, mely egészen tüzetesen részletezi a táblázatokban az egyéb vasipar körébe tartozóknak összefoglalt 100 cigány férfinak és 37 nőnek a foglalkozását. (I. = állandóan letelepedett, II. = huzamosb tartózkodásu, III. = vándorcigány.)

Ország rész	Csákányos		Csatákészítő		Drótos		Fúrólúzó		Fűrészmet-sző		Gyűrűkészítő			Harangöntő		Kazánfűtő	Kolompár			Köszörüs		Pipaszurkálókészítő	Tűkészítő			Tűzgerjesztő	Vasmunkás			Vasgyári munkás		Vasszerszám-készítő				Zár és teknő-pántozó			Együtt	
	I	I	I	I	II	III	II	III	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	I	II	III	I	II	I	II	I	II	III	I	II	I	II					
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő				
Duna bal partja ...	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—			
Duna jobb partja ...	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5			
Duna-Tisza köze ...	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3			
Tisza jobb partja ...	—	—	—	—	3	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	16			
Tisza bal partja ...	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	3			
Tisza-Maros szöge ...	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	8			
Erdély ...	—	8	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	2			
Összesen ...	1	8	9	1	5	14	1	1	1	1	5	1	1	3	1	3	2	1	1	2	1	2	2	3	9	2	1	23	11	7	2	2	1	1	1	5	98	37		

Ez összeállításához kevés a megjegyzésünk. A foglalkozásoknak itt feltűnő s az országos összegben egy-két cigányt kimutató részletezése nem okvetlenül valami szigorúan egyöntetű összeírási eljárás eredménye, hanem lehet egyes konkrét esetek számbavételi minutiosításának adata, vagy az elnevezéseknek tájszólások szerinti *különbözősége*. Tehát nem azt jelenti, hogy az országban csak egy vagy két cigány foglalkozik csákány, gyűrű, pipaszurkáló készítésével, vagy fűrészmet-szővel, harangöntéssel. A csákánycsináló vagy fűrészmet-sző vehető általán vasszerszám készítőnek is, a furólúzó furó készítőnek, a csatákészítő rézművesnek, a harangöntő csengőkészítőnek. Pipaszurkálót nem két, hanem nagyon sok cigány készít és használ fel zsaroló koldulásra. Zár- és teknőpántozó is több van, csak hogy Erdélyben iszkabálónak híjják.

A kolompár és köszörüs férfiak a nagy táblázatos kimutatásba vannak felvéve. Hogy a kazánfűtő miképen tartozik a vasipar körébe, az nem világos. Tűzgerjesztő nő itt három van kimutatva; ez bizonyára olyan egyiptomi szépség, mely a népdal szerint hajnalban fuvóval tüzet gerjeszt a kovács ura számára. Ilyen pedig nem 3, hanem talán 3000 van. Nagyobb számokat vártunk volna és várunk jövőben a vasipar és vasgyári munkás rovataiban.

A cigány férfiak foglalkozását feltüntető grafikai táblának a vas- és fémmunkával foglalkozókat szem elé állító térképe az észak-nyugati részén mutatja a legsötétebb complexumot, a legnagyobb viszonyszámokat, meghaladván az összes cigány férfiak 35%-át. A sötétebb árnyalatok innen az északkeleti felföldre terjednek; délkeleten Csik, délen Hunyad és Krassó-Szörény megye mutatnak sötétebb foltokat, míg nyugaton Vas megye elszigetelten áll e tekintetben. Egy százalékon alul egy megyében sincsenek a fémmunkások, az ország terjedelmének szinte felét tevő 20 megyében 5—10 százalékkal szerepelnek.

Fontos a cigány iparszerűsége nézve a famunkával foglalkozók csoportja is, mely szám tekintetében a harmadik, az építkezési ágak után következő. Az ide sorolt munkások erdős vidékeken, többnyire a fatermés színhelyén, primitív eszközökkel kezdetleges alakú faedényeket és eszközöket készítenek alsóbb fokú kultúr-szükségletek számára. Tevékenységük közhasznu annyiban, hogy sok olyan helyen, a hová nehezen lehet férni és a honnan száll-

vagy hasáb-fát alig lehetne haszonnal szállítani, értékesítik az erdőterményt, ezért méltányos árt vagy más ellenértéket adnak a tulajdonosoknak és munkájok után többnyire elég becsületesen megélnék. Sok kárt is tesznek azonban gyakori faorzással és néhaszertelen anyagpazarlással. Ugy az egyes birtokosoknak, mint a közgazdaságnak, de az illető cigányoknak is érdekköben volna, alkalmas helyen famunkás cigány-telepek berendezése. Nem volna felette nehéz megadni nekik a képzést és alkalmat, hogy mennyiségre és értékre nézve fokozzák a termelést; őket esetleg fagyári vállalatoknál alkalmazni; általában a munkát rendszeresen beosztani, arra felügyelni és az értékesítésről gondoskodni. Az ilyen telepítés valószínűleg maradandóbb sikerrel járna, mint a mezőgazdasági telepítési kísérletek.

Legnagyobb számmal vannak e csoportban a teknő-csinálók, a kikből a népszámlálás is 1591-et mutatott ki. A nők is részt vesznek e munkában; öt férfira átlag egy nő jut. Vándorcigány kevés van, túlnyomó az állandóan letelepedett, de a huzamosb tartózkodásuak is tetemes számmal vannak; a két kategória aránya 3: 2. Sőt a Duna jobb partján, melyre az országos összegnek közel 40% esett, a huzamosb tartózkodásu teknőcsinálók az összesnek több mint 60%-át teszik. A teknőcsinálásnak megfelel a huzamosb tartózkodás. Egy-egy csapat mint kereseti szövetkezet addig szokott valamely alkalmas helyen dolgozni, míg egyrészt ki nem használta a könnyen kézügybe eső anyagot, másrészt pedig, míg egy időre ki nem elégitette termékeivel a vidék szükségleteit. A Duna jobb partja nyújtja a teknő-csinálókknak a legalkalmasabb famunkát s a legjobb piacot, itt Baranya megye 489 teknőssel szerepel, Somogy megye 329-czel; azután Erdély következik, az országos összegnek mintegy 25%-ával, hol azonban a cigányok nagy abszolút számához és a terjedelmes erdőségekhez képest a számuk nem mondható nagy; Hunyad megyében 323-an vannak. Sorban következnek a Tisza bal partja, Tisza-Maros szöge, Duna-Tisza köze; végre a Tisza jobb és a Duna bal partja (15-en). Feltűnő lehet, hogy a két utóbbi erdős vidékeken, kivált a legutolsón, olyan kevés a famunkás. A magyarázat részben az, hogy e két vidéken a lakosság zöme (tótok, ruthének) házilag üzött faiparral maga fedezi saját szükségleteit.

meg koldulásra s lopásra. — Az e csoportbeli munkákkal foglalkozók különösen Erdélyben vannak számosan, a felföldön nagyon kevesen; feltűnő, hogy a Tisza-Maros szögén ugyszólván hiányoznak. Ez a lakosság szükségletén kívül természetesen összefügg az anyagul használt növények földrajzi elterjedésével is.

Legnagyobb számmal, ezereken felül, vannak seprőkészítők. A népszámlálás ilyenekül 21 rendes iparost mutatott ki és 768-at a házi és népipar rovatában. A seprős cigányok több mint 83%-a állandóan letelepedett. Összes számuknak szinte $\frac{3}{5}$ -e, a huzamosb tartózkodásuaknak pedig több mint $\frac{2}{3}$ -a nő. 93%-uk Erdélyre esik, vannak még a Tisza két partján, a többi országrészekben nem jönnek számba. Fogaras megyében 261 találtatott, Hunyadban 126, Szebenben 114.

A kosárfonók, kikből a népszámlálás 1309-et mutatott ki a házi és népipar rovatában, megközelítik az ezeret. Több mint 88%-uk állandóan letelepedett, vándor igen kevés; 40%-uk nő. Nagy többségük (62%) Erdélyre esik (Maros-Torda megyében 208); nagyobb számmal vannak még a Tisza két partján, a bal parton nagy többségben vannak a nők.

Gyékény- és szatyorfonással a népszámlálás szerint házilag 554-en foglalkoztak, a cigány-összeírás szerint 74-en, egy vándor kivételével, mind állandóan letelepedettek, köztük 14 férfi. Erdélyre és a Tisza két partjára oszlanak el, a többi négy országrészben egy sincs; mind a 24 erdélyi Csik megyére szorítkozik.

Rostást a népszámlálás 131 rendes iparost mutatott ki, és 451-et a házi és népipar rovatában; a cigány-összeírás 767-et talált; nagyobb részt állandóan letelepedettek, de egy-egy ötöd-részők huzamosb tartózkodásu és vándor. Majdnem egy ötöd-részők nő, de a vándoroknak több mint fele az, s ezeknek megint fele Békés megyére esik. — Erdélyben van a zömük, a Tisza bal

partján is vannak, igen kevesen még a Tisza-Maros szögén és a Duna-Tisza közén.

A IV. csoportba soroztuk az építkezésre vonatkozó foglalkozásokat, melyek az építő anyagot készítik (tégla- és cserépető, vályogvető), vagy az épületet emelik és kiformalják (kőmives, tapasztó). — A kevés számú kéményseprő számára sem találtunk alkalmasabb csoportot. A cigányok az építő ipar alsóbb fokain munkálkodnak nagy számmal s a kőmivességig aránylag kevesen emelkednek. Az itt fölhozottakon kívül mint napszámosok is számosan dolgoznak az építkezések körül, különösen Erdélyben. Az építő iparban való közreműködésök aránya vidékenként bizonyos mértékben összefügg a népesség építkezési módjának s az inkább használt építő anyagnak földrajzi elterjedésével. Az, hogy nálunk szinte 11.000 cigány foglalkozik sármunkával, igen kedvezőtlen adat építkezési viszonyainkra nézve.

Legnagyobb számmal vannak a vályogvetők, 5667 (a népszámlálás 3090-et mutatott ki a házi és népipar rovatában). 90%-nál több állandóan letelepedett; szinte $\frac{2}{5}$ részők nő. Az országos összegből a Tisza bal partjára majdnem $\frac{4}{10}$ jut, a jobb partjára több mint $\frac{1}{4}$, a Duna-Tisza közére több mint $\frac{1}{10}$, a maradék $\frac{1}{4}$ a többi négy országrészre. Letartóztatva volt 0,83%.

A tapasztók és sármunkások száma 5298 (a népszámlálás házi és népipari rovatában 2287), mintegy 93%-a állandóan letelepedett és 43%-a nő. A legtöbb, az összes $\frac{6}{10}$ -e, itt is a Tisza bal partjára esik, a jobb partra $\frac{1}{6}$ -a, Tisza-Maros szögére $\frac{1}{7}$ -e.

A vályogvetőket, tapasztókat és sármunkásokat országrészenként összefoglalva, a következő kimutatásban összevetjük az összes cigányok számával s a sárból épült házak $\frac{0}{10}$ -ával. (Az 1891. évi népszámlálás eredményei. III. rész. Épület-statisztika. Magyar statisztikai közlemények. Budapest, 1893.)

Országrész	Az összes cigányok hány %-a sármunkás?	Az összes épületek hány %-a van csupán sárból építve?
Tisza bal partja	14,4	41,8
Tisza jobb partja	7,5	20,2
Duna-Tisza köze	4,0	74,2
Tisza-Maros szöge	3,6	50,2
Duna bal partja	2,1	22,9
Duna jobb partja	1,5	39,2
Erdély	0,4	6,3

A Tisza két partján az arányok nem felelnek meg egymásnak; de meg lehet talán jegyezni, hogy e vidékeken az aránylag kevesebb számú vályog- s egyéb földházat tulnyomóan cigányok csinálják, míg más vidékeken a többi lakosság többnyire maga rakja sárházait. A Duna két partja is fel van cserélve a két arányban, talán szintén az említett okból. Erdély mutatja legtisztábban a két arány egyezését.

A nyers anyagra nézve a sármunkásokhoz számíthatók a téglá- és cserépetők is. A népszámlálás 8627 rendes iparost mutatott ki, és 1840-et a házi és népipar czimén. A cigány-összeírás közel 4000-et talált; közel 90%-uk állandóan letelepedett, 37%-uk nő. Erdélyre több mint 43% esik, a Tisza bal partjára több mint 25%. (Ott Kis-Küküllő vármegyében 284, Hunyadban 267, itt Szatmár megyében 273, Biharban 249, Szilágyban 205.) A férfiaknak $\frac{1}{3}$ -a le volt tartóztatva.

Az összes sármunkával foglalkozó cigányok térképe a Tisza két partjának zömében mutat sötétebben árnyalt összefüggő

területet, mely a férfiaknál nyugatra még Nógrád, Heves és Jász-N.-Kun-Szolnok, délre Csanád és Arad megyékre is kiterjed, és Szabolcsot mutatja legsötétebb foltnak (25—30%), s csak a legészaknyugatiabb megyéket és az elszigetelt Csik megyét hagyja egészen fehéresnek; a nőknél pedig az összefüggő üres terület kissé keletre tolódik, és Moson meg Brassó megyék tűnnek fel szigetekül; a sötétebb terület nagyjában egyezik a férfiakéval, csak hogy Ung megyét elkerüli és egy árnyalattal átlag világosabb.

A népszámlálás 32.028 kőmivest mutatott ki. A cigányok közt csak 447 találtatott, kevés kivétellel mind állandóan letelepedett férfi. (Abauj-Torna vármegyében azonban 5 férfi mellett 9 nő.) Összes számuk nagyobb fele Erdélyre s a Duna-Tisza közére esik. Tekintve az önállóan s mint napszámosok építkezéssel foglalkozó cigányok nagy számát, igen kevés a kőmives köztük, a mit némileg megmagyaráz a nehéz munkában való kitartásnak, a megbizhatóságnak és a számitási képességnek hiánya.

A kéménysepréssel a cigányok csak Erdélyben foglalkoznak, itt is jelentéktelen számmal; pedig e munkára nem volnának alkalmatlanok, ha lelkiismeretességükben jobban meg lehetne bízni.

Az V. csoportba a lábbeli készítőket, t. i. a csizmadiákat, csizmafoltzókat és a cipészeket foglaltuk. Legtöbb viszonyaik egyeznek, azért együttesen tárgyalhatók. Többnyire előg ügyesek és szorgalmasak, és különösen falun lábbelik javításával hasznos munkát végeznek; de vannak városon is rendszeren tanult mesterek. Tekintve azt, hogy a népszámlálás 72 vándor csizmafoltzó mellett 57.744 cipészt és 46.659 csizmadiát mutatott ki, a lábbeli készítő cigányok száma nagyobb lehetne. Igen kevés kivétellel állandóan letelepedett férfiak. Együttes számukból több mint $\frac{7}{15}$ a csizmadiákra esik, $\frac{5}{15}$ a csizmafoltzókra és közel $\frac{3}{15}$ a cipészekre. Az együttes összegnek több mint 91% -a Erdélyre jut. A legtöbb csizmadia (62) Fogaras megyében van, a legtöbb csizmafoltzó (73) Brassó megyében, a legtöbb cipész (30) Szeben megyében. — Feltűnő esetlegesség, hogy a cipész-férfiaknak éppen 10% -a le volt tartóztatva.

A VI. csoportban a közlekedési foglalkozás két ága van képviselve. A fuvarosok — $\frac{9}{10}$ részben állandóan letelepedett férfiak — egyenlő arányban oszlanak meg a Tisza-Maros szöge és Erdély közt, a többi országrészre összesen csak valami 6% jut. Legtöbb van Temes vármegyében (27 férfi, 7 nő). Tekintve azt, hogy sok a cigány lókupecz, hogy aránylag számos cigánynak van lova és kocsija, s hogy ezeket nem gazdaságra használja, azt lehetne gondolni, hogy több fuvaros telhetnék ki belőlük. Azonban a lótaratók többnyire vándorok, kiknél a ló a nomád élet eszköze; különben is a cigányló közmondásszerű állapotánál fogva sem nagyobb teherhúzásra, sem gyorsabb személyszállításra nem való.

A kevés számú hordár természetesen mind állandóan letelepedett férfi. Ritka helyen fordulnak elő; Erdélyben a 13-ból 12 Szolnok-Doboka vármegyében iratott össze. A cigány alkalmasnak látszik küldöncz-szolgálatra, de nálunk nem bír el huzamosan nagyobb terheket. A rendes hivatásbeli hordárokon kívül azonban nem egy cigány foglalkozik különösen a vasúti és hajó-állomások körül podgyász-czipeléssel.

A dögnyzók és gyepmesterek számára külön csoportot kellett fentartani. A népszámlálás 624 hivatásbeli gyepmestert mutatott ki, és 86-ot a házi és népipar rovatában. E tisztességtelennek tartott foglalkozás jellemző a cigányokra nézve; ilyen minőségben sok helyt községi szegődöttek rendes szerződés mellett. Többnyire a csatorna- és pöczegödör-tisztítás is az ő dolguk. Kolozsvárt e cigányokat sajtóságos névvel »svábok«-nak nevezik. Az országos összeg fele Erdélyre esik; itt éppen $\frac{3}{4}$ részük állandóan letelepedett, ezek közt néhány nő is. — A Tisza-melléki országrészekre $\frac{2}{5}$ jut, a Duna-mellékiekre $\frac{1}{10}$.

Az eddigi csoportokban is voltak nők; a táblás kimutatásokban nők nélkül csak 9 foglalkozást találtunk, de többnyire ezekre is akad egy-egy nőképvisező a kevés munkásu iparágakat részletező külön összeállításokban. Az orsóképzítők, gyékényfonók és seprőkészítők közt pedig a nők túlsúlyban voltak. A következőkben külön foglaljuk azokat a foglalkozásokat, a melyeknél túlnyomóan, meg a melyeknél kizárólag nők szerepelnek, s ez utóbbiakat két csoportba osztjuk; a három csoport mindenikére 4-4 jut a táblás kimutatásban külön megnevezett női foglalkozási nemek közül.

A női iparágaknak nem tulajdoníthatunk valami nagy közgazdasági jelentőséget, s az ezekkel foglalkozókat kimutatott egyének is csak részben nyerhetik kenyerüket e foglalkozásokból, melyek talán kevésbé jellemzetesek is. S a cigányélet megfigye-

lőinek nincs is olyan részletes tudomásuk a női foglalkozásokról. Azért tehát ezeknél szűkebbre fogjuk szabni észrevételeinket.

A túlnyomóan női foglalkozások elférnek a kenderből és szőrből kötél- és kefeféléket készítő csoportjába. Ez iparágak a többi népességnél rendszerint férfiakat foglalkoztatnak; a népszámlálás 4143 rendes kötélverőt és 1694 kefekötőt mutatott ki, ezenkívül a házi és népipar rovatában madzagkészítőt és meszelőkötőt egybefoglalva, 431-et. A cigányipar e csoportjában azonban 4135 nő mellett csak 28 férfi van.

A szinte 2000 madzagkészítő nőtől $43\frac{5}{10}\%$ jut a Tisza jobb partjára, $38\frac{5}{10}\%$ egészen egyenlő részben a Duna és a Tisza bal partjára, $14\frac{5}{10}\%$ a Duna-Tisza közére s a csekély maradék a többi 3 országrészre. Túlnyomóan állandóan letelepedettek, azonban a Tisza jobb és bal partján a huzamosb tartózkodásuak is számba vehetők, az utóbbi vidéken a vándorok is.

A kötélverők a Tisza bal partján vannak legnagyobb számmal (mind a három kategóriából), aztán a Duna-Tisza közén és a Duna bal partján. Erdélyben e két kenderiparral feltűnően kevesen foglalkoznak. Különben mind a kettő kevésbé kiadó.

A meszelőkötőknek azonban harmadrésze Erdélyre jut; itt 56% letelepedett, 23% huzamosb tartózkodásu és 21% vándor. Több mint negyedrészek a Duna-Tisza közén van. A túlnyomóan letelepedett kefekötők nem nagy számának fele a Duna bal partján iratott össze.

A kizárólag női foglalkozások első csoportjába a textil iparágakat soroztuk.

A csipkekötést csak bizonyos vidékeken szokták mint népipart gyakorolni. A népszámlálás e czímen 676-ot mutat ki, a cigány-összeírás 127-et. Nem lesz érdektelen összevetni a kettőnek adatait, éppen ennél a határozott vidékekhez inkább történelmileg mint földrajzilag kötött foglalkozásnál, mutatványul arra nézve, hogy a cigányipar helyenkint nem függ össze szorosán a többi népesség házi és népiparával. Az összes népességben a csipkekötők több mint $\frac{2}{3}$ -a Zólyom megyére esik, a hol ily foglalkozásu cigány egy sincs. Viszont Nógrád megyében, a hol a cigány csipkekötőknek 40% -a iratott össze, a népszámlálás egyet sem talált. A Duna bal partján kívül még csak a Duna-Tisza közén vannak nagyobb számmal cigány csipkekötők, még pedig Pest megyében 22; a népszámlálás itt csak hármat talált, még pedig a fővárosban, a hol azonban nem hajtattott végre a cigány-összeírás. E részletesebb összevetés alkalmából megjegyezzük, hogy idézett adataink csak a főfoglalkozásra vonatkoznak; nem vettük tekintetbe a népszámlálásnak a mellékfoglalkozásokat feltüntető adatait, noha ezek éppen a házi és népiparra nézve igen jelentősek s noha a cigányoknak a jelen munka táblázataiban kimutatott foglalkozásai jórészt szintén csak mellékfoglalkozásoknak tekinthetők. Minthogy azonban e táblázatok a mellékfoglalkozást nem mutatják ki, az összes népességnél is tekinteten kívül hagytuk, hogy egyevü, ha nem is egészen egyenmü adatokat vehessünk össze.

A fonás-szövésnél a népszámlálás szerint 2716-an, a cigány-összeírás szerint 1261-en foglalkoznak, ezekből mintegy $\frac{4}{12}$ a Tisza-Maros szögén iratott össze, $\frac{3}{12}$ a Tisza bal partján, $\frac{2}{12}$ — $\frac{2}{12}$ a Tisza jobb partján és Erdélyben. A Tisza-Maros szögén (nevezetesen Krassó-Szörény megyében) aránylag számosan vannak huzamosb tartózkodásuak és vándorok is. A szövés egy különös fajtajával, mely a lakosságnak egy helyi szükségletét elégíti ki, a kosornyaszővésnél (2 ungmegyei esetet kivéve) kizárólagosan a Tisza bal partján foglalkoznak, nevezetesen Szatmár és Bihar megyében.

Női kézi-munkával foglalkozókat a népszámlálás 3625-öt, a cigány-összeírás 1074-et vett fel. A táblázatos kimutatásokban

az egyéb női kézi-munkákat összefoglaló rovatot a következő külön összeállításban részletezzük, a melynek rovataiban a római

számjegyek az egyes cigány-kategóriákat jelentik: I = állandóan letelepedett, II = huzamosb tartózkodású, III = vándor-cigány.

Ország-rész	Fehérmű-varrás		Hímzés		Hímzés, hor-golás		Hímzés, var-rás		Horgolás		Horgolás, stikkelés		Kézimunka		Kendő-kötés, hímzés		Kötés		Kötészövés, kötőverés		Kötés és varrás		Női szabó		Női ruha varrás		Rojtkötés		Stikkelés		Varrás			Varrás, fo-nás		Varrás, hím-zés		Összesen			Mindössze
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	III	I	II	III	I	II	III						
Duna bal partja ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	—	2	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	161	1	—	—	—	1	213	1	—	214			
Duna jobb partja ...	4	1	—	—	13	—	—	—	—	—	—	68	9	—	10	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	65	8	1	—	—	—	163	19	1	183				
Duna-Tisza köze ...	3	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	43	1	1	6	—	—	—	—	—	—	4	1	12	—	—	—	143	5	—	—	—	—	—	219	6	—	225			
Tisza jobb partja ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	10	4	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	5	1	—	—	—	80	10	1	91				
Tisza bal partja ...	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	4	—	—	—	—	—	75	6	—	81			
Tisza-Maros szöge ...	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66	3	3	—	—	—	96	10	3	109				
Erdély ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	109	6	1	22	—	—	—	158	9	1	168			
Honvédségnél ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1			
Letartóztatott ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2		
Összesen ...	7	13	1	1	15	1	2	1	215	23	7	28	2	24	2	7	2	13	1	15	630	32	6	22	1	1.904	61	6	1.074												

Két grafikai ábrázolás vonatkozik a cigány nők kézi-munkájára, külön tüntetve fel a finomabb és külön a közönségesebb kézi-munkával foglalkozók megyénkénti viszonyait. — Az első Ugocsa és Tolna vármegyék az intenzívebb árnyalatu szigetek (5—10%); üresen maradtak ellenben: a legkeletibb Háromszék megye, a legészakibb Árva s alatta Liptó s a nyugati Moson megye. A közönséges kézi-munkák térképén az ország közepe mutat erősebb árnyalást a Tisza-Maros szögéig; legsötétebb foltjai (15—20%) Turóc megye és a Duna balparti rész délkeleti sarka, melyhez némileg gyöngülve Esztergom és Heves vármegyék csatlakoznak. A második árnyalatot (10—15%) mutatják Ung és Békés megye is. A harmadik fokozat (5—10%) állanak még Erdélyben Csik és Fogaras megyék. Üres a Dunántúl 5 nyugati megyéje és Krassó-Szörény megye.

Az egyéb női ipar csoportja magában foglalja az állandó gyári munkát, a lakás és a ruházat időszakos tisztítására irányuló kézi szorgoskodást és egy az üres órákat betöltő tevékenységet.

Dohánygyári munkások hat megyében irattak össze;

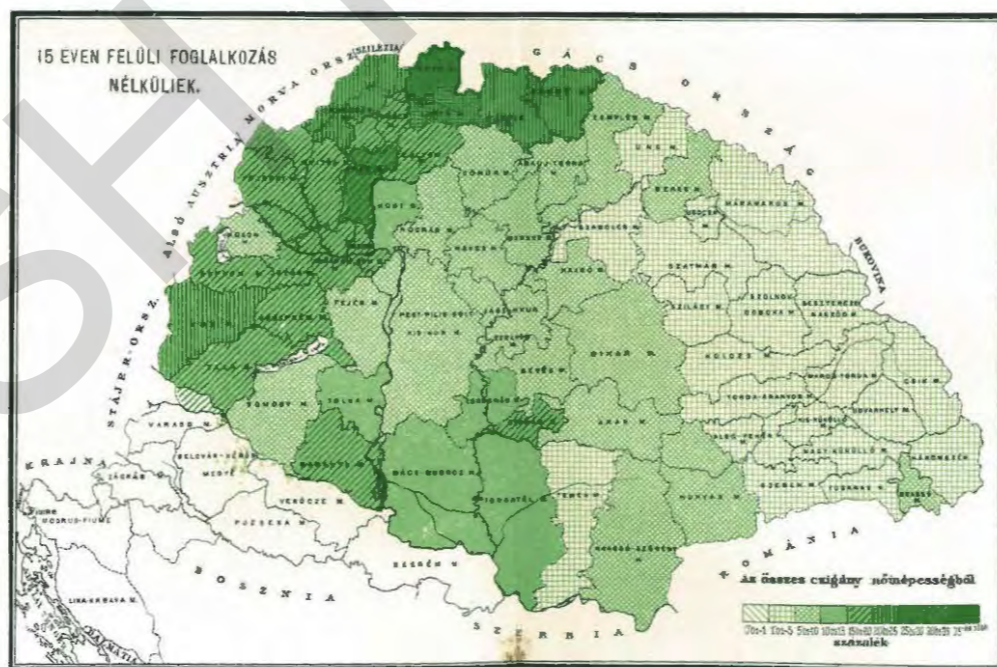
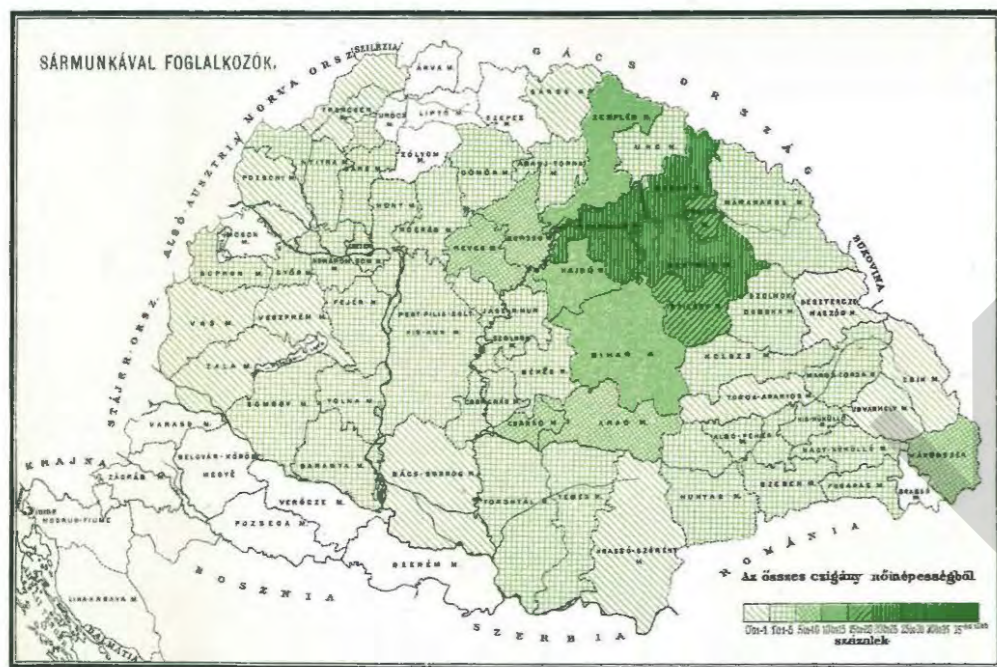
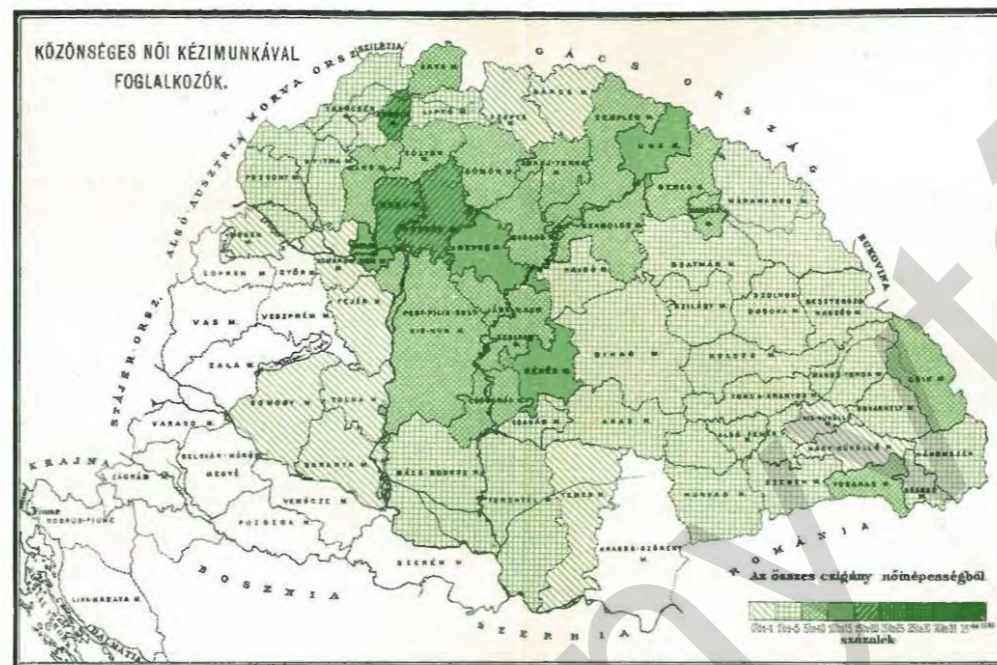
jelentékenyebb számban azonban csak a temesvári és kolozsvári állami dohánygyárakban találtak. Meszeléssel csak Erdélyben foglalkoztak nagyobb számmal s főképp Brassó megyében. Mosással legtöbbször a Duna jobb partján keresik kenyeröket. A tollfosztók 78%-a Pest megyében irattak össze.

A cigány összeírás intentiója volt, minél tüzetesebben és részletesebben megállapítani a cigányok foglalkozásait, különösen az ipar különböző ágai szerint. A táblázatos kimutatások 42 főiparágak adják a statisztikáját megyénként, a cigányok három kategóriája szerint, a két nem megkülönböztetésével. De az összeírási anyag feldolgozása még sokkal behatóbban belement a részletkezésbe s ennek alapján legalább országreszenként közöltük külön összeállításokban még 17 fém- és 14 faiparág, továbbá 18-féle női kézimunka kimutatását. Hogy összeállításunk teljesen kimerítő legyen, ide iktatjuk végre a táblázatbeli »Máskéféle ipar« című rovat részletezését 64 ipari foglalkozás szerint, s így (az ismétléseket, melyekre már rámutattunk, leszámítva) összesen mintegy 150-féle ipari foglalkozást constatálhattunk cigányainknál.

A cigányok egyéb ipara.

Ország-rész	Ablakos, üveges		Alagsó készítő		Béltisztító		Bérlőcsés		Borbély		Bresimák készítő		Cselőlszerző		Cserapes		Csipkeverő		Eseményös		Fazekas		Fényező		Fésztés		Fogvájó készítő		Fonás, szövés		Gépmester és fűtő						
	I		II		I		I		I		I		I		I		I		I		I		I		I		I		I		I						
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő					
Duna bal partja ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna jobb partja ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna-Tisza köze ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza jobb partja ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza bal partja ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza-Maros szöge ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Erdély ...	20	1	1	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen ...	20	1	1	1	1	2	1	1	4	15	1	1	1	13	19	1	2	3	6	1	2	3	1	2	1	2	3	1	2	3	7	1	—	—	—	—	

A CZIGÁNYOK FOGLALKOZÁSA. NŐK.

Vége tekintsük át összefoglalva az iparral foglalkozó cigányok főbb viszonyait kategóriák és országrészek szerint. A katonaságnál levők és a letartóztatottak mind a két sorozathoz hozzá számítandók, mert egyrészt a törvényhatóságoktól külön irattak össze, s azoknak számaiban nem foglaltatnak, másrészt a három természetes kategória mindenikéből kerülnek, de mostani életviszonyaik szerint egyikhez sem sorozhatók. Ezért nem szabatos a táblázatoknak a beosztása, mely az egyes foglalkozásoknál katonákat és letartóztatottakat nemcsak a kategóriákat együttesítő összeg rovatában sorolja fel, hanem az állandóan letelepedettek rovatában is, a hová azok jelenlegi állapotuknál fogva nem

tartoznak, de az előbbi állapotukban sem tartoztak mindnyájan.

A 33.930 férfi iparos közül állandóan letelepedett 79.78%, huzamosabb tartózkodású 11.95%, vándor 5.70%, katonaságnál van 0.94%, le van tartóztatva 1.63%; a 16.576 nő közül állandóan letelepedett 83.99%, huzamosb tartózkodású 12.09%, vándor 3.58%, letartóztatott 0.34%.

A következő táblázat azt mutatja, hogy az egyes országrészek cigány férfi, illetőleg női iparosai hány %-át teszik az ország összes cigány férfi, illetőleg női iparosainak s az illető országrész összes férfi, illetőleg női cigányainak:

Országrész	Czigány iparos			
	Férfi		Nő	
	az ország összes cigány-férfi iparosainak hány %-a	az országrész férfi cigány-népességének hány %-a	az ország összes cigány-női iparosainak hány %-a	az országrész női cigány-népességének hány %-a
Duna bal partja	8.32	27.72	8.70	13.49
Duna jobb partja	6.21	19.89	4.67	6.54
Duna-Tisza köze	6.10	18.70	10.42	15.34
Tisza jobb partja	13.00	29.95	15.98	17.25
Tisza bal partja	18.71	35.19	27.62	25.12
Tisza-Maros szöge	11.95	28.21	10.91	10.43
Erdély	33.14	21.25	21.36	6.78
Katonaságnál	0.94	35.35	0.00	20.00
Letartóztatottak	1.63	64.63	0.34	23.75
Összesen	100.00	24.57	100.00	12.11

Az iparos férfiak abszolút száma tehát legnagyobb Erdélyben, legkisebb a Duna-Tisza közén; a viszonyszám legnagyobb a Tisza bal partján, legkisebb a Duna-Tisza közén. A nőknél úgy az abszolút mit a relatív maximum egyazon országrészre esik, t. i. a Tisza bal partjára, ép úgy a minimum is, t. i. a Duna jobb partjára. A katonaságnál levő cigány iparos férfiaknak az összes cigány katonákhoz viszonyított száma szinte 1 $\frac{1}{2}$ -szer akkora, mint az összes cigány iparos férfiak viszonyszáma az összes cigányférfiakkal szemben, a letartóztatott iparosok viszonyszáma pedig 2 $\frac{1}{2}$ -szer akkora, mint az iparos cigányok általános viszonyszáma, s a nőknél is szinte kétszerese az általános viszonyszámnak.

Magyarországon az iparral foglalkozók az összes népességnek 5.45%-át teszik, és 1000 iparos férfira 171 nő jut. Az iparral foglalkozó cigány férfiak az összes férfi cigányok 24.57%-át, tehát majdnem egynegyedét teszik; a nők viszonyszáma ennek a fele, 12.11, együttes viszonyszámuk pedig 18.40. 1000 cigány iparos férfira 487 nő esik. Ez arányok 3—4-szerte kedvezőbbek, mint az összes népességnél. Mindamelllett, hogy a cigány összeírás az ipart nagyon tág értelemben fogta fel, eredményei mégis általában megerősítik azt a tudomást, hogy a cigány munka

főképp az iparra van utalva, s hogy ez első sorban jön tekintetbe a cigányügy rendezésénél.

A kereskedés alsóbb rendű és kezdetlegesebb formáira is van hajlama és tehetsége a cigánynak. Bonyolultabb s a megszibb jövőbe ható számításra azonban nem képes, nagyobb vállalkozáshoz és kockázathoz nincs vagyona, magasabb fokú ügyletekhez nincs szakértelme és képzettsége, üzleti eljárása nem megbízható. Üzérkedése korlátolt körű, nemzetgazdasági jelentőség nélkül való, s legfőleg hulladékok és becsnélküli dolgok értékesítésével hajt némi közhasznot, mely azonban a cigánytól revőnek gyakran megrövidítésével jár. Kereskedése mozgó, házaló jellegű, s ezért az állandóan letelepedettek köréből való nagy többség mellett a másik két kategóriabeliek is foglalkoznak üzérkedéssel. A nők határozott többségben vannak, s csak az állatkupecségnél szorulnak háttérbe. Együttesen 4453-an vannak; körülbelül $\frac{5}{9}$ részük nő, $\frac{4}{9}$ férfi.

Mint az iparnál, a kereskedelemnél is megkísértjük csoportosítani a rokon-ágakat, melyekre néhány megjegyzést teszünk, anélkül, hogy e sokkal jelentéktelenebb foglalkozásnál olyan részletezésbe bocsátkoznánk, mint az iparnál tettük.

A cigány-kereskedelem csoportjai és nemei:	férfi	nő	A cigány-kereskedelem csoportjai és nemei:	férfi	nő
I. Állatkupecség.			IV. Különböző árúk.		
Lókereskedő és kupecz	1.475	19	Apró cikkekkel, kézmű és rőfös árúkkal keresk. és házaló	19	326
Sertéskereskedő	105	6	Edénykereskedő és házaló	37	172
Összesen	1.580	25	Famunkakereskedő és házaló	—	292
II. Élelmi cikkek.			Üvegkereskedő és házaló	49	48
Baromfi és tojás kereskedő és házaló	—	37	Vasmunkákkal kereskedő és házaló	12	60
Gyümölcskereskedő és házaló	23	101	Összesen	117	898
Zöldségkófa	7	20	V. Rongyszedők, ószerekek, házalók.		
Kófa	—	146	Rongy- és csontszedők	36	99
Összesen	30	304	Zsibárúsok	—	36
III. Ruházat s efféle.			Házalók közlelbi megnevezés nélkül	59	531
Ócska ruha kereskedő	—	214	Másféle kereskedők	156	169
Tollkereskedő és tollszedő	—	16	Összesen	251	835
Madzag- és kötélárús	—	81	Mindösszesen	1.978	2.475
Meszélő- és ecsetárús	—	102			
Összesen	—	413			

A lócsiszárság a cigányokra jellemző üzérkedés, melynek fortélya abban rejlik, hogy silány s kóros lovakat mesterséges módon ideiglenesen kedvezőbb színben tudnak feltüntetni és furfangos összejátszással és rábeszéléssel a vevőre hatni, a kit többnyire megrövidítenek. Nem ritkán gyanus módon jutnak a ló birtokába. A csalárdságok miatt gyakran eltiltattak a ló tartástól és kupeczkedéstől. A kereskedő férfiak $\frac{3}{4}$ része még most is lókupecz. Kisebb mértékben üzik a sertés kereskedést is; a disznó-tartás nem ritka náluk.

A madzaggal, meszelővel, fa- és vasmunkával házalók gyakran a saját készítményeiket árusítják.

A cigányok a legszemnyesebb és legkönnyebben fertőzhető anyagokkal a legkönnyelműbb módon házalván, könnyen lehetnek ragályos kórságok terjesztői. A házalás különben gyakran csak ürügy a zsaroló koldulásra, s a lopásra vagy a lopást előkészítő kémlelődésre.

A cigányok kereskedése szigoruan ellenőrizendő és némely irányban korlátozandó volna.

A közlekedés terén jelentéktelen szerepök van a cigányoknak. Némelyek — köztük néhány nő — mint közuti munkások keresik kenyerüket, legtöbben (20) Baranya megyében. A vasuti munkásoknak fele (14) Kis-Küküllő megyében dolgozik.

A zenészek a hazai cigányoknak számra nézve is igen tekintélyes, minden tekintetben legelőkelőbb, legintelligensebb és nemzeti szempontból is legjelentékenyebb osztályát alkotják. De úgy társadalmi, mint művészi viszonyaik sokféle correctióra szorultak. Ezeknek fejtegetése azonban nem tartozik a jelen munkálat keretébe.

A napszámosokból telik ki a legszámosabb tagu osztály. Az egész cigány népességnek majdnem egynegyedét teszik; $\frac{3}{5}$ -ük Erdélyre esik, $\frac{1}{7}$ -ök a Tisza-Maros szögére. A férfiak aránya a nőkhöz = 4: 5. A napszámosok térképén az ország közepét elfoglaló világosabb terület északkeletre Ung és Bereg, északra Árva és Szepes, nyugatra Zala és Somogy megyék felé terjed; legsötétebb Erdély. A nők térképe nagyjában hasonló viszonyokat mutat, csakhogy többnyire még egy árnyalattal

sötétebben. Erdélyt, három megye kivételével, a legsötétebb árnyalat borítja (35 és több $\frac{0}{10}$).

A kevés számú magánzó, háztulajdonos és nyugdíjas nem bír semmiféle jelentőséggel.

A cigányok háztartása nem igen felel meg a név általános fogalmának. Aránylag kevés is a háztartással foglalkozó nő, valami $14\frac{0}{10}$; ennek $8\frac{0}{10}$ -a huzamosb tartózkodásu s $11\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ a vándor.

Az egyéb foglalkozásuak közül a táblás kimutatásban csak a kéjnök vannak külön feltüntetve, a kikre nézve arra a megjegyzésre szorítkozunk, hogy számuk sokkal nagyobb a kimutatottnál, s hogy ez az úgy a közerkölcsiség, mint közegészség tekintetében veszedelmes elem szigorubb ellenőrzést szükségelne. A többi külön meg nem nevezett egyéb foglalkozásuak szinte egyenlően oszlanak meg a férfiak és nők közt és 50-en felül csak a Tisza-Maros közén és Erdélyben vannak.

Igen fontos táblázat a foglalkozás nélküliek kimutatása. A 15 éven aluliak száma 100.000. A 15 éven felülieknél a foglalkozás nélküli cigányok kimutatott száma nem valami ijesztően nagy; körülbelül $\frac{7}{9}$ részük nő, $\frac{2}{9}$ férfi. Számba kell azonban venni, hogy a bevallott és kimutatott foglalkozás igen sok esetben csak fictiv, s hogy tényleg többen vannak törvényesen megengedett kereset nélkül.

A 15 éven felüli foglalkozás nélküli cigányok keresetforrásait a három kategória szerint és együttesen is feltüntető táblázat a cigány élet legsötétebb, de egyuttal legjellemzetesebb zugaira, vonásaira enged mélyre ható tekintetet vetnünk. A meg nem engedett keresetforrások adatai felette érdekesek; a csavargás maga azonban nem közvetlen keresetforrás. Természetes, hogy a felsorolt tiltott keresetforrásokból élőknek aránylag csak kis részét lehetett constatálni. Hozzá tartozóik által aránylag felette kevesen tartatnak el, a község által csak eleuyésző szám, 44 segélyezettett. Az ismeretlen keresetforrásuak száma (mintegy 3000, közel $\frac{2}{3}$ nő) a fentebbiek szerint valószínűleg tetemesebb az itt kimutatottnál.

A cigány-statisztika e fejezete külön tanulmányt igényel mely azonban nem szorítható az adott korlátokon itt-ott már is túlcsapott e magyarázó elmélekdedések keretébe.

II.
TÁBLÁS KIMUTATÁSOK.

1. A cigányok összes létszáma járásokonként az 1893. évi január 31-én végrehajtott számlálás szerint.

Ország-rész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én	Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma.												
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma.							
					állandóan letelepedett	huzamosab- ban tartózkodó	vándor- egyaltaiban	Állandóan lete- lepedett		Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen		
								czigányok	czigányok	czigányok	czigányok	czigányok	czigányok	czigányok	czigányok	
czigányok találtattak				férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt		
a) Duna bal partja.																
1. Árva vármegye.																
1. Alsókubini járás	15.585	6.688	30	4	4	—	6	16	18	17	9	—	—	33	27	60
2. Námesztói »	28.108	9.764	26	6	2	—	8	17	23	8	4	—	—	25	27	52
3. Trsztenai »	26.322	13.341	22	9	3	—	9	31	34	1	3	—	—	32	37	69
4. Vári »	14.805	5.621	19	4	1	3	5	12	16	2	2	2	1	16	19	35
Összesen	84.820	35.414	97	23	10	3	28	76	91	28	18	2	1	106	110	216
2. Bars vármegye.																
1. Aranyosmaróti járás	27.873	17.404	45	19	10	4	23	111	122	22	22	27	18	160	162	322
2. Garamszentkeveszti járás	32.129	17.241	52	23	5	2	25	138	125	8	11	17	16	163	152	315
3. Lévai járás	34.251	25.196	49	27	6	8	30	393	409	20	28	17	19	430	456	886
4. Oszlányi járás	12.540	6.599	19	7	1	—	7	30	28	1	1	—	—	31	29	60
5. Verebélyi »	25.254	15.843	41	19	3	2	20	126	156	7	5	24	16	157	177	334
Körmöczbánya, r. t. v.	9.179	9.179	1	1	—	—	1	23	21	—	—	—	—	23	21	44
Léva, r. t. v.	7.400	7.400	1	1	—	—	1	38	29	—	—	—	—	38	29	67
Ujbánya, r. t. v.	4.284	4.284	1	1	—	—	1	3	3	—	—	—	—	3	3	6
Összesen	152.910	103.146	209	98	25	16	108	862	893	58	67	85	69	1.005	1.029	2.034
3. Esztergom vármegye.																
1. Esztergomi járás	35.558	17.242	26	9	2	2	10	110	118	2	2	11	8	123	128	251
2. Párkányi »	33.471	26.223	26	17	3	—	17	141	164	5	4	—	—	146	168	314
Esztergom, r. t. v.	9.349	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	78.378	43.465	53	26	5	2	27	251	282	7	6	11	8	269	296	565
4. Hont vármegye.																
1. Báti járás	19.354	11.174	37	16	2	—	16	105	97	5	3	—	—	110	100	210
2. Ipolysági járás	23.030	16.788	37	21	2	2	21	218	227	8	6	2	3	228	236	464
3. Korponai »	16.608	13.519	42	25	2	—	25	128	138	3	3	—	—	131	141	272
4. Nagycsalomiai járás	15.478	7.357	38	14	—	—	14	83	88	—	—	—	—	83	88	171
5. Szobi járás	29.615	18.659	31	19	3	—	19	143	141	4	5	—	—	147	146	293
Korpona, r. t. v.	3.658	3.658	1	1	—	—	1	7	19	—	—	—	—	7	19	26
együtt	107.743	71.155	186	96	9	2	96	684	710	20	17	2	3	706	730	1.436
Selmecz- és Béalab., sz.k.v.	15.280	15.280	1	1	1	—	1	13	12	4	—	—	—	17	12	29
Összesen	123.023	86.435	187	97	10	2	97	697	722	24	17	2	3	723	742	1.465
5. Liptó vármegye.																
1. Liptószentmiklósi járás	19.075	6.620	39	8	1	4	8	41	47	4	3	7	7	52	57	109
2. Liptóújvári járás	19.976	10.684	18	6	2	2	6	66	80	7	4	—	3	73	87	160
3. Olasz járás	16.488	6.229	43	6	1	—	6	14	18	1	1	—	—	15	19	34
4. Rózsahegy járás	21.311	18.885	15	9	4	1	10	74	82	8	9	1	1	83	92	175
Összesen	73.850	42.418	115	29	8	7	30	195	227	20	17	8	11	223	255	478
6. Nógrád vármegye.																
1. Balassagyarmati járás	35.216	30.922	43	31	6	—	32	282	308	15	14	—	—	297	322	619
2. Füleki járás	41.534	35.220	43	28	3	—	28	538	612	15	12	—	—	553	624	1.177
3. Gácsi »	23.539	19.070	45	33	—	1	33	195	166	—	—	2	3	197	169	366
4. Losonci »	24.609	18.926	36	23	6	—	23	293	334	8	4	—	—	301	338	639
5. Nógrádi »	25.812	16.855	37	17	2	1	18	131	140	20	19	4	2	155	161	316
6. Szécsényi járás	26.048	20.028	34	20	3	—	20	371	391	4	2	—	—	375	393	768
7. Sziráki járás	30.226	22.186	32	19	4	—	20	312	314	21	6	—	—	333	320	653
Losoncz, r. t. v.	7.460	7.460	1	1	—	—	1	56	76	—	—	—	—	56	76	132
Összesen	214.444	170.667	271	172	24	2	175	2.178	2.341	83	57	6	5	2.267	2.403	4.670
7. Nyitra vármegye.																
1. Érsekújvári járás	28.119	22.658	21	11	2	1	12	134	151	2	1	4	5	140	157	297
2. Galgóczi »	32.441	23.268	45	20	6	1	21	128	147	15	12	14	10	157	169	326
3. Holicai »	26.608	25.044	24	20	2	1	20	129	148	3	2	—	—	132	151	283
4. Miavai »	27.081	27.081	10	10	1	—	10	97	95	1	—	—	—	98	95	193
5. Nagytapolcsányi járás	30.920	17.866	65	23	5	—	24	74	72	7	6	—	—	81	78	159
6. Nyitrai járás	41.312	27.563	60	30	6	1	31	170	210	7	12	1	—	178	222	400
7. Nyitrazásánbokréti járás	18.294	9.285	41	11	5	1	13	70	78	10	9	1	—	81	87	168
8. Pöstényi járás	21.012	15.886	29	14	2	—	14	84	74	3	—	—	—	87	74	161
9. Privigyeyi »	38.528	25.226	63	35	4	—	35	178	165	8	5	—	—	186	170	356
10. Szeniczai »	32.956	31.190	27	24	8	—	24	164	181	10	13	—	—	174	194	368
11. Vágselelyei »	32.835	31.834	15	14	1	1	14	384	351	1	—	3	4	388	355	743
12. Vágújhelyi járás	36.690	32.320	34	22	7	3	23	142	157	25	13	23	12	190	182	372
Érsekújvár, r. t. v.	11.299	11.299	1	1	1	—	1	165	180	1	—	—	—	166	180	346
Nyitra, r. t. v.	13.538	13.538	1	1	1	1	1	44	38	3	2	9	5	56	45	101
Szakolcza, r. t. v.	4.926	4.926	1	1	—	—	1	12	18	—	—	—	—	12	18	30
Összesen	396.559	318.984	437	237	51	10	244	1.975	2.065	96	75	55	37	2.126	2.177	4.303

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. évi január 31-én végrehajtott számlálás szerint.

Országgrész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeírt cigányok száma								
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		állandóan letelepedett	huzamosab. tartózkodó	vándor-	egyáltalában	Állandóan lete- lepedett		Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen		
								c z i g á n y o k	c z i g á n y o k	c z i g á n y o k	c z i g á n y o k	c z i g á n y o k	c z i g á n y o k	c z i g á n y o k		
															férfi	nő
czigányok találtattak				férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt		
8. Pozsony vármegye.																
1. Alsócsallóközi járás	32.099	23.274	63	28	6	1	29	324	352	3	3	2	—	329	355	684
2. Felsőcsallóközi »	24.652	16.032	53	20	4	2	21	423	489	7	2	5	5	435	496	931
3. Galántai »	44.838	33.766	30	16	5	5	17	407	438	8	11	28	15	443	464	907
4. Malaczkai »	48.563	46.930	29	27	—	1	27	253	244	—	—	4	—	257	244	501
5. Nagyszombati »	48.480	40.340	63	47	4	3	47	212	219	5	12	2	1	219	232	451
6. Pozsonyi »	33.057	25.195	32	15	3	5	17	119	121	3	—	25	24	147	145	292
7. Szempzei »	20.581	15.298	23	13	5	1	15	117	162	4	11	4	3	125	176	301
Bazin, r. t. v.	4.507	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Modor, r. t. v.	4.991	4.991	1	1	—	—	1	3	2	—	—	—	—	3	2	5
Nagyszombat, r. t. v.	11.500	11.500	1	1	—	—	1	34	28	—	—	—	—	34	28	62
Somorja, r. t. v.	2.643	2.643	1	1	1	—	1	5	3	1	1	—	—	6	4	10
Szent-György, r. t. v.	3.048	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
együtt	278.959	219.069	298	169	28	18	176	1.897	2.058	31	40	70	48	1.998	2.146	4.144
Pozsony, sz. k. v.	52.411	52.411	1	1	—	—	1	18	17	—	—	—	—	18	17	35
Összesen	331.370	272.380	299	170	28	18	177	1.915	2.075	31	40	70	48	2.016	2.163	4.179
9. Trencsén vármegye.																
1. Báni járás	24.224	13.436	64	23	2	1	24	124	116	5	4	—	1	129	121	250
2. Bittsei járás	25.010	14.906	20	7	2	1	7	28	23	3	3	3	3	34	29	63
3. Csaczi »	30.740	26.541	13	8	2	—	9	44	50	5	2	—	—	49	52	101
4. Illavai »	26.994	16.558	42	21	8	3	22	62	59	7	5	2	2	71	66	137
5. Kiszneuzjhelyi járás	27.853	18.723	38	14	6	1	16	57	51	9	6	1	—	67	57	124
6. Puchói »	25.220	15.263	49	22	3	1	23	80	73	2	3	1	3	83	79	162
7. Trencsényi »	33.135	26.584	61	31	6	2	32	161	165	5	6	21	12	187	183	370
8. Vágbesztercei »	24.055	12.119	57	9	9	—	13	35	25	14	27	—	—	49	52	101
9. Zsolnai »	36.438	19.285	54	21	4	1	23	76	103	4	7	2	2	82	112	194
Trencsén, r. t. v.	5.100	5.100	1	1	—	1	1	6	5	—	—	—	3	6	8	14
Összesen	258.769	168.515	399	157	42	11	170	673	670	54	63	30	26	757	759	1.516
10. Turóc vármegye.																
1. Mosóczi járás	23.303	16.841	45	21	5	—	21	52	61	6	8	—	—	78	69	147
2. Szentmártonblatniczi j.	26.676	14.081	48	14	2	1	14	73	71	2	1	2	1	77	73	150
Összesen	49.979	30.922	96	35	7	1	35	145	132	8	9	2	1	155	142	297
II. Zólyom vármegye.																
1. Besztercebányai járás	30.320	18.015	58	23	7	1	24	146	131	13	13	2	—	161	144	305
2. Breznóbányai »	25.053	20.439	25	18	6	1	18	89	119	14	6	1	1	104	126	230
3. Nagyszalotnai »	24.380	23.224	15	12	2	1	12	134	163	4	4	1	—	139	167	306
4. Zólyomi »	16.267	9.565	29	14	1	1	14	90	91	2	8	—	3	92	102	194
Besztercebánya, r. t. v.	7.485	7.485	1	1	—	—	1	29	41	—	—	—	—	29	41	70
Breznóbánya, r. t. v.	3.783	3.783	1	1	1	—	1	18	22	11	6	—	—	29	28	57
Zólyom, r. t. v.	5.125	5.125	1	1	1	—	1	3	4	7	6	—	—	10	10	20
Összesen	112.413	87.636	130	70	18	4	71	509	571	51	43	4	4	564	618	1.182
Duna bal partja összesen	1.879.515	1.359.982	2.293	1.114	228	76	1.162	9.476	10.069	460	412	275	213	10.211	10.694	20.905
b) Duna jobb partja.																
I. Baranya vármegye.																
1. Baranyavári járás	51.819	26.318	41	12	7	2	16	311	315	36	41	13	10	360	366	726
2. Hegyháti »	44.480	12.200	73	5	6	5	14	71	85	117	134	25	34	213	253	466
3. Mohácsi »	46.784	36.634	23	12	4	5	12	390	387	13	12	24	24	427	423	850
4. Pécsi »	37.713	7.232	56	3	3	5	10	7	7	9	4	24	26	40	37	77
5. Pécsvaradi »	35.041	13.056	37	7	3	1	11	51	44	15	19	12	9	78	72	150
6. Siklósi »	35.656	24.008	55	25	15	1	34	333	347	180	176	6	4	519	527	1.046
7. Szentlőrinci »	36.725	17.865	72	11	14	9	27	79	74	148	129	63	78	290	281	571
együtt	288.218	137.313	357	75	52	28	124	1.242	1.259	518	515	167	185	1.927	1.959	3.886
Pécs, sz. k. v.	34.067	34.067	1	—	—	1	1	—	—	—	—	6	7	6	7	13
Összesen	322.285	171.380	358	75	52	29	125	1.242	1.259	518	515	173	192	1.933	1.966	3.899
2. Fejér vármegye.																
1. Adonyi járás	32.291	24.252	13	6	3	4	6	174	185	8	3	33	28	215	216	431
2. Móri »	30.616	19.714	17	4	2	—	5	68	64	2	4	—	—	70	68	138
3. Sárbogárdi járás	37.757	31.258	16	10	1	3	10	168	164	11	7	22	15	201	186	387
4. Székesfejérvári járás	49.917	34.824	29	14	4	1	17	197	188	30	35	3	2	230	225	455
5. Váli járás	44.326	27.139	27	9	3	2	12	213	209	36	38	12	17	261	264	525
együtt	194.907	137.187	102	43	13	10	50	820	810	87	87	70	62	977	959	1.936
Székes-Fejérvár, sz. k. v.	27.548	27.548	1	1	—	1	1	1	1	—	—	18	17	19	18	37
Összesen	222.455	164.735	103	44	13	11	51	821	811	87	87	88	79	996	977	1.973

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. évi január 31-én végrehajtott számlálás szerint.

Ország-rész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma									
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		állandóan letelepedett	huzamosab. tartózkodó	vándor-	egyáltalában	Állandóan lete- lepedett		Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen			
								czigányok találtattak	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt
3. Győr vármegye.																	
1. Pusztai járás	29.992	11.552	23	7	1	—	7	51	52	1	4	—	—	52	56	108	
2. Sokoróaljai járás	26.492	14.343	26	9	4	—	11	143	148	29	21	—	—	172	169	341	
3. Tószigetesi járás	36.508	13.003	40	11	2	—	12	123	137	2	1	—	—	125	138	263	
együtt	92.992	38.898	89	27	7	—	30	317	337	32	26	—	—	349	363	712	
Győr, sz. k. v.	22.795	22.795	1	—	—	—	1	—	—	10	16	—	—	10	16	26	
Összesen	115.787	61.693	90	27	8	—	31	317	337	42	42	—	—	359	379	738	
4. Komárom vármegye.																	
1. Csallóközi járás	31.103	22.044	25	11	4	—	11	205	235	4	3	—	—	209	238	447	
2. Gesztési »	38.321	34.368	20	16	5	—	16	304	338	10	6	—	—	314	344	658	
3. Tatai »	36.885	25.077	24	11	1	2	11	190	233	1	—	34	34	225	267	492	
4. Udvardi »	40.119	32.110	24	16	3	1	16	226	267	4	5	15	11	245	283	528	
együtt	146.428	113.599	93	54	13	3	54	925	1.073	19	14	49	45	993	1.132	2.125	
Komárom, sz. k. v.	13.076	13.076	1	1	—	1	1	103	108	—	—	6	5	109	113	222	
Összesen	159.504	126.675	94	55	13	4	55	1.028	1.181	19	14	55	50	1.102	1.245	2.347	
5. Moson vármegye.																	
1. Magyaróvári járás	35.899	15.986	25	9	1	1	10	64	75	3	2	3	3	70	80	150	
2. Nezsideri járás	29.474	9.107	21	6	1	1	6	21	30	9	7	3	2	33	39	72	
3. Rajkai »	19.677	10.563	14	7	—	—	7	65	62	—	—	—	—	65	62	127	
Összesen	85.050	35.656	60	22	2	2	23	150	167	12	9	6	5	168	181	349	
6. Somogy vármegye.																	
1. Csurgói járás	34.386	11.235	29	6	4	—	7	154	183	21	14	—	—	175	197	372	
2. Igali »	33.816	15.918	34	9	5	1	10	71	68	46	49	1	—	118	117	235	
3. Kaposvári »	43.627	14.304	50	6	7	—	11	43	50	46	47	—	—	89	97	186	
4. Lengyeltóti járás	30.229	11.330	26	6	3	2	6	50	37	30	20	9	8	89	65	154	
5. Marczali »	41.664	11.239	38	3	3	—	5	49	53	82	72	—	—	131	125	256	
6. Nagyatádi »	46.528	25.043	41	15	7	1	17	181	187	35	40	5	8	221	235	456	
7. Szigetvári »	48.964	26.774	58	15	15	1	22	300	338	84	94	2	—	386	432	818	
8. Tabi »	35.077	16.392	31	8	4	3	11	76	75	30	17	20	19	126	111	237	
Kaposvár, r. t. v.	12.544	12.544	1	1	1	—	1	90	82	22	21	—	—	112	103	215	
Összesen	326.835	144.779	308	69	49	8	90	1.014	1.073	396	374	37	35	1.447	1.482	2.929	
7. Sopron vármegye.																	
1. Csepregi járás	28.955	10.951	50	12	2	2	14	125	134	12	14	8	13	145	161	306	
2. Csornai »	34.241	20.680	28	11	2	2	12	94	104	7	2	4	3	105	109	214	
3. Felsőpulyai járás	27.869	12.513	37	10	2	3	14	58	60	5	12	1	3	64	75	139	
4. Kapuvári járás	42.299	16.843	36	7	1	—	8	139	123	6	4	—	—	145	127	272	
5. Kismartoni »	32.666	6.261	26	1	3	1	4	19	8	18	16	3	3	40	27	67	
6. Nagymartoni járás	22.817	13.222	19	7	1	5	10	39	45	2	4	8	14	49	63	112	
7. Soproni járás	39.022	20.538	37	11	10	5	16	51	51	30	25	5	8	86	84	170	
Kis-Marton, r. t. v.	2.972	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ruszt, r. t. v.	1.548	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
együtt	232.389	101.008	235	59	21	18	78	525	525	80	77	29	44	634	646	1.280	
Sopron, sz. k. v.	27.213	27.213	1	1	1	1	1	34	26	9	2	1	3	44	31	75	
Összesen	259.602	128.221	236	60	22	19	79	559	551	89	79	30	47	678	677	1.355	
8. Tolna vármegye.																	
1. Dombóvári járás	64.678	44.334	30	13	14	8	19	133	143	69	62	46	41	248	246	494	
2. Dunaföldvári járás	54.742	45.738	15	8	5	2	10	153	169	61	50	8	7	222	226	448	
3. Központi járás	52.750	48.354	15	11	6	3	11	164	173	79	98	7	9	250	280	530	
4. Simontornyai járás	42.737	26.137	27	9	6	4	14	100	100	41	31	8	8	149	139	288	
5. Völgysegi járás	37.191	20.127	33	8	8	3	12	69	73	40	33	11	9	120	115	235	
Összesen	252.098	184.690	120	49	39	20	66	619	658	290	274	80	74	989	1.006	1.995	
9. Vas vármegye.																	
1. Felsőöri járás	45.362	25.940	60	30	3	2	30	503	461	4	4	1	2	508	467	975	
2. Kisczelli »	36.297	10.450	41	6	1	1	7	94	74	5	6	—	—	100	80	180	
3. Körmenyi »	30.052	11.776	55	13	2	—	13	147	140	2	—	—	—	149	140	289	
4. Kőszegi »	25.072	6.689	53	17	1	—	17	201	188	2	1	—	—	203	189	392	
5. Muraszombati járás	44.986	9.639	114	16	8	1	20	92	120	20	13	—	—	114	138	252	
6. Németújvári »	34.343	19.274	51	28	2	2	29	106	112	3	2	—	—	109	119	228	
7. Sárvári »	32.872	13.321	48	12	3	1	13	99	111	16	13	—	5	115	125	240	
8. Szentgotthárdi »	53.245	29.254	80	34	6	6	38	242	267	6	10	13	15	261	292	553	
9. Szombathelyi »	34.106	8.831	65	16	1	1	17	213	198	2	1	5	6	220	205	425	
10. Vasvári »	30.827	15.368	50	14	5	3	16	112	116	21	31	16	11	149	158	307	
Kőszeg, r. t. v.	7.076	7.076	1	—	1	—	1	—	—	3	5	—	—	3	5	8	
Szombathely, r. t. v.	16.133	16.133	1	1	—	—	1	114	110	—	—	—	—	114	110	224	
Összesen	390.371	173.751	619	187	33	17	202	1.923	1.897	84	91	38	40	2.045	2.028	4.073	

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. évi január 31-én végrehajtott számlálás szerint.

Ország-rész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma.								
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		állandóan letelepedett	huzamosab- ban tartózkodó	vándor-	egyáltalában	Állandóan letelepedett		Huzamosab- ban tartó- zkodó		Vándor-		Összesen		
								férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt
cigányok találtak							férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt	
10. Veszprém vármegye.																
1. Devecseri járás	39.768	12.596	46	7	2	2	10	82	80	6	5	3	3	91	88	179
2. Enyingi »	28.009	7.071	15	4	1	1	4	33	23	6	9	14	18	53	50	103
3. Pápai »	43.058	17.360	50	11	2	3	16	82	97	17	13	10	10	109	120	229
4. Veszprémi »	37.745	10.849	35	4	1	2	7	48	53	22	23	34	26	104	102	206
5. Zirczi »	39.784	16.627	37	13	2	—	13	98	116	4	3	—	—	102	119	221
Pápa, r. t. v.	14.261	14.261	1	1	1	—	1	83	83	1	—	8	5	92	88	180
Veszprém, r. t. v.	12.655	12.655	1	1	1	—	1	53	52	3	5	—	—	56	57	113
Összesen	215.280	91.419	185	41	10	9	52	479	504	59	58	69	62	607	624	1.231
11. Zala vármegye.																
1. Alsólendvai járás	45.634	14.418	78	19	5	4	21	112	128	21	24	16	21	149	173	322
2. Csáktornyai »	38.396	10.347	72	5	5	1	9	38	51	34	42	—	1	72	94	166
3. Kanizsai »	34.433	7.228	39	6	1	—	2	77	104	41	35	11	12	129	151	280
4. Keszthelyi »	26.746	8.042	26	3	—	—	3	48	52	—	—	—	—	48	52	100
5. Letenyi »	25.253	1.073	47	2	—	—	2	15	11	—	—	—	—	15	11	26
6. Novai »	18.719	4.888	56	1	4	4	8	7	3	25	31	33	35	65	69	134
7. Pacsai »	27.123	5.979	40	4	3	1	5	49	63	14	8	—	2	63	73	136
8. Perlaki »	36.609	3.516	34	1	1	—	2	8	4	5	3	—	—	13	7	20
9. Sümegi »	26.304	7.773	31	3	3	—	5	42	46	25	24	—	—	67	70	137
10. Tapolcai »	46.476	10.037	61	4	1	2	5	48	56	1	1	19	27	68	84	152
11. Zalaegerszegi járás	29.267	7.036	68	7	5	2	9	45	52	25	37	10	6	80	95	175
12. Zalaszentgróti »	21.309	6.898	28	3	1	2	5	24	16	26	27	7	4	57	47	104
Nagy-Kanizsa, r. t. v.	20.619	20.619	1	1	1	—	1	48	44	15	14	—	—	63	58	121
Zala-Egerszeg, r. t. v.	7.811	7.811	1	—	—	—	1	—	—	—	—	18	17	18	17	35
Összesen	404.699	115.665	582	59	30	19	82	561	630	232	246	114	125	907	1.001	1.908
Duna jobb partja összesen	2.753.966	1.398.664	2.755	688	271	138	856	8.713	9.068	1.828	1.789	690	709	11.231	11.566	22.797
c) Duna-Tisza köze.																
1. Bács-Bodrog vármegye.																
1. Apatini járás	47.627	39.359	9	6	4	—	7	127	116	74	55	—	—	201	171	372
2. Bácsalmási járás	51.054	39.092	11	6	1	—	6	102	91	8	5	—	—	110	96	206
3. Bajai »	42.411	30.025	13	8	1	—	9	73	63	10	7	—	—	83	70	153
4. Hódásági »	38.702	18.215	12	6	1	—	6	144	130	59	47	—	—	203	177	380
5. Kúlai »	44.780	33.807	9	7	2	—	2	106	119	7	4	5	4	118	127	245
6. Németpalánkai járás	38.890	21.245	13	6	2	—	7	187	171	20	20	—	—	207	191	398
7. Óbecsei járás	46.186	46.186	5	5	—	3	5	175	201	—	—	28	28	203	229	432
8. Titeli »	23.899	22.805	9	8	—	1	8	268	274	—	—	1	—	269	274	543
9. Topolyai »	48.616	20.876	9	3	—	—	3	15	11	—	—	—	—	15	11	26
10. Ujvidéki »	52.580	46.903	14	11	3	—	12	230	211	15	10	13	11	258	232	490
11. Zentai »	41.802	15.234	4	2	—	—	2	41	29	—	—	—	—	41	29	70
12. Zombori »	47.179	37.395	10	5	—	—	6	142	159	—	—	1	3	143	162	305
13. Zsablyai »	23.663	23.663	5	4	1	—	2	115	101	5	6	14	13	134	120	254
Zenta, r. t. v.	25.725	25.725	1	1	1	—	1	46	57	90	71	—	—	136	128	264
együtt	573.114	420.530	124	78	16	11	84	1.771	1.733	288	225	62	59	2.121	2.017	4.138
Baja, thj. felr. város	19.485	19.485	1	1	1	—	1	66	83	3	3	3	5	72	91	163
Szabadka, sz. k. v.	72.737	72.737	1	—	—	—	1	—	—	—	—	20	19	20	19	39
Ujvidék, sz. k. v.	24.717	24.717	1	1	—	—	1	50	56	—	—	—	—	50	56	106
Zombor, sz. k. v.	26.435	26.435	1	1	—	—	1	130	133	—	—	—	—	130	133	263
Összesen	716.488	563.904	128	81	17	13	88	2.017	2.005	291	228	85	83	2.393	2.316	4.709
2. Csongrád vármegye.																
1. Csongrádi járás	31.239	31.239	3	3	1	2	3	125	120	2	1	16	12	143	133	276
2. Tiszáninneni járás	32.348	24.174	6	4	—	1	4	59	52	—	—	16	23	75	75	150
3. Tiszántúli »	25.918	22.604	6	3	3	3	3	98	98	15	9	40	38	153	145	298
Szentes, r. t. v.	30.791	30.791	1	1	—	1	1	227	220	—	—	17	6	244	226	470
együtt	120.296	108.808	16	11	4	7	11	509	490	17	10	89	79	615	579	1.194
Hód.-Vásárh. thj. f. v.	55.475	55.475	1	1	1	—	1	268	280	2	1	—	—	270	281	551
Szeged, sz. k. v.	85.569	85.569	1	1	1	—	1	195	198	5	9	—	—	200	207	407
Összesen	261.340	249.852	18	13	6	7	13	972	968	24	20	89	79	1.085	1.067	2.152
3. Heves vármegye.																
1. Egri járás	39.927	33.262	23	14	4	1	16	380	402	12	8	3	9	395	419	814
2. Gyöngyösi járás	35.114	21.516	23	14	—	1	14	156	127	—	—	14	12	170	139	309
3. Hatvani »	28.779	23.196	11	8	1	—	8	179	169	3	2	—	—	182	171	353
4. Hevesi »	30.196	24.833	14	9	2	2	9	306	340	3	3	3	6	312	349	661
5. Pétervásári »	29.145	23.533	33	22	3	3	23	351	364	9	7	14	18	374	389	763
6. Tiszafüredi »	32.073	31.737	11	9	2	2	10	293	315	6	7	14	15	313	337	650
Eger, r. t. v.	22.427	22.427	1	1	—	—	1	80	130	—	—	—	—	80	130	210
Gyöngyös, r. t. v.	16.124	16.124	1	1	—	—	1	65	80	—	—	—	—	65	80	145
Összesen	233.785	196.628	117	78	12	9	82	1.810	1.927	33	27	48	60	1.891	2.014	3.905

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. évi január 31-én vérehajtott számlálás szerint.

Országgrész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma.									
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		Állandóan letelepedett	huzamosab. tartózkodó	vándor-	egyáltalában	Állandóan letelepedett			Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen		
								czigányok találtattak	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt
4. Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye.																	
1. Jászsági alsó járás	43.854	40.538	9	7	5	—	8	508	556	11	12	—	—	519	568	1.087	
2. Jászsági felső »	34.644	34.644	9	9	1	—	9	299	335	3	6	—	—	302	341	643	
3. Tiszai alsó »	32.552	22.072	12	6	2	—	6	59	65	7	9	—	—	66	74	140	
4. Tiszai felső »	36.863	34.130	7	6	2	—	6	300	293	4	1	9	7	313	301	614	
5. Tiszai közép »	36.891	35.650	7	6	1	—	6	234	218	4	3	4	2	242	223	465	
Jász-Berény, r. t. v.	24.331	24.331	1	1	—	—	1	116	115	—	—	2	—	118	115	233	
Karczag, r. t. v.	18.197	18.197	1	1	1	—	1	139	160	2	3	—	—	141	163	304	
Kis-Ujszállás, r. t. v.	12.527	12.527	1	1	1	—	1	50	52	5	5	—	—	60	61	121	
Kun-Szt.-Márton, r. t. v.	12.554	12.554	1	1	1	—	1	77	94	12	5	4	5	93	104	197	
Kunhegyes, r. t. v.	8.465	8.465	1	1	1	—	1	74	76	6	4	—	—	80	80	160	
Mező-Túr, r. t. v.	23.757	23.757	1	1	—	—	1	49	49	—	—	—	—	49	49	98	
Szolnok, r. t. v.	20.748	20.748	1	1	—	—	1	83	96	—	—	—	—	83	96	179	
Túrkeve, r. t. v.	13.092	13.092	1	1	1	—	1	99	116	3	1	7	8	109	125	234	
Összesen	318.475	300.705	52	42	16	7	43	2.087	2.225	57	49	31	26	2.175	2.300	4.475	
5. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye.																	
1. Kecskeméti alsó járás	43.882	43.882	9	8	4	2	9	386	400	17	18	—	—	404	421	825	
2. Kecskeméti felső »	20.472	24.992	11	9	3	2	9	200	181	6	5	1	3	214	195	409	
3. Kiskun alsó »	34.203	26.080	10	5	1	2	5	103	105	20	15	9	5	132	125	257	
4. Kiskun felső »	29.056	27.515	6	5	2	—	5	142	147	10	10	—	—	152	157	309	
5. Pesti alsó »	42.964	34.317	17	6	5	2	9	73	71	15	10	—	—	98	91	189	
6. Pesti felső »	51.605	35.426	21	10	4	1	10	188	191	5	9	1	2	194	202	396	
7. Pesti közép »	35.993	26.455	14	9	4	—	9	201	184	10	13	—	—	211	197	408	
8. Pilisi alsó »	36.488	22.579	16	8	2	—	8	89	106	3	2	—	—	92	108	200	
9. Pilisi felső »	33.130	17.653	21	9	1	1	9	67	64	1	—	16	11	84	75	159	
10. Solti alsó »	45.447	39.346	12	9	3	2	10	182	185	8	3	19	16	209	204	413	
11. Solti felső »	37.915	34.223	11	8	4	—	8	180	195	3	4	—	1	183	200	383	
12. Solti közép »	43.304	43.304	10	10	3	2	10	191	220	8	10	10	7	209	237	446	
13. Váczi alsó »	52.549	43.387	26	18	7	3	19	350	335	59	45	8	8	417	388	805	
14. Váczi felső »	49.978	39.514	21	11	6	1	11	242	216	12	7	1	—	255	223	478	
Czegléd, r. t. v.	27.549	27.549	1	1	—	—	1	111	116	—	—	—	—	111	116	227	
K.-Kun-Félegyháza r. t. v.	30.326	30.326	1	1	1	—	1	103	133	11	7	—	—	114	140	254	
Kis-Kun-Halas, r. t. v.	17.138	17.138	1	1	1	—	1	58	64	9	15	14	15	81	94	175	
Nagy-Körös, r. t. v.	24.584	24.584	1	1	1	—	1	32	26	19	23	10	9	61	58	119	
Szent-Endre, r. t. v.	4.260	4.260	1	1	—	—	1	13	10	—	—	—	—	13	10	23	
Vác, r. t. v.	14.450	14.450	1	1	1	—	1	71	86	2	—	—	—	73	86	159	
együtt	684.293	576.920	211	131	53	20	137	2.982	3.035	218	196	107	96	3.307	3.327	6.634	
Budapest, fő- és szék. v.	491.938	—	1	A cigányösszeírás Budapestre nem terjesztett ki.													
Kecskemét, thj. fejr. város	48.493	48.493	1	1	1	1	1	197	208	10	6	17	15	224	229	453	
Összesen	1.224.724	625.413	213	132	54	21	138	3.179	3.243	228	202	124	111	3.531	3.556	7.087	
Duna-Tisza köze összesen	2.754.812	1.936.502	528	346	105	57	364	10.065	10.368	633	526	377	359	11.075	11.253	22.328	
d) Tisza jobb partja.																	
1. Abauj-Torna vármegye.																	
1. Csereháti járás	26.294	23.772	39	29	15	—	32	229	260	59	59	—	—	288	319	607	
2. Füzéri »	24.482	17.790	54	30	8	3	33	272	250	13	12	4	—	289	262	551	
3. Gönczi »	23.179	21.196	28	21	8	1	21	245	259	19	16	1	2	265	277	542	
4. Kassai »	27.686	18.916	49	28	4	5	28	287	322	12	16	—	—	299	338	637	
5. Szikszói »	28.357	24.412	50	36	8	—	37	360	385	25	21	15	20	400	426	826	
6. Tornai »	21.002	17.887	44	28	15	1	37	219	207	48	38	1	—	268	245	513	
együtt	151.000	123.973	264	172	58	10	188	1.612	1.683	176	162	21	22	1.809	1.867	3.676	
Kassa, sz. k. v.	28.884	28.884	1	1	1	—	1	224	212	16	22	—	—	240	234	474	
Összesen	179.884	152.857	265	173	59	10	189	1.836	1.895	192	184	21	22	2.049	2.101	4.150	
2. Bereg vármegye.																	
1. Felvidéki járás	32.297	29.258	42	24	10	—	32	121	122	43	37	—	—	164	159	323	
2. Mezőkasszonyi járás	25.487	23.889	27	24	9	1	25	251	256	35	39	2	1	288	296	584	
3. Munkácsi járás	48.714	24.767	80	16	16	1	29	70	62	42	57	—	—	112	120	232	
4. Szolyvai »	24.943	15.546	58	13	14	—	26	44	59	34	44	—	—	78	103	181	
5. Tiszaháti »	29.405	24.863	38	23	18	—	29	270	301	56	60	—	—	326	361	687	
Beregszász, r. t. v.	8.078	8.078	1	1	1	—	1	38	51	15	10	—	—	53	61	114	
Munkács, r. t. v.	10.531	10.531	1	1	—	—	1	140	140	—	—	—	—	140	140	280	
Összesen	179.455	136.932	247	102	68	2	143	934	991	225	247	2	2	1.161	1.240	2.401	

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. évi január 31-én végrehajtott számlálás szerint.

Ország rész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma.									
	Összesen	a cigánylakta közsé- gekben		Állandóan letelepedett	huzamosab. tartózkodó	vándor-	egyáltalában	Állandóan letelepedett		Huzamosab- ban tartó- zkodó		Vándor-		Összesen			
								férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt	
																	c i g á n y o k
cigányok találtattak						férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt			
3. Borsod vármegye.																	
1. Egri járás	51.045	40.739	30	17	7	2	18	220	221	34	27	16	9	270	257	527	
2. Mezőcsáti járás	30.383	26.531	24	19	5	1	19	274	303	20	14	1	4	295	321	616	
3. Miskolczi »	36.334	32.138	31	20	15	4	25	268	294	45	44	17	23	330	361	691	
4. Ózdi »	20.070	19.011	25	20	13	2	22	372	360	46	36	27	23	445	419	864	
5. Szendrői »	28.793	23.729	39	26	13	7	30	311	344	46	40	44	40	401	424	825	
6. Szentpéteri »	19.761	17.051	27	17	11	—	22	109	110	35	25	—	—	144	135	279	
Miskolcz, r. t. v.	30.408	30.408	1	1	1	1	1	138	154	25	18	18	19	181	191	372	
Összesen	216.794	189.607	177	120	65	17	137	1.692	1.786	251	204	123	118	2.066	2.108	4.174	
4. Gömör vármegye.																	
1. Nagyrőcei járás	29.960	26.917	45	36	11	—	36	241	258	19	11	—	—	260	269	529	
2. Rimaszécsi »	32.410	30.531	63	56	19	—	56	762	853	52	47	—	—	814	900	1.714	
3. Rimaszombati járás	31.546	29.222	50	36	12	1	40	342	339	39	43	1	1	382	383	765	
4. Rozsnyói »	28.181	27.440	51	46	10	—	48	390	482	14	22	—	—	404	454	858	
5. Tornaljai »	33.460	29.579	67	56	14	5	58	519	561	55	48	4	7	578	616	1.194	
Dobsina, r. t. v.	4.643	4.643	1	1	—	—	1	32	29	—	—	—	—	32	29	61	
Jólsva, r. t. v.	2.419	2.419	1	1	1	—	1	13	19	12	7	—	—	25	26	51	
Nagy-Rőce, r. t. v.	1.817	1.817	1	1	—	—	1	34	34	—	—	—	—	34	34	68	
Rimaszombat, r. t. v.	5.562	5.562	1	1	1	—	1	95	116	4	3	—	—	99	119	218	
Rozsnyó, r. t. v.	4.812	4.812	1	1	1	—	1	45	32	10	7	—	—	55	39	94	
Összesen	174.810	162.942	281	235	69	6	243	2.473	2.673	205	188	5	8	2.683	2.869	5.552	
5. Sáros vármegye.																	
1. Alsótárczai járás	19.565	15.636	48	37	7	4	37	210	215	19	24	4	5	233	244	477	
2. Felsőtárczai »	34.798	29.030	59	36	13	1	40	214	248	29	29	5	3	248	280	528	
3. Makoviczai »	22.069	16.183	74	40	4	—	40	224	201	6	4	—	—	230	205	435	
4. Sirokai »	28.099	18.207	60	31	6	—	31	245	252	5	9	—	—	250	261	511	
5. Szekesői »	24.455	17.625	61	40	9	—	41	188	179	13	8	—	—	201	187	388	
6. Tapolyi »	20.778	18.287	77	35	9	1	37	268	280	20	23	1	—	289	303	592	
Bártfa, r. t. v.	5.069	5.069	1	1	—	—	1	33	45	—	—	—	—	33	45	78	
Eperjes, r. t. v.	10.371	10.371	1	1	1	—	1	79	110	17	10	—	—	96	120	216	
Kis-Szeben, r. t. v.	2.817	2.817	1	1	1	—	1	18	17	1	—	—	—	19	17	36	
Összesen	168.021	128.225	382	222	50	6	229	1.479	1.547	110	107	10	8	1.599	1.662	3.261	
6. Szepes vármegye.																	
1. Bányai járás	22.849	17.704	25	19	4	2	19	185	178	13	9	2	3	200	190	390	
2. Hernádvölgyi járás	19.704	16.686	27	19	7	1	21	263	272	15	9	6	4	284	285	569	
3. Lőcsei »	17.662	12.534	50	32	12	2	32	210	211	13	7	1	1	224	219	443	
4. Magurai »	21.389	16.564	34	20	4	3	21	92	92	8	3	4	3	104	98	202	
5. Poprádvölgyi »	31.403	19.911	35	23	7	3	24	196	209	10	6	2	9	208	224	432	
6. Tátrai »	21.693	14.937	44	24	5	1	24	252	259	7	6	—	2	259	267	526	
Gölniczbánya, r. t. v.	3.912	3.912	1	1	1	—	1	11	12	1	—	—	—	12	12	24	
Igló, r. t. v.	7.345	7.345	1	1	1	1	1	11	7	5	8	—	—	16	16	32	
Késmárk, r. t. v.	4.897	4.897	1	1	—	—	1	15	16	—	—	—	—	15	16	31	
Lőcse, r. t. v.	6.318	6.318	1	1	1	—	1	60	63	1	—	—	—	61	63	124	
Poprád, r. t. v.	1.156	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szepes-Olaszi, r. t. v.	2.354	2.334	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	1	
Szepes-Váralja, r. t. v.	3.129	3.129	1	1	1	—	1	7	5	3	3	—	—	10	8	18	
Összesen	163.291	126.271	222	143	43	13	147	1.303	1.324	76	51	15	23	1.394	1.398	2.792	
7. Ung vármegye.																	
1. Bereznai járás	34.242	28.630	51	34	6	5	39	114	110	22	19	12	8	148	137	285	
2. Kaposi »	30.626	23.202	53	34	8	2	36	354	424	60	63	5	6	419	493	912	
3. Szobránczi »	25.764	16.383	51	28	3	3	30	267	271	7	9	16	18	290	298	588	
4. Ungvári »	32.822	20.991	54	20	13	5	30	99	87	46	24	17	15	162	126	288	
Ungvár, r. t. v.	11.793	11.793	1	1	1	1	1	65	71	6	4	2	2	73	77	150	
Összesen	135.247	100.999	210	117	31	16	136	899	963	141	119	52	49	1.092	1.131	2.223	
8. Zemplén vármegye.																	
1. Bodrogközi járás	41.995	36.184	50	35	16	4	39	339	361	43	45	34	24	416	430	846	
2. Gálszécsi »	28.140	22.033	37	23	5	2	23	286	307	6	2	6	3	298	312	610	
3. Homonnai »	32.685	26.010	74	45	9	3	47	284	266	23	19	3	4	310	289	599	
4. Nagymihályi »	33.123	22.720	44	23	6	2	25	201	245	19	14	4	3	224	262	486	
5. Sátoraljaújhegyi járás	41.796	38.704	45	26	20	5	37	252	289	64	80	8	8	324	377	701	
6. Szerencsi »	38.264	36.621	26	22	5	5	23	295	357	31	16	12	15	338	388	726	
7. Szinnai »	23.868	17.536	49	22	10	3	27	93	80	31	21	3	2	127	103	230	
8. Sztropkói »	14.087	8.695	65	30	2	—	30	135	120	5	2	—	—	140	122	262	
9. Tokaji »	22.978	17.740	15	8	4	—	8	69	74	17	9	—	—	86	83	169	
10. Varannói »	22.261	19.034	46	32	5	2	32	404	455	15	13	1	6	420	474	894	
Összesen	299.197	245.277	451	266	82	26	291	2.358	2.554	254	221	71	65	2.683	2.840	5.523	
Tisza jobb partja összesen	1.516.699	1.243.110	2.235	1.378	467	96	1.515	12.974	13.733	1.454	1.321	299	295	14.727	15.349	30.076	

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. január 31-én végrehajtott népszámlálás szerint.

Ország rész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma.											
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		állandóan letelepedett	huzamosab- ban tartózkodó	vándor	egyáltalában	Állandóan lete- lepedett		Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen					
								férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt			
6. Szatmár vármegye.																			
1. Csengeri járás	23.775	21.525	27	20	7	2	23	276	329	43	48	26	25	345	402	747			
2. Erdődi »	26.519	24.557	31	24	14	3	27	332	322	48	50	17	19	397	391	788			
3. Felgyarmati járás	28.501	26.966	39	30	17	3	34	377	401	70	62	5	1	452	464	916			
4. Mátészalkai »	35.840	35.222	26	25	8	2	25	445	441	30	30	12	18	487	489	976			
5. Nagybányai »	27.951	17.052	39	18	11	—	23	118	107	47	40	—	—	165	147	312			
6. Nagykárolyi »	35.119	30.590	27	17	11	3	21	300	308	63	58	13	18	376	384	760			
7. Nagysomkúti »	25.909	22.268	41	29	12	1	32	254	228	59	46	1	—	314	274	588			
8. Szatmári »	36.117	34.302	43	35	14	2	39	449	468	35	46	17	23	501	537	1.038			
9. Szinyérváraljai »	35.172	32.426	30	24	9	2	27	292	289	28	38	2	2	322	329	651			
Pelső-Bánya, r. t. v. »	4.816	4.816	1	1	—	—	1	32	35	—	—	—	—	32	35	67			
Nagy-Bánya, r. t. v. »	9.838	9.838	1	1	1	—	1	66	81	8	4	—	—	74	85	159			
Nagy-Károly, r. t. v. »	13.475	13.475	1	1	1	1	1	113	134	22	21	1	—	136	155	291			
együtt	303.032	273.037	306	225	105	19	254	3.054	3.143	453	443	94	106	3.601	3.692	7.293			
Szatmár-Németi, sz. k. v.	20.736	20.736	1	1	1	—	1	216	224	21	17	—	—	237	241	478			
Összesen	323.768	293.773	307	226	106	19	255	3.270	3.367	474	460	94	106	3.838	3.933	7.771			
7. Szilágy vármegye.																			
1. Krasznai járás	22.890	20.506	30	24	6	1	25	255	246	39	30	—	1	294	277	571			
2. Szilágycsehi járás	36.556	32.144	47	34	14	5	36	328	343	45	31	28	25	401	399	800			
3. Szilágy-somlyói »	32.881	29.047	40	30	15	3	34	440	452	37	41	2	4	479	497	976			
4. Tasnádi »	34.547	33.762	44	35	15	3	41	464	442	42	35	8	11	514	488	1.002			
5. Zilah »	29.521	25.574	45	31	15	2	36	250	245	87	74	4	4	341	323	664			
6. Zsibai »	23.750	22.149	34	26	19	4	30	231	216	57	50	2	4	290	270	560			
Szilágy-Somlyó, r. t. v. »	4.548	4.548	1	1	—	—	1	50	77	—	—	—	—	50	77	127			
Zilah, r. t. v. »	6.474	6.474	1	1	1	—	1	100	85	1	1	—	—	101	86	187			
Összesen	191.167	174.204	242	182	85	18	204	2.118	2.106	308	262	44	49	2.470	2.417	4.887			
8. Ugocsa vármegye.																			
1. Tiszániméni járás	36.826	35.415	30	24	9	1	27	352	357	39	37	—	1	391	395	786			
2. Tiszántúli »	38.635	34.763	41	32	15	2	34	424	466	52	54	6	8	482	528	1.010			
Összesen	75.461	70.178	71	56	24	3	61	776	823	91	91	6	9	873	923	1.796			
Tisza bal partja összesen	2.069.690	1.900.541	1.456	1.110	413	97	1.215	15.876	16.100	1.730	1.602	434	474	18.040	18.296	36.336			
<i>f) Tisza-Maros szöge.</i>																			
1. Arad vármegye.																			
1. Aradi járás	32.644	32.644	15	15	4	2	15	176	186	12	10	6	5	194	201	395			
2. Borosjenői járás	31.802	28.340	17	15	4	1	15	295	328	12	11	2	3	309	342	651			
3. Borossebesi »	31.041	23.969	49	32	4	4	34	185	160	30	20	73	65	288	245	533			
4. Eleki »	27.674	25.880	9	7	4	1	8	140	131	37	32	9	10	186	173	359			
5. Kisjenői »	44.042	42.640	20	18	8	1	19	548	522	42	40	12	12	602	574	1.176			
6. Nagyhalmágyi járás	17.432	10.178	33	14	2	2	15	90	86	12	11	8	11	110	108	218			
7. Pécskai »	28.966	24.115	8	5	—	—	5	279	276	—	—	—	—	279	276	555			
8. Radnai »	32.493	29.152	36	30	4	4	30	491	469	9	3	49	35	549	507	1.056			
9. Ternovai »	22.312	16.476	17	12	2	—	13	151	145	5	3	—	—	156	148	304			
10. Világosi »	33.139	22.277	12	8	1	—	8	386	366	2	—	—	—	388	366	754			
együtt	301.545	255.671	216	156	33	15	162	2.741	2.669	161	130	159	141	3.061	2.940	6.001			
Arad, sz. k. v.	42.052	42.052	1	1	—	—	1	494	508	—	—	—	—	494	508	1.002			
Összesen	343.597	297.723	217	157	33	15	163	3.235	3.177	161	130	159	141	3.555	3.448	7.003			
2. Csanád vármegye.																			
1. Battonyai járás	29.724	20.294	8	4	1	1	4	171	159	2	—	6	12	179	172	351			
2. Mezőkövácsházi járás	23.127	21.996	8	4	3	4	7	63	58	10	5	23	38	96	101	197			
3. Központi »	20.885	10.891	9	3	1	—	3	107	95	2	4	—	—	109	99	208			
4. Nagylaki »	24.176	23.378	4	3	1	—	3	154	147	10	15	—	—	164	162	326			
Makó, r. t. v. »	32.663	32.663	1	1	1	1	1	149	164	—	1	2	2	151	167	318			
Összesen	130.575	109.222	30	15	7	6	18	644	623	24	26	31	52	699	701	1.400			
3. Krassó-Szörény vármegye.																			
1. Bégai járás	17.125	14.763	26	20	7	5	22	178	174	17	9	52	46	247	229	476			
2. Bogsáni »	33.213	29.984	21	8	12	6	18	327	315	106	89	72	68	505	472	977			
3. Bozovicsi járás	26.743	24.887	18	7	4	11	15	156	161	26	26	97	86	279	273	552			
4. Facseti »	19.755	17.566	37	28	1	6	30	271	260	4	2	81	85	356	347	703			
5. Jámi »	36.906	29.095	28	4	2	14	18	70	70	14	14	95	104	179	188	367			
6. Karánsebesi »	30.631	16.806	36	7	2	13	17	60	52	2	2	81	70	143	124	267			
7. Lugosi »	18.104	7.951	24	4	4	3	9	20	18	28	27	22	33	70	78	148			
8. Marosi »	20.200	11.485	25	7	3	7	13	27	22	10	5	67	57	104	84	188			
9. Moldovai »	25.685	23.827	23	18	5	15	20	872	873	11	6	153	131	1.036	1.010	2.046			
10. Oraviczai »	44.036	35.649	21	8	6	9	16	58	46	36	31	37	25	131	102	233			
11. Orsovai »	20.390	19.604	21	16	10	9	19	744	768	56	51	88	81	888	900	1.788			
12. Resiczai »	44.090	39.357	26	12	11	9	21	182	181	43	34	88	80	313	295	608			
13. Temesi »	21.405	14.728	30	16	5	3	19	374	399	99	91	21	22	494	512	1.006			
14. Teregovai »	31.399	28.861	22	16	6	10	18	5											

A cigányok összes létszáma járasonként az 1893. január 31-én végrehajtott népszámlálás szerint.

Ország rész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma									
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		állandóan letelepedett	huzamosab- ban tartózkodó	vándor- ok	egyáltalában	Állandóan lete- lepedett		Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen			
								czigányok találtattak	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt
4. Temes vármegye.																	
1. Buziási járás	33.801	27.442	24	15	8	5	19	237	198	55	42	23	20	315	260	575	
2. Csákovári »	28.730	21.014	13	7	4	1	9	113	100	18	17	7	6	138	123	261	
3. Dettai »	24.327	15.679	18	7	3	2	10	195	190	44	46	31	30	270	266	536	
4. Fehértemplomi járás	31.805	31.129	19	18	4	3	18	894	863	25	23	6	5	925	891	1.816	
5. Központi »	48.336	47.564	21	20	5	5	20	548	510	27	18	35	39	610	567	1.177	
6. Kubini »	27.663	25.153	9	8	5	1	8	271	261	20	26	6	4	297	291	588	
7. Lippai »	32.957	22.253	28	12	5	3	14	156	145	32	36	34	22	222	203	425	
8. Rékási »	32.526	26.614	28	18	9	3	21	211	200	84	84	26	20	321	304	625	
9. Ujaradi »	33.513	25.890	17	11	1	2	11	178	196	3	3	2	—	183	199	382	
10. Verseczi »	34.888	29.125	25	18	8	3	21	450	445	63	55	19	20	532	520	1.052	
11. Vingai »	32.914	31.983	18	13	4	3	17	235	217	12	8	19	17	266	242	508	
Fehértemplom, r. t. v.	9.041	9.041	1	1	1	1	1	161	98	26	14	6	—	193	112	305	
Vinga, r. t. v.	4.795	4.795	1	1	—	—	1	47	39	—	—	—	—	47	39	86	
együtt	375.296	317.682	222	149	57	32	170	3.696	3.462	409	372	214	183	4.319	4.017	8.336	
Temesvár, sz. k. v.	39.884	39.884	1	1	—	—	1	196	177	—	—	15	14	211	191	402	
Versecz, tlj. felr. v.	21.859	21.859	1	1	1	—	1	33	35	2	4	—	—	35	39	74	
Összesen	437.039	379.425	224	151	58	33	172	3.925	3.674	411	376	229	197	4.565	4.247	8.812	
5. Torontál vármegye.																	
1. Alibunári járás	28.645	26.340	10	6	3	—	8	137	168	14	20	—	—	151	188	339	
2. Antalfalvai »	45.787	36.104	13	8	2	—	9	102	113	13	14	—	—	115	127	242	
3. Bántaki »	25.512	18.431	17	8	8	1	11	161	151	25	22	11	13	197	186	383	
4. Csenei »	33.885	28.130	17	12	—	—	12	277	288	—	—	—	—	277	288	565	
5. Módosi »	26.609	17.658	20	7	5	—	10	175	168	31	29	—	—	206	197	403	
6. Nagybecskerek járás	51.298	38.279	24	13	9	2	16	276	277	39	33	4	9	319	319	638	
7. Nagykikindai »	28.623	22.516	10	5	4	1	6	140	137	14	15	5	5	159	157	316	
8. Nagyszentmiklósi »	47.188	44.055	15	12	3	1	12	307	284	10	9	8	7	325	300	625	
9. Pancsovai »	44.678	34.293	13	8	4	2	9	168	170	76	90	17	17	261	277	538	
10. Párdányi »	27.169	18.965	14	8	4	—	9	121	115	14	13	—	—	135	128	263	
11. Perjámosi »	32.914	29.008	11	8	4	1	8	372	371	18	8	5	8	395	387	782	
12. Törökbecsei »	43.960	41.815	10	7	4	1	7	303	310	4	6	7	4	314	320	634	
13. Törökkanizsai »	42.300	36.494	25	14	3	1	14	224	191	18	19	23	18	265	228	493	
14. Zombolyai járás	47.532	41.372	18	11	6	—	12	338	347	20	18	—	—	358	365	723	
Nagy-Becskek, r. t. v.	21.934	21.934	1	1	—	—	1	88	90	—	—	—	—	88	90	178	
Nagy-Kikinda, r. t. v.	22.768	22.768	1	1	1	—	1	97	93	7	4	—	—	104	97	201	
együtt	570.802	478.162	219	129	60	10	145	3.286	3.273	303	300	80	81	3.660	3.654	7.323	
Pancsova, tlj. felr. v.	17.948	17.948	1	1	1	—	1	14	12	11	10	—	—	25	22	47	
Összesen	588.750	496.110	220	130	61	10	146	3.300	3.285	314	310	80	81	3.694	3.676	7.370	
Tisza-Maros szöge összesen	1.907.596	1.614.996	1.051	625	238	185	756	15.041	14.654	1.410	1.256	1.520	1.419	17.971	17.329	35.300	
g) Erdély.																	
1. Alsó-Fehér vármegye.																	
1. Alvinczi járás	24.835	22.992	24	22	1	2	22	447	468	1	—	12	4	460	472	932	
2. Balázsfalvi járás	24.196	21.929	24	21	6	2	21	680	688	18	11	14	11	712	710	1.422	
3. Kisenyed	18.847	18.847	18	18	1	3	18	592	558	1	1	26	19	619	578	1.197	
4. Magyarigényi »	26.800	26.551	30	27	3	1	29	526	506	4	3	18	19	548	528	1.076	
5. Marosújvári »	25.171	25.171	33	31	10	5	33	588	588	41	43	30	26	659	657	1.316	
6. Nagyenyedi »	28.998	23.477	40	29	9	1	31	506	474	24	21	8	11	538	506	1.044	
7. Verespataki »	23.361	21.975	8	5	2	2	7	74	61	10	7	26	36	110	104	214	
Abrudbánya, r. t. v.	2.993	2.993	1	1	1	—	1	79	104	7	2	—	—	86	106	192	
Gyulafehérvár	8.167	8.167	1	1	1	—	1	181	215	2	2	2	—	185	217	402	
Nagy-Enyed »	5.932	5.932	1	1	1	—	1	106	117	19	16	1	—	126	133	259	
Vizakna »	3.772	3.772	1	1	—	—	1	63	54	—	—	—	—	63	54	117	
Összesen	193.072	181.806	181	157	35	18	165	3.842	3.833	127	106	137	126	4.106	4.065	8.171	
2. Besztercze-Naszód várm.																	
1. Besenyői járás	22.973	22.341	32	30	10	—	31	727	774	62	42	—	—	789	816	1.605	
2. Jádi »	27.583	26.776	29	27	9	1	28	1.053	1.012	67	49	10	11	1.130	1.072	2.202	
3. Naszódi »	23.053	19.223	23	11	5	1	12	171	144	22	17	20	15	213	176	389	
4. Óradnai »	22.019	21.509	13	15	6	1	17	470	459	16	15	1	—	487	474	961	
Besztercze, r. t. v.	9.109	9.109	1	1	1	—	1	70	80	8	6	—	—	78	86	164	
Összesen	104.737	98.958	98	84	31	3	89	2.491	2.469	175	129	31	26	2.697	2.624	5.321	
3. Brassó vármegye.																	
1. Alvidéki járás	17.711	17.711	9	9	4	1	9	694	663	9	4	—	—	703	668	1.371	
2. Felvidéki »	17.524	14.920	7	6	2	—	6	184	184	1	2	—	—	185	186	371	
3. Hétfalusi »	20.803	18.767	7	6	1	—	6	487	493	1	2	—	—	488	495	983	
Brassó, r. t. v.	30.739	30.739	1	1	1	—	1	190	182	2	1	—	—	192	183	375	
Összesen	86.777	82.137	24	22	8	1	22	1.555	1.522	13	9	—	1	1.568	1.532	3.100	

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. évi január 31-én végrehajtott népszámlálás szerint.

Országrés, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeirt cigányok száma.									
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		állandóan letelepedett	huzamosab- ban tartózkodó	vándor-	együttalában	Állandóan lete- lepedett		Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen			
								czigányok találtattak	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt
4. Csik vármegye.																	
1. Felcsiki járás	35.323	30.634	25	20	—	3	20	401	386	—	—	18	19	419	405	824	
2. Gyergyószentmiklósi járás	38.102	38.102	12	12	3	—	12	355	364	27	19	—	—	382	383	765	
3. Gyergyószentmiklósi járás	11.928	11.928	7	7	3	—	7	155	166	6	8	—	—	161	174	335	
4. Kászonszéki járás	26.968	26.302	21	20	6	3	20	231	261	7	11	16	16	254	288	542	
Csik-Szereda, r. t. v.	1.789	1.789	1	1	1	—	1	10	12	12	5	—	—	22	17	39	
Összesen	114.110	108.755	66	60	13	6	60	1.152	1.189	52	43	34	35	1.238	1.267	2.505	
5. Fogaras vármegye.																	
1. Alsóárpási járás	22.610	22.610	23	20	12	5	23	419	410	121	130	33	26	573	566	1.139	
2. Fogarasi járás	26.163	25.444	29	27	17	1	28	571	539	147	160	1	3	719	702	1.421	
3. Sárkányi járás	18.421	18.421	18	18	7	2	18	678	615	26	28	42	36	746	679	1.425	
4. Törösvári járás	21.023	18.329	17	11	1	—	12	405	385	1	1	—	—	406	386	792	
Összesen	88.217	84.804	87	76	37	8	81	2.073	1.949	295	319	76	65	2.444	2.333	4.777	
6. Háromszék vármegye.																	
1. Kézdi járás	39.908	33.559	36	27	7	—	27	234	233	12	5	—	—	246	238	484	
2. Miklósvári járás	17.730	17.375	15	14	2	3	14	448	482	3	5	5	2	456	489	945	
3. Orbai járás	24.387	22.525	18	14	2	2	14	126	129	7	5	1	1	134	135	269	
4. Sepszi járás	37.618	34.696	42	36	2	2	36	807	784	6	6	28	19	841	809	1.650	
Kézdi-Vásárhely, r. t. v.	4.700	4.700	1	1	—	—	1	20	19	—	—	—	—	20	19	39	
Sepszi-Szt.-György, r. t. v.	5.665	5.665	1	1	—	—	1	28	33	—	—	—	—	28	33	61	
Összesen	130.008	118.520	113	93	13	7	93	1.663	1.680	28	21	34	22	1.725	1.723	3.448	
7. Hunyad vármegye.																	
1. Algyógyi járás	92.367	21.451	35	27	9	2	32	313	340	58	59	26	22	397	421	818	
2. Brádi járás	28.594	27.946	29	25	10	3	28	410	364	34	26	30	23	474	413	887	
3. Dévai járás	29.201	24.829	56	44	12	—	47	475	477	29	22	—	—	504	499	1.003	
4. Hátszegi járás	37.940	36.738	67	61	14	3	63	549	549	57	60	17	19	623	628	1.251	
5. Hunyadi járás	20.356	16.906	54	37	7	4	40	233	220	19	20	50	46	302	286	588	
6. Kőrösbányai járás	19.650	14.437	35	21	8	2	25	174	166	29	38	3	1	206	205	411	
7. Marosilyei járás	35.967	28.320	76	43	14	5	53	266	239	59	46	78	89	403	374	777	
8. Petrosenyi járás	18.701	18.196	14	13	8	—	13	164	174	31	31	—	—	195	205	400	
9. Púji járás	14.622	13.198	28	24	4	2	24	218	223	33	40	10	14	261	281	542	
10. Szászvárosi járás	25.301	23.949	34	25	10	—	29	454	457	47	30	—	—	501	487	988	
Déva, r. t. v.	4.657	4.657	1	1	1	—	1	105	99	11	8	—	—	116	107	223	
Hátszeg, r. t. v.	1.852	1.852	1	1	—	—	1	92	104	—	—	—	—	92	104	196	
Szászváros, r. t. v.	5.650	5.650	1	1	1	—	1	129	139	12	—	—	—	141	139	280	
Vajda-Hunyad, r. t. v.	3.037	3.037	1	1	1	—	1	63	67	3	6	—	—	66	73	139	
Összesen	267.895	241.166	432	324	99	21	358	3.645	3.622	422	386	214	214	4.281	4.222	8.503	
8. Kis-Küküllő vármegye.																	
1. Erzsébetvárosi járás	26.990	26.372	36	35	12	3	35	793	790	34	43	10	14	837	847	1.684	
2. Dicsőszentmártoni járás	29.102	28.618	30	29	10	—	29	1.157	1.123	51	36	—	—	1.208	1.159	2.367	
3. Hosszúasszói járás	23.459	23.099	27	25	12	1	26	779	774	42	31	1	—	822	805	1.627	
4. Radnóti járás	18.699	18.699	24	24	11	5	24	582	537	70	50	15	21	667	608	1.275	
Erzsébetváros, r. t. v.	2.795	2.795	1	1	1	—	1	143	138	4	4	—	—	147	142	289	
Összesen	101.045	99.583	118	114	46	9	115	3.454	3.362	201	164	26	35	3.681	3.561	7.242	
9. Kolozs vármegye.																	
1. Almási járás	20.478	18.841	34	26	14	3	30	267	291	38	44	24	23	329	358	687	
2. Bánffyvárosi járás	37.562	27.601	46	30	13	2	33	307	291	77	75	12	8	396	374	770	
3. Gyulai járás	18.718	13.938	20	12	5	—	15	260	295	25	16	—	—	285	311	596	
4. Kolozsvári járás	28.573	27.686	31	25	10	3	28	518	531	53	58	10	7	581	600	1.181	
5. Mezőörményesi járás	16.790	16.790	22	22	8	—	22	542	539	18	15	—	—	560	554	1.114	
6. Mocsi járás	26.260	26.075	36	35	—	1	35	665	676	—	—	1	1	666	677	1.343	
7. Nádásmenti járás	20.155	19.685	24	22	4	2	23	494	506	23	20	33	26	550	552	1.102	
8. Tekei járás	20.315	20.026	22	20	7	—	21	518	536	33	20	—	—	551	556	1.107	
Kolozs, r. t. v.	3.592	3.592	1	1	—	—	1	148	149	—	—	—	—	148	149	297	
együtt	192.443	174.234	236	193	61	11	208	3.719	3.818	267	248	80	65	4.066	4.131	8.197	
Kolozsvár, sz. k. v.	32.756	32.756	1	1	1	—	1	368	355	3	11	—	—	371	366	737	
Összesen	225.199	206.990	237	194	62	11	209	4.087	4.173	270	259	80	65	4.437	4.497	8.934	
10. Maros-Torda vármegye.																	
1. Marosi alsó járás	33.691	30.997	50	45	16	5	45	953	924	88	91	18	9	1.059	1.024	2.083	
2. Marosi felső járás	29.864	29.513	42	39	14	4	40	1.076	1.084	37	30	4	5	1.117	1.119	2.236	
3. Nyárádszeredai járás	29.432	27.896	43	36	19	5	38	817	798	84	87	13	8	914	893	1.807	
4. Régeni alsó járás	35.919	33.567	46	41	13	1	42	1.363	1.411	40	27	—	1	1.403	1.439	2.842	
5. Régeni felső járás	28.685	28.365	25	24	10	1	24	790	744	37	28	2	2	829	774	1.603	
Szász-Régen, r. t. v.	6.057	6.057	1	1	1	—	1	18	19	3	4	—	—	21	23	44	
együtt	163.648	156.395	207	136	73	16	190	5.017	4.980	289	267	37	25	5.343	5.272	10.615	
Maros-Vásárhely, sz. k. v.	14.212	14.212	1	1	1	—	1	195	206	18	17	—	—	213	223	436	
Összesen	177.860	170.607	208	187	74	16	191	5.212	5.186	307	284	37	25	5.556	5.495	11.051	

A cigányok összes létszáma járásonként az 1893. január 31-én végrehajtott népszámlálás szerint.

Ország-rész, vármegye, járás és város	A népesség száma 1890-ben		A községek összes száma	Azon községek száma, me- lyekben 1893. január 31-én				Az 1893. évi január 31-én összeírt cigányok száma.											
	összesen	a cigánylakta közsé- gekben		állandóan letelepedett	huzamosab. tartózkodó	vándor-	egyáltalában	Állandóan lete- lepedett			Huzamosab- ban tartóz- kodó		Vándor-		Összesen				
								cigányok találtak	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	együtt
II. Nagy-Küküllő vármegye.																			
1. Bólyaberethalmi járás ...	31.495	31.495	33	32	7	2	33	1.283	1.219	41	48	33	38	1.357	1.305	2.662			
2. Keresdi járás ...	26.569	26.569	28	27	10	3	28	1.590	1.616	32	23	20	22	1.642	1.661	3.303			
3. Kőhalmi járás ...	31.553	31.553	31	31	13	2	31	1.835	1.722	20	20	49	36	1.904	1.778	3.682			
4. Szentágotai járás ...	29.311	29.311	31	31	10	5	31	1.857	1.722	40	22	44	37	1.941	1.781	3.722			
Medgyes, r. t. v. ...	6.766	6.766	1	1	1	—	1	160	142	3	2	—	—	163	144	307			
Segesvár, r. t. v. ...	9.618	9.618	1	1	1	—	1	174	171	8	8	—	—	182	179	361			
Összesen ...	135.312	135.312	125	123	42	12	125	6.899	6.592	144	123	146	133	7.189	6.848	14.037			
12. Széchenyi vármegye.																			
1. Nagyszéchenyi járás ...	47.278	47.278	31	31	12	2	31	1.726	1.705	126	128	21	16	1.873	1.849	3.722			
2. Szászsebesi járás ...	19.270	16.785	16	13	2	—	13	384	397	3	3	—	—	387	400	787			
3. Szelistyei » ...	15.779	15.779	11	11	—	—	11	324	329	—	—	—	—	324	329	653			
4. Szerdahelyi » ...	23.164	23.164	13	13	—	—	13	817	836	—	—	—	—	817	836	1.653			
5. Ujgyházi » ...	15.090	15.090	15	15	8	1	15	769	794	135	134	3	1	907	929	1.836			
Nagy-Szeben, r. t. v. ...	21.465	21.465	1	1	1	1	1	225	227	3	12	2	—	230	239	469			
Szász-Sebes, r. t. v. ...	6.692	6.692	1	1	1	—	1	117	134	1	—	—	—	118	134	252			
Összesen ...	148.738	146.253	88	85	24	4	85	4.362	4.422	268	277	26	17	4.656	4.716	9.372			
13. Szolnok-Doboka vármegye.																			
1. Betleni járás ...	31.506	27.327	46	34	6	3	36	556	555	22	32	5	8	583	595	1.178			
2. Csákiigorbói járás ...	27.168	24.979	45	29	20	1	37	191	179	82	88	5	11	278	273	551			
3. Dési járás ...	37.765	36.047	50	31	20	2	46	570	534	52	55	6	3	628	592	1.220			
4. Kékesi járás ...	22.571	20.610	39	30	12	1	33	436	417	69	56	2	—	507	473	980			
5. Magyarlápósi járás ...	36.172	28.204	47	26	15	3	33	161	151	93	90	11	15	265	254	519			
6. Nagylondai » ...	23.130	17.342	53	24	16	4	32	151	174	42	28	28	35	221	237	458			
7. Szamosújvári » ...	25.717	23.687	38	29	13	5	33	377	399	41	27	11	14	429	440	869			
Dés, r. t. v. ...	7.728	7.728	1	1	1	—	1	77	74	35	30	—	—	112	104	216			
Szamos-Ujvár, r. t. v. ...	5.793	5.793	1	1	1	—	1	85	86	3	2	—	—	88	88	176			
Összesen ...	217.550	191.717	320	205	104	19	252	2.604	2.569	439	403	68	84	3.111	3.056	6.167			
14. Torda-Aranyos vármegye.																			
1. Alsójárjai járás ...	15.675	10.090	27	14	5	2	16	78	84	18	21	14	13	110	118	228			
2. Felvinczi » ...	15.492	15.104	18	17	4	2	17	477	472	20	16	1	3	498	491	989			
3. Marosludasi járás ...	29.049	28.436	29	27	10	3	27	927	872	51	42	4	6	982	920	1.902			
4. Topánfalvi » ...	29.081	29.081	10	10	—	—	10	143	100	—	—	11	9	154	109	263			
5. Tordai » ...	30.126	30.126	35	34	13	4	35	972	1.012	32	27	11	11	1.015	1.050	2.065			
6. Torozskói » ...	18.206	17.890	21	17	5	—	20	258	240	16	22	—	—	274	262	536			
Felvincz, r. t. v. ...	1.856	1.856	1	1	—	—	1	117	109	—	—	—	—	117	109	226			
Torda, r. t. v. ...	11.079	11.079	1	1	1	—	1	208	206	22	23	—	—	230	229	459			
Összesen ...	150.564	143.662	142	121	38	14	127	3.180	3.095	159	151	41	42	3.380	3.288	6.668			
15. Udvarhely vármegye.																			
1. Homoródi járás ...	30.468	28.049	42	31	17	3	36	813	839	54	53	3	4	870	896	1.766			
2. Székelykeresztúri járás ...	35.523	34.858	50	47	10	4	47	1.164	1.205	22	16	5	5	1.191	1.226	2.417			
3. Udvarhelyi járás ...	38.703	35.862	43	35	23	6	38	613	659	98	84	10	7	721	750	1.471			
Székely-Udvarhely, r. t. v. ...	5.438	5.438	1	1	1	—	1	82	28	13	11	—	—	45	39	84			
Összesen ...	110.132	104.207	136	114	51	13	122	2.622	2.731	187	164	18	16	2.827	2.911	5.738			
Erdély összesen ...	2.251.216	2.114.477	2.375	1.959	677	162	2.094	48.841	48.394	3.087	2.838	968	906	52.896	52.138	105.034			
Magyarország összesen ...	15.133.494	11.568.272	12.693	7.220	2.399	811	7.962	120.986	122.446	10.602	9.804	4.563	4.375	136.151	136.625	272.776			
Cs. és kir. hadsereg ...	77.810	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	786	1	787			
Magy. kir. honvédség ...	14.766	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	117	4	121			
Csendőrség ...	5.457	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2			
Letartóztatottak ...	*) 18.062	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.014	240	1.254			
Mindössze ...	15.231.527	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	138.070	136.870	274.940			

*) A letartóztatottak a népesség számában már befigyelnek.

2. A cigányok általános viszonyai járásokonként.

Ország-rész, vármegye, járás és város	1. Az állandóan letelepedett cigányok																						
	Létszám	Azon községek száma, hol a cigányok			A cigányházak száma	A putrik és kunyhók száma	Az odúk és egyéb lakhelyek száma	A földbirtokos cigányok száma	A kertbirtokos cigányok száma	A földbirtok területe (kat. hold.)	A kertbirtok területe (katasztr. holdakban)	A földet hasznosbérrelő cigányok száma	A kertet hasznosbérrelő cigányok száma	A hasznosbérrelt területe (kat. hold.)		Azon községek száma, a melyekben a cigánygyermek a cigányok magaviselete							
		földek		kertek										jártak iskolába*)		kifogástalan volt*)		tűrhető volt*)		össz.			
		általában	csak részben	egyáltalában nem										jó eredménnyel	csak eredménytel	rossz eredménnyel	kifogástalan	tűrhető	össz.				
a) Duna bal partja.																							
1. Árva vármegye.																							
1. Alsókubini járás	34	2	2	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	1	1	2					
2. Námesztói »	40	5	1	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	1					
3. Trsztonai »	65	6	3	3	6	—	—	—	—	—	1	—	—	—	8	—	—	4					
4. Vári »	28	4	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4					
Összesen	167	17	6	4	21	—	—	—	—	—	1	—	—	5	1	20	1	7	1	11			
2. Bars vármegye.																							
1. Aranyosmaróti járás	233	17	1	1	26	7	—	4	—	3/4	—	—	—	—	5	1	13	3	2	9	7	1	
2. Garamszentkereszt járás	263	23	—	—	5	51	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	18	1	—	5	5	—	
3. Lévai járás	802	20	6	1	65	45	2	12	5	1 1/4	3	1	1 1/2	1 1/2	11	4	7	6	2	16	6	1	
4. Oszlányi járás	58	6	1	—	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	5	—	—	5	1	1	
5. Verebélyi »	282	14	5	—	45	7	1	—	—	—	—	—	—	—	4	—	12	1	1	11	3	—	
Körmöczbánya, r. t. v.	44	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Léva, r. t. v.	67	—	1	—	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	
Ujbánya, r. t. v.	6	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Összesen	1.755	81	14	3	146	121	5	12	12	1 1/2	3	1	1 1/2	1 1/2	23	6	56	13	5	47	24	3	
3. Esztergom vármegye.																							
1. Esztergomi járás	228	6	3	—	27	11	1	2	—	1/2	—	—	—	—	4	2	3	2	2	6	2	—	
2. Párkányi »	305	8	7	2	41	9	3	—	—	1/2	—	—	—	—	6	2	2	6	1	11	4	—	
Esztergom, r. t. v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Összesen	533	14	10	2	68	20	4	2	1	1/2	1/2	—	—	—	10	4	5	8	3	17	6	—	
4. Hont vármegye.																							
1. Bأتي járás	202	15	1	—	13	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	6	4	3	
2. Ipolysági járás	415	13	6	2	71	13	7	6	7	2 1/2	—	—	—	—	2	3	13	2	1	15	1	—	
3. Korponai »	266	25	—	—	4	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—	—	14	8	1	
4. Nagyesztergomi járás	171	13	1	—	9	14	—	2	—	1/2	—	—	—	—	—	1	12	—	—	7	5	—	
5. Szobi járás	284	14	5	—	41	22	1	1	—	1/2	—	—	—	—	7	1	6	5	—	11	2	—	
Korpona, r. t. v.	26	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
együtt	1.394	81	13	2	138	123	8	7	9	2 1/2	5/8	—	—	—	9	5	68	7	1	53	21	4	
Selmecz- és Béalab. sz. k.v.	25	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	
Összesen	1.419	81	14	2	138	123	8	7	9	2 1/2	5/8	—	—	—	10	5	68	8	1	54	21	4	
5. Liptó vármegye.																							
1. Liptószentmiklósi járás	88	8	—	—	5	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	7	
2. Liptóújvári járás	146	5	1	—	18	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	6	—	
3. Olasz járás	32	6	—	—	1	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	2	—	1	
4. Rózsahelyi járás	156	7	1	1	12	10	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	6	2	—	3	5	1	
Összesen	422	26	2	1	36	46	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	23	2	—	5	11	9	
6. Nógrád vármegye.																							
1. Balassagyarmati járás	590	24	5	2	65	42	3	2	22	1/4	3/4	—	—	—	5	2	17	2	1	24	5	—	
2. Füleki járás	1.150	26	2	—	191	23	1	36	24	10 1/2	3/4	—	—	—	10	3	14	6	3	20	5	—	
3. Gácsi »	361	31	1	1	25	31	2	15	—	3 1/4	—	—	—	—	—	—	31	—	—	22	3	—	
4. Losonci »	627	20	3	—	82	32	1	—	26	—	1 1/2	—	—	—	6	3	12	5	1	18	2	—	
5. Nógrádi »	271	9	6	2	36	4	—	3	5	1/2	3/4	—	—	—	5	1	7	3	2	14	—	—	
6. Szécsényi járás	762	17	2	1	130	9	3	3	10	4 3/4	1/4	—	—	—	5	5	10	3	—	8	7	2	
7. Sziráki járás	626	15	4	—	113	4	3	11	18	4 1/2	1 1/2	—	—	—	3	1	13	2	2	14	3	—	
Losoncz, r. t. v.	132	—	1	—	23	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	
Összesen	4.519	142	24	6	665	146	13	70	105	23 1/4	—	1	—	1/4	35	15	104	21	10	1	121	25	2
7. Nyitra vármegye.																							
1. Érsekújvári járás	283	9	2	—	54	6	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	5	2	—	4	3	—	
2. Galgóczi »	275	16	4	—	14	12	1	—	—	1/2	—	—	—	—	4	—	16	1	—	7	8	—	
3. Hólicsi »	277	20	—	—	9	32	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	17	—	—	5	7	2	
4. Miavai »	192	8	2	—	9	22	—	4	—	3/8	—	—	—	—	—	—	9	—	—	4	2	1	
5. Nagytapolcsányi járás	146	18	4	1	15	8	—	1	1	1/4	1/2	—	—	—	8	1	7	—	3	14	4	1	
6. Nyitrai járás	380	21	8	1	32	19	3	—	—	—	—	—	2	—	8	3	12	5	3	8	8	3	
7. Nyitrazámbokei járás	148	10	1	—	5	10	1	—	2	—	1/2	—	—	—	2	1	6	2	—	5	2	—	
8. Pöstyéni járás	158	14	—	—	9	15	1	1	4	1/2	1/2	—	—	—	7	—	4	3	—	8	3	—	
9. Privigyei »	343	32	3	—	29	36	—	4	—	1/2	—	—	—	—	6	—	21	1	—	13	6	9	
10. Szeniczi »	345	19	3	2	10	48	1	2	—	1/2	—	—	—	—	1	—	21	1	—	7	5	—	
11. Vágshelyi »	735	11	3	—	74	55	1	—	—	—	—	—	—	—	8	2	3	1	1	9	4	—	
12. Vágújvári járás	299	20	2	—	5	35	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	12	1	—	12	2	1	
Érsekújvár, r. t. v.	345	1	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	
Nyitra, r. t. v.	82	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	
Szakoleza, r. t. v.	30	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Összesen	4.040	200	33	4	305	302	8	10	11	2 1/2	3/4	—	4	—	55	11	133	19	7	6	98	55	17

*) Hogy a cigánygyermek iskoláztatására és a cigányok magaviseletére vonatkozó rovatokban kimutatott községek száma sok esetben nem vág össze a községeknek összes számával, a melyekben cigányok találtak, ennek oka abban rejlik, hogy az oly községekben, a melyekben csak igen kevés cigány tartózkodott s különösen a melyekben cigányok csak kivételesen szoktak megfordulni, az iskoláztatásra és a magaviseletre vonatkozólag érdemleges jelentések nem voltak nyerhetők.

A cigányok általános viszonyai járásokint.

II. A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok.													III. Vándor cigányok.										Folyó szám														
Létszám	Azon községek száma, melyekben												A számlálás idejében a községekben tartózkodott					A községek száma, melyekben a cigányok magaviselete																			
	a cigányok						a cigányok tartózkodása			a cigányok magaviselete			k ar a v á n o k			cigányok birtokában volt																					
	vályog- és téglavet.	teknővájás	kovácsmunka	üstfoltozás	zenélés	lőkupeczkedés	napszámmunka	szolgálat	egyéb ok	egy hónapra	1-6 hónapra	egy évre	egy évnél többre	bizonytalan időre	kifogástalan	tűrhető	rossz	száma	tagjainak száma	egy-egy karaván tagjainak száma	átlag	legnagyobb		legkisebb	sátrak	kocsik	kordélyok	lovak	szamarak	kifogástalan	tűrhető	rossz					
	végezt tartózkodtak						terjedt			volt*)													száma					volt*)									
26			1		1			2				3	1	1		1	2																1				
12			1		1					1		1		1			1																2				
4								3		1			2																				3				
4			1										1				1																4				
46			3		2			5		2		4	4	2	1	4																					
44			3		5			2	1	5	1	3		4									45	4	38	10	15	2	5	9	16			1			
19			3						2	1		2											33	2	32	16	17	15	4	4		8			2		
48	3				1					3	1	1	1	2		1							36	3	21	7	10	5	2	2	1	2			3		
2									1					1																				4			
12			1		2							2	1			1							40	5	37	7	8	7	5	6		8			5		
125	3		7		2			2	4	9	2	8	2	7	1	1							154	14	128	9	17	2	16	21	1	34			1		
4	1				1				2					1									19	3	19	6	8	5	2	3		5			2		
9			1		2				2					2																				1			
13	1			1	3				2	2			1	1	2								19	3	19	6	8	5	2	3		5			2		
8			2							1		1																						1			
14	1		1							1		1	1	1									5											3			
6			1										1	1																				4			
9	1		2								1	1	1																					5			
37	2		6						2	1	3	3	3	2									5														
4					1				1					1																							
41	2		6		1				3	1	3	3	3	3									5														
7			1							1		1											14											1			
11			1		1					1	1					1							3											2			
2			1																															3			
17			3									2	2			2							2											4			
37			6		1			1	1	2	2	3				3							19														
29	3				2				2	2	1		1	2		2																		1			
27					2					1	2					1																		2			
12	2		2		2				1	4	1			2		2							5	1	5	5	5	5						3			
39		1								1	1					2							6	1	6	6	6	6	1	1		1			4		
6	1				1					1	1	1	1																					5			
27					3				1	1	1	1	1			1																		6			
140	6	1	2		10		3	1	1	4	10	6	2	2	6	3								11	2	11	6	6	5	1	1		1			7	
3					1				1			1		1										9	2	9	4	5	4	1	1		1			8	
27					1	1		2	1	1		1	1	1	4	2									24	4	24	6	11	3	3	3		5			9
5			1						1			1	1											1											10		
1			1										1																						11		
13	4		1						1		2	2			2		1	1																		12	
19	1		1		3				1	4	2													1													
19	1		2		1				1	1	1	1		2																							
3			1						1				1																								
13			2						1		3			1	1		1	1																			
23			2						1		3			2	1		1	1																			
1			2						3	3	3			2	1		1	1																			
1					1				3	3			1											7	1	7	7	7	7	1	1						
38			2		3	1			1	3			3		2		1								35	4	35	9	15	3	4	4		6			
1					1									1																							
5					1																			14													
171	6		13		12		2	8	1	9	11	13	6	8	13	9	3	3	92	11	75	7	15	3	9	9		12		1	1						

*) Lásd a 14-ik oldalon lévő jegyzetet.

A cigányok általános viszonyai.

II. A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok.													III. Vándorcigányok.										Folyó szám									
Létszám	Azon községek száma, melyekben												A számlálás idejében a községekben tartózkodott											A községek száma, melyekben a cigányok magaviselete								
	a cigányok						a cigányok tartózkodása			a cigányok magaviselete			karavánok				cigányok birtokában volt															
	vályog- és téglavetés	teknővájás	kovácsmunka	üstfoltózás	zenélés	lokupezkedés	napszámmunka	szolgálat	egyéb ok	egy hónapra	1-6 hónapra	egy évre	egy évnél többre	bizonytalan időre	kifogástalan	tűrhető	rossz	száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb			sátrak	kocsik	kordélyok	lovak	szamarak	kifogástalan	tűrhető	rossz
végezt tartózkodtak						terjedt			volt*)			száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb	száma					volt*)										
5	1								1																							1
50		3		1					1	3				1																		2
3									1	1																						3
58	1	3		1					2	4				1																		3
26					1									1																		1
54	1	3		1	1	1	1		2	4				2																		1
7				2		1		1			2			1																		1
16				3		2				2		2		1																		2
1				1							1																					3
9				2		1			1	1		1																				4
33				8		4		1	1	5	1	5	1																			4
33				4		4		1	1	5	1	5	1																			1
5																																2
16										1																						3
21										1				1																		1
35	1	2		1					1	2	1																					1
95		2	1		1					3	1	1																				2
93		7								2	1	3	1																			3
50		1		2					1	1	1																					4
154		3								2		1																				5
75	2	3		1	1						5	2																				6
178	2	8	1	3				1	1	4		2	8																			7
47		1	1	2						2		1	1																			8
43		1										1																				
770	5	28	3	10		1	1	1	3	15	9	12	10																			
26				2								2																				1
9			1							2																						2
17						1		1																								3
10												1																				4
34						3						2																				5
6				1								1																				6
55	1			1		7		1	1	1		1	7																			7
157	1	1	1	4		11	1	2	2	5	1	5	8																			
11				1								1																				
168	1	1	1	5		11	1	2	2	5	2	5	6																			
131	3		3	8						8	3	2	1																			
111		4		1								2																				
177	1	1		4					1		1	4																				
72	1	2		3						3	2	1																				
73	2		1	1	1			3				4	4																			
534	7	7	4	17	1			3	1	11	9	13	5																			
8																																
11		1						3	1		2																					
2			1							1																						
3				1																												
38			2	1		2		3	2	1	2	2	1																			
5						1		1																								
29		3								2		1																				
16	1		1	1				3	3	2	1																					
3	1										1																					
52			2	2						2			2																			
8	1																															
175	3	4	4	5		4		11	11	7	7	4	4																			

*) Lásd a 14-ik oldalon levő jegyzetet.

Országrés, vármegye, járás és város	I. Az állandóan letelepedett cigányok.																							
	Létszám	Azon községek száma, hol a cigányok			A cigányházak száma	A putrik és kunyhók száma	Az odúk és egyéb lakhelyek száma	A földbirtokos cigányok száma	A kertbirtokos cigányok száma	A földbirtok területe (kat. hold.)	A kertbirtok területe (kat. hold.)	A föllet haszonbérlo cigányok száma	A kertlet haszonbérlo cigányok száma	A haszonbérlet terület (kat. hold.)	Azon községek száma, a melyekben a cigánygyermek									
		egészen külön laktak	a lakossággal ve egyesen részben külön, r. vegyesen	A földbirtokos cigányok területe (kat. hold.)											A kertbirtokos cigányok területe (kat. hold.)	A föllet haszonbérlo cigányok területe (kat. hold.)	A kertlet haszonbérlo cigányok területe (kat. hold.)	a cigánygyermek						
																		általában jártak iskolába*)	csékely részben	egyáltalában nem jártak iskolába*)	jó eredménnyel	csékely eredménnyel	rossz eredménnyel	kifogástalan volt*)
10. Veszprém vármegye.																								
1. Devecseri járás	162	3	4	12	2	—	6	—	1/4	—	—	—	—	—	—	5	2	4	1	—	4	1	1	
2. Enyingi »	56	—	3	5	3	—	1	4	3	5/8	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
3. Pápai »	179	7	4	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	5	—	—	—	—	—	—
4. Veszprémi »	101	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	1	—	—	—	—	—
5. Zirczi »	214	6	7	27	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	3	1	3	—	—	—	—
Pápa, r. t. v.	166	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veszprém, r. t. v.	105	—	1	—	—	—	—	1	—	1/8	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	983	16	23	73	5	1	1	11	3	1	—	—	—	—	16	5	14	10	4	1	28	9	3	
II. Zala vármegye.																								
1. Alsólendvai járás	240	4	13	41	5	—	10	20	23 1/2	1 3/4	—	—	—	—	7	—	8	4	—	—	12	1	—	
2. Csáktornyai »	89	3	2	12	4	—	7	5	6	1	—	—	—	3	2	1	2	—	—	—	2	—	3	
3. Kanizsai »	181	2	3	24	14	—	—	6	—	1/2	—	—	—	—	1	—	3	—	—	—	3	2	1	
4. Keszthelyi »	100	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Letenyei »	26	2	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	2	—	
6. Novai »	10	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
7. Páncsai »	112	1	3	4	—	—	3	3	2	1/8	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	1	2	1	
8. Perlaki »	12	—	1	2	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	
9. Sümegei »	88	—	3	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	
10. Tapolcazi »	104	—	4	4	—	—	2	3	1	3/4	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	4	—	—	
11. Zalaegerszegi járás	97	1	6	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	1	5	—	—	7	—	—	
12. Zalaszentgróti »	40	2	—	4	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	—	
Nagy-Kanizsa, r. t. v.	92	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	
Zala-Egerszeg, r. t. v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Összesen	1.191	16	39	102	27	3	25	37	37 1/2	4 1/8	1	1	3	1/8	28	2	19	21	3	1	38	8	6	
Duna jobb partja összesen	17.781	292	352	44	1.570	674	63	192	321	225 5/8	43	23	26	23 1/8	3 1/2	294	47	217	204	60	20	429	130	52
c) Duna-Tisza köze.																								
I. Bács-Bodrog vármegye.																								
1. Apatini járás	243	2	3	8	31	—	1	—	1/4	—	—	1	—	1/8	1	—	5	—	—	—	5	1	—	
2. Bácsalmási járás	193	—	4	5	—	3	—	—	1/8	—	—	—	—	—	3	2	1	2	2	1	3	2	—	
3. Bajai »	136	1	6	5	6	—	—	—	1/4	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	6	1	—	
4. Hódcsági »	274	2	2	6	41	—	—	—	1/4	—	—	—	—	—	2	—	4	2	—	—	4	1	—	
5. Kulai »	225	1	6	9	7	—	6	—	1	—	—	—	—	—	4	—	3	4	—	—	3	2	—	
6. Németpalánkai járás	358	5	—	13	69	—	1	4	1	1 3/4	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	2	3	1	
7. Óbecsei járás	376	1	4	24	9	—	—	9	—	1 1/2	—	2	—	1 3/8	2	1	2	3	—	—	5	—	—	
8. Titeli »	542	1	4	70	11	10	16	34	82 1/2	4 1/4	—	6	—	13 1/2	1	3	4	1	1	—	8	—	—	
9. Topolyai »	26	2	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	2	1	—	
10. Ujvidéki »	441	4	5	23	30	1	2	3	2 1/8	5/8	—	—	2	—	2	3	6	1	—	3	8	1	1	
11. Zentai »	70	1	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	
12. Zombori »	301	—	5	14	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	1	3	1	—	3	1	1	
13. Zsabyai »	216	3	1	31	—	8	6	23	27	7	—	8	—	2	2	—	2	—	—	—	3	1	—	
Zenta, r. t. v.	103	—	1	4	12	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	
együtt	3.504	23	42	212	220	27	26	85	113 5/8	17	8	11	14 7/8	2 1/2	23	11	40	21	4	5	53	15	3	
Baja, thj. felr. v.	149	—	1	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	
Szabadka, sz. k. v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ujvidék, sz. k. v.	106	—	—	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	
Zombor, sz. k. v.	263	—	1	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	
Összesen	4.022	23	44	249	226	27	26	85	113 5/8	17	8	11	14 7/8	2 1/2	25	12	40	23	4	5	54	17	3	
2. Csongrád vármegye.																								
1. Csongrádi járás	245	—	2	4	38	—	1	2	1	1/4	—	—	—	—	2	—	1	2	—	—	3	—	—	
2. Tiszáninneni járás	111	—	3	3	3	—	—	1	—	1	—	—	—	—	2	1	1	3	—	—	3	1	—	
3. Tiszántúli »	196	1	2	18	2	3	—	7	—	7/8	—	—	—	—	1	1	1	1	1	—	3	—	—	
Szentes, r. t. v.	447	—	—	23	11	—	23	2	24	1/4	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	
együtt	999	1	7	48	54	3	24	12	25	2 3/8	—	—	—	—	5	3	3	6	1	—	9	2	—	
H.-M.-Vásárhely, tj. f. v.	548	—	—	17	10	—	1	—	2 1/4	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	
Szeged, sz. k. v.	393	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	
Összesen	1.940	1	8	65	64	3	25	12	27 1/4	2 3/8	—	—	—	—	6	4	3	8	1	—	11	2	—	
3. Heves vármegye.																								
1. Egri járás	782	12	1	39	81	—	12	—	3/4	—	—	—	—	—	4	4	6	1	2	—	8	—	—	
2. Gyöngyösi járás	283	11	3	14	32	1	—	6	—	1/2	—	—	—	—	3	—	9	1	2	1	8	1	—	
3. Hatvani »	348	6	2	30	16	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	3	—	2	2	4	1	—	
4. Hevesi »	646	5	2	73	16	—	2	—	1/8	—	—	—	—	—	3	2	4	3	1	—	6	3	—	
5. Pétervársári »	715	16	5	95	37	2	2	9	1/2	1	—	—	—	—	7	3	12	4	1	—	13	4	—	
6. Tiszaf																								

A cigányok általános viszonyai.

II. A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok.													III. Vándor cigányok.																					
Létszám	Azon községek száma, melyekben												Létszám	A számlálás idejében a községekben tartózkodott							A községek száma, melyekben a cigányok magaviselete				Folyó szám									
	a cigányok						a cigányok tartózkodása			karavánok				cigányok birtokában volt				volt*)																
	vályog- és téglavetés	teknővájás	kovácsmunka	üstfoltozás	zenélés	lőkupezkedés	napszámmunka	szolgálat	egyéb ok	egy hónapra	1-6 hónapra	egy évre		egy évnél hosszabb időre	bizonytalan időre	kifogástalan	tűrhető	rossz	száma	átlag	legnagyobb	legkisebb	sátrak	kocsik		kordélyok	lovak	szamarak	kifogástalan	tűrhető	rossz			
végezt tartózkodtak						terjedt			voltage*)			száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb	száma				voltage*)													
11	1			1					1	1					2			6	2	6	3	3	3		2		1			1				
15				1								1						32	1	32	32	32	32		5					1				
30	1	1							1		1				1		1	20	4	20	5	7	32	3	3		2			3				
45	1									1					1		60	2	60	30	31	29	11	7		9				2				
7				2						1					2																5			
1				1					1								13	1	13	13	13	13	1	1		1			1					
8				1								1			1																			
117	3	1		6					3	3	1	1	2		7	2	1	131	10	131	13	32	2	20	17		18	1	2	1	6			
45				5						1	1	3			1	2		37	3	36	12	15	6	6	1			3	1		1			
76	2			1		1	1				1	4			4	1		1													2			
76	1											1			1			23	1	20	20	20	20								3			
																																4		
																																5		
56	1	2		1						1	1	2				1		68	5	68	14	21	5	7				1			6			
22	1			2						1	2				2	1		2														7		
8	1												1		1																	8		
49	2			1						2	1				3																	9		
2				1							1				1			46	8	46	6	9	2	5	3						10			
62	2	1		2						1	1	2	1		5			16	1	15	15	15	15					1			11			
53	1									1					1			11	1	7	7	7	7	1							12			
29				1								1			1			35	1	35	35	35	35	7	3						1			
478	11	3		14		1	1		1	7	7	13	2		19	6		239	20	227	11	35	2	26	7			8	2		6			
3.617	24	75	19	80	3	28	22	20	25	70	51	71	54		150	44	20	1.399	133	1.279	10	35	2	174	124	2	179	11	21	19	41			
129	2			2						1	1	2			3																	1		
13				1									1			1																2		
17				1																													3	
106	1																																4	
11				1									2			1	1	9	1	8	8	8	8	1	2		4		1			5		
40	1									1	1					1		56	3	40	13	18	9	5	4		7		2			6		
																		1																7
25	1			1								1	2		2			24	2	24	12	19	5	5	5		10		1			10		
																		4																11
11	1														1			27	3	27	9	10	8	3	4		7		1			12		
161	1											1			1																		13	
513	1	6		2	5				1	1	1	5	3	4	3		8	121	9	99	11	19	5	14	15		28		5			2		
6	1														1			8	1	8	8	8	8	1								1		
																		39	2	39	20	20	19	3	1		1						1	
519	1	7		2	5				1	1	1	5	3	4	4		9	168	12	146	12	20	5	18	16		29		5	1	3			
3				1											1			28	4	27	7	10	2	3	3		9					1		
24				1	1	1				1	2				1	1		39	4	39	10	18	5	5	4		4					2		
																		78	13	74	6	18	3	8	12		25						3	
27				1	2	1				1	2		1		2	1		23	2	23	12	12	11	3	3		5		1					
3				1											1			168	23	163	7	18	2	19	22		43		1			3		
14				1											1																			
44				1	4	1				1	2		1	2		3	2	168	23	163	7	18	2	19	22		43		1			3		
20	1			2							3		1		2			12															1	
5																		26	4	26	6	7	6	4	4		6						2	
6	1			1											1			9															3	
16	2			1							1			2		3		32	5	32	6	11	4	4	5		9					4		
13	1			1							1	1			1			29	1	28	28	28	28		3		3					5		
																																		6
60	5		4	2					1		6	1	1	4		7	1	108	10	86	9	28	4	8	12		18		3					

*) Lásd a 14-ik oldalon lévő jegyzetet.

A cigányok általános viszonyai.

Ország-rész, vármegye, járás és város	I. Az állandóan letelepedett cigányok.																												
	Létszám	Azon községek száma, hol a cigányok				A cigányházak száma	A putrik és kunyhók	Az odúk és egyéb lakhelyek	A földbirtokos cigányok száma	A kertbirtokos cigányok	A földbirtok területe (kat. hold.)	A kertbirtok területe (kat. hold.)	A földet haszonbérliő cigányok száma	A kertet haszonbérliő cigányok	A haszonbérlet		Azon községek száma, a melyekben a cigánygyermek						a cigányok magaviselete						
		egészen külön		a lakossággal ve-gyesen											részben külön, r. vegyesen		földek		kertek		általában	csekély részben	egyáltalában nem	jó eredménnyel	esekély eredménnyel	rossz eredménnyel	kifogástalan	tűrhető	rossz
		lak	tak	lak	tak										lak	tak	terület	terület	terület	terület	járta	iskola	ba	volt	volt	volt	volt	volt	volt
3. Borsod vármegye.																													
1. Egri járás	441	8	8	1	68	5	11	2	—	3/4	—	—	—	—	—	—	—	5	2	9	3	3	—	6	5	—			
2. Mezőcsáti járás	577	8	6	5	43	39	—	1	7	3/4	7 1/2	—	—	—	—	—	—	4	5	8	4	1	—	6	6	—			
3. Miskolczi »	562	15	2	3	58	53	5	2	1	1 1/2	1/2	—	—	—	—	—	—	2	6	9	2	1	—	12	5	—			
4. Ózdi »	732	17	2	1	58	105	5	11	10	2	1/2	—	—	—	—	—	—	3	6	10	2	1	—	13	4	—			
5. Szendrői »	655	18	6	2	46	62	1	2	12	1/2	1 1/4	—	1	—	—	—	—	5	3	14	5	—	—	18	4	1			
6. Szentpéteri »	219	13	2	2	25	27	1	—	1	—	1/4	—	—	—	—	—	—	4	2	10	2	—	1	12	1	—			
Miskolcz, r. t. v.	292	—	—	1	14	15	7	1	—	4 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—		
Összesen	3.478	79	26	15	312	306	30	19	31	9 5/8	9 5/8	1	—	1	—	—	—	23	25	60	18	5	1	66	25	1			
4. Gömör vármegye.																													
1. Nagyrőcei járás	499	36	—	—	19	81	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	—	—	—	15	13	1			
2. Rimaszécsi »	1.615	52	3	1	186	127	—	46	8	2 1/4	1/2	—	—	1/2	—	—	—	17	8	26	9	3	1	29	6	1			
3. Rimaszombati járás	681	32	1	3	82	67	—	2	13	1/4	1 1/2	—	—	—	—	—	—	4	7	24	—	1	4	10	17	—			
4. Rozsnyói »	822	45	1	—	61	111	4	3	—	1/4	1/2	—	—	—	—	—	—	2	1	39	2	—	—	28	9	—			
5. Tornaljai »	1.080	50	6	—	102	108	—	2	9	1/4	1/2	—	—	—	—	—	—	4	9	36	2	3	—	37	5	—			
Dobsina, r. t. v.	61	1	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—		
Jólsva, r. t. v.	32	1	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—		
Nagy-Rőcze, r. t. v.	68	—	—	1	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—		
Rimaszombat, r. t. v.	211	—	—	1	6	28	—	—	—	—	—	—	1	1	3/4	1/2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—		
Rozsnyó, r. t. v.	77	—	—	1	7	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—		
Összesen	5.146	217	11	7	463	567	12	53	30	3	1 3/4	2	1	7/8	1/2	—	—	27	27	160	13	8	6	119	54	2			
5. Sáros vármegye.																													
1. Alsótárczai járás	425	31	6	—	35	42	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	24	3	—	—	18	13	—			
2. Felsőtarzai »	462	28	8	—	47	36	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	32	—	—	—	19	11	—			
3. Makoviczai »	425	34	6	—	17	30	—	—	—	—	—	2	—	1/2	—	—	—	1	—	32	—	1	—	13	11	1			
4. Sirokai »	497	17	13	1	38	35	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	26	1	1	—	14	7	4			
5. Szekcsői »	367	32	8	—	26	20	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1	31	1	1	1	19	13	2			
6. Tapolyi »	548	30	5	—	20	61	1	—	—	—	—	2	1	1	1/4	—	—	9	3	18	7	2	—	13	6	10			
Bártfa, r. t. v.	78	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—		
Eperjes, r. t. v.	189	—	1	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	7	—	—			
Kis-Szeben, r. t. v.	35	—	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—			
Összesen	3.026	173	47	2	210	228	9	—	—	—	—	4	1	1 1/2	1/4	—	—	22	5	165	12	5	1	98	62	17			
6. Szepes vármegye.																													
1. Bányai járás	363	15	3	1	40	18	13	2	—	16	—	—	—	—	—	—	—	3	3	10	2	1	—	8	—	3			
2. Hernádvölgyi járás	535	17	1	1	25	62	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	17	2	—	—	6	6	3			
3. Lőcsei »	421	27	4	1	34	37	—	—	—	—	—	1	—	1/2	—	—	—	5	1	23	4	—	—	20	5	6			
4. Magurai »	184	20	—	—	6	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	17	1	—	1	12	4	—			
5. Poprádvölgyi »	405	22	1	—	4	42	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	18	1	1	—	3	10	5			
6. Tátrai »	511	22	1	1	40	32	2	4	1	6 1/2	1/2	—	—	—	—	—	—	5	—	18	1	3	1	5	11	4			
Gölniczbánya, r. t. v.	23	—	1	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—		
Igló, r. t. v.	18	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Késmárk, r. t. v.	31	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Lőcse, r. t. v.	123	—	—	1	12	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—		
Poprád, r. t. v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Szepes-Olaszi, r. t. v.	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Szepes-Váralja, r. t. v.	12	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Összesen	2.627	123	15	5	166	210	27	6	1	22 1/2	1/2	1	—	1/2	—	—	—	25	5	104	13	6	2	57	38	21			
7. Ung vármegye.																													
1. Bereznai járás	224	7	26	1	32	11	—	5	—	18 1/2	—	1	—	1/2	—	—	—	8	2	17	5	2	1	23	6	—			
2. Kaposi »	778	29	5	—	43	71	—	4	—	1/4	—	—	—	—	—	—	—	4	2	22	4	1	—	20	13	1			
3. Szobránczi »	538	24	4	—	17	46	—	5	—	1/2	—	—	—	1/4	—	—	—	—	1	24	—	—	—	11	13	2			
4. Ungvári »	186	10	10	—	11	21	2	—	—	—	—	—	1	1	1	1/4	—	7	1	10	5	2	—	5	3	—			
Ungvár, r. t. v.	136	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—			
Összesen	1.862	70	45	2	107	149	2	10	4	19	1/4	3	1	1 3/4	1/4	—	—	19	7	73	14	6	1	60	35	3			
8. Zemplén vármegye.																													
1. Bodrogközi járás	700	24	8	3	64	129	5	11	3	5 1/4	3/8	—	—	—	—	—	—	6	3	22	4	1	—	23	8	1			
2. Gálszécsi »	593	20	2	1	39	56	—	—	10	—	1/4	—	—	—	—	—	—	1	—	20	—	1	—	11					

A cigányok általános viszonyai.

II. A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok													III. Vándor cigányok																						
Létszám	Azon községek száma, melyekben												A számlálás idejében a községekben tartózkodott										Folyó szám												
	a cigányok							a cigányok tartózkodása					a cigányok magaviselete			karavánok				cigányok birtokában volt				A községek száma, melyekben a cigányok magaviselete											
	vályog-és téglavetés	tekővájás	kovácsmunka	üstfoltózás	zenélés	lóküpeczkedés	napszámmunka	szolgálat	egyéb ok	egy hónapra	1-6 hónapra	egy évre	egy évnél hosszabb időre	bizonytalan időre	kifogástalan	tűrhető	rossz	száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb		sátrak	kocsik	kordélyok	lovak	szamarak	kifogástalan	tűrhető	rossz				
	végezt. tartózkodtak							terjedt					volt *)			száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb	száma					volt *)									
61	2				1	2	1		1	2		2	2	4		1		25	3	23	8	8	7		1		1						1		
34	1				2	1			1	2	1	1	1	3				5	1	5	5	5		1	1		2						2		
89	5		1		5				4	2	7	3	3	6		1		40	4	32	8	11	4	3	3		5			1	1		3		
82	1		2		5		3		2	5	12	2	4	4				50	2	50	25	40	10	9	9		11			2			1		
86			8		1		2	2		3	8		1	5	2			84	12	78	6	13	3	13	14		19			3			2		
60			10		1					2	8		1	2																3					
43							1					1						37	1	34	34	34	34		3		3								
455	9		21		15	3	7	2	8	14	29	3	13	6	24	3	2	241	23	222	10	40	3	26	31		41			3	3	1			
30			9		1		1			4	4		3	1	1																				
99	6	2	3		4		2	2		6	6	1	3	3	1	2																			
82			4				6	1	1		9		1	2	4	4																			
36			4				3		3	3	2		2	3	1	1																			
103			5		1		4	2	2		5	2	5	2	7	1		11	1	4	4	4	4												
19					1								1		1																				
7			1								1																								
17							1						1																						
393	6	2	26		7		17	5	6	13	27	3	12	14	15	9		13	1	4	4	4	4												
43	1				1		5				1		4	2	3			9																	
58			3		3		4		3	3	1	1	1	7	6	3		8	1	8	8	8	8												
10							2	1	1	1	1	1		1																					
14			1		1		4			3	1			2	1	2																			
21			3				4	2		2		3	1	3	6																				
43			1				7		1		2		2	5		6																			
27					1									1	1																				
1					1								1		1																				
217	1		8		7		26	3	5	9	6	5	6	22	18	11		18	1	8	8	8	8												
22			3				1				1		1	2	3			5																	
24			2		3		2			2	1	1	1	2	1	1	1	10	2	10	5	5	5	1											
20			6		3		1	2		2	3	3	4		6			2																	
11			4				1		1	1	2	1			2	1		7																	
16			2		1		4			2	4		1		1	2		11																	
13			3				2		2	2	3							2																	
1			1							1																									
13					1									1				1																	
1			1							1																									
6					1								1																						
127			22		9		10	2		11	14	5	8	5	13	8	2	38	2	10	5	5	5	1											
41		2	4								2	2	1	1	2	5	1	20	4	19	4	8	2												
123	3	1	2		1	1					2	1	4	1	5	3		11	1	10	10	10	10												
16	1							2				2	1					34	3	33	11	16	7	3	3		8								
70	2		9		2						5	1	7		6	1		32	5	29	5	10	2	2	2		2								
10					1								1					4																	
260	6	3	15		3	1	1		2		9	4	15	3	13	11	2	101	13	91	7	16	2	5	5		10			2	3	1			
88	5		10		1						6	4	5	1	6	1	1	58	2	11	5	7	4	2	2	1	3								
8	1		2		1		1				3	1	1					9	1	7	7	7	7	1	1		1								
42		1	3		4			1			3	4	2		2	2		7																	
33			1								1		2					7																	
144	5		10		4			1		1	1	5	9	4	9	1	1	16																	
47	3							2		1	1		3		2			27	2	12	6	7	5	1	1		1								
52	4		6							1	6	2	1		6	1		5																	
7			1						1				1																						
26			1		2				1		2	2																							
28	1		1		1		2			1	2	1		1	1			7																	
475	24	1	35		13		3	2	4	4	25	22	24	7	26	8	3	136	5	30	6	7	4	4	4	1	5			2					
2.775	62	12	202		2	65	4	72	16	32	56	145	68	100	98	176	67																		

A cigányok általános viszonyai.

II. A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok													III. Vándorcigányok																		
Létszám	Azon községek száma, melyekben												Létszám	A számlálás idejében a községekben tartózkodott							A községek száma, melyekben a cigányok magaviselete			Folyó szám							
	a cigányok								a cigányok tartózkodása					a cigányok magaviselete			karavánok				cigányok birtokában volt										
	vályog- és téglavet.	teknővívás	kovácsmunka	üstfoltózás	zenélés	lőkepeczkedés	napszámmunka	szolgálat	egyéb ok	egy hónapra	1-6 hónapra	egy évre		egy évnél hossz. időre	bizonytalan időre	kifogástalan	tűrhető	rossz	száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb		sátrak	kocsik	kordélyok	lovak	szamarak	kifogástalan	tűrhető
	végezt tartózkodtak								terjedt				volt*)			száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb	száma					volt*)					
91	3	2	—	1	—	1	—	—	1	2	1	2	1	4	—	1	—	51	8	45	6	8	3	8	7	—	—	—	—	1	—
98	4	3	3	—	2	—	—	—	2	6	2	3	1	6	—	—	36	5	35	7	8	3	5	5	—	12	—	—	—	—	
132	7	2	4	—	2	—	—	—	2	3	4	10	—	7	—	—	6	1	4	4	4	4	1	—	—	—	—	—	—	—	
60	3	2	—	1	1	—	—	—	2	2	—	4	—	4	—	—	30	5	28	6	9	3	5	4	—	—	—	—	—	—	
87	2	3	4	—	1	—	—	—	1	4	2	4	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
121	7	—	1	2	—	—	—	—	1	3	—	—	7	3	—	—	31	2	29	14	22	7	2	2	—	2	—	—	—	—	
105	3	4	4	—	1	—	—	—	3	1	4	3	1	8	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
81	7	—	5	—	1	—	—	—	3	6	2	3	3	5	—	—	40	9	40	4	8	2	8	8	—	8	—	—	—	—	
66	—	2	4	—	1	—	—	—	1	2	2	4	—	5	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
12	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
43	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
896	37	18	25	4	10	—	—	—	11	29	17	35	13	51	—	—	200	30	181	6	22	2	29	26	—	22	—	—	—	—	
38	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
934	38	18	25	4	10	—	—	—	11	29	17	35	14	51	—	—	200	30	181	6	22	2	29	26	—	22	—	—	—	—	
69	—	1	1	1	—	—	—	2	1	—	—	1	4	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
76	5	—	3	—	3	—	—	2	1	1	6	4	2	1	—	—	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
78	3	—	8	—	3	—	—	—	1	4	1	4	5	6	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
77	2	1	10	—	1	—	—	—	—	3	7	3	2	9	—	—	19	4	16	4	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	
161	2	7	4	—	1	—	—	—	—	5	4	5	1	9	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
107	1	5	7	—	3	—	—	—	2	4	2	9	2	14	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
570	14	14	33	1	11	—	—	—	6	2	4	5	23	18	24	15	93	4	16	4	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	
76	2	1	5	—	1	—	—	—	—	1	1	1	5	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
106	4	4	6	—	1	—	—	—	—	3	3	7	2	10	—	—	14	1	13	13	13	13	3	3	—	3	—	—	—	—	
182	6	5	11	—	2	—	—	—	—	1	4	4	12	3	14	—	15	1	13	13	13	13	3	3	—	3	—	—	—	—	
3392	107	57	110	21	52	3	27	8	28	23	121	69	105	95	201	91	908	111	766	7	55	2	84	91	—	100	—	18	7	2	
22	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	11	3	10	3	4	3	3	3	—	2	2	—	—	—	
23	—	—	1	—	3	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
50	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	138	22	138	6	8	3	22	22	—	27	—	—	—	—	
69	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	19	1	19	19	19	19	2	2	—	4	—	—	—	—	
82	3	—	2	—	2	—	—	—	—	1	2	3	2	—	—	—	24	2	24	12	14	10	2	2	—	—	—	—	—	—	
23	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	19	3	19	6	7	6	2	2	—	3	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
12	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	3	—	—	84	4	84	21	27	8	15	15	—	25	3	—	—	—	
8	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
291	8	1	5	1	9	—	—	—	—	3	13	8	7	2	17	5	300	35	294	8	27	3	44	47	—	61	5	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
291	8	1	5	1	9	—	—	—	—	3	13	8	7	2	17	5	300	35	294	8	27	3	44	47	—	61	5	—	—	—	
3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	18	1	15	15	15	15	2	3	—	5	—	—	—	—	
15	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	61	7	51	7	24	3	3	6	—	7	—	—	—	—	
6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
50	1	—	1	—	1	—	—	—	—	1	1	—	5	4	—	—	83	8	66	8	24	3	5	9	—	12	—	—	—	—	
26	—	1	4	—	—	—	—	—	—	2	—	5	—	4	—	—	98	19	98	5	11	2	21	21	—	36	—	—	—	—	
195	—	2	3	—	1	—	—	—	—	1	3	2	6	4	—	—	140	20	137	7	18	4	15	17	—	27	—	—	—	—	
52	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	183	31	183	6	12	3	31	31	—	53	—	—	—	—	
6	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	166	16	166	10	86	3	28	27	—	49	—	—	—	—	
28	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	199	18	199	11	28	6	38	39	—	54	—	—	—	—	
4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	151	23	151	7	20	3	27	27	—	31	—	—	—	—	
55	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	1	—	—	55	12	55	5	11	2	12	12	—	24	—	—	—	—	
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	2	—	—	124	7	124	18	35	3	27	26	—	50	—	—	—	—	
17	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	2	—	—	284	34	282	8	27	3	38	45	—	69	—	—	—	—	
67	—	—	2	—	3	—	—	—	—	—	4	1	—	4	—	—	62	9	60	7	14	4	10	9	—	16	—	—	—	—	
107	—	—	6	—	1	—	—	—	—	—	4	2	4	8	—	—	169	19	169	9	27	4	24	21	—	29	—	—	—	—	
77	—	1	—	—	6	—	—	—	—	—	2	5	2	2	—	—	168</														

A cigányok általános viszonyai.

Országrés, vármegye, járás és város	I. Az állandóan letelepedett cigányok																									
	Létszám	Azon községek száma, hol a cigányok			A cigányházak száma	A putrik és kunyhók száma	Az odúk és egyéb lakhelyek száma	A földirtokos cigányok száma	A kertirtokos cigányok száma	A földirtok területe (kat. hold.)	A kertirtok területe (kataszteri holdakban)	A földet hasznosító cigányok száma	A kertet hasznosító cigányok száma	A hasznosított területe (kat. hold.)	Azon községek száma, a melyekben a cigánygyermek						a cigányok magaviselete					
		egészen külön laktak	a lakossággal vegyesen	részben külön részben vegyesen											általában	csak részben	egyáltalában nem	jó eredménnyel	csakely eredménnyel	rossz eredménnyel	kifogástalan volt*)	tűrhető volt*)	rossz			
4. Csik vármegye.																										
1. Felcsiki járás	787	—	20	—	49	19	—	31	12	19	2	—	8	—	1 1/4	—	—	3	5	8	—	—	—	7	6	—
2. Gyergyó-szt.-miklósi járás	719	—	12	—	52	6	—	36	28	51 3/4	1 1/2	—	—	—	—	—	—	1	5	6	4	1	—	6	6	—
3. Gyergyó-tölgyesi járás	321	—	7	—	77	1	—	8	3	24	3/8	—	—	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	3	3	—
4. Kászonalcsiki járás	492	—	20	—	59	3	—	8	17	6 1/4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	8	—
Csik-Szereda, r. t. v.	22	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Összesen	2.341	—	60	—	238	29	—	83	60	101	5 3/8	4	27	7	2 1/4	—	—	11	17	27	12	4	—	28	23	—
5. Fogaras vármegye.																										
1. Alsóárpási járás	829	6	10	4	120	44	14	32	11	5 1/8	1	38	—	1 3/4	—	—	—	2	5	12	5	—	—	16	3	—
2. Fogarasi »	1.110	17	9	1	191	52	—	11	19	3 1/8	1 1/8	26	—	11	—	—	—	2	2	14	—	—	—	15	3	—
3. Sárkányi »	1.293	2	7	9	141	132	—	26	—	7 1/4	—	5	—	3/4	—	—	—	—	4	14	1	—	—	12	—	—
4. Törcsvári »	790	2	8	1	141	40	11	39	—	19	—	12	—	15	—	—	—	5	1	3	5	1	—	10	—	—
Összesen	4.022	27	34	15	593	268	25	108	30	34 1/2	2 1/8	81	—	28 1/2	—	—	—	9	12	43	11	1	—	53	6	—
6. Háromszék vármegye.																										
1. Kézdi járás	467	11	13	3	59	20	—	17	15	5 3/8	1 1/4	2	6	3/4	3/4	—	—	7	—	16	6	—	—	15	10	2
2. Miklósvári járás	930	—	12	2	110	17	6	52	62	33 1/2	3 1/8	27	14	17 3/8	3/4	—	—	8	3	2	8	—	—	6	5	1
3. Orbai »	255	9	5	—	42	18	—	—	5	5	5/8	—	—	—	—	—	—	2	—	12	—	—	—	6	5	3
4. Seps-i »	1.591	21	8	7	149	115	10	25	38	15 1/8	3 1/8	52	78	16 3/4	6 3/8	—	—	6	4	23	6	1	1	14	15	3
Kézdi-Vásárhely, r. t. v.	39	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Seps-i-Szt.-György, r. t. v.	61	1	—	—	—	9	—	—	2	—	1/4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	3.343	42	39	12	360	179	16	94	122	54	9 1/8	81	98	34 1/8	8 3/8	—	—	24	7	54	21	2	1	42	36	9
7. Hunyad vármegye.																										
1. Algyógyi járás	653	15	7	5	66	104	4	34	24	31 1/2	4 5/8	20	—	2 3/4	—	—	—	—	1	23	1	—	—	19	—	—
2. Brádi »	774	15	5	5	67	130	31	13	37	17 5/8	2 3/4	12	10	4	1/8	—	—	—	4	17	2	1	—	23	2	—
3. Dévai »	952	10	26	8	106	62	1	24	36	21 7/8	11 3/4	13	20	15 1/2	2 1/4	—	—	4	1	29	3	—	—	24	14	—
4. Hátszegi »	1.098	14	42	5	154	145	1	21	25	38 3/4	3 1/8	24	25	12 7/8	2 7/8	—	—	15	2	37	8	1	—	32	26	2
5. Hunyadi »	453	4	32	1	109	9	4	30	19	14 1/2	3 3/8	9	—	5 5/8	—	—	—	8	—	12	4	—	—	26	6	—
6. Kőrösbányai járás	340	4	17	—	59	43	—	4	—	15	—	—	—	—	—	—	—	2	1	11	2	—	—	9	6	1
7. Maroslyei »	505	9	31	3	75	47	10	39	13	37 3/4	3/4	5	3	1 1/2	3/4	—	—	2	1	24	2	3	—	39	3	—
8. Petrosenyi »	338	—	11	2	19	80	—	7	1	11 3/4	3/4	2	—	—	—	—	—	7	—	24	2	3	—	39	3	—
9. Puji »	445	2	22	—	56	62	—	2	3	12 3/4	1 1/4	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	5	8	—
10. Szászvárosi »	911	9	11	5	142	95	5	12	32	4 5/8	4	—	34	—	1 1/2	—	—	3	1	20	3	—	—	19	5	—
Déva, r. t. v.	204	—	—	1	18	35	—	—	2	—	13/8	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	13	9	1
Hátszeg, r. t. v.	196	—	—	1	51	99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szászváros, r. t. v.	268	1	—	—	15	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vajda-Hunyad, r. t. v.	130	1	—	—	27	4	—	3	3	1 3/4	1 1/8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	7.267	84	204	36	964	968	56	189	195	207 7/8	34 7/8	87	95	44 1/4	8	—	—	42	15	201	28	6	—	210	82	5
8. Kis-Küküllő vármegye.																										
1. Dicső-szentmártoni járás	2.280	17	8	4	451	110	2	78	54	34 1/4	4	45	—	22 1/8	—	—	—	2	3	21	—	—	—	23	1	—
2. Erzsébetvárosi járás	1.583	22	8	5	195	193	9	47	9	20 1/8	2 1/4	—	—	—	—	—	—	4	3	26	4	1	—	24	6	—
3. Hosszuaszóli »	1.553	15	9	1	185	156	16	28	61	9	4 1/2	—	—	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	21	8	—
4. Radnóti »	1.119	7	13	4	217	64	13	26	17	1 3/4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	4	—
Erzsébetváros, r. t. v.	281	—	—	1	33	41	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	6.816	61	38	15	1.081	564	40	179	141	65 1/8	13 3/4	45	8	22 1/8	7/8	—	—	11	8	87	6	2	—	84	20	—
9. Kolozs vármegye.																										
1. Almási járás	558	4	20	2	53	94	4	5	1	31 3/4	1/8	—	12	—	2 1/2	—	—	1	1	23	1	1	—	16	6	—
2. Bánffyhungyadi járás	598	1	29	—	105	18	6	7	1	4 3/4	1/8	4	4	1/8	1 1/2	—	—	6	1	20	3	2	—	21	7	—
3. Gyalui »	555	5	5	2	112	15	3	4	15	20 1/4	1 1/2	—	—	—	1/8	—	—	2	3	5	1	2	—	9	2	—
4. Kolozsvári »	1.053	4	21	—	154	69	1	6	15	10 3/8	1	1	—	1/8	—	—	—	2	4	16	5	1	—	21	3	—
5. Mezőörményesi »	1.081	—	22	—	213	22	6	12	15	8	5	14	48	3 1/2	3 1/2	—	—	—	—	19	—	—	—	9	5	—
6. Mocsi »	1.341	2	33	—	118	182	2	8	2	2 1/2	1 1/4	7	46	9 3/8	3 3/8	—	—	2	1	28	2	1	—	25	7	—
7. Nádasmenti »	1.000	8	11	3	84	113	2	3	21	4 3/8	3 1/8	1	3	5	1 1/2	—	—	5	5	11	5	—	—	19	2	1
8. Tekei »	1.054	13	7	—	200	38	7	33	21	14 1/2	10 1/4	22	—	2 1/8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	3	—
Kolozs, r. t. v.	297	1	—	—	3	64																				

A cigányok általános viszonyai.

II. A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok.													III. Vándor cigányok.																		
Létszám	Azon községek száma, melyekben												Létszám	A számlálás idejében a községekben tartózkodott										A községek száma, melyekben a cigányok magaviselete			Folyó szám				
	a cigányok						a cigányok tartózkodása			a cigányok magaviselete				karavánok				cigányok birtokában volt													
	végezt tartózkodtak	végezt tartózkodtak	végezt tartózkodtak	végezt tartózkodtak	végezt tartózkodtak	végezt tartózkodtak	terjedt	terjedt	terjedt	volt*)	volt*)	volt*)		volt*)	száma	tagjainak száma	egy-egy karaván tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legkisebb	sátrak	'kocsik	kordélyok	lovak	szamarak	kifogástalan		tűrhető	rossz	volt*)	volt*)
46	1												37	8	37	5	8	3													1
14																															2
18													32	5	29	6	9	3													3
17																															4
95	1	3	4		3	1	1		3	1	1	6	69	13	66	5	9	3	2	1			6			2	3				
251	8						2	2		6	1	5	59	9	57	6	10	4	9	2			10						5	1	
307	3	2	6				4	2	2	2	13		4	1	3	3	3	3	1			1								2	
54	1						3	1	2	2	5		78	16	78	5	7	2	16	11			19						1	3	
2							1	1	1	1																				4	
614	4	10	6			5	7	5		11	3	23	141	26	138	5	10	2	26	13			30						6		
17		2				1		4		3	1	3																		1	
8	1					1				1	1	1	7																	2	
12	1					1				1	1		2																	3	
12	1					1				1	1		47	2	47	23	28	9	9	8			10	2		1				4	
49	3	2			1		3		4		5	4	4	56	2	47	23	28	9	9	8		10	2	1						
117	1	6	1				1			2	2	2	3	48	10	48	5	8	4	12	6			7		2				1	
60	1	2	3	1			2		1	3	2	3	2	53	7	53	8	13	5	4	10		18	3	2					2	
51		5	1			5	1			1	2	4	5																	3	
117		2	7	1		1	1	2		6		2	6	36	7	36	5	9	3	2	2		2							4	
39		4				2	1			4	1	2	4	96	3	93	31	86	2	18			2		1					5	
67		3				5				2	1		5	4																6	
105	1	10				2	1			4	4	2	4	167	29	167	6	31	2	25	21		36	1	3	1				7	
62		3	2			3				1	1	1	5																	8	
73		1	1			2					1	3	4	24	5	24	5	5	4		7		7							9	
77	3	1	5					1		3	4	3	5																	10	
19						1						1																			
12						1						1																			
9						1						1																			
808	5	10	44	6	1		24	5	4	1	20	16	20	42	59	31	3	428	61	421	7	86	2	61	46		72	4	8	1	1
77			7			5				2	4	2	3	1	3					1											1
87			3			3	3	1		2	3	1	3	1	3																2
73	1		7			4				3	2	6	1	6																	3
120			5			5		1		2	5	4		1																	4
8						1				1		1																			5
365	1	22				17	3	3		4	12	10	17	3	13	1		61	4	38	9	17	6	7					3		
82	3		9					2		2	6	5	1	9																	1
152	1	1	6		1	1	2	1		1	4	4	3	1	7								1							2	2
41			3	1							4		1	3																	3
111			1	8			1				4	5	1	6									2	2		2					4
33			2			4	1	1		3	1	3	1	1																	5
43			1			2	1			1	1	2	2	1																	6
53			3	1	1	1		1		1	1	2	2	1	3																7
515	4	2	32	2	2	1	10	3	5	2	11	22	20	6	30	2	4	145	13	117	9	49	4	16	2		6		3	3	
14								1				1																			8
529	4	2	32	2	2	1	10	4	5	2	11	22	21	6	31	2	4	145	13	117	9	49	4	16	2		6		3	3	
179			3	1	1		9	2		2	1	5	8	4	9																1
67			4			6	4			4	2	5	3	7	6								4		8		2				2
171			1	2		11	4	1		2	1	5	11	7	5																3
67			2	3		5	1	1	2	1	3	7	5	8									3								4
65			1		2	5		2		1	2	4	3	8	2								1	1		2					5
7					1							1																			
556			2	12	3	5		36	11	4	2	10	6	22	33	31	31	62	11	48	4	9	2	4	5		10		3	1	
35	1											1																			
591	1	2	12	3	5		36	11	4	2	11	6	22	33	31	32		62	11	48	4	9	2	4	5		10		3	1	

*) Lásd a 14-ik oldalon levő jegyzetet.

A cigányok általános viszonyai.

Országgrész, vármegye, járás és város	I. Az állandóan letelepedett cigányok.																								
	Létszám	Azon községek száma, hol a cigányok			A cigányházak száma	A putrik és kunyhók	Az odúk és egyéb lakhelyek	A földbirtokos cigányok száma	A kertbirtokos cigányok száma	A földbirtok terület (kat. hold.)	A kertbirtok terület (kat. hold.)	A földel-hasonbélő cigányok száma	A kétfel-hasonbélő cigányok száma	A haszonbéllet		Azon községek száma, a melyekben									
		egészen külön		a lakossággal vegyesen										részben külön, r. vegyesen	földek	kertek	a cigánygyermek		a cigányok magaviselete						
		laktak	száma														áltában	eskély részben	egyáltalában nem	jó eredménnyel	esekély eredménnyel	rossz eredménnyel	kifogástalan	tűrhető	ROSSZ
II. Nagy-Küküllő vármegye.																									
1. Bolyaberehalmi járás	2.502	20	10	2	434	124	5	66	62	52 1/2	12 1/2	79	5	45 1/2	1 3/8	5	5	20	4	1	1	25	4	—	
2. Keresdi járás	8.206	23	3	1	504	257	2	170	85	101 1/2	12 5/8	10	—	9 1/4	—	9	4	10	6	3	1	21	5	—	
3. Köhalmi járás	8.557	23	3	5	481	136	5	26	53	26 1/2	14 5/8	16	—	9 3/4	—	8	3	9	8	—	—	11	9	—	
4. Szentgotthárdi járás	3.579	18	8	5	682	109	6	86	93	134 3/4	2 1/2	23	1	31 1/4	3/4	15	3	12	7	5	2	24	4	—	
Medgyes, r. t. v.	302	—	—	1	50	5	—	3	—	44	—	4	—	5	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	
Szegvár, r. t. v.	345	1	—	—	66	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	
Összesen	13.491	85	24	14	2.217	633	18	351	293	357 3/4	63 1/8	132	6	100 3/4	1 3/4	38	16	51	26	11	4	82	23	—	
12. Széchenyi vármegye.																									
1. Nagyszebeni járás	3.431	18	6	7	694	189	—	117	93	106	6 5/8	75	—	65	—	12	6	12	9	4	3	21	8	2	
2. Szászsebesi járás	781	5	5	3	129	51	3	14	3	14	1/4	—	—	—	—	2	3	6	3	1	—	9	3	1	
3. Szelistyei »	653	6	4	1	99	32	10	—	—	—	—	8	—	4	—	5	2	3	4	—	—	8	—	1	
4. Szerdahelyi »	1.653	2	5	6	315	64	3	36	17	17 5/8	1 1/4	—	—	—	—	1	5	5	6	—	—	11	2	1	
5. Ujegyházi »	1.563	7	4	4	307	43	33	22	8	30 3/4	1/2	3	3	3	1/2	7	—	8	4	2	1	12	1	2	
Nagy-Szeben, r. t. v.	452	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	
Szász-Sebes, r. t. v.	251	—	—	1	21	24	—	2	—	—	1/2	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	
Összesen	8.784	38	25	22	1.565	403	49	189	123	168 3/4	9 1/8	86	3	72	1/2	28	17	34	28	7	4	62	15	7	
13. Szolnok-Doboka vármegye.																									
1. Betleni járás	1.111	12	16	6	146	98	2	4	61	5 3/4	9 1/4	47	32	53	3 1/2	8	—	24	—	6	—	24	4	3	
2. Csákgömböi járás	370	6	22	1	42	56	—	1	10	6	1 3/4	12	5	1 1/2	1/2	8	2	15	2	2	—	25	2	—	
3. Dési járás	1.104	10	18	3	105	124	5	16	11	7 3/4	1 1/2	4	11	2	1 1/2	3	1	24	4	—	—	25	3	—	
4. Kékesi járás	853	11	19	—	90	33	—	4	20	2 1/4	1 1/4	16	42	1 3/4	4 1/8	2	—	27	1	1	—	21	—	—	
5. Magyarlápósi járás	312	9	14	3	31	49	—	6	13	4 3/8	4 3/8	3	2	3/4	1/2	—	—	22	—	—	—	16	7	—	
6. Nagyilondai »	325	4	17	3	39	53	4	—	4	—	5/8	12	20	5	3 3/4	—	—	19	—	—	—	17	7	—	
7. Szamosújvári »	776	6	22	1	100	77	—	4	9	4 1/4	1 5/8	3	8	1 5/8	1 1/4	—	2	26	—	—	—	22	3	—	
Dés, r. t. v.	151	—	1	—	15	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
Szamos-Ujvár, r. t. v.	171	1	—	—	38	3	—	—	21	—	1/4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	
Összesen	5.173	59	129	17	606	536	11	35	149	30 3/8	20 5/8	97	141	65 5/8	15 1/4	21	7	157	7	11	—	151	27	3	
14. Torda-Aranyos vármegye.																									
1. Alsójárjai járás	162	2	10	2	23	26	2	—	9	—	—	—	—	—	—	3	—	9	2	—	—	12	1	—	
2. Felvinczi »	949	5	11	1	120	90	3	—	28	—	2 3/4	—	11	—	5/8	1	4	10	2	1	—	14	—	—	
3. Marosludasi járás	1.799	7	20	—	127	341	2	5	31	1 5/8	2 5/8	—	3	—	1/8	3	—	24	2	1	—	14	11	2	
4. Topánfalvi »	243	1	9	—	30	2	28	2	6	1/2	1 1/2	—	4	—	3/8	—	—	10	—	—	—	1	9	—	
5. Tordai »	1.984	2	27	5	201	256	6	52	30	31 5/8	5 1/8	5	110	9	25 3/4	6	10	17	5	4	—	15	12	2	
6. Toroczkói »	498	5	12	—	80	60	4	11	50	7 3/8	2 1/8	—	8	—	3/8	5	2	8	4	—	—	5	—	—	
Felvincz, r. t. v.	226	—	—	1	35	5	—	10	—	4	—	15	—	15	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	
Torda, r. t. v.	414	—	1	—	102	18	—	4	—	1 1/8	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	
Összesen	6.275	22	90	9	718	798	45	84	154	47 1/4	15	29	136	24 27/4	—	19	17	78	15	7	—	62	34	4	
15. Udvarhely vármegye.																									
1. Homoródi járás	1.652	10	14	7	319	81	7	67	23	24 3/8	2 1/4	22	17	22	1 1/8	8	8	14	6	5	—	28	2	—	
2. Székelykeresztúri járás	2.369	19	25	3	318	160	20	46	46	25 1/8	4 3/8	63	1	87 5/8	1/8	14	4	28	11	3	—	31	1	—	
3. Udvarhelyi járás	1.272	11	18	6	153	98	3	6	29	1 3/4	1 3/4	—	6	—	2 5/8	7	5	16	5	1	—	25	5	2	
Székely-Udvarhely, r. t. v.	60	1	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Összesen	5.353	41	57	16	802	339	30	119	98	51 1/2	8 3/8	85	24	109 5/8	2 7/8	30	17	58	22	9	—	84	8	2	
Erdély összesen	97.235	646	1.095	218	14.733	6.738	569	2.040	1.836	1.536 1/2	261 1/4	1.124	799	875 1/2	98 3/8	380	207	1.155	286	92	13	1.245	437	39	
Magyarország összesen	243.432	3.559	2.874	596	27.950	12.278	976	3.439	3.876	3.176 1/2	677 1/4	1.635	1.088	1.433 1/2	150 3/8	1.464	651	4.217	1.032	359	102	4.174	1.658	277	

*) Lásd a 14-ik oldalon levő jegyzetet.

A cigányok általános viszonyai.

II. A huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok.														III. Vándor cigányok.											Folyó szám						
Létszám	Azon községek száma, melyekben													A számlálás idejében a községekben tartózkodott							A községek száma, melyekben a cigányok magaviselete										
	a cigányok							a cigányok tartózkodása			a cigányok magaviselete			karavánok				cigányok birtokában volt													
	vályog és téglavetés	teknővájás	kovácsmunka	üstfoltózás	zenélés	lóküpeczkedés	napszámosmunka	szolgálat	egyéb ok	egy hónapra	1-6 hónapra	egy évre	egy évnél többre	bizonytalan időre	kifogástalan	tűrhető	rossz	száma	tagjainak száma	egy-egy karaván tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legtisebb	sátrak		kocsik	kordélyok	lovak	szamarak	kifogástalan	tűrhető
	végezt tartózkodtak							terjedt			volt*)			száma	tagjainak száma	átlag	legnagyobb	legtisebb	s z á m a				volt*)								
89	1	1	2			3			2		5			2			71	12	71	6	7	5	12	1		6	9	1			1
53	2					5	3		6	2	2			5	1		42	2	35	17	20	13		6		6	5		1		2
40		1	2					1	2	2	9					1	85	23	85	3	11	3	24		6	7					3
62			5			2	3		1	1	4	4		5			81	5	81	16	25	6	15	1		22		2	1		4
5	1										1			1																	
16	1											1																			
267	5	2	9			19	6	1	1	11	9	21		13	2		279	42	272	6	25	3	51	8	6	41	14	3	2		
254	2	3	3			3		1		3	1	5	3	11	1		37	2	37	18	29	8	6			9			1	1	
6			1					1		1	1			2																	
269	1	2	2			2	1			2	3	3		5	1	2	4	1	4	4	4	4								1	
15	1												1	1			2														
1			1											1																	
545	4	5	7			5	1	2		6	5	8	5	20	2	2	43	3	41	14	29	4	6			9			1	2	
54		2	2					2		3		3		3	2		13														
165	1	3	15				1			3	4	12	1	17	2		16	1	16	16	16	16	5	1		2		1			
107			14		2	2	1	1		2	7	9	2	11	2		9	2	8	4	4	4	1						1		
125	1		4			6	1			4	2	4	2	6	1		2														
183	1	2	7		2			3		7	1	6	1	9	6		24	2	23	11	12	11	1	1		2			1	1	
70	4	1	9			1		1		4	4	7	1	9	3		63	3	62	20	30	9	4	4		8			2		
68	1	1	7		1	2	1			6	2	4	1	5	2		25	1	9	9	9	9						1			
65						1						1		1																	
5					1					1					1																
842	8	9	58		6	12	4	7		30	20	46	8	61	19		152	9	118	13	30	4	11	6		12		2	4	1	
39		1	2		1			1		2		2	1	3		1	27	6	27	4	6	4	6	5		5			2		
36		1	1			1		1		1	1	1	1	3		4	1	2	2	2	2										
93	1		1	3	1	2	2			1	4	4	1	1	2		10														
																	20	4	20	5	7	3	5						3		
59			5			5		3		2		6	5	2	2	1	22	3	11	4	5	3	1					1			
38		3		2								5		5																	
45					1							1			1																
310	1	5	9	5	3	8	2	5		6	5	19	8	14	5	2	83	14	60	4	7	2	12	5		5		1	5		
107			6			3	5	3		2	3	3	5	7	1	1	7	1	4	4	4	4	1								
38			5			5				2	4	3	1				10	1	5	5	5	5									
182	3		6	1		8		5		2	2	4	2	12	4	1	17	3	12	4	5	3	4	1		3			1	2	
24								1			1																				
351	3		17	1		16	5	9	6	9	11	8	17	19	5	2	34	5	21	4	5	3	5	1		3			1	2	
5.925	46	51	243	17	26	1181	50	62	20	160	117	235	145	328	114	17	1.874	236	1.636	7	86	2	247	104	6	30	22	30	29	6	
20.406	292	295	710	87	343	41	385	120	18	167	659	383	692	548	1.077	417	75	8.938	1.026	8.002	8	86	2	1.122	958	21	1.544	42	155	112	73

*) Lásd a 14-ik oldalon levő jegyzetet.

3. A cigányok lakviszonyai.

Országrészt, vármegye	I. Állandóan letelepedett cigányok										II. Huzamosabb ideig egy helyen tartózkodó cigányok													
	házban		a putrik és kunyhókban		földalatti odubán		sátorban		egyéb helyen		összesen		házban		a putrik és kunyhókban		földalatti odubán		sátorban		egyéb helyen		összesen	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																								
1. Árva vármegye	16	12	53	78					7	6	76	91	13	2	12	12			3	4			28	18
2. Bars »	497	509	349	353	16	31					862	893	17	16	38	46	3	5					58	67
3. Esztergom vármegye	189	216	51	53	10	12	1	1			251	282	4	3	1				2	3			7	6
4. Hont »	317	332	380	390							697	722	5	1	15	11	4	5					24	17
5. Liptó »	97	103	93	118	5	6					195	227	4	4	13	9	3	4					20	17
6. Nógrád »	1.711	1.878	423	421	44	42					2.178	2.341	54	30	9	9	20	18					83	57
7. Nyitra »	1.001	1.068	940	958	19	24	13	15	2		1.975	2.085	42	19	37	41	3	6	13	9	1		96	75
8. Pozsony »	1.278	1.402	631	668	5	1					1.915	2.075	16	14	11	18	4	8					31	40
9. Trencsén »	330	313	327	352	16	5					673	670	19	16	35	47							54	63
10. Turóc »	40	40	105	92							145	132	6	6	2	3							8	9
11. Zólyom »	130	141	374	426	5	4					509	571	30	20	21	23							51	43
Duna bal partja összesen	5.606	6.014	3.726	3.904	120	129	15	16	9	6	9.476	10.069	210	131	194	219	37	46	18	16	1		460	412
b) Duna jobb partja.																								
1. Baranya vármegye	899	905	321	335			22	19			1.242	1.259	130	124	379	383			9	8			518	515
2. Fejér »	664	645	147	154	1	3	9	9			821	811	23	25	56	54	7	6	1	2			87	87
3. Győr »	244	275	53	47			20	15			317	337	8	1	11	12	13	13	10	16			42	42
4. Komárom »	867	963	160	218	1						1.028	1.181	15	10	4	4							19	14
5. Moson »	114	132	33	34	3	1					150	167			2	4			7	3	3	2	12	9
6. Somogy »	684	736	329	337	1						1.014	1.073	84	73	283	271	6	8	23	22			396	374
7. Sopron »	495	470	52	63	11	17	1	1			559	551	28	20	51	54	4	3	6	2			89	79
8. Tolna »	488	538	90	80	7	5	34	35			619	658	119	97	101	111	17	12	53	54			290	274
9. Vas »	1.307	1.294	581	566	20	22	15	15			1.923	1.897	31	49	40	32			13	10			84	91
10. Zala »	466	492	12	10			1	2			479	504	26	24	22	23			11	11			59	58
11. Zala »	486	537	56	73			19	20			561	630	70	64	143	158	16	18	3	6			232	246
Duna jobb partja összesen	6.714	6.987	1.834	1.917	44	48	121	116			8.713	9.068	534	487	1.092	1.106	63	60	136	134	3	2	1.828	1.789
c) Duna-Tisza köze.																								
1. Bács-Bodrog vármegye	1.366	1.440	536	485	77	52	38	28			2.017	2.005	48	37	181	141	1		61	50			291	228
2. Csongrád »	872	875	90	74			10	19			972	968	20	19	4	1							24	20
3. Heves »	1.175	1.277	611	632	18	17	6	1			1.810	1.927	19	14	14	13							33	27
4. J.-N.-K.-Szolnok vmegye	1.332	1.488	733	715	3	5	19	17			2.087	2.225	35	27	20	19			2	3			57	49
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun »	2.488	2.527	631	655	2	3	58	58			3.179	3.243	156	143	27	21	30	20	15	18			228	202
Duna-Tisza köze összesen	7.233	7.607	2.601	2.561	100	77	131	123			10.065	10.368	278	240	246	195	31	20	78	71			633	526
d) Tisza jobb partja.																								
1. Abauj-Torna vármegye	852	820	967	1.054	8	7	9	14			1.836	1.895	131	117	60	67			1				192	184
2. Bereg vármegye	421	416	512	575			1				934	991	120	133	94	109	6	4	4	1	1		225	247
3. Borsod »	828	815	752	846	112	125					1.692	1.786	142	122	86	58	17	20	6	4			251	204
4. Gömör »	1.111	1.179	1.339	1.474	22	17	1	3			2.473	2.673	112	108	87	77					6	3	205	188
5. Sáros »	635	651	819	877	22	16	3	3			1.479	1.547	48	43	61	63	1	1					110	107
6. Szepes »	564	571	631	671	107	82	1				1.303	1.324	37	28	38	20	1	3					76	51
7. Ung »	424	417	475	546							899	963	68	52	73	67							141	119
8. Zemplén »	911	966	1.440	1.569	6	10	1	9			2.358	2.554	150	128	98	89	1	3	5	1			254	221
Tisza jobb partja összesen	5.746	5.835	6.935	7.612	277	257	13	23			12.974	13.733	838	731	597	550	23	31	16	6	7	3	1.454	1.321
e) Tisza bal partja.																								
1. Békés vármegye	717	679	406	437			2	2			1.125	1.118	31	30	7	9			19	16			57	55
2. Bihar »	2.081	2.032	1.972	2.092	18	16	25	18			4.096	4.158	153	153	176	183	2	6					331	342
3. Hajdú »	913	894	256	292	1	5	6	2			1.176	1.193	20	13	29	32	5	5	4	3			58	53
4. Máramaros vármegye	1.072	1.019	171	192							1.243	1.211	47	56	30	29							77	85
5. Szabolcs »	928	968	1.093	1.163	34	27	17	26			2.072	2.184	191	156	136	151	3	7	4				334	314
6. Szatmár »	1.281	1.125	1.965	2.216	24	26					3.270	3.367	107	177	367	281		2					474	460
7. Szilágyság »	632	602	1.465	1.481	19	23	2				2.118	2.106	117	107	177	143	14	12					308	262
8. Ugocsa »	399	421	377	402							776	823	46	45	45	46							91	91
Tisza bal partja összesen	8.023	7.740	7.705	8.275	96	97	52	48			15.876	16.160	712	737	967	874	24	32	27	19			1.730	1.662
f) Tisza-Maros szöge.																								
1. Arad vármegye	1.720	1.644	1.506	1.554	6	7	3	2			3.235	3.177	114	89	42	33	3	3	2	5			161	130
2. Csanád »	421	401	223	222							644	623	22	24		1			2	1			24	26
3. Krassó-Szörény vmegye	3.251	3.212	512	538	91	78	83	67			3.937	3.895	210	163	143	116	18	15	129	120			500	414
4. Temes vármegye	3.183	2.978	586	525	6	4	150	167			3.925	3.674	273	262	26	24	3	5	109	85			411	376
5. Torontál »	2.387	2.349	875	881	2	2	36	53			3.300	3.285	284	277	14	14			16	19			314	310
Tisza-Maros szöge összesen	10.362	10.554	3.702	3.720	105	91	272	289			15.041	14.654	903	815	225	188	24	23	258	230			1.410	1.256
g) Erdély.																								
1. Alsó-Fehér vármegye	2.724	2.721	988	988	82	87	43	34	5	3	3.842	3.833	61	48	53	49	9	7	4	2			127	106
2. B.-Naszód »	1.845	1.861	561	523	81	83	4	2			2.491	2.469	80	55	86	63	8	10	1	1			175	129
3. Brassó »	1.335	1.292	203	207	17	23					1.555	1.522	10	8	3	1							13	9
4. Csík »	1.076	1.113	74	74	2	2					1.152	1.189	50	43	2								52	43
5. Fogaras »	1.509	1.338	533	583	31	28					2.073	1.949	103	113	187	198			5	8			295	319
6. Háromszék »	1.212	1.208	403	422	48	50					1.663	1.680	25	18	3	2			1				28	21
7. Hunyad »	2.065	2.031	1.504	1.523	72	62	4	6			3.645	3.622	162	122	219	222	14	12	27	30			422	386
8. Kis-Küküllő »	2.237	2.193	1.163	1.114	52	54	2	1																

A cigányok lakviszonyai.

III. Vándorcigányok												Összesen										Folyó szám		
házban		a putrik és kunyhókban		földalatti oduban		sátorban		egyéb helyen		összesen		házban		a putrik és kunyhókban		földalatti oduban		sátorban		egyéb helyen			összesen	
l a k t a k												l a k t a k												
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		férfi	nő
1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2	1	30	14	66	86	—	—	3	4	7	6	106	110	
—	1	6	8	2	1	77	59	—	—	85	69	514	526	393	407	21	37	77	59	—	—	1.005	1.029	
—	—	—	—	—	—	11	8	—	—	11	8	193	219	52	53	10	12	14	12	—	—	269	296	
1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	2	3	323	335	396	402	4	5	—	—	—	—	723	742	
4	2	4	9	—	—	—	—	—	—	8	11	105	109	110	136	8	10	—	—	—	—	223	255	
—	—	—	3	—	—	4	2	—	—	6	5	1.765	1.908	434	433	64	60	4	2	—	—	2.267	2.403	
2	1	8	4	1	—	44	32	—	—	55	37	1.045	1.088	985	1.003	23	30	70	56	3	—	2.126	2.177	
3	1	5	6	1	—	61	41	—	—	70	48	1.297	1.417	647	692	10	13	62	41	—	—	2.016	2.163	
1	2	3	7	—	—	26	17	—	—	30	26	350	331	365	406	16	5	26	17	—	—	757	759	
—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	2	1	46	46	109	96	—	—	—	—	—	—	155	142	
—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	4	4	160	161	399	453	5	4	—	—	—	—	564	618	
12	9	36	44	4	1	223	159	—	—	275	213	5.828	6.154	3.956	4.167	161	176	256	191	10	6	10.211	10.694	
2	—	13	9	—	—	158	183	—	—	173	192	1.031	1.029	713	727	—	—	189	210	—	—	1.933	1.966	
1	1	—	1	—	—	87	77	—	—	88	79	688	671	203	209	8	9	97	88	—	—	996	977	
—	—	—	—	—	—	55	50	—	—	55	50	252	276	64	59	13	13	30	31	—	—	359	379	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.102	1.245
1	1	2	4	—	—	3	—	—	—	6	5	115	133	37	42	3	1	10	3	3	2	168	181	
1	—	7	10	8	8	21	17	—	—	37	35	769	809	619	618	15	16	44	39	—	—	1.447	1.482	
5	5	12	25	3	4	10	13	—	—	30	47	528	495	115	142	18	24	17	16	—	—	678	677	
5	4	—	—	—	—	75	70	—	—	80	74	612	639	191	191	24	17	162	159	—	—	989	1.006	
6	7	5	5	—	—	27	28	—	—	38	40	1.344	1.350	626	603	20	22	55	53	—	—	2.045	2.028	
7	8	—	—	—	—	62	54	—	—	69	62	499	524	34	33	—	—	74	67	—	—	607	624	
16	18	14	10	—	—	84	97	—	—	114	125	572	619	213	241	16	18	106	123	—	—	907	1.001	
44	44	53	64	11	12	582	589	—	—	690	709	7.292	7.518	2.979	3.087	118	120	839	839	3	2	11.231	11.566	
24	22	—	—	—	—	61	60	—	—	85	83	1.438	1.500	717	620	78	52	100	138	—	—	2.333	2.310	
21	18	—	—	—	—	68	61	—	—	89	79	913	912	94	75	—	—	78	80	—	—	1.085	1.067	
—	1	3	10	—	—	45	49	—	—	48	60	1.194	1.292	628	655	18	17	51	50	—	—	1.891	2.014	
6	2	5	4	—	—	20	20	—	—	31	26	1.373	1.517	758	738	3	5	41	40	—	—	2.175	2.300	
5	7	10	6	—	—	109	98	—	—	124	111	2.649	2.677	668	682	32	23	182	174	—	—	3.531	3.556	
56	51	18	20	—	—	303	288	—	—	377	359	7.567	7.898	2.865	2.776	131	97	512	482	—	—	11.075	11.253	
1	—	11	12	—	—	9	10	—	—	21	22	984	937	1.038	1.133	8	7	19	24	—	—	2.049	2.101	
—	1	—	—	—	—	2	1	—	—	2	2	541	550	606	684	6	4	7	2	1	—	1.161	1.240	
3	—	17	18	8	8	95	92	—	—	123	118	973	937	855	922	137	153	101	96	—	—	2.066	2.108	
1	5	4	3	—	—	—	—	—	—	5	8	1.224	1.292	1.430	1.554	22	17	1	3	6	3	2.683	2.869	
6	5	4	3	—	—	—	—	—	—	10	8	689	699	884	943	23	17	3	3	—	—	1.599	1.662	
1	5	7	12	1	2	6	4	—	—	15	23	602	604	676	703	109	87	7	4	—	—	1.394	1.398	
13	8	19	20	—	—	20	21	—	—	52	49	505	477	567	633	—	—	20	21	—	—	1.092	1.131	
12	11	46	38	—	—	13	16	—	—	71	65	1.073	1.105	1.584	1.696	7	13	19	26	—	—	2.683	2.840	
37	35	108	106	9	10	145	144	—	—	299	295	6.591	6.601	7.640	8.268	312	298	177	179	7	3	14.727	15.349	
6	10	5	6	—	—	65	63	—	—	76	79	754	719	418	452	—	—	86	81	—	—	1.258	1.252	
21	24	66	69	4	1	54	63	—	—	145	157	2.255	2.209	2.214	2.344	24	23	79	81	—	—	4.572	4.657	
—	1	4	1	3	4	2	6	—	—	9	12	933	908	289	325	9	14	12	11	—	—	1.243	1.258	
5	10	1	3	—	—	1	1	—	—	7	14	1.124	1.085	202	224	—	—	1	1	—	—	1.327	1.310	
—	—	18	13	8	6	23	24	4	5	53	48	1.119	1.124	1.247	1.327	45	40	44	50	4	5	2.459	2.546	
3	3	57	63	—	—	34	40	—	—	94	106	1.391	1.305	2.389	2.560	24	28	34	40	—	—	3.338	3.333	
12	14	31	30	1	5	—	—	—	—	44	49	761	723	1.673	1.654	34	40	2	—	—	—	2.470	2.417	
—	—	6	9	—	—	—	—	—	—	6	9	445	466	428	457	—	—	—	—	—	—	873	923	
47	62	188	194	16	16	179	197	4	5	434	474	8.782	8.539	8.860	9.343	136	145	258	264	4	5	18.040	18.296	
17	16	28	30	—	—	114	95	—	—	159	141	1.851	1.719	1.576	1.617	9	10	119	102	—	—	3.555	3.448	
14	21	1	2	—	—	16	29	—	—	31	52	457	446	224	225	—	—	18	30	—	—	699	701	
39	58	33	22	60	56	889	812	—	—	1.021	948	3.500	3.433	688	676	169	149	1.101	999	—	—	5.458	5.257	
36	31	11	9	—	—	158	137	24	20	229	197	3.492	3.271	623	558	9	9	417	389	24	20	4.565	4.247	
40	43	15	15	—	—	25	23	—	—	80	81	2.711	2.669	904	910	2	2	77	95	—	—	3.694	3.676	
146	169	88	78	60	56	1.202	1.096	24	20	1.520	1.419	12.011	11.538	4.015	3.986	189	170	1.732	1.615	24	20	17.971	17.329	
33	22	18	9	28	32	58	63	—	—	137	126	2.818	2.791	1.059	1.046	119	126	105	99	5	3	4.106	4.063	
1	—	13	11	—	—	17	15	—	—	31	26	1.926	1.916	660	597	89	93	22	18	—	—	2.697	2.624	
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1.345	1.300	206	209	17	23	—	—	—	—	1.568	1.532	
34	35	—	—	—	—	—	—	—	—	34	35	1.160	1.191	76	74	2	2	—	—	—	—	1.238	1.267	
—	—	8	6	—	—	68	59	—	—	76	65	1.612	1.451	728	787	31	28	73	67	—	—	2.444	2.333	
9	6	4	—	21	16	—	—	—	—	34	22	1.246	1.232	410	424	69	67	—	—	—	—	1.725	1.723	
22	13	90	78	79	83	23	40	—	—	214	214	2.249	2.166	1.813	1.823	165	157	54	76	—	—	4.281	4.222	
10	8	4	9	7	10	5	8	—	—	26	35	2.359	2.297	1.242	1.172	69	77	11	15	—	—	3.681	3.561	
4	5	29	23	47	37	—	—	—	—	80	65	2.585	2.584	1.680	1.759	172	154	—	—	—	—	4.437	4.497	
6	7	11	6	2	—	18	12	—	—	37	25	4.301	4.267	914	832	72	135	269	261	—	—	5.556	5.495	
—	3	27	29	22	22	97	79	—	—	146	133	5.735	5.432	1.283	1.264	66	56	105	96	—	—	7.189	6.848	
2	2	—	—	—	—	24	15	—	—	26	17	3.612	3.643	923	947	97	111	24						

4. A cigányok kor szerint.

Országrészt, vármegye	1. Állandóan letelepedett cigányok.																			
	1 éven aluli		1 éves		2 éves		3 éves		4 éves		1-4 évesek együtt		5 éves		1-5 évesek együtt		6-9 éves		10-11 éves	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																				
1. Árva vármegye	1	2	3	3	1	5	—	4	4	2	9	16	2	3	11	19	12	11	4	3
2. Bars	25	19	19	23	23	29	31	20	34	33	132	124	20	19	152	143	105	95	39	28
3. Esztergom vármegye	7	12	6	11	10	4	4	9	9	14	36	50	13	8	49	58	28	20	9	7
4. Hont vármegye	15	15	27	20	16	25	27	29	17	24	102	116	19	26	121	142	94	90	32	26
5. Liptó	7	1	2	6	8	7	8	6	8	8	33	28	9	8	42	36	19	35	11	10
6. Nógrád	63	73	68	88	50	73	87	78	71	69	339	381	76	79	415	460	241	258	100	106
7. Nyitra	58	45	65	54	75	75	73	64	72	70	343	308	76	68	419	376	220	201	80	83
8. Pozsony	53	68	66	62	48	59	66	67	76	66	309	322	59	53	368	375	211	238	64	91
9. Trencsén	16	11	15	22	26	17	25	17	18	20	100	87	18	21	118	108	78	70	23	28
10. Turóc	3	1	3	1	7	4	2	2	4	2	19	10	6	3	25	13	15	14	4	8
11. Zólyom	14	19	21	20	14	21	18	30	17	22	84	112	15	19	99	131	62	66	22	35
Duna bal partja összesen	262	266	295	310	278	322	341	326	330	330	1.505	1.554	313	307	1.819	1.861	1.085	1.098	388	425
b) Duna jobb partja.																				
1. Baranya vármegye	33	27	33	40	25	31	35	36	33	47	159	181	39	35	198	216	120	123	61	43
2. Fejér	25	24	24	22	23	13	26	19	25	22	123	100	24	20	147	120	69	88	30	28
3. Győr	12	10	8	10	12	10	14	9	16	11	62	50	10	7	72	57	44	39	10	16
4. Komárom	35	32	41	32	30	28	34	35	27	34	167	161	32	42	199	203	112	123	48	32
5. Moson	3	5	2	6	5	7	6	4	1	5	17	27	7	3	24	30	18	16	1	6
6. Somogy	32	19	24	31	25	26	29	27	31	40	141	143	30	24	171	167	115	116	41	45
7. Sopron	16	14	10	13	16	12	5	19	16	21	63	79	16	7	79	86	55	72	25	21
8. Tolna	20	20	10	19	12	14	18	16	24	14	84	83	18	20	102	103	65	72	37	24
9. Vas	47	38	76	59	47	46	73	74	89	67	332	284	73	62	405	346	223	215	84	75
10. Veszprém	15	18	8	11	14	7	16	12	11	13	64	61	11	13	75	74	44	50	13	22
11. Zala	16	17	8	16	11	10	17	14	19	19	71	76	14	20	85	96	62	77	23	25
Duna jobb partja összesen	254	224	244	259	220	204	273	265	292	293	1.233	1.245	274	253	1.557	1.498	927	991	373	337
c) Duna-Tisza köze.																				
1. Bács-Bodrog vármegye	54	58	49	56	51	57	53	46	57	53	264	270	59	61	323	331	226	211	97	82
2. Csongrád	37	36	28	16	13	21	32	22	21	28	131	123	21	21	152	144	88	96	44	41
3. Heves vármegye	49	59	72	67	52	66	50	77	61	61	284	330	51	53	335	383	216	226	72	64
4. Jász-N.-K.-Szolnok várm.	70	79	61	65	73	63	62	64	58	72	324	343	64	49	388	392	221	214	90	89
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun	102	102	83	81	91	97	98	98	100	98	474	476	97	105	571	581	354	319	167	125
Duna-Tisza köze összesen	312	334	293	285	280	304	295	307	297	312	1.477	1.542	292	289	1.769	1.831	1.105	1.066	470	401
d) Tisza jobb partja.																				
1. Abauj-Torna vármegye	55	47	83	78	62	43	71	58	75	74	346	300	63	58	409	358	222	207	59	80
2. Bereg vármegye	38	35	35	17	32	29	9	38	29	35	173	154	40	34	213	188	104	125	42	35
3. Borsod	44	51	63	61	46	60	65	58	55	54	273	284	51	55	324	339	207	190	71	83
4. Gömör	69	58	70	82	90	85	105	108	79	78	413	411	75	77	488	488	307	267	104	118
5. Sáros	33	29	67	57	67	78	56	58	64	53	287	275	53	48	340	323	172	174	64	81
6. Szepes	32	38	58	43	63	64	49	44	54	47	256	236	39	57	295	293	158	153	58	51
7. Ung	19	23	41	30	33	45	37	37	42	41	172	176	39	39	211	215	109	117	39	40
8. Zemplén	77	62	86	99	96	98	114	112	102	100	475	471	78	80	553	551	272	318	122	99
Tisza jobb partja összesen	367	343	503	467	489	502	536	513	500	482	2.395	2.307	438	448	2.833	2.755	1.551	1.551	559	587
e) Tisza bal partja.																				
1. Békés vármegye	23	33	26	22	30	25	26	21	30	24	135	125	26	29	161	154	106	107	48	46
2. Bihar	107	118	120	117	139	117	120	135	136	137	622	624	140	156	762	780	430	494	196	169
3. Hajdú	46	33	29	35	40	28	38	43	33	36	186	175	30	30	216	205	124	135	52	51
4. Maramaros vármegye	25	24	41	33	39	41	52	30	31	44	188	172	41	24	229	196	138	134	44	38
5. Szabolcs	72	73	67	66	64	65	96	76	68	71	367	351	75	76	442	427	238	229	87	75
6. Szatmár	88	100	101	100	120	126	123	118	129	130	561	574	125	108	686	682	393	394	128	99
7. Szilágy	50	47	70	60	75	83	84	81	77	70	356	341	77	63	433	404	267	245	89	82
8. Ugocsa	22	28	18	15	27	21	27	26	26	24	120	114	27	25	147	139	90	92	32	31
Tisza bal partja összesen	433	456	472	448	534	506	566	530	530	536	2.535	2.476	541	511	3.076	2.987	1.786	1.830	676	591
f) Tisza-Maros szöge.																				
1. Arad vármegye	113	79	107	93	82	100	94	106	105	98	501	476	87	106	588	582	329	316	132	133
2. Csanád	20	13	19	20	25	8	17	19	20	20	101	80	19	16	120	96	55	69	35	32
3. Krassó-Szörény vármegye	65	69	100	81	101	116	102	106	118	88	486	460	108	111	594	571	387	401	151	166
4. Temes vármegye	84	83	87	93	106	101	107	80	100	101	484	458	107	118	591	576	411	371	142	156
5. Torontál	93	91	74	92	107	114	90	102	95	112	459	511	125	112	584	623	374	392	158	138
Tisza-Maros szöge összesen	375	335	387	379	421	439	419	413	438	419	2.031	1.985	446	463	2.477	2.448	1.556	1.549	618	625
g) Erdély.																				
1. Alsó-Fehér vármegye	98	87	97	91	109	123	113	94	98	119	515	514	109	117	624	631	388	446	147	149
2. Besztercze-Naszód várm.	51	53	67	48	62	61	71	66	74	86	325	314	78	77	403	391	244	245	111	91
3. Brassó vármegye	22	24	62	44	58	50	44	46	41	47	227	211	44	52	271	263	168	154	61	70
4. Csik	30	24	30	29	34	36	37	33	48	44	179	166	25	44	204	210	117	150	42	43
5. Fogaras	50	35	69	50	65	57	69	67	70	59	323	268	67	59	390	327	240	210	103	86
6. Háromszék	42	35	44	40	42	54	49	51	56	40	233	220	53	56	286	276	165	218	79	76
7. Hunyad	71	66	79	93	95	97	84	107	106	108	435	471	91	97	526	568	342	350	118	126
8. Kis-Küküllő vármegye	68	61	89	86	96	87	104	107	107	111	464	452	91	137	555	589	349	377	141	123
9. Kolozs vármegye	111	96	112	119	120	120	128	123	108	116	579	574	116	121	695	695	436	483	156	182
10. Maros-Torda vármegye	129	126	145	136	150	160	159	174	203	167	786	763	146	166	932	929	634	602	189	217
11. Nagy-Küküllő	145	151	164	148	174	178	183	172	204	201	870	850	179	173	1.049	1.023	687	630	277	263
12. Széchenyi	105	95	109	88	125	126	154	112	127	133	620	554	118	114	738	668	442	500	150	189
13. Szolnok-Doboka	49	51	68	77	108	89	76	77	69	81	370	375	83	81	453	456	258	2		

A cigányok kor szerint.

I. Állandóan letelepedett cigányok.																						Folyó szám	
12—14 éves		6—11 éves		0—14 éves		0—14 éves		15—19 éves		20—24 éves		25—29 éves		30—59 éves		60 éves és azon felüli		Ismeretlen koru		Összesen			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		
7	5	16	14	23	19	34	38	7	11	6	7	5	5	17	21	7	9	—	—	76	91	1	
67	83	144	123	211	206	363	349	64	82	76	69	52	56	251	285	56	52	—	—	862	893	2	
10	17	37	27	47	44	96	102	21	19	24	16	14	29	72	84	21	28	3	4	251	282	3	
69	39	126	116	195	155	316	297	73	76	43	51	44	51	184	206	36	41	1	—	697	722	4	
24	21	30	45	54	66	96	102	19	22	19	18	11	12	44	65	6	8	—	—	195	227	5	
160	167	341	364	501	531	916	991	198	217	163	179	150	178	624	668	127	107	—	1	2.178	2.341	6	
130	118	300	284	430	402	849	778	194	196	122	158	113	149	583	627	113	157	1	—	1.975	2.065	7	
142	125	275	329	417	454	785	829	175	183	143	171	123	151	551	600	138	141	—	—	1.915	2.075	8	
62	39	101	98	163	137	281	245	56	69	45	46	42	55	195	201	54	53	—	1	673	670	9	
11	10	19	22	30	32	55	45	24	16	11	10	9	14	36	36	10	11	—	—	145	132	10	
42	24	84	101	126	125	225	256	51	48	39	55	24	36	147	141	23	35	—	—	509	571	11	
724	648	1.473	1.523	2.197	2.171	4.016	4.032	882	939	691	789	587	736	2.704	2.934	591	642	5	6	9.476	10.069		
97	77	181	166	278	243	476	459	134	114	65	91	84	93	405	420	78	82	—	—	1.242	1.259	1	
48	45	99	116	147	161	294	281	74	76	54	53	55	60	275	269	69	72	—	—	821	811	2	
18	19	54	55	72	74	144	131	24	41	22	27	17	19	95	104	15	15	—	—	317	337	3	
85	86	160	155	245	241	444	444	95	121	57	88	61	67	307	384	64	77	—	—	1.028	1.181	4	
9	7	19	22	28	29	52	59	17	13	5	9	6	11	57	57	13	18	—	—	150	167	5	
75	61	156	161	231	222	402	389	95	106	43	80	74	87	330	329	70	81	—	1	1.014	1.073	6	
44	29	80	93	124	122	203	208	49	52	48	44	33	37	182	178	43	32	1	—	559	551	7	
41	46	102	96	143	142	245	245	63	53	34	49	45	52	186	218	46	41	—	—	619	656	8	
137	112	307	290	444	402	849	748	196	189	112	168	134	149	518	534	114	105	—	4	1.923	1.897	9	
28	30	57	72	85	102	160	176	44	65	42	41	37	27	162	167	34	28	—	—	479	504	10	
44	49	85	102	129	151	214	247	53	64	37	45	39	42	187	200	31	32	—	—	561	630	11	
626	561	1.300	1.328	1.926	1.889	3.438	3.387	844	894	519	695	585	644	2.704	2.860	577	583	1	5	8.713	9.068		
145	146	323	293	468	439	791	770	218	194	125	145	149	182	612	602	121	110	1	2	2.017	2.005	1	
61	65	132	137	193	202	345	346	94	98	69	62	65	62	342	313	57	87	—	—	972	968	2	
154	136	288	290	442	426	777	809	186	179	123	162	112	154	528	529	84	93	—	1	1.810	1.927	3	
161	169	311	303	472	472	860	864	202	231	161	153	123	143	630	704	111	129	—	1	2.087	2.225	4	
207	222	521	444	728	666	1.299	1.247	284	269	201	242	198	234	1.011	1.032	186	219	—	—	3.179	3.243	5	
728	738	1.575	1.467	2.303	2.205	4.072	4.036	934	971	679	764	647	775	3.123	3.180	559	638	1	4	10.065	10.368		
139	93	281	287	420	380	829	738	139	137	122	150	123	153	520	565	102	101	1	1	1.836	1.895	1	
57	67	146	160	203	227	416	415	74	91	54	88	70	83	274	272	45	42	1	—	934	991	2	
103	110	278	273	381	383	705	722	162	176	100	151	107	132	543	543	74	62	1	—	1.692	1.786	3	
169	165	411	385	580	550	1.063	1.038	224	277	152	240	190	223	695	769	144	125	—	1	2.473	2.673	4	
111	86	236	255	347	341	687	664	141	127	105	133	95	136	377	417	74	70	—	—	1.479	1.547	5	
103	98	216	204	319	302	614	595	124	127	104	111	89	108	329	336	43	47	—	—	1.303	1.324	6	
45	41	148	157	193	198	404	413	68	83	63	95	63	94	259	234	42	44	—	—	899	963	7	
118	163	394	417	512	580	1.065	1.131	197	192	161	226	176	228	660	675	98	101	1	1	2.358	2.554	8	
845	823	2.110	2.138	2.955	2.961	5.788	5.716	1.129	1.260	861	1.194	913	1.157	3.657	3.811	622	592	4	3	12.974	13.733		
83	72	154	153	237	225	398	379	104	113	95	86	76	77	377	365	75	98	—	—	1.125	1.118	1	
279	257	626	663	905	920	1.667	1.700	326	313	236	307	323	355	1.344	1.285	200	198	—	—	4.096	4.158	2	
84	74	176	186	260	260	476	465	105	85	72	88	82	98	375	395	66	62	—	—	1.176	1.193	3	
74	60	182	172	256	232	485	428	105	119	60	97	91	109	406	403	95	55	1	—	1.243	1.211	4	
125	117	325	304	450	421	892	848	170	162	135	182	164	210	621	667	90	115	—	—	2.072	2.184	5	
196	179	521	493	717	672	1.403	1.354	251	283	208	294	265	289	969	966	173	181	1	—	3.270	3.367	6	
116	120	356	327	472	447	905	851	168	169	112	137	144	182	647	629	141	138	1	—	2.118	2.106	7	
40	36	122	123	162	159	309	298	68	77	46	82	65	65	245	251	43	50	—	—	776	823	8	
997	915	2.462	2.421	3.459	3.333	6.535	6.323	1.297	1.321	964	1.273	1.219	1.385	4.984	4.961	883	897	3	—	15.876	16.160		
207	191	461	449	668	640	1.256	1.222	264	245	193	292	250	271	1.113	985	159	162	—	—	3.235	3.177	1	
52	49	90	101	142	150	262	246	63	58	40	45	36	40	193	186	50	48	—	—	644	623	2	
264	278	538	567	802	845	1.396	1.416	350	356	259	302	349	318	1.278	1.250	304	252	1	1	3.937	3.895	3	
260	243	553	527	813	770	1.404	1.346	381	346	221	278	318	317	1.347	1.176	254	210	—	1	3.925	3.674	4	
241	222	532	530	773	752	1.357	1.375	317	273	180	247	228	243	1.037	965	181	181	—	1	3.300	3.285	5	
1.024	983	2.174	2.174	3.198	3.157	5.675	5.605	1.375	1.278	893	1.164	1.181	1.189	4.968	4.562	948	853	1	3	15.041	14.654		
245	207	535	595	780	802	1.404	1.433	293	315	186	278	271	296	1.369	1.249	319	259	—	3	3.842	3.833	1	
148	150	355	336	503	486	906	877	178	185	113	172	197	168	884	884	212	183	1	—	2.491	2.469	2	
122	109	229	224	351	333	622	596	139	124	87	111	105	110	495	468	107	113	—	—	1.555	1.522	3	
65	68	159	193	224	261	428	471	68	98	74	85	86	96	410	364	85	75	1	—	1.152	1.189	4	
142	138	343	296	485	434	875	761	156	164	100	137	143	124	619	640	180	122	—	1	2.073	1.949	5	
121	113	244	294	365	407	651	683	149	148	103	104	111	112	521	505	125	127	3	1	1.663	1.680	6	
204	174	460	476	664	650	1.190	1.218	244	242	200	258	284	299	1.372	1.303	355	300	—	2	3.645	3.62		

Ország-rész, vármegye	II. Huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó cigányok.																			
	1 éven aluli		1 éves		2 éves		3 éves		4 éves		1-4 évesek együtt		5 éves		1-5 évesek együtt		6-9 éves		10-11 éves	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																				
1. Árva vármegye	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	1	—	2	3	3	—	—	1	—
2. Bars	2	—	1	3	2	—	—	—	2	5	7	12	—	3	9	15	—	4	11	3
3. Esztergom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Hont	—	1	—	1	—	1	1	1	1	—	2	4	—	—	2	4	1	—	2	—
5. Liptó	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	1	3	—	1	13	6	—	—	2	5
6. Nógrád	2	—	2	—	4	1	3	1	—	3	11	5	2	3	17	12	6	8	9	2
7. Nyitra	4	2	2	2	2	2	1	—	—	3	6	9	2	3	9	9	1	4	—	3
8. Pozsony	—	1	—	—	2	2	—	—	—	2	3	6	1	3	4	9	—	—	6	5
9. Trencsén	2	1	1	2	—	2	—	—	—	2	5	7	1	2	6	9	—	—	3	1
10. Turóc	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Zólyom	2	2	1	2	1	2	4	1	1	1	9	8	—	—	9	8	4	3	1	1
Duna bal partja összesen	12	8	9	10	11	13	12	7	14	18	58	56	8	15	66	71	26	44	17	21
b) Duna jobb partja.																				
1. Baranya vármegye	11	18	19	17	20	25	18	18	15	23	83	101	22	15	105	116	62	56	21	21
2. Fejér	3	4	4	4	3	6	3	3	7	3	20	20	2	1	22	21	11	13	2	4
3. Győr	1	1	1	2	2	1	2	2	1	1	7	7	1	—	8	7	7	5	1	3
4. Komárom	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	1	2	2	1	3	3	2	2	1	—
5. Moson	—	—	—	1	1	1	—	1	1	—	2	3	2	1	4	4	4	1	—	—
6. Somogy	18	15	13	9	15	14	15	21	16	12	77	71	16	12	93	83	49	51	21	15
7. Sopron	2	4	6	1	2	4	4	3	2	1	16	13	2	2	18	15	12	10	2	3
8. Tolna	9	10	15	12	8	7	8	9	11	13	51	51	12	10	63	61	38	33	13	12
9. Vas	3	4	—	2	2	2	3	5	2	1	10	14	3	6	13	20	11	14	5	4
10. Veszprém	1	4	—	3	3	3	3	4	2	1	9	15	2	4	11	19	9	3	2	1
11. Zala	6	9	7	14	10	8	10	9	9	13	42	53	12	15	54	68	23	35	12	8
Duna jobb partja összesen	54	69	65	65	66	73	66	75	67	68	318	350	76	67	394	417	228	223	80	71
c) Duna-Tisza köze.																				
1. Bács-Bodrog vármegye	8	6	13	9	5	3	13	8	11	7	50	33	10	6	60	39	52	32	17	6
2. Csongrád	2	—	2	—	1	—	1	—	—	—	6	—	2	—	8	—	—	1	1	1
3. Heves	—	—	1	1	2	1	—	—	2	—	5	2	—	1	5	3	1	4	3	1
4. Jász-N.-K.-Szolnok vm.	1	2	2	—	5	1	3	2	—	2	11	7	—	1	11	8	2	4	2	3
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun vm.	7	6	4	11	8	8	10	3	5	6	34	34	2	6	36	40	25	19	10	6
Duna-Tisza köze összesen	18	14	22	21	21	13	27	13	18	15	106	76	14	14	120	90	80	60	33	17
d) Tisza jobb partja.																				
1. Abauj-Torna vármegye	8	4	8	5	7	4	6	11	5	5	34	29	4	6	38	35	27	16	5	6
2. Bereg vármegye	5	4	7	16	10	7	12	11	8	9	42	47	10	10	52	57	29	29	8	9
3. Borsod	7	8	8	3	8	6	10	7	4	7	37	31	7	4	44	35	26	20	12	2
4. Gömör	5	4	4	4	7	3	9	3	6	5	31	19	3	2	34	21	16	18	9	6
5. Sáros	1	4	4	2	5	3	6	1	6	6	22	18	3	2	25	20	11	8	3	5
6. Szepes	—	1	1	6	1	1	6	—	1	1	9	9	—	2	9	11	8	6	2	1
7. Ung	6	3	5	5	8	3	9	7	6	5	34	23	6	2	40	25	15	11	3	2
8. Zemplén	7	5	5	11	7	8	8	10	5	3	32	37	9	6	41	43	24	19	12	11
Tisza jobb partja összesen	39	33	42	52	53	37	66	50	41	41	211	213	42	34	283	247	156	127	54	42
e) Tisza bal partja.																				
1. Békés vármegye	3	2	2	1	—	1	3	3	—	1	8	8	7	—	15	8	5	6	2	3
2. Bihar	12	12	8	13	11	16	20	9	12	16	63	66	17	10	80	76	40	38	15	19
3. Hajdú	2	2	3	3	—	3	2	2	6	3	13	13	2	2	15	15	5	6	—	2
4. Máramaros	2	3	2	2	2	2	3	3	3	4	12	14	2	5	14	19	11	8	2	5
5. Szabolcs	10	12	8	12	10	11	8	12	11	13	47	60	19	8	66	68	30	42	20	5
6. Szatmár	12	22	7	7	13	18	16	15	22	15	70	77	16	16	86	93	48	53	24	17
7. Szilágy	7	8	8	8	10	10	16	9	6	10	47	45	8	8	55	53	35	23	20	6
8. Ugocsa	2	3	2	4	2	4	1	3	3	3	10	17	2	4	12	21	9	11	6	2
Tisza bal partja összesen	50	64	40	50	48	65	69	56	63	65	270	300	73	53	343	353	183	187	89	59
f) Tisza-Maros szöge.																				
1. Arad vármegye	1	1	4	4	7	3	5	6	5	5	22	19	8	8	30	27	16	9	9	3
2. Csanád	1	—	1	1	—	2	—	2	1	—	3	5	1	—	4	5	—	1	—	2
3. Krassó-Szörény várm.	15	5	10	8	15	16	16	14	24	8	80	51	12	16	92	67	51	58	14	13
4. Temes vármegye	4	11	14	12	12	6	15	17	14	15	59	61	10	15	69	76	51	43	14	13
5. Torontál	8	7	7	10	8	9	13	11	18	10	54	47	8	12	62	59	26	34	10	9
Tisza-Maros szöge összesen	29	24	36	35	42	36	49	50	62	38	218	183	39	51	257	234	144	145	47	40
g) Erdély.																				
1. Alsó-Fehér vármegye	7	1	2	2	1	4	4	3	4	3	18	13	3	3	21	16	10	10	3	3
2. Beszterce-Naszód vm.	3	3	2	2	2	3	1	1	4	5	12	14	6	4	18	18	15	7	7	6
3. Brassó vármegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	1	2	—	1	1	3	1	1	—	—
4. Csík	—	1	1	2	3	2	—	4	2	—	6	9	4	1	10	10	3	4	2	1
5. Fogaras	8	4	6	10	6	13	6	7	3	10	29	44	7	15	36	59	38	34	22	11
6. Háromszék	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	1	4	3	1	3	1	1
7. Hunyad	10	13	11	14	15	18	14	4	11	13	61	62	18	13	79	75	39	47	14	20
8. Kis-Küküllő vármegye	3	7	7	4	7	5	10	7	5	8	32	31	5	7	37	38	13	16	9	3
9. Kolozs	6	11	7	7	5	6	9	9	7	11	34	44	11	7	45	51	31	35	14	3
10. Maros-Torda	5	4	2	10	10	6	12	6	13	13	42	39	11	10	53	49	31	26	12	11
11. Nagy-Küküllő	3	1	3	2	1	5	3	5	3	3	13	16	1	2	14	18	6	11	4	2
12. Szeben	6	9	2	8	9	11	7	10	7	12	31	50	9	6	40	56	23	25	13	11
13. Szolnok-Doboka	11	7	8	18	15	13	12	14	17	14	63	66	11	9	74	75	53	42	20	22
14. Torda-Aranyos	3	6	1	6	5	7	6	3	3	6	18	28	6	3	24	31	13	14	9	5
15. Udvarhely	6	3	5	4	2	—	3	5	1	7	17	19	9	7	26	26	25	17	5	8
Erdély összesen	71	70	59	89	82	93	87	78	80	109	379	439	103	89	482	528	302	292	135	107
Magyarország összesen	273	282	273	322	323	330	376	329	345	354	1.590	1.617	355	323	1.945	1.940	1.119	1.078	455	357

A cigányok kor szerint.

II. Huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó cigányok.

12-14 éves		6-11 éves		6-14 éves		0-14 éves		15-19 éves		20-24 éves		25-29 éves		30-59 éves		60 éves és azon felüli		Ismeretlen koru		Összesen		Folyó szám	
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		
1	1	1	1	2	2	5	5	2	4	6	2	4	—	11	5	—	2	—	—	—	28	18	1
5	2	2	15	12	17	21	32	7	3	5	1	4	9	17	21	4	1	—	—	58	67	2	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	6	3
3	1	1	2	4	3	6	7	3	2	3	4	2	1	9	3	1	—	—	—	24	17	4	
3	1	2	2	5	3	6	7	3	3	1	2	2	2	7	3	1	—	—	—	20	17	5	
7	5	10	13	17	18	30	24	14	2	10	7	3	4	25	18	1	—	—	—	83	57	6	
6	3	8	11	14	14	31	26	10	4	12	12	10	7	32	24	1	2	—	—	96	75	7	
4	3	1	7	5	10	9	19	5	3	5	5	4	1	7	9	1	3	—	—	31	40	8	
—	—	8	8	8	11	14	20	9	6	7	11	9	8	13	14	2	4	—	—	54	63	9	
2	5	5	4	7	9	16	17	8	5	2	2	—	1	4	3	—	—	—	—	8	9	10	
31	24	43	65	74	89	140	160	63	34	59	53	46	39	139	112	13	14	—	—	460	412	11	
36	40	85	77	119	117	224	233	43	54	17	30	38	47	159	135	37	16	—	—	518	515	1	
2	7	13	17	15	24	37	45	8	5	4	6	3	5	31	23	4	3	—	—	87	87	2	
3	1	8	8	11	9	19	16	4	9	5	3	2	4	9	8	3	—	—	—	42	42	3	
—	—	3	2	4	2	7	5	2	2	3	—	2	3	5	3	—	1	—	—	19	14	4	
24	17	70	66	94	83	187	166	19	33	1	3	—	—	3	1	—	—	—	—	12	9	5	
10	5	14	13	24	18	42	33	13	8	15	38	34	32	122	95	18	10	1	—	396	374	6	
19	17	51	45	70	62	133	123	25	25	9	8	5	7	19	20	1	3	—	—	89	79	7	
8	6	16	18	24	24	37	44	6	6	9	7	7	9	22	22	3	3	—	—	290	274	8	
4	6	11	4	15	10	26	29	7	9	5	2	1	5	17	12	3	1	—	—	84	91	9	
20	14	35	43	55	57	109	125	16	26	13	16	15	23	68	49	11	7	—	—	59	58	10	
127	113	308	294	435	407	829	824	143	177	99	133	130	161	536	439	90	55	1	—	1.828	1.789	11	
21	23	69	38	90	61	150	100	26	17	10	17	18	21	75	65	12	8	—	—	291	228	1	
—	—	1	2	1	3	9	3	2	3	3	5	2	1	7	7	1	1	—	—	24	20	2	
3	1	4	5	7	6	12	9	7	4	3	3	—	2	9	7	2	2	—	—	33	27	3	
3	4	4	7	7	11	18	19	4	3	4	9	8	6	23	12	—	—	—	—	57	49	4	
11	13	35	25	46	38	82	78	23	23	24	20	18	20	70	52	11	9	—	—	228	202	5	
38	42	113	77	151	119	271	209	62	50	44	54	46	50	184	143	26	20	—	—	633	526	5	
10	10	32	22	42	32	80	67	13	31	16	20	21	18	57	45	5	3	—	—	192	184	1	
13	19	37	38	50	57	102	114	15	22	14	24	20	23	66	62	8	2	—	—	225	247	2	
13	18	38	22	51	40	95	75	22	28	24	22	36	28	62	45	12	6	—	—	251	204	3	
11	16	25	24	36	40	70	61	24	25	18	25	26	18	59	54	8	5	—	—	205	188	4	
8	3	14	13	22	16	47	36	13	11	13	18	8	15	27	26	2	1	—	—	110	107	5	
3	2	10	7	13	9	22	20	13	7	14	10	7	3	18	10	2	1	—	—	76	51	6	
16	5	18	13	34	18	74	43	9	11	12	17	9	9	33	35	4	4	—	—	141	119	7	
11	7	36	30	47	37	88	80	31	23	30	25	27	23	71	65	7	5	—	—	254	221	8	
85	80	210	169	295	249	578	496	140	158	141	161	154	137	393	342	48	27	—	—	1.454	1.321	8	
4	1	7	9	11	10	26	18	2	7	2	7	5	2	16	15	6	6	—	—	57	55	1	
12	24	55	57	67	81	147	157	21	23	16	33	21	40	109	76	6	6	—	—	331	342	2	
8	3	5	8	13	11	28	26	5	4	2	3	4	7	17	12	2	1	—	—	58	53	3	
5	4	13	13	18	17	32	36	5	5	3	7	4	10	33	26	—	1	—	—	77	85	4	
18	17	50	47	68	64	134	132	35	22	22	40	27	29	100	84	16	7	—	—	334	314	5	
31	13	72	70	103	83	189	176	42	37	20	46	47	39	155	139	20	23	1	—	474	460	6	
16	17	55	29	71	46	126	99	20	23	25	26	26	28	93	70	18	16	—	—	308	262	7	
7	4	15	13	22	17	34	38	13	10	5	7	7	8	28	25	4	3	—	—	91	91	8	
101	83	272	246	373	329	716	682	143	131	95	169	141	163	551	447	83	70	1	—	1.730	1.662	11	
18	9	25	12	43	21	73	48	14	9	8	16	8	10	49	44	9	3	—	—	161	130	1	
—	3	—	3	—	6	4	11	6	4	2	4	4	—	6	6	2	1	—	—	24	26	2	
32	31	65	71	97	102	189	169	39	42	23	28	32	40	188	107	29	28	—	—	500	414	3	
34	28	65	56	99	84	168	160	29	20	25	31	25	38	137	109	27	18	—	—	411	376	4	
23	22	36	43	59	65	121	124	20	38	15	27	30	27	118	81	10	13	—	—	314	310	5	
107	93	191	185	298	278	555	512	108	113	73	106	99	115	498	347	77	63	—	—	1.410	1.256	12	
6	9	13	13	19	22	40	38	13	14	14	9	8	7	44	35	8	3	—	—	127	106	1	
10	8	22	13	32	21	50	39	15	18	16	10	24	9	58	41	12	12	—	—	175	129	2	
—	—	1	1	1	1	2	4	3	1	3	1	—	—	3	3	2	—	—	—	13	9	3	
3	2	5	5	8	7	18	17	6	8	9	2	5	5	13	10	1	1	—	—	52	43	4	
17	32	60	45	77	77	113	136	27	30	10	10	17	27	111	104	17	12	—	—	295	319	5	
3	2	2	4	5	6	9	9	2	2	4	2	1	1	7	6	5	1	—	—	28	21	6	
25	13	53	67	78	80	157	155	25	24	12	38	37	35	162	119	29	15	—	—	422	386	7	
14	6	22	19	36	25	73	63	18	18	21	15	14	10	62	53	13	5	—	—	201	164	8	
23	14	45	38	68	52	113	103	21	19	9	24	21	22	92	79	14	12	—	—	270	259	9	
14	15	43	37	57	52	110	101	23	31	24	30	29	28	104	85	17	9	—	—	307	284	10	
6	8	10	13	16	21	30	39	19	16	12	10	19	11	56	38	8	9	—	—	144	123	11	
16	20	36	36	52	56	92	112	15	28	11	20	21	23	108	82	20	12	1	—	268	277	12	
24	23	73	64	97	87	171	162	35	27	22	30	27	28	153	132	31	24	—	—	439	403	13	
10	10	22	19	32	29	56	60	16	9	8	16	16	11	58	54	5	1	—	—	159	151	14	
19	8	30	25	49	33	75	59	11	16	6	21	13	13	65	44	17	10	—	—	187	164	15	
190	170	437	399	627	569	1.109	1.097	249	261	181	238	252	230	1.096	885	199	126	1	1	3.087	2.838	15	
679	605	1.574	1.435	2.253	2.040	4.198	3.980	908	924	692	914	868	895	3.397	2.715	536	375	3	1	10.602	9.804	15	

Ország-rész, vármegye	III. V á n d o r c z i g á n y o k.																			
	1 éven aluli		1 éves		2 éves		3 éves		4 éves		1—4 évesek együtt		5 éves		1—5 évesek együtt		6—9 éves		10—11 éves	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																				
1. Árva vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Bars	6	1	1	1	1	—	4	1	—	—	14	8	3	—	17	15	15	7	6	1
3. Esztergom	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	3	3	3	1	—	—
4. Hont	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Liptó	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Nógrád	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Nyitra	2	—	3	—	2	—	1	—	2	1	11	2	—	5	11	7	7	3	1	1
8. Pozsony	1	—	2	1	1	2	1	1	4	3	9	7	1	1	10	8	12	7	2	3
9. Trencsén	1	—	1	—	6	—	3	1	—	1	11	2	—	—	12	2	2	—	—	—
10. Turóc	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Zólyom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna bal partja összesen	13	1	7	3	10	9	11	5	9	6	50	24	6	13	56	37	41	24	14	5
b) Duna jobb partja.																				
1. Baranya vármegye	8	4	9	6	6	3	6	8	6	11	35	32	6	8	41	40	27	31	7	11
2. Fejér	3	1	3	3	2	1	4	4	1	6	13	15	3	2	16	17	20	11	3	1
3. Győr	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Komárom	5	2	1	1	1	—	3	2	1	1	11	6	3	2	14	8	14	8	1	2
5. Moson	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—
6. Somogy	3	2	1	1	3	1	—	2	3	—	10	7	—	2	10	9	4	5	4	1
7. Sopron	1	1	1	3	1	2	—	3	—	2	3	11	—	1	3	12	3	4	—	1
8. Tolna	4	1	2	1	—	3	4	3	6	—	16	8	4	4	20	12	15	10	5	5
9. Vas	1	1	1	2	1	—	3	1	1	2	7	6	3	1	10	7	8	5	2	5
10. Veszprém	4	3	2	2	4	—	5	4	3	1	18	10	1	3	19	13	13	4	3	4
11. Zala	4	2	6	4	—	4	7	6	2	6	19	22	5	6	24	28	13	19	5	5
Duna jobb partja összesen	34	17	26	23	19	14	32	33	23	30	134	117	25	29	159	146	114	97	32	36
c) Duna-Tisza köze.																				
1. Bács-Bodrog vármegye	1	6	1	5	4	3	2	4	2	4	10	22	1	1	11	23	11	9	2	3
2. Csongrád	4	3	7	5	3	3	3	5	4	6	21	22	1	1	22	23	13	7	4	6
3. Heves	4	2	2	1	2	1	1	3	3	2	12	9	2	2	14	11	6	12	2	3
4. Jász-N.-K.-Szolnok vm.	1	1	1	—	4	1	2	2	—	1	8	5	2	1	10	6	1	6	1	—
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun vm.	4	1	8	4	6	4	3	3	6	5	27	17	4	2	31	19	13	15	7	9
Duna-Tisza köze összesen	14	13	19	15	19	12	11	17	15	18	78	75	10	7	88	82	44	49	16	21
d) Tisza jobb partja.																				
1. Abauj-Torna vármegye	—	1	1	1	1	—	—	1	1	3	3	7	—	1	3	8	3	1	—	1
2. Barag vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Borsod	2	4	5	5	2	6	4	7	5	6	18	28	4	6	22	34	21	12	8	5
4. Gömör	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Sáros	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Szepes	1	—	—	1	—	2	1	1	—	1	2	5	—	1	2	6	1	—	—	1
7. Ung	—	1	3	3	2	2	—	1	2	3	7	10	—	2	9	11	7	9	3	—
8. Zemplén	4	1	3	1	1	4	5	2	1	4	14	12	4	1	18	13	8	8	3	6
Tisza jobb partja összesen	7	7	12	11	6	15	10	12	10	17	45	62	10	11	55	73	41	31	16	15
e) Tisza bal partja.																				
1. Békés vármegye	1	—	3	1	1	2	3	3	4	4	12	10	1	6	13	16	8	16	6	1
2. Bihar	1	2	4	6	7	12	3	7	5	12	20	39	10	7	30	46	19	16	10	6
3. Hajdú	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Maramaros	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	1	2	1	—	2	2	1	1	—	1
5. Szabolcs	—	4	—	1	1	1	3	2	1	2	5	10	1	1	6	11	5	10	3	2
6. Szatmár	4	3	3	7	3	6	4	9	5	5	19	30	3	4	22	34	11	13	5	3
7. Szilágys	—	2	—	2	4	3	2	—	—	3	6	10	2	—	8	10	4	5	—	1
8. Ugocsa	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza bal partja összesen	6	13	10	19	16	24	16	22	15	26	63	104	19	18	82	122	48	64	25	14
f) Tisza-Maros szöge.																				
1. Arad vármegye	6	3	5	3	8	4	8	2	5	11	32	23	6	1	38	24	24	24	8	5
2. Csanád	1	1	3	5	—	—	2	5	—	2	6	13	1	3	7	16	2	7	2	1
3. Krassó-Szörény vm.	23	36	25	33	36	38	42	34	42	37	168	178	39	37	207	215	149	142	46	26
4. Temes	11	9	8	5	10	6	10	5	8	16	47	41	5	10	52	51	29	25	9	8
5. Torontál	1	3	2	5	—	3	4	5	4	5	11	21	4	1	15	22	14	10	7	3
Tisza-Maros szöge összesen	42	52	43	51	54	51	66	51	59	71	264	276	55	52	319	328	218	208	72	43
g) Erdély.																				
1. Alsó-Fehér vármegye	5	2	5	3	1	2	5	8	10	5	26	20	3	3	29	23	20	16	7	6
2. B.-Naszód	1	1	1	1	1	2	—	1	2	2	5	7	1	—	6	7	6	3	3	2
3. Brassó	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Csík	—	1	1	2	5	—	1	2	—	1	7	6	1	1	8	7	3	6	3	3
5. Fogaras	1	1	2	2	4	4	2	10	2	2	11	19	2	1	13	20	12	7	3	1
6. Háromszék	1	—	2	1	2	—	1	2	—	—	6	3	3	2	9	5	3	1	1	1
7. Hunyad	11	5	7	9	5	7	10	11	8	8	41	40	11	12	52	52	26	35	7	6
8. Kis-Küküllő	—	1	1	1	—	2	2	3	—	1	3	8	1	3	4	11	2	5	1	1
9. Kolozs	—	—	1	3	5	4	3	1	1	4	10	12	2	2	12	14	13	6	3	3
10. Maros-Torda	—	—	2	—	1	—	3	2	—	—	6	2	—	—	6	2	6	3	1	1
11. Nagy-Küküllő	6	6	3	1	3	7	3	4	9	8	24	26	3	5	27	31	22	13	8	4
12. Széchenyi	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	2	1	2	1	4	2	6	1	1	2
13. Szolnok-Doboka	1	—	2	3	4	4	4	3	2	4	13	14	2	5	15	19	8	12	—	4
14. Torda-Aranyos	2	—	2	—	1	—	1	1	1	3	7	4	1	1	8	5	3	7	2	2
15. Udvarhely	1	—	—	—	2	—	—	—	—	1	3	1	—	—	3	1	1	1	—	—
Erdély összesen	29	17	31	26	34	32	36	49	35	39	164	163	32	36	196	199	131	116	40	36
Magyarország összesen	145	120	147	148	158	157	182	189	166	207	798	821	157	166	955	987	637	589	215	170

A cigányok kor szerint.

III. V á n d o r c z i g á n y o k.																						Folyó szám			
12—14 éves		6—11 éves		6—14 éves		0—14 éves		15—19 éves		20—24 éves		25—29 éves		30—59 éves		60 éves és azon felüli		Ismeretlen koru		Összesen					
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő				
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
6	1	21	8	27	9	44	24	8	10	1	1	5	4	24	18	3	6	—	—	—	—	85	69	2	
—	—	4	1	4	2	—	5	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	11	8	3	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2	3	4	
3	1	1	1	4	2	4	4	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2	3	4	
—	—	2	1	2	1	4	1	—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	8	11	5	
7	1	8	4	15	5	26	12	7	4	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	6	6	6	
11	2	14	10	25	12	35	20	10	6	1	2	3	5	16	12	2	2	—	—	—	—	55	37	7	
—	—	4	3	4	4	16	6	—	5	—	—	—	—	20	16	2	1	—	—	—	—	70	48	8	
—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	7	4	—	—	—	—	—	—	30	26	9	
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	11	
27	7	55	29	82	36	138	73	30	29	6	23	16	19	74	57	11	12	—	—	—	—	275	213	—	
14	14	34	42	48	56	89	96	25	21	9	15	9	7	37	45	4	8	—	—	—	—	173	192	1	
11	6	23	12	34	18	50	35	10	13	4	6	3	3	20	21	1	1	—	—	—	—	88	79	2	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	5	12	10	15	15	29	23	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	2	1	2	1	4	1	—	—	—	—	—	—	12	12	4	5	—	—	—	—	55	50	4	
3	2	8	6	11	8	21	17	4	6	—	—	—	—	7	9	—	—	—	—	—	—	6	6	5	
7	2	3	5	10	7	13	19	4	10	—	—	—	—	7	9	—	—	—	—	—	—	37	35	6	
5	9	20	15	25	24	45	36	11	10	4	4	—	—	7	9	2	3	—	—	—	—	30	47	7	
1	2	10	10	11	12	21	19	4	1	3	3	—	—	17	17	3	2	—	—	—	—	80	74	8	
3	4	16	8	19	12	38	25	9	6	2	6	4	6	14	15	2	4	—	—	—	—	38	40	9	
9	9	18	24	27	33	51	61	17	13	3	9	10	9	30	30	3	3	—	—	—	—	69	62	10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	114	125	11	
56	53	146	133	202	186	361	332	90	86	28	56	35	36	152	170	24	29	—	—	—	—	690	709	—	
12	2	13	12	25	14	36	37	12	10	3	8	6	6	25	19	3	3	—	—	—	—	85	83	1	
8	7	17	13	25	20	47	43	7	2	3	6	6	7	24	18	2	3	—	—	—	—	89	79	2	
2	5	8	15	10	20	24	31	7	7	2	4	1	3	12	13	2	2	—	—	—	—	48	60	3	
3	2	2	6	5	8	15	14	3	1	—	—	—	—	9	7	2	—	—	—	—	—	31	26	4	
10	6	20	24	30	30	61	49	12	12	4	8	7	9	33	30	7	3	—	—	—	—	124	111	5	
35	22	60	70	95	92	183	174	41	32	12	26	22	29	103	87	16	11	—	—	—	—	377	359	—	
2	1	3	2	5	3	8	11	2	1	—	—	—	—	7	5	—	—	—	—	—	—	21	22	1	
—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2	2	2	
10	6	29	17	39	23	61	57	19	17	3	5	8	10	26	25	6	4	—	—	—	—	123	118	3	
1	2	1	1	2	3	2	3	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	5	8	4	
—	—	1	2	1	2	2	3	2	1	—	—	—	—	4	3	—	—	—	—	—	—	10	8	5	
2	—	1	1	3	1	5	7	1	4	—	—	—	—	3	6	—	—	—	—	—	—	15	23	6	
4	1	10	9	14	10	23	21	6	3	—	—	—	—	9	4	13	16	—	—	—	—	52	49	7	
6	2	11	14	17	16	35	29	3	4	4	9	9	5	16	16	4	2	—	—	—	—	71	65	8	
25	12	57	46	82	58	137	131	33	34	8	22	36	25	71	74	14	9	—	—	—	—	299	295	—	
6	4	14	17	20	21	33	37	13	6	1	5	3	8	24	20	2	3	—	—	—	—	76	79	1	
10	4	29	22	39	26	69	72	10	13	7	14	11	13	45	38	3	7	—	—	—	—	145	157	2	
—	—	1	1	1	2	1	3	1	2	—	—	—	—	4	5	—	—	—	—	—	—	9	12	3	
—	—	1	2	1	3	3	5	2	1	—	—	—	—	1	8	—	—	—	—	—	—	7	14	4	
5	2	8	12	13	14	19	25	6	3	—	—	—	—	16	10	1	—	—	—	—	—	53	48	5	
8	6	16	16	24	22	46	56	2	5	3	4	5	8	35	27	3	6	—	—	—	—	94	106	6	
6	1	4	6	10	7	18	17	3	7	4	6	3	7	13	9	3	3	—	—	—	—	44	49	7	
1	—	—	2	1	2	2	4	1	1	—	—	—	—	2	2	1	—	—	—	—	—	6	9	8	
36	19	73	78	109	97	191	219	38	38	15	33	33	44	140	119	16	21	—	—	—	—	434	474	—	
13	11	32	29	45	40	83	64	8	15	4	11	8	8	49	36	7	7	—	—	—	—	159	141	1	
1	1	4	8	5	9	12	25	1	2	2	8	1	5	12	8	3	4	—	—	—	—	31	52	2	
77	75	195	168	272	243	479	458	95	76	44	59	76	65	282	248	45	42	—	—	—	—	1.021	948	3	
23	15	38	33	61	48	113	99	16	15	7	17	12	8	74	51	7	7	—	—	—	—	229	197	4	
6	5	21	13	27	18	42	40	8	8	5	5	3	6	20	17	2	5	—	—	—	—	80	81	5	
120	107	290	251	410	358	729	686	128	116	62	100	100	92	437	360	64	65	—	—	—	—	1.520	1.419	—	
8	5	27	22	35	27	64	50	7	19	6	12	10	8	41	33	9	4	—	—	—	—	137	126	1	
3	2	9	5	12	7	18	14	1	1	—	—	—	—	9	3	2	2	—	—	—	—	31	26	2	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	2	6	9	10	11	18	18	2	1	1	1	—	—	12	10	1	2	—	—	—	—	34	35	4	
7	3	15	8	22	11	35	31	7	2	1	5	4	8	27	15	2	4	—	—	—	—	76	65	5	
1	—	4	2	5	2	14	7	3	2	2	1	2	3	10	7	3	2	—	—	—	—	34	22	6	
22	11	33	41	55	52	107	104	9	9	6	13	14	18	70	60	8	10	—	—	—	—	214	214	7	
2	1	3	6	5	7	9	18	—	—	—	—	—	—	14	10	1	—	—	—	—	—	26	35	8	
4	5	16	9	20	14	32	28	6	4	2	3	5	7	26	15	9	8	—	—	—	—	80	65	9	
2	—	7	4	9	4	15	6	1	1	1	4	4	2	13	10	3	2	—	—	—	—	37	25	10	
10	11	30	17	40	28	67	59	11	6	5	14	6	15	50	34	7	5	—	—	—	—	146	133	11	
1	1	7	—	8	4	12	6	1	—	—	—	—	—	10	6	1	1	—	—	—	—	26	17	12	
5	6	8	16	13	22	28	41	7	4	2	10	7	5	17	20	7	4	—	—	—	—	68	84	13	
2	2	5	9	7	11	15	16	4	4	2	2	3	8	15	10	2	2	—	—	—	—	41	42	14	
1	—	1	—	2	1	5	2	1	5	4	3	1	—	6	5	1	—	—	—	—	—	18	16		

Ország-rész, vármegye	IV. A z ö s s z e s c i g á n y o k.																			
	1 éven aluli		1 éves		2 éves		3 éves		4 éves		1-4 évesek együtt		5 éves		1-5 évesek együtt		6-9 éves		10-11 éves	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																				
1. Árva vármegye	1	2	5	3	1	5	1	4	4	3	12	17	2	5	14	22	12	12	5	3
2. Bars	33	20	21	27	26	36	35	23	38	38	153	144	25	29	178	173	124	113	48	33
3. Esztergom vármegye	9	13	6	12	10	5	4	10	12	14	41	54	13	8	54	62	31	22	10	7
4. Hont vármegye	15	16	27	21	16	29	28	30	18	24	104	120	19	26	123	146	95	93	32	26
5. Liptó	7	1	2	6	8	10	8	7	9	9	34	33	9	9	43	42	20	38	13	10
6. Nógrád	66	73	70	88	54	74	91	79	71	72	352	386	78	80	430	466	250	267	103	111
7. Nyitra	64	47	70	56	79	76	77	66	79	74	369	319	78	76	447	395	233	213	83	86
8. Pozsony	54	69	68	63	51	63	68	68	80	72	321	335	61	57	382	392	224	249	66	97
9. Trencsén	19	12	17	24	32	19	28	18	20	23	116	96	20	23	136	119	82	76	31	33
10. Turóc	3	1	3	1	7	4	2	2	4	2	19	10	6	3	25	13	15	14	4	9
11. Zólyom	16	21	22	22	15	23	22	31	18	23	93	120	16	19	109	139	66	69	24	36
Duna bal partja összesen	287	275	311	323	299	344	364	338	353	354	1.614	1.634	327	335	1.941	1.969	1.152	1.166	419	451
b) Duna jobb partja.																				
1. Baranya vármegye	52	49	61	63	51	59	59	62	54	81	277	314	67	58	344	372	209	210	89	75
2. Fejér	31	29	31	29	28	20	33	26	33	31	156	135	29	23	185	158	100	112	35	33
3. Győr	13	11	9	12	14	11	16	11	17	12	69	57	11	7	80	64	51	44	11	19
4. Komárom	40	34	42	33	31	30	37	37	29	35	179	169	37	45	216	214	125	133	50	34
5. Moson	4	5	2	7	7	8	6	5	2	5	21	30	9	4	30	34	22	17	3	7
6. Somogy	53	36	38	41	43	41	44	50	50	53	228	221	46	38	274	259	168	172	66	61
7. Sopron	19	19	17	17	19	18	9	25	18	24	82	103	18	10	100	113	70	86	27	25
8. Tolna	33	31	27	32	20	24	30	28	41	27	151	142	34	34	185	176	118	115	55	41
9. Vas	51	43	77	63	50	48	79	80	92	70	349	304	79	69	428	373	242	234	91	84
10. Veszprém	20	25	10	16	21	10	24	20	16	15	91	86	14	20	105	106	66	57	18	27
11. Zala	26	28	21	34	21	22	34	29	30	38	132	151	31	41	163	192	98	131	40	38
Duna jobb partja összesen	342	310	335	347	305	291	371	373	382	391	1.735	1.712	375	349	2.110	2.061	1.269	1.311	485	444
c) Duna-Tisza köze.																				
1. Bács-Bodrog vármegye	63	70	63	70	60	63	68	58	70	64	324	325	70	68	394	393	289	252	116	91
2. Csongrád	43	39	37	21	17	24	36	27	25	34	158	145	24	22	182	167	101	104	49	48
3. Heves	53	61	75	69	56	68	51	80	66	63	301	341	53	56	354	397	223	242	77	68
4. Jász-N.-K.-Szolnok várm.	72	82	64	65	82	65	67	68	58	75	343	355	66	51	409	406	224	224	93	92
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun	113	109	95	96	105	109	111	104	111	109	535	527	103	113	638	640	392	353	184	140
Duna-Tisza köze összesen	344	361	334	321	320	329	333	337	330	345	1.661	1.638	316	310	1.977	2.033	1.229	1.175	519	439
d) Tisza jobb partja.																				
1. Abauj-Torna vármegye	63	52	92	84	70	48	77	70	81	82	383	336	67	65	450	401	252	224	64	87
2. Bereg vármegye	43	39	42	33	42	36	51	49	37	44	215	201	50	44	265	245	133	154	51	44
3. Borsod	53	63	76	69	56	72	79	72	64	67	328	343	62	65	390	408	254	222	91	90
4. Gömör	74	62	74	86	97	88	114	111	85	83	444	430	78	79	522	509	323	286	114	124
5. Sáros	34	33	71	59	72	83	62	59	71	59	310	293	56	51	366	344	184	182	67	88
6. Szepes	33	39	59	50	64	67	56	45	55	49	267	250	39	60	306	310	167	159	60	53
7. Ugocsa	25	27	49	38	43	50	46	45	50	48	213	209	47	42	260	251	131	137	45	42
8. Zemplén	88	68	94	111	104	110	127	124	103	107	521	520	91	87	612	607	304	345	137	116
Tisza jobb partja összesen	413	383	557	530	518	551	612	575	551	540	2.681	2.582	490	493	3.171	3.075	1.748	1.709	629	644
e) Tisza bal partja.																				
1. Békés vármegye	27	35	31	24	31	28	32	27	34	29	155	143	34	35	189	178	119	129	56	50
2. Bihar	120	132	132	136	157	145	143	151	153	163	705	729	167	173	872	902	489	548	221	194
3. Hajdú	48	55	32	38	40	31	40	46	39	39	199	189	32	32	231	221	129	142	53	53
4. Máramaros	27	28	43	36	41	43	56	33	34	48	201	188	44	29	245	217	150	143	46	44
5. Szabolcs	82	89	75	79	75	77	107	90	80	86	419	421	95	85	514	506	273	281	110	82
6. Szatmár	104	125	111	114	136	150	143	142	156	150	650	681	144	128	794	809	452	460	157	119
7. Szilágyság	57	57	78	70	89	96	102	90	83	83	409	396	87	71	496	467	306	273	109	89
8. Ugocsa	24	32	20	20	29	23	28	29	29	27	130	133	30	29	160	162	99	105	38	33
Tisza bal partja összesen	489	533	522	517	598	595	651	608	608	627	2.868	2.880	633	582	3.501	3.462	2.017	2.081	790	664
f) Tisza-Maros szöge.																				
1. Arad vármegye	120	83	116	100	97	107	107	114	115	114	555	518	101	115	656	633	369	349	149	141
2. Csanád	22	14	23	26	25	10	19	26	21	22	110	98	21	19	131	117	57	77	37	35
3. Krassó-Szörény vármegye	103	110	135	122	152	170	160	154	184	133	734	689	159	161	893	853	587	601	211	205
4. Temes vármegye	99	103	109	110	128	113	132	102	122	132	590	560	122	143	712	703	491	439	165	177
5. Torontál	102	101	83	107	115	126	107	118	117	127	524	579	137	125	661	704	414	436	175	150
Tisza-Maros szöge összesen	445	411	466	465	517	523	525	514	559	529	2.513	2.444	540	566	3.053	3.010	1.918	1.902	737	708
g) Erdély.																				
1. Alsó-Fehér vármegye	110	90	104	96	111	129	122	105	112	127	559	547	115	123	674	670	418	472	157	158
2. Beszterce-Naszód várm.	55	57	70	51	65	66	72	68	80	93	342	335	85	81	427	416	265	255	121	99
3. Brassó vármegye	22	24	62	44	59	50	44	46	41	49	228	213	44	53	272	266	169	155	61	70
4. Csík	30	26	32	33	42	38	38	39	50	45	192	181	30	46	222	227	123	160	47	47
5. Fogaras	59	40	77	62	75	74	77	84	75	71	363	331	76	75	439	406	290	251	128	98
6. Háromszék	43	35	48	41	44	54	50	53	56	42	241	225	58	59	299	284	169	222	81	78
7. Hunyad	92	84	97	116	115	122	108	122	125	129	537	573	120	122	657	695	407	432	139	152
8. Kis-Küküllő vármegye	71	69	97	91	103	94	116	117	112	120	499	491	97	147	596	638	364	398	151	127
9. Kolozs vármegye	117	107	120	129	130	130	140	133	116	131	623	630	129	130	752	760	480	524	173	188
10. Maros-Torda vármegye	134	130	149	146	161	166	174	182	216	180	834	804	157	176	991	980	671	631	202	229
11. Nagy-Küküllő	154	158	170	151	178	190	189	181	216	212	907	892	133	180	1.090	1.072	715	654	289	269
12. Széchenyi	111	104	112	96	134	137	162	123	134	145	653	605	129	121	782	726	471	526	164	

A cigányok kor szerint.

IV. A z ö s s z e s c z i g á n y o k.																						
12-14 éves		6-11 éves		6-14 éves		0-14 éves		15-19 éves		20-24 éves		25-29 éves		30-59 éves		60 éves és azon felüli		Ismeretlen koru		Összesen		Folyó szám
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
8	6	17	15	25	21	39	43	9	15	13	10	9	5	28	26	8	11	—	—	106	110	1
78	86	172	146	250	232	428	405	79	95	82	77	61	69	292	324	63	59	—	—	1.005	1.029	2
10	18	41	29	51	47	105	109	21	19	25	17	16	31	76	88	23	28	3	4	269	296	3
72	40	127	119	199	159	322	305	76	78	46	55	47	53	194	210	37	41	1	—	723	742	4
30	23	33	48	63	71	106	113	23	26	21	23	13	14	53	71	7	8	—	—	223	255	5
167	172	353	378	520	550	950	1.016	212	219	173	187	153	182	651	687	128	111	—	1	2.267	2.403	6
143	122	316	299	459	421	906	816	211	204	135	172	126	161	631	663	116	161	1	—	2.126	2.177	7
157	130	290	346	447	476	829	868	190	192	149	180	129	153	578	625	141	145	—	—	2.016	2.163	8
62	43	113	109	175	152	311	271	65	80	53	60	55	70	215	219	58	58	—	1	757	759	9
11	10	19	23	30	33	55	46	28	18	13	13	9	15	40	39	10	11	—	—	155	142	10
44	29	90	105	134	134	243	273	61	56	46	62	31	41	159	151	24	35	—	—	564	618	11
782	679	1.571	1.617	2.353	2.296	4.294	4.265	975	1.032	756	856	649	794	2.917	3.103	615	668	5	6	10.211	10.694	
147	131	298	285	445	416	789	788	202	189	91	136	131	147	601	600	119	106	—	—	1.933	1.966	1
61	58	135	145	196	203	381	361	92	94	62	65	61	68	326	313	74	76	—	—	996	977	2
21	20	62	63	83	83	163	147	28	50	27	30	19	23	104	112	18	17	—	—	359	379	3
89	91	175	167	264	258	480	472	103	129	61	91	66	71	324	399	68	83	—	—	1.102	1.245	4
9	7	25	24	34	31	64	65	17	13	7	13	6	11	61	61	13	18	—	—	168	181	5
102	80	234	233	336	313	610	572	118	145	58	121	110	119	459	433	91	91	1	1	1.447	1.482	6
61	36	97	111	158	147	258	260	66	70	58	58	41	44	208	207	46	38	1	—	678	677	7
65	72	173	156	238	228	423	404	99	88	56	73	68	83	284	306	59	52	—	—	989	1.006	8
146	120	333	318	479	438	907	811	206	196	124	178	142	163	547	565	119	111	—	4	2.045	2.028	9
35	40	84	84	119	124	224	230	67	80	49	49	42	38	193	194	39	33	—	—	607	624	10
73	72	138	169	211	241	374	433	86	103	53	70	64	74	285	279	45	42	—	—	907	1.001	11
809	727	1.754	1.755	2.563	2.482	4.673	4.543	1.077	1.157	646	884	750	841	3.392	3.469	691	667	2	5	11.231	11.566	
178	171	405	343	583	514	977	907	256	221	138	170	173	209	712	686	136	121	1	2	2.393	2.316	1
69	73	150	152	219	225	401	392	103	103	75	73	73	70	373	338	60	91	—	—	1.085	1.067	2
159	142	300	310	459	452	813	849	200	190	128	169	113	159	549	549	88	97	—	1	1.891	2.014	3
167	175	317	316	484	491	893	897	209	235	165	162	133	153	662	723	113	129	—	1	2.175	2.300	4
228	241	576	493	804	734	1.442	1.374	319	304	229	270	223	263	1.114	1.114	204	231	—	—	3.531	3.556	5
800	802	1.748	1.614	2.549	2.416	4.526	4.419	1.087	1.053	735	844	715	854	3.410	3.410	601	659	1	4	11.075	11.253	
151	104	316	311	467	415	917	816	154	219	138	172	146	173	584	615	109	105	1	1	2.049	2.101	1
70	86	184	198	254	284	519	529	89	113	68	112	91	107	340	335	53	44	1	—	1.161	1.240	2
126	134	345	312	471	446	861	854	203	221	127	178	151	170	631	613	92	72	1	—	2.066	2.108	3
181	183	437	410	618	593	1.140	1.102	248	304	170	265	217	242	756	825	152	130	—	1	2.683	2.869	4
119	89	251	270	370	359	736	703	156	139	118	152	105	151	408	446	76	71	—	—	1.599	1.662	5
108	100	227	212	335	312	641	622	138	138	119	125	100	113	350	352	46	48	—	—	1.394	1.398	6
65	47	176	179	241	226	501	477	83	99	75	113	81	107	305	285	47	50	—	—	1.092	1.131	7
135	172	441	461	576	633	1.188	1.240	231	219	195	260	212	256	747	756	109	108	1	1	2.683	2.840	8
955	915	2.377	2.353	3.332	3.268	6.533	6.343	1.302	1.452	1.010	1.377	1.103	1.319	4.121	4.227	684	628	4	3	14.727	15.349	
93	77	175	179	268	256	457	434	119	126	98	98	84	87	417	400	83	107	—	—	1.258	1.252	1
301	285	710	742	1.011	1.027	1.883	1.929	357	349	259	354	355	408	1.498	1.399	220	218	—	—	4.572	4.657	2
92	78	182	193	274	273	505	494	111	91	74	92	89	105	396	412	68	64	—	—	1.243	1.258	3
79	65	196	187	275	252	520	469	112	125	63	104	95	119	440	437	96	56	1	—	1.327	1.310	4
148	136	383	363	531	499	1.045	1.005	211	187	157	224	199	246	737	761	109	123	1	—	2.459	2.546	5
235	198	609	579	844	777	1.638	1.586	295	325	231	344	317	336	1.159	1.132	196	210	2	—	3.838	3.933	6
138	133	415	362	553	500	1.049	967	191	199	141	169	173	217	753	708	162	157	1	—	2.470	2.417	7
48	40	137	138	185	178	345	340	82	88	51	90	72	74	275	278	48	53	—	—	873	923	8
1.134	1.017	2.807	2.745	3.941	3.762	7.442	7.224	1.478	1.490	1.074	1.475	1.384	1.592	5.675	5.527	982	988	5	—	18.040	18.293	
238	214	518	490	756	701	1.412	1.334	286	269	205	319	266	280	1.211	1.065	175	172	—	—	3.555	3.448	1
53	53	94	112	147	163	278	282	70	61	44	57	41	45	211	200	55	53	—	—	699	701	2
373	384	798	806	1.171	1.190	2.064	2.043	484	474	326	389	457	423	1.748	1.605	378	322	1	1	5.458	5.257	3
317	286	656	616	973	902	1.685	1.605	426	381	253	326	355	363	1.558	1.336	288	235	—	1	4.565	4.247	4
270	249	589	586	859	835	1.520	1.539	345	319	200	279	261	276	1.175	1.063	193	199	—	1	3.694	3.676	5
1.251	1.183	2.655	2.610	3.906	3.793	6.959	6.803	1.611	1.507	1.028	1.370	1.380	1.396	5.933	5.269	1.089	981	1	3	17.971	17.329	
259	221	575	630	834	851	1.508	1.521	313	348	206	299	289	311	1.454	1.317	336	266	—	3	4.106	4.065	1
161	160	386	354	547	514	974	930	194	204	129	183	222	182	951	928	226	197	1	—	2.697	2.624	2
122	109	230	225	352	334	624	600	142	125	90	113	105	110	498	471	109	113	—	—	1.568	1.532	3
72	72	170	207	242	279	464	506	76	107	84	88	91	104	435	384	87	78	1	—	1.238	1.267	4
166	173	418	349	584	522	1.023	928	190	196	111	152	164	159	757	759	199	138	—	1	2.444	2.333	5
125	115	250	300	375	415	674	699	154	152	109	107	114	116	538	518	133	130	3	1	1.725	1.723	6
251	198	546	584	797	7																	

5. A cigányok családi állapot szerint.

Országrés, vármegye	I. Állandóan letelepedett cigányok.														II. Huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó										
	Nőtlen hajadon		Házias		Özvegy		Törvényesen elvált		Törvénytelen házias		Törvénytelenül elvált		Ismeretlen állapota		Nőtlen hajadon		Házias		Özvegy		Törvényesen elvált		Törvénytelen házias		
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
a) Duna bal partja.																									
1. Árva vármegye	45	56	20	17	—	6	—	—	—	11	12	—	—	—	—	11	10	13	4	—	2	—	—	4	2
2. Bars	476	454	254	252	18	58	—	—	—	111	126	3	1	—	2	32	37	8	9	2	4	—	—	16	17
3. Esztergom vármegye	135	134	79	97	5	26	—	—	—	32	23	—	2	—	—	4	2	2	2	—	1	—	—	—	—
4. Hont	408	373	179	173	8	57	—	—	—	102	117	—	2	—	—	9	9	5	3	—	—	—	—	10	5
5. Liptó	123	130	39	43	1	13	—	—	—	32	39	—	2	—	—	9	11	5	1	1	—	—	—	5	4
6. Nógrád	1.218	1.194	683	691	37	169	—	1	—	234	271	6	14	—	1	46	27	21	11	—	7	—	—	16	12
7. Nyitra	1.149	1.077	579	593	33	146	—	—	—	206	240	7	9	1	—	51	36	21	12	—	2	—	—	23	25
8. Pozsony	1.117	1.125	595	596	52	164	—	—	—	142	184	9	6	—	—	21	26	5	2	1	2	—	—	3	8
9. Trencsén	402	353	148	155	16	38	—	—	—	103	122	4	2	—	—	31	30	7	8	—	2	—	—	16	22
10. Turóc	88	66	24	27	4	6	—	—	—	29	32	—	—	—	—	2	3	1	2	1	—	—	—	4	3
11. Zólyom	288	313	133	142	9	31	—	—	—	79	84	—	1	—	—	26	23	17	10	1	1	—	—	7	9
Duna bal partja összesen	5.449	5.275	2.733	2.786	183	714	—	1	—	1.081	1.250	29	39	1	4	242	214	105	64	6	21	—	—	104	107
b) Duna jobb partja.																									
1. Baranya vármegye	641	586	238	241	35	92	—	—	—	321	331	5	7	2	2	266	260	75	72	9	14	—	—	167	165
2. Fejér	425	383	295	278	31	77	—	—	—	67	57	3	16	—	—	49	49	14	11	2	—	—	—	22	23
3. Győr	179	179	109	100	3	28	—	—	—	24	27	2	3	—	—	27	24	6	4	—	4	—	—	8	10
4. Komárom	596	613	365	384	18	122	—	—	—	46	47	3	15	—	—	11	6	6	2	—	1	—	—	2	3
5. Moson	80	84	55	56	3	16	—	—	—	12	10	—	1	—	—	8	5	—	—	—	—	—	—	4	4
6. Somogy	553	523	296	298	24	94	—	—	—	134	150	7	8	—	—	223	202	95	84	7	12	—	—	69	75
7. Sopron	318	303	172	154	24	46	—	—	—	39	48	5	—	1	—	64	56	12	8	—	3	—	—	13	12
8. Tolna	326	311	177	182	16	55	—	1	—	91	106	9	3	—	—	166	140	64	57	6	12	1	—	53	63
9. Vas	1.210	1.116	572	562	46	118	—	—	—	90	92	5	9	—	—	52	56	14	15	1	—	—	—	17	19
10. Veszprém	247	256	184	172	17	40	—	—	—	28	30	3	5	—	1	36	35	13	13	1	2	—	—	9	8
11. Zala	301	338	200	186	8	43	—	—	—	48	54	4	3	—	6	134	148	55	56	8	8	—	—	34	33
Duna jobb partja összesen	4.876	4.692	2.663	2.613	225	731	—	1	—	900	952	46	70	3	9	1.038	981	354	322	34	58	1	—	398	415
c) Duna-Tisza köze.																									
1. Bács-Bodrog vármegye	1.041	944	397	401	59	131	—	—	—	513	521	7	6	—	2	176	113	22	24	7	8	—	—	85	83
2. Csongrád	528	434	294	264	27	146	—	—	—	117	114	6	10	—	—	13	8	5	5	—	3	—	—	6	4
3. Heves	1.013	983	445	433	37	148	—	1	—	310	345	4	15	1	2	18	10	1	2	1	4	—	—	13	11
4. Jász-N.-K.-Szolnok várm.	1.146	1.062	570	547	39	218	—	2	—	326	376	4	17	1	3	25	20	17	17	1	1	—	—	14	10
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun	1.721	1.356	914	903	73	294	—	—	—	440	451	23	36	2	3	122	98	49	39	6	12	—	—	48	48
Duna-Tisza köze összesen	5.449	4.979	2.620	2.548	235	937	—	3	—	1.712	1.867	44	84	4	10	354	249	94	87	15	28	—	—	166	156
d) Tisza jobb partja.																									
1. Abauj-Torna vármegye	1.031	935	514	508	26	146	—	—	—	259	293	5	11	1	2	101	95	57	52	1	4	—	—	33	33
2. Bereg	513	505	148	133	17	72	—	—	—	252	277	3	5	1	—	129	143	40	37	5	11	—	—	50	56
3. Borsod	898	882	385	359	28	123	—	1	—	379	409	1	11	1	1	127	100	44	40	3	6	—	—	73	56
4. Gömör	1.353	1.296	662	687	41	187	—	—	—	409	478	8	24	—	1	99	82	50	43	3	8	—	—	51	53
5. Sáros	890	807	417	454	12	110	—	22	—	155	146	—	5	3	3	63	46	19	24	1	4	—	1	25	30
6. Szepes	794	733	394	399	9	67	—	—	—	103	116	3	9	—	—	44	24	21	13	2	1	—	—	9	13
7. Ung	485	492	153	130	9	59	—	—	—	247	277	1	4	4	1	85	52	18	17	1	10	—	—	37	39
8. Zemplén	1.307	1.302	372	353	19	169	—	—	—	656	704	3	21	1	3	127	97	45	41	2	10	—	—	80	70
Tisza jobb partja összesen	7.271	6.952	3.045	3.024	161	933	—	23	—	2.460	2.700	24	90	13	11	775	639	294	267	18	54	—	1	360	350
e) Tisza bal partja.																									
1. Békés vármegye	587	484	341	345	30	121	—	—	—	167	158	6	11	—	1	28	24	10	8	1	4	—	—	18	19
2. Bihar	2.159	1.977	719	656	81	318	—	—	—	1.121	1.157	12	45	4	5	174	174	54	52	4	11	—	—	96	102
3. Hajdú	636	563	320	301	32	106	—	—	—	183	210	4	11	1	2	31	28	7	5	1	3	—	—	19	16
4. Maramaros vármegye	663	607	463	377	31	74	—	—	—	141	140	1	12	4	1	42	46	15	19	2	6	—	—	17	13
5. Szabolcs	1.143	1.013	380	383	28	196	—	2	—	503	559	5	28	2	5	181	157	60	53	7	18	—	—	85	84
6. Szatmár	1.764	1.639	589	545	46	279	—	—	—	863	880	7	19	1	5	244	211	70	66	12	29	—	—	147	146
7. Szilág	1.163	1.016	355	321	32	165	—	1	—	563	589	4	11	1	3	154	108	64	50	6	15	—	—	84	88
8. Ugocsa	406	386	160	141	14	76	—	—	—	192	214	3	4	1	2	46	47	21	19	—	5	—	—	24	20
Tisza bal partja összesen	8.521	7.685	3.276	3.069	294	1.335	—	2	1	3.727	3.905	42	141	14	24	980	795	391	272	33	91	—	—	490	488
f) Tisza-Maros szöge.																									
1. Arad vármegye	1.627	1.456	741	699	75	240	1	—	—	778	752	8	28	5	2	92	56	26	24	2	6	—	—	40	44
2. Csanád	344	292	132	123	16	56	1	1	—	151	151	—	—	—	—	10	12	4	5	2	3	—	—	8	6
3. Krassó-Szörény vármegye	1.996	1.811	1.189	1.182	150	288	—	—	—	582	601	17	9	3	4	250	198	70	53	20	21	—	—	157	140
4. Temes	1.941	1.641	916																						

5. A cigányok családi állapot szerint.

cigányok.				III. Vándorcigányok.												IV. Összes cigányok.												Folyó szám							
Törvénytelenül elvált		Ismeretlen állapotú		Nőtlen hajadon		Házass		Özvegy		Törvénytelenül elvált		Törvénytelenül elvált		Törvénytelenül elvált		Ismeretlen állapotú		Nőtlen hajadon		Házass		Özvegy		Törvénytelenül elvált		Törvénytelenül elvált			Törvénytelenül elvált		Ismeretlen állapotú				
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
1	1	—	—	52	33	17	8	—	—	—	—	—	—	1	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
—	—	—	—	7	5	1	1	1	—	—	—	—	—	16	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
3	6	—	—	174	112	54	34	1	12	—	—	—	—	46	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	
1	2	—	—	109	107	3	3	2	12	—	—	—	—	57	69	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
—	—	—	—	58	44	17	15	—	5	—	—	—	—	13	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
—	—	—	—	35	27	4	4	2	4	—	—	—	—	14	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
—	—	—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	
—	—	—	—	24	23	6	6	1	—	—	—	—	—	5	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
—	—	—	—	17	27	1	1	1	3	—	—	—	—	11	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	
—	—	—	—	54	43	6	6	2	4	—	—	—	—	18	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	
—	—	—	—	28	25	6	9	—	1	—	—	—	—	4	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	
—	—	—	—	49	35	3	3	—	6	—	—	—	—	17	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	
—	—	—	—	76	70	17	17	2	7	—	—	—	—	19	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	
2	9	1	4	454	405	63	64	10	42	—	—	—	—	3	160	194	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	
1	—	—	—	47	45	6	8	1	5	—	—	—	—	31	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
—	—	—	—	57	46	12	12	1	2	—	—	—	—	19	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
—	—	—	—	31	35	9	8	1	5	—	—	—	—	7	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
—	—	—	—	20	27	4	4	—	2	—	—	—	—	7	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	
3	4	—	—	80	65	9	7	4	7	—	—	—	—	31	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
4	5	—	—	235	209	40	39	7	20	—	—	—	—	95	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	11	13	3	4	2	—	—	—	—	—	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	75	66	12	12	1	6	—	—	—	—	35	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	3	4	1	3	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	4	4	3	2	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	7	12	4	4	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	31	25	4	2	3	5	—	—	—	—	14	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	39	31	7	6	2	2	—	—	—	—	23	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6	10	—	—	171	155	34	33	9	14	—	—	—	—	85	92	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	46	42	7	8	1	3	—	—	—	—	22	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	83	83	14	13	1	10	—	—	—	—	47	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	2	4	1	1	—	2	—	—	—	—	6	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	5	9	—	1	1	1	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	26	27	8	5	—	—	—	—	—	—	19	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	54	59	5	4	—	7	—	—	—	—	34	35	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	24	20	5	6	1	6	—	—	—	—	13	17	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	3	5	—	—	1	1	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	14	—	—	243	249	40	38	5	30	—	—	—	—	144	155	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	91	72	18	19	2	5	—	—	—	—	48	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	13	28	4	5	—	4	—	—	—	—	14	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	61	50	114	111	19	38	—	—	—	—	275	291	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	139	112	12	15	1	5	—	—	—	—	77	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	49	46	8	7	2	3	—	—	—	—	21	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	5	—	—	904	765	156	157	24	55	—	—	—	—	435	439	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	78																															

6. A cigányok hitfelekezeti szerinti.

Ország-rész, vármegye	I. Állandóan letelepedett cigányok													II. Huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó												
	Római-katholikusok		Görög-katholikusok		Görög-keletiek		Ág. hitv. evang.		Ev.-reformátusok		Uni-táriusok		Egyéb és ismeretlen hitfelek.		Római-katholikusok		Görög-katholikusok		Görög-keleti		Ágostai hitvall. evang.		Ev.-reformátusok			
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																										
1. Árva vármegye	76	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Bars »	860	892	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Esztergom várm.	251	282	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Hont »	696	722	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Liptó »	189	227	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Nógrád »	2.176	2.338	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Nyitra »	1.974	2.065	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Pozsony »	1.915	2.075	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Trencsén »	673	667	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Turóc »	145	132	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Zólyom »	508	569	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna bal partja össz.	9.463	10.060	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Duna jobb partja.																										
1. Baranya vármegye	808	857	7	9	425	390	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Fejér vármegye	816	807	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Győr »	317	337	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Komárom »	1.028	1.181	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Moson »	150	167	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Somogy »	1.012	1.068	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Sopron »	559	551	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Tolna »	611	649	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Vas »	1.920	1.896	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Veszprém »	477	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Zala »	561	630	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna jobb partja össz.	8.259	8.643	7	9	434	397	3	4	10	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Duna-Tisza köze.																										
1. Bács-Bodrog várm.	892	948	26	21	1.095	1.031	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Csongrád vármegye	937	928	7	12	6	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Heves vármegye	1.803	1.914	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. J.-N.-K.-Szoln. vm.	1.750	1.857	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. P.-P.-S.-K.-Kun »	3.110	3.180	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna-Tisza köze össz.	8.492	8.827	33	34	1.155	1.082	3	3	379	421	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Tisza jobb partja.																										
1. Abauj-Torna várm.	1.450	1.526	31	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Bereg vármegye	176	202	281	286	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Borsod »	1.446	1.507	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Gömör »	2.159	2.403	5	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Sáros »	1.094	1.170	381	375	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Szepes »	1.227	1.242	71	79	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Ung »	471	516	342	339	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Zemplén »	1.535	1.733	507	481	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza jobb partja össz.	9.558	10.319	1.618	1.587	—	—	132	129	1.635	1.669	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
e) Tisza bal partja.																										
1. Békés vármegye	785	799	11	15	121	82	6	7	202	215	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Bihar »	508	606	694	649	1.496	1.456	—	—	1.398	1.446	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Hajdú »	337	362	9	17	—	—	—	—	830	814	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Máramaros várm.	70	60	1.125	1.099	—	—	—	—	48	52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Szabolcs »	864	935	44	63	—	—	—	—	1.164	1.185	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Szatmár »	738	805	953	1.017	8	4	—	—	1.569	1.540	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Szilágy »	155	177	1.239	1.220	54	47	—	—	670	662	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Ugocsa »	198	208	253	275	—	—	—	—	323	340	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza bal partja össz.	3.655	3.952	4.328	4.355	1.679	1.589	7	8	6.204	6.254	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f) Tisza-Maros szöge.																										
1. Arad vármegye	237	250	331	335	2.587	2.495	—	—	51	62	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Csanád »	366	369	68	62	206	190	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Kr.-Szörény várm.	29	21	30	24	3.878	3.850	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Temes »	331	317	94	92	3.490	3.260	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Torontál »	777	801	52	53	2.468	2.430	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza-Mar. szöge össz.	1.740	1.758	575	566	12.629	12.225	—	—	59	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
g) Erdély.																										
1. Alsó-Fehér várm.	125	164	2.746	2.758	906	857	—	—	65	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Beszt.-Naszód »	64	73	1.272	1.215	267	260	755	800	133	117	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Brassó »	36	26	7	2	1.501	1.489	2	2	9	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Csík »	776	792	365	381	1	2	—	—	10	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Fogaras »	33	23	988	939	1.039	978	—	—	8	6	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Háromszék »	465	470	125	98	651	686	—	—	415	420	6	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Hunyad »	84	90	1.187	1.228	2.358	2.292	—	—	14																	

7. A cigányok nyelvismereete.

Ország-rész, vármegye	I. Állandóan letelepedett cigányok.																							
	Magyar				Czigány				Német								Tót				Oláh			
	összesen		ebből cigányul nem tud		összesen		ebből magyarul tud		összesen		ebből magyarul tud		ebből cigányul nem tud		összesen		ebből magyarul tud		ebből cigányul nem tud		összesen			
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		
a) Duna bal partja.																								
1. Árva vármegye	4	2	1	—	30	39	1	—	—	—	—	—	—	—	—	33	50	—	—	5	9			
2. Bars »	442	443	177	206	280	288	73	58	2	2	1	—	—	1	—	135	160	31	23	36	31			
3. Esztergom vármegye	244	278	144	181	6	4	6	4	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
4. Hont vármegye	365	389	235	292	186	164	39	22	1	1	—	—	—	1	—	145	168	30	16	16	20			
5. Liptó »	6	5	—	—	54	79	—	—	—	—	—	—	—	—	—	134	143	—	1	38	38			
6. Nógrád »	1.639	1.767	370	445	348	389	182	198	—	3	—	2	—	1	—	191	182	29	18	6	13			
7. Nyitra »	529	530	147	153	786	818	168	147	3	1	1	—	1	1	—	657	715	44	26	197	221			
8. Pozsony »	907	947	313	340	612	694	361	434	15	25	11	22	—	2	—	381	409	26	19	119	138			
9. Trencsén »	36	32	20	23	368	388	6	—	—	—	—	—	—	—	—	269	250	7	1	46	50			
10. Turóc »	13	7	4	3	102	101	2	—	14	9	—	—	—	—	—	16	15	—	—	1	3			
11. Zólyom »	32	41	21	33	317	366	2	—	1	2	1	1	1	2	—	159	162	1	1	43	51			
Duna bal partja összesen	4.217	4.441	1.432	1.676	3.098	3.330	840	863	37	43	15	25	3	8	2.120	2.254	168	105	507	574	—	—		
b) Duna jobb partja.																								
1. Baranya vármegye	740	739	428	423	135	139	42	39	—	2	—	2	—	1	—	—	—	—	—	1	268	276		
2. Fejér »	810	803	572	638	11	7	11	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
3. Győr »	301	322	277	308	16	14	11	12	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
4. Komárom »	1.000	1.158	739	893	27	22	24	18	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
5. Moson »	18	20	16	19	3	8	—	—	129	139	30	8	118	130	—	—	—	—	—	—	—	47	51	
6. Somogy »	958	1.011	830	915	9	7	7	7	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
7. Sopron »	428	414	375	351	55	66	19	20	70	66	25	12	36	31	—	—	—	—	—	—	—	3	1	
8. Tolna »	596	635	390	480	19	22	18	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	5
9. Vas »	861	839	785	783	495	503	73	48	438	442	72	30	272	280	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
10. Veszprém »	479	504	425	474	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4
11. Zala »	524	582	477	550	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Duna jobb partja összesen	6.715	7.027	5.314	5.834	770	788	205	170	638	654	128	56	426	444	—	2	—	1	—	—	1	327	337	
c) Duna-Tisza köze.																								
1. Bács-Bodrog vármegye	669	709	535	619	386	370	95	120	28	25	19	16	15	16	—	3	—	—	—	—	3	62	64	
2. Csongrád »	859	853	634	662	110	115	98	107	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	
3. Heves »	1.804	1.920	1.604	1.745	6	7	5	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4. Jász-N.-K.-Szolnok vm.	2.064	2.200	1.938	2.067	22	25	20	25	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	
5. Pest-P.-Solt-K.-Kun várm.	2.984	3.052	2.394	2.508	170	165	166	154	8	4	2	2	6	3	—	1	—	1	—	—	1	16	19	
Duna-Tisza köze összesen	8.380	8.734	7.105	7.601	694	682	384	413	36	29	21	18	21	19	2	4	1	1	1	1	4	80	83	
d) Tisza jobb partja.																								
1. Abauj-Torna vármegye	1.374	1.381	1.051	1.053	209	266	34	28	29	33	15	12	10	15	224	215	20	14	79	81	—	—		
2. Bereg »	702	717	579	596	69	109	46	77	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	
3. Borsod »	1.675	1.769	1.568	1.702	14	14	12	13	3	—	3	—	1	—	—	3	—	3	—	—	3	—	—	
4. Gömör »	1.592	1.695	805	967	527	573	205	215	—	3	—	2	—	—	354	402	68	61	59	79	—	—		
5. Sáros »	31	42	15	24	919	984	25	20	—	3	—	2	—	1	504	498	2	—	222	157	—	—		
6. Szepes »	23	18	11	13	792	785	18	—	64	51	1	—	29	24	424	470	12	2	156	203	—	—		
7. Ung »	376	413	316	366	233	256	39	36	—	—	—	—	—	—	179	176	15	16	94	90	—	—		
8. Zemplén »	937	1.027	796	889	798	846	77	71	—	—	—	—	—	—	558	637	49	28	235	263	1	—		
Tisza jobb partja összesen	6.710	7.062	5.231	5.610	3.561	3.833	456	460	96	90	19	16	40	40	2.243	2.401	166	124	845	876	3	1		
e) Tisza bal partja.																								
1. Békés vármegye	1.005	1.020	745	893	99	81	72	59	1	1	1	—	1	—	1	1	1	1	1	1	1	19	15	
2. Bihar »	2.014	2.041	1.420	1.461	815	838	441	430	—	—	—	—	—	—	2	2	2	1	—	—	2	1.265	1.277	
3. Hajdú »	1.108	1.124	993	1.003	65	66	61	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	
4. Máramaros vármegye	157	142	110	108	167	166	13	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	515	517	
5. Szabolcs »	2.049	2.158	1.885	1.987	22	26	22	25	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	
6. Szatmár »	2.332	2.407	1.931	1.993	549	562	323	284	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	398	398	
7. Szilágyság »	627	659	393	420	983	962	309	293	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	508	485	
8. Ugocsa »	549	577	504	552	75	77	30	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80	78	
Tisza bal partja összesen	9.841	10.128	7.981	8.417	2.766	2.778	1.271	1.179	1	1	1	—	1	—	4	3	4	2	1	3	2.788	2.773		
f) Tisza-Maros szöge.																								
1. Arad vármegye	299	309	239	264	918	916	173	184	17	18	7	2	1	5	—	—	—	—	—	—	—	1.991	1.922	
2. Csanád »	344	361	281	295	162	127	105	65	1	1	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	137	133	
3. Krassó-Szörény vármegye	—	—	—	—	555	542	2	—	6	4	5	1	5	3	—	—	—	—	—	—	—	3.095	3.080	
4. Temes »	45	35	28	30	1.065	982	80	49	14	15	2	2	6	9	1	—	—	—	—	—	—	2.102	2.005	
5. Torontál »	248	232	223	209	1.428	1.457	163	98	126	150	14	15	39	45	—	—	—	—	—	—	—	537	547	
Tisza-Maros szöge összesen	936	937	771	798	4.128	4.024	523	396	164	188	29	20	51	62	1	1	—	1	—	—	—	7.862	7.687	
g) Erdély.																								
1. Alsó-Fehér vármegye	139	150	43	56	1.118	1.081	191	147	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2.584	2.601	
2. Beszterce-N. vármegye	48	37	8	6	1.338	1.367	44	42	84	86	1	—	35	30	—	—	—	—	—	—	—	1.021	979	
3. Brassó »	55																							

Ország-rész, vármegye	III. V á n d o r e z i g á n y o k.																	
	M a g y a r				C z i g á n y				N é m e t				T ó t				O l á h	
	összesen		ebből cigányul nem tud		összesen		ebbőlmagyarul tud		összesen		ebből magyarul tud		ebből cigányul nem tud		összesen			
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		
a) Duna bal partja.																		
1. Árva vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2. Bars	29	26	4	1	54	40	47	32	—	—	—	—	—	2	1	—	—	
3. Esztergom vármegye	10	8	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	1	—	
4. Hont	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Liptó	—	—	—	—	4	7	—	—	—	—	—	—	—	4	4	1	—	
6. Nógrád	4	2	1	—	2	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
7. Nyitra	8	9	8	9	47	28	31	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
8. Pozsony	29	19	11	6	37	26	30	17	—	—	—	—	—	4	3	—	—	
9. Trencsén vármegye	—	—	—	—	26	24	7	8	—	—	—	—	—	4	2	1	—	
10. Turóc	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	
11. Zólyom	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	
Duna bal partja összesen	82	66	24	20	174	130	115	80	—	—	—	—	—	19	17	3	1	
b) Duna jobb partja.																		
1. Baranya vármegye	46	35	14	5	127	154	94	128	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2. Fejér	57	48	2	3	31	31	22	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Győr	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4. Komárom	32	27	10	1	23	23	22	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Moson	—	—	—	—	6	5	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6. Somogy	22	22	8	10	7	5	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
7. Sopron	5	9	1	2	19	25	5	2	—	3	—	—	—	3	—	—	—	
8. Tolna	41	38	9	7	36	33	31	30	3	3	1	—	3	3	—	—	—	
9. Vas	15	14	4	6	20	24	7	15	1	2	1	—	—	—	—	—	—	
10. Veszprém	38	38	5	5	26	18	17	17	4	6	2	2	3	3	—	—	—	
11. Zala	52	52	4	2	41	52	32	38	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Duna jobb partja összesen	308	283	57	41	336	370	238	277	8	15	4	2	6	9	—	—	25	
c) Duna-Tisza köze.																		
1. Bács-Bodrog vármegye	8	9	5	5	37	39	25	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2. Csongrád	6	5	—	—	70	63	57	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Heves	48	60	9	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4. Jász-N.-K.-Szolnok várm.	31	26	20	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun	90	85	20	17	34	26	31	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Duna-Tisza köze összesen	183	185	54	50	141	128	113	98	—	—	—	—	—	—	—	—	19	
d) Tisza jobb partja.																		
1. Abauj-Torna vármegye	15	19	3	5	4	3	3	3	—	—	—	—	—	2	—	1	—	
2. Bereg vármegye	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Borsod	86	83	34	38	36	35	34	32	—	—	—	—	—	1	—	1	—	
4. Gömör	4	8	4	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
5. Sáros	—	—	—	—	7	6	—	—	—	—	—	—	—	3	2	1	2	
6. Szepes	6	4	4	4	7	13	—	—	—	—	—	—	—	2	6	1	2	
7. Ung	21	24	6	8	13	14	11	10	—	—	—	—	—	5	5	2	5	
8. Zemplén	57	51	14	16	9	9	5	2	—	—	—	—	—	2	2	1	—	
Tisza jobb partja összesen	191	191	65	76	76	80	53	47	—	—	—	—	—	16	15	8	2	
e) Tisza bal partja.																		
1. Békés vármegye	74	79	2	3	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2. Bihar	24	32	7	9	38	35	20	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Hajdú	7	8	—	1	2	4	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4. Máramaros vármegye	—	—	—	—	3	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Szabolcs	44	36	14	6	5	7	4	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6. Szatmár	55	59	14	12	38	47	13	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
7. Szilágy	2	2	2	2	5	10	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
8. Ugocsa	5	9	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Tisza bal partja összesen	211	225	40	38	93	113	40	44	—	—	—	—	—	—	—	—	127	
f) Tisza-Maros szöge																		
1. Arad vármegye	1	1	1	—	68	67	7	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2. Csanád vármegye	2	2	—	2	23	38	21	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Krassó-Szörény vármegye	—	—	—	—	894	842	1	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4. Temes vármegye	—	—	—	—	177	154	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	
5. Torontál vármegye	—	—	—	—	58	52	23	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Tisza-Maros szöge összesen	3	3	1	2	1.220	1.153	52	73	—	2	—	—	—	—	—	—	258	
g) Erdély.																		
1. Alsó-Fehér vármegye	1	—	—	—	103	101	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2. Besztercze-Naszód várm.	—	—	—	—	30	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Brassó vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4. Csík	2	1	—	—	32	34	29	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Fogaras	2	6	—	—	67	54	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6. Háromszék vármegye	4	3	2	3	26	19	15	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
7. Hunyad	—	—	—	—	183	188	3	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
8. Kis-Küküllő	4	3	1	—	21	31	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
9. Kolozs	—	—	—	—	79	64	8	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
10. Maros-Torda	16	12	5	2	18	8	15	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
11. Nagy-Küküllő vármegye	—	3	—	3	113	102	19	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
12. Szeben vármegye	2	2	2	2	22	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
13. Szolnok-Doboka várm.	6	7	2	2	54	67	13	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
14. Torda-Aranyos	—	2	—	1	33	32	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
15. Udvarhely	4	3	2	3	11	7	9	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Erdély összesen	41	42	14	16	792	746	127	98	—	—	—	—	—	—	—	—	135	
Magyarország összesen	1.019	995	255	243	2.832	2.720	738	717	8	17	4	2	6	9	35	32	11	

9. A cigányok olvasni, írni tudása.

Ország-rész, vármegye	I. Állandóan letelepedett cigányok.										II. Huzamosabb ideig tartózkodó cigányok.									
	Olvasni, írni tud		Csak olvasni tud		Sem írni, sem olvasni nem tud		Ki nem deríthető		Összesen		Olvasni, írni tud		Csak olvasni tud		Sem írni, sem olvasni nem tud		Ki nem deríthető		Összesen	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																				
1. Árva vármegye	2	1	—	—	74	90	—	—	76	91	4	1	—	—	24	17	—	—	28	18
2. Bars »	82	52	4	11	776	829	—	1	862	898	4	2	—	—	54	64	—	1	58	67
3. Esztergom vármegye	31	17	1	3	219	262	—	—	251	282	—	—	—	—	7	6	—	—	7	6
4. Hont »	60	42	3	4	634	673	—	3	697	722	3	—	—	—	21	17	—	—	24	17
5. Liptó vármegye	7	5	—	—	188	220	—	1	195	227	—	—	—	—	20	17	—	—	20	17
6. Nógrád »	129	105	17	24	2.031	2.202	1	10	2.178	2.341	2	1	—	—	81	56	—	—	83	57
7. Nyitra »	198	124	2	9	1.770	1.929	5	3	1.975	2.065	8	2	1	1	87	72	—	—	96	75
8. Pozsony »	218	126	19	38	1.675	1.908	3	3	1.915	2.075	1	1	—	—	30	39	—	—	31	40
9. Trencsén »	67	33	18	15	588	622	—	—	673	670	1	1	3	4	50	58	—	—	54	63
10. Turóc »	9	6	—	—	136	126	—	—	145	132	—	—	—	—	8	9	—	—	8	9
11. Zólyom »	32	23	2	4	473	544	2	—	509	571	11	3	—	—	40	40	—	—	51	43
Duna bal partja összesen	835	534	66	109	8.564	9.405	11	21	9.476	10.069	34	11	4	5	422	395	—	1	460	412
b) Duna jobb partja.																				
1. Baranya vármegye	146	69	2	9	1.086	1.170	8	11	1.242	1.259	22	17	1	2	492	494	3	2	518	515
2. Fejér vármegye	139	78	7	7	675	726	—	—	821	811	8	4	—	—	79	83	—	—	87	87
3. Győr »	74	68	8	12	235	257	—	—	317	337	2	—	—	—	40	42	—	—	42	42
4. Komárom »	204	143	9	10	815	1.027	—	1	1.028	1.181	1	—	—	—	18	14	—	—	19	14
5. Moson »	53	44	5	7	92	116	—	—	150	167	—	—	—	—	12	9	—	—	12	9
6. Somogy »	172	107	5	20	835	946	2	—	1.014	1.078	26	11	—	1	370	362	—	—	396	374
7. Sopron »	157	117	5	9	395	422	2	3	559	551	11	4	—	1	78	74	—	—	89	79
8. Tolna »	92	64	5	2	522	590	—	2	619	658	25	9	—	1	265	264	—	—	290	274
9. Vas »	307	183	8	17	1.604	1.685	4	12	1.923	1.897	7	10	—	2	77	79	—	—	84	91
10. Veszprém »	119	66	2	3	358	435	—	—	479	504	4	4	—	1	54	54	—	—	59	58
11. Zala »	115	93	3	8	442	522	1	7	561	630	28	18	2	—	198	225	4	3	232	246
Duna jobb partja összesen	1.578	1.032	59	104	7.059	7.896	17	36	8.713	9.068	134	77	4	7	1.683	1.700	7	5	1.828	1.789
c) Duna-Tisza köze.																				
1. Bács-Bodrog vármegye	273	178	5	10	1.739	1.817	—	—	2.017	2.005	8	4	—	—	283	224	—	—	291	228
2. Csongrád »	264	154	3	16	705	798	—	—	972	968	3	5	—	1	20	15	—	—	24	20
3. Heves vármegye	122	73	9	15	1.679	1.833	—	6	1.810	1.927	1	—	—	1	32	26	—	—	33	27
4. Jász-N.-K.-Szolnok várm.	254	122	4	11	1.822	2.080	7	12	2.087	2.225	8	1	—	—	49	48	—	—	57	49
5. Pest-P.-S.-K.-Kun »	485	284	19	21	2.655	2.916	20	22	3.179	3.243	23	10	2	1	202	191	1	—	228	202
Duna-Tisza köze összesen	1.398	811	40	73	8.600	9.444	27	40	10.065	10.368	43	20	3	2	586	504	1	—	633	526
d) Tisza jobb partja.																				
1. Abauj-Torna vármegye	187	74	12	18	1.637	1.799	—	4	1.836	1.895	15	17	—	2	177	165	—	—	192	184
2. Bereg vármegye	32	22	—	1	894	944	8	24	934	991	4	6	—	—	220	239	1	2	225	247
3. Borsod »	176	99	15	14	1.499	1.672	2	1	1.692	1.786	17	5	1	2	233	197	—	—	251	204
4. Gömör »	144	88	6	26	2.315	2.541	8	18	2.473	2.673	24	12	1	3	179	173	1	—	203	188
5. Sáros »	42	36	14	9	1.406	1.480	17	22	1.479	1.547	5	1	—	—	100	102	5	4	110	107
6. Szepes »	40	33	2	4	1.255	1.272	6	15	1.303	1.324	5	1	—	—	70	47	1	3	76	51
7. Ung »	57	37	7	6	830	917	5	3	899	963	4	1	—	—	137	118	—	—	141	119
8. Zemplén »	85	40	2	7	2.253	2.473	18	34	2.358	2.554	11	4	1	1	240	216	2	—	254	221
Tisza jobb partja összesen	763	429	58	85	12.089	13.098	64	121	12.974	13.733	85	47	3	8	1.356	1.257	10	9	1.454	1.321
e) Tisza bal partja.																				
1. Békés vármegye	236	137	5	5	883	976	1	—	1.125	1.118	1	5	—	—	56	50	—	—	57	55
2. Bihar »	201	105	8	12	3.864	3.999	23	42	4.096	4.158	5	1	2	1	321	338	3	2	331	342
3. Hajdú »	308	202	4	5	864	986	—	—	1.176	1.193	7	3	—	—	51	50	—	—	58	53
4. Máramaros vármegye	42	14	1	2	1.193	1.188	7	7	1.243	1.211	2	—	—	—	75	85	—	—	77	85
5. Szabolcs »	131	58	16	26	1.921	2.099	4	1	2.072	2.184	36	21	—	3	296	284	2	6	334	314
6. Szatmár »	131	30	3	5	3.127	3.313	9	19	3.270	3.367	22	9	—	2	452	447	—	2	474	460
7. Szilágyság »	69	41	3	2	2.044	2.059	2	4	2.118	2.106	4	—	—	1	302	262	1	—	308	262
8. Ugocsa »	33	8	17	15	725	799	1	1	776	823	1	—	—	—	90	91	—	—	91	91
Tisza bal partja összesen	1.151	595	57	72	14.621	15.419	47	74	15.876	16.160	78	39	3	6	1.643	1.607	6	10	1.730	1.662
f) Tisza-Maros szöge.																				
1. Arad vármegye	109	57	—	1	3.078	3.116	48	3	3.235	3.177	10	4	—	—	150	126	1	—	161	130
2. Csanád »	68	36	8	9	563	571	5	7	644	623	—	3	—	—	23	23	—	—	24	26
3. Krassó-Szörény vármegye	212	45	4	—	3.706	3.833	15	17	3.937	3.895	19	5	4	1	474	406	3	2	500	414
4. Temes vármegye	330	123	8	2	3.571	3.526	16	23	3.925	3.674	15	4	—	—	394	365	2	7	411	376
5. Torontál »	176	84	9	5	3.103	3.163	12	33	3.300	3.285	11	5	2	—	300	304	1	1	314	310
Tisza-Maros szöge összesen	895	345	29	17	14.021	14.209	96	83	15.041	14.654	55	21	7	1	1.341	1.224	7	10	1.410	1.256
g) Erdély.																				
1. Alsó-Fehér vármegye	114	53	11	12	3.696	3.744	21	24	3.842	3.833	6	3	2	1	119	102	—	—	127	106
2. B.-Naszód »	142	86	2	2	2.333	2.368	14	13	2.491	2.469	—	—	—	—	175	129	—	—	175	129
3. Brassó »	247	149	—	3	1.295	1.362	13	8	1.555	1.522	1	1	—	—	12	8	—	—	13	9
4. Csík »	65	39	6	6	1.081	1.144	—	—	1.152	1.189	6	1	—	1	46	41	—	—	52	43
5. Fogaras »	103	42	1	—	1.969	1.907	—	—	2.073	1.949	2	2	—	—	293	317	—	—	295	319
6. Háromszék »	103	56	1	2	1.557	1.618	2	4	1.663	1.680	1	—	—	—	27	21	—	—	28	21
7. Hunyad »	70	31	4	1	3.532	3.551	39	39												

9. A cigányok olvasni, írási tudása.

III. Vándorcigányok.										IV. Összes cigányok.										Folyó szám
Olvasni, írási tud		Csak olvasni tud		Sem írni, sem olvasni nem tud		Ki nem deríthető		Összesen		Olvasni, írási tud		Csak olvasni tud		Sem írni sem olvasni nem tud		Ki nem deríthető		Összesen		
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
—	—	—	—	2	1	—	—	2	1	6	2	—	—	100	108	—	—	106	110	1
—	—	—	—	85	69	—	—	85	69	86	54	4	11	915	962	—	2	1.005	1.029	2
1	—	—	—	11	8	—	—	11	8	31	17	1	3	237	276	—	—	269	296	3
1	—	—	—	1	2	—	—	2	3	64	42	3	5	656	692	—	3	723	742	4
—	—	—	—	7	11	—	—	8	11	8	5	—	1	215	248	—	1	223	255	5
—	—	—	—	6	5	—	—	6	5	131	106	17	24	2.118	2.263	1	10	2.267	2.403	6
—	—	—	—	55	37	—	—	55	37	206	126	3	10	1.912	2.038	5	3	2.126	2.177	7
1	—	—	—	69	46	—	—	70	48	220	127	19	38	1.774	1.993	3	5	2.016	2.163	8
—	—	—	—	30	26	—	—	30	26	68	34	21	19	668	706	—	—	757	759	9
—	—	—	—	2	1	—	—	2	1	9	6	—	—	146	136	—	—	155	142	10
—	—	—	—	4	4	—	—	4	4	43	26	2	4	517	588	2	—	564	618	11
3	—	—	—	272	210	—	—	275	213	872	545	70	115	9.258	10.010	11	24	10.211	10.694	—
—	—	—	—	171	192	—	—	173	192	169	86	3	11	1.749	1.856	12	13	1.933	1.966	1
—	—	—	—	88	77	—	—	88	79	147	82	7	7	842	886	—	2	996	977	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76	68	8	12	275	299	—	—	359	379	3
—	—	—	—	55	50	—	—	55	50	205	143	9	10	888	1.091	—	—	1.102	1.245	4
—	—	—	—	6	5	—	—	6	5	53	44	5	7	110	130	—	—	168	181	5
—	—	—	—	36	35	—	—	37	35	198	118	6	21	1.241	1.343	2	—	1.447	1.482	6
1	—	—	—	29	47	—	—	30	47	169	121	5	10	502	543	2	3	678	677	7
1	—	—	—	79	74	—	—	80	74	118	73	5	3	866	928	—	2	989	1.006	8
—	—	—	—	37	39	—	—	38	40	314	194	9	19	1.718	1.803	4	12	2.045	2.028	9
1	—	—	—	68	62	—	—	69	62	124	70	3	3	480	551	—	—	607	624	10
1	1	—	—	113	124	—	—	114	125	144	112	5	8	753	871	5	10	907	1.001	11
5	2	2	—	682	705	—	—	690	709	1.717	1.111	65	111	9.424	10.301	25	43	11.231	11.566	—
—	—	—	—	82	82	—	—	85	83	284	183	5	10	2.104	2.123	—	—	2.393	2.316	1
—	—	—	—	89	79	—	—	89	79	267	159	4	16	814	892	—	—	1.085	1.067	2
—	—	—	—	48	60	—	—	48	60	123	73	9	16	1.759	1.919	—	—	1.891	2.014	3
—	—	—	—	31	26	—	—	31	26	262	123	4	11	1.902	2.154	7	12	2.175	2.300	4
—	—	—	—	124	110	—	—	124	111	508	295	21	22	2.981	3.217	21	22	3.531	3.556	5
3	2	—	—	374	357	—	—	377	359	1.444	833	43	75	9.560	10.305	28	40	11.075	11.253	—
—	—	—	—	21	22	—	—	21	22	202	91	12	20	1.835	1.986	—	—	2.049	2.101	1
—	—	—	—	2	2	—	—	2	2	36	28	—	1	1.116	1.185	9	26	1.161	1.240	2
—	—	—	—	123	118	—	—	123	118	193	104	16	16	1.855	1.987	2	1	2.066	2.108	3
—	—	—	—	5	8	—	—	5	8	168	100	7	29	2.499	2.722	9	18	2.683	2.869	4
—	—	—	—	10	8	—	—	10	8	47	37	14	9	1.516	1.599	22	26	1.599	1.662	5
—	—	—	—	15	23	—	—	15	23	45	34	2	4	1.340	1.342	7	18	1.394	1.398	6
1	—	—	—	50	49	—	—	52	49	62	38	7	6	1.017	1.084	6	3	1.092	1.131	7
1	1	—	—	70	64	—	—	71	65	97	45	3	8	2.563	2.753	20	34	2.683	2.840	8
2	1	—	—	296	294	—	—	299	295	850	477	61	93	13.741	14.649	75	130	14.727	15.349	—
—	—	—	—	76	79	—	—	76	79	237	142	5	5	1.015	1.105	1	—	1.258	1.252	1
1	—	—	—	134	157	—	—	145	157	207	106	10	13	4.319	4.494	36	44	4.572	4.657	2
—	—	—	—	9	12	—	—	9	12	315	205	4	5	924	1.048	—	—	1.243	1.258	3
—	—	—	—	7	14	—	—	7	14	44	14	1	2	1.275	1.287	7	7	1.327	1.310	4
1	1	—	—	52	47	—	—	53	48	168	80	16	29	2.269	2.430	6	7	2.459	2.546	5
—	—	—	—	92	102	—	—	94	106	153	39	3	7	3.671	3.862	11	25	3.888	3.933	6
—	—	—	—	44	49	—	—	44	49	73	41	4	2	2.390	2.370	3	4	2.470	2.417	7
—	—	—	—	6	9	—	—	6	9	34	8	17	15	821	899	1	1	873	923	8
2	1	—	—	420	469	—	—	434	474	1.231	635	60	78	16.684	17.495	65	88	18.040	18.296	—
—	—	—	—	159	141	—	—	159	141	119	61	—	1	3.387	3.383	49	3	3.555	3.448	1
1	—	—	—	26	46	—	—	31	52	69	39	9	9	612	640	9	13	699	701	2
2	—	—	—	1.001	937	—	—	1.021	948	233	50	8	1	5.181	5.176	36	30	5.458	5.257	3
—	—	—	—	229	197	—	—	229	197	345	127	8	2	4.194	4.088	18	30	4.565	4.247	4
—	—	—	—	80	81	—	—	80	81	187	89	11	5	3.483	3.548	13	34	3.694	3.676	5
3	—	—	—	1.495	1.402	—	—	1.520	1.419	953	366	36	18	16.857	16.835	125	110	17.971	17.329	—
—	—	—	—	137	126	—	—	137	126	120	56	13	13	3.952	3.972	21	24	4.106	4.065	1
—	—	—	—	31	26	—	—	31	26	142	86	2	2	2.539	2.523	14	13	2.697	2.624	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	248	150	—	3	1.307	1.371	13	8	1.568	1.532	3
—	—	—	—	34	35	—	—	34	35	71	40	6	7	1.161	1.220	—	—	1.288	1.267	4
—	—	—	—	76	65	—	—	76	65	105	44	1	—	2.338	2.289	—	—	2.444	2.333	5
—	—	—	—	34	21	—	—	34	22	104	57	1	2	1.618	1.660	2	4	1.725	1.723	6
—	—	—	—	210	211	—	—	214	214	78	34	4	1	4.155	4.145	44	42	4.281	4.222	7
—	—	—	—	26	35	—	—	26	35	74	22	4	3	3.585	3.528	18	8	3.681	3.561	8
—	—	—	—	79	64	—	—	80	65	200	144	54	54	4.150	4.243	33	56	4.437	4.497	9
—	—	—	—	37	25	—	—	37	25	172	59	11	9	5.351	5.400	22	27	5.556	5.495	10
—	—	—	—	146	133	—	—	146	133	409	192	8	8	6.761	6.642	11	6	7.189	6.848	11
—	—	—	—	26	17	—	—	26	17	299	166	4	1	4.293	4.481	60	68	4.656	4.716	12
—	—	—	—	68	84	—	—	68	84	69	31	5	2	3.026	3.004	11	19	3.111	3.056	13
—	—	—	—	41	42	—	—	41	42	143	58	3	3	3.226	3.211	8	16	3.380	3.288	14
2	—	—	—	16	16	—	—	18	16	131	49	7	3	2.678	2.836	11	23	2.827	2.911	15
2	1	—	—	961	901	—	—	968	906	2.365	1.188	123	111	50.140	50.525	268	314	52.896	52.138	—
20	7	2	1	4.500	4.338	—	—	4.563	4.375	9.432	5.155	458	601	125.664	130.120	597	749	136.151	136.625	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93	—	4	—	687	1	2	—	786	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	1	—	103	4	—	—	119	4	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	85	3	6	1	922	236	1	—	1.014	240	—
20	7	2	1	4.500	4.338	—	—	4.563	4.375	9.625	5.158	469	602	127.376	130.361	600	749	138.070	136.870	—

Országrészt, vármegye	IV. l p a r.																								
	1. Bádogos				2. Csengőkészítő				3. Csipkekötés				4. Csizmadia				5. Csizmafoltzó								
	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt					
	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	nő	nő	nő	nő	férfi	nő	férfi	férfi	férfi	nő	férfi	nő	férfi	férfi	férfi	nő	
a) Duna bal partja.																									
1. Árva vármegye																									
2. Bars																									
3. Esztergom vármegye																									
4. Hont																									
5. Liptó																									
6. Nógrád																									
7. Nyitra																									
8. Pozsony																									
9. Trencsén																									
10. Turóc																									
11. Zólyom																									
Duna bal partja összesen																									
b) Duna jobb partja.																									
1. Baranya vármegye																									
2. Fejér																									
3. Győr																									
4. Komárom																									
5. Moson																									
6. Somogy																									
7. Sopron																									
8. Tolna																									
9. Vas																									
10. Veszprém																									
11. Zala																									
Duna jobb partja összesen																									
c) Duna-Tisza köze.																									
1. Bács-Bodrog vármegye																									
2. Csongrád																									
3. Heves																									
4. Jász-N.-K.-Szolnok vármegye																									
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun vármegye																									
Duna-Tisza köze összesen																									
d) Tisza jobb partja.																									
1. Abauj-Torna vármegye																									
2. Bereg vármegye																									
3. Borsod																									
4. Gömör																									
5. Sáros																									
6. Szepes																									
7. Ung																									
8. Zemplén																									
Tisza jobb partja összesen																									
e) Tisza bal partja.																									
1. Békés vármegye																									
2. Bihar																									
3. Hajdú																									
4. Máramaros vármegye																									
5. Szabolcs																									
6. Szatmár																									
7. Szilág																									
8. Ugocsa																									
Tisza bal partja összesen																									
f) Tisza-Maros szöge.																									
1. Arad vármegye																									
2. Csanád																									
3. Krassó-Szörény vármegye																									
4. Temes vármegye																									
5. Torontál																									
Tisza-Maros szöge összesen																									
g) Erdély.																									
1. Alsó-Fehér vármegye																									
2. Beszterce-Naszód vármegye																									
3. Brassó vármegye																									
4. Csik																									
5. Fogaras																									
6. Háromszék																									
7. Hunyad																									
8. Kis-Küküllő vármegye																									
9. Kolozs																									
10. Maros-Torda vármegye																									
11. Nagy-Küküllő																									
12. Szeben																									
13. Szolnok-Doboka																									
14. Torda-Aranyos																									
15. Udvarhely																									
Erdély összesen																									
Magyarország összesen																									
Cs. és kir. hadsereg																									
M. k. honvédség és csendőrség																									
Letartóztatottak																									
Mindössze																									

Jelmagyarázat: I. = Állandóan letelepedett cigányok; II. = Huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó cigányok; III. = Vándorcigányok.

IV. I p a r																												Folyó szám
6. Czipész			7. Dohánygy. nők			8. Döngnyuzó és gyepmester						9. Fakanálcsináló						10. Favágó			11. Fonás és szövés							
I.	II.	együtt	I.	II.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt				
férfi	férfi	férfi	nő	nő	nő	férfi	nő	férfi	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	férfi	férfi	nő	nő	nő	nő	nő				
1		1																							3	3		
1		1																							1	1		
2		2																							28	28		
1		1																						1	1			
1		1																						2	2			
																									12	12		
6		6																							47	47		
1		1																							7	7		
1		1																							1	1		
2		2																										
4		4																										
8		8	2		2																				8	8		
1		1																										
6		6	3	1	4																				11	11		
3		3																							21	21		
3		3	1		1																				6	6		
																									38	38		
13		13	4	1	5																				77	77		
1		1																										
1		1																										
2		2																										
5		5																										
2		2																										
5		5																										
1		1																										
1		1																										
10		10	2		2																							
1		1																										
3		3	26		26																							
1		1																										
5		5	26		26																							
6		6																										
7		7																										
12		12																										
1		1																										
2		2																										
2		2																										
1		1	20		20																							
1		1																										
20		20																										
29	1	30																										
2		2																										
1	1	2																										
83	2	85	20		20	169	5	50	4	1	214	6	624	177	150	70	15	1	789	248	8		8	176	23	2	201	
130	2	132	54	1	55	342	6	77	7	1	426	7	973	436	283	231	21	18	1.277	685	40	1	41	1.039	136	85	1.260	
3		3											10						10		3		3					
13		13											2						2									
146	2	148	54	1	55	347	6	77	7	1	431	7	987	436	283	231	21	18	1.291	685	43	1	44	1.040	136	85	1.261	

Jelmagyarázat: I. = Állandóan letelepedett cigányok; II. = Huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó cigányok; III. = Vándorcigányok.

IV. I p a r																												Folyó szám				
17. Kefekötő					18. Kéményseprő			19. Késes és kőszőrűs				20. Kolompár				21. Kosárfonás						22. Kovács										
I.	II.	III.	együtt		I.	II.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt	I.	II.	III.	együtt					
férfi	nő	nő	nő	férfi	nő	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
	1				1																				31		5				36	
																									85		7		25		117	
																									26				1		27	
	6				6													4							122	6	3				125	6
	9				9																				89	27	15	4	2		106	31
	8				8																				149		3		1		153	
	1				1																				343	6	18		3		364	6
																									100	3	3		10		113	3
																									235	20	26	4	2		263	24
																									38	4	5	3	2		45	7
																									142	7	9				151	7
	25				25												6	5							1.360	73	94	11	46		1.500	84
																									18				14		32	
																									8						8	
																									5						5	
	1				1																				25				17	1	42	1
																									4				1		6	
																									20				4		25	
																									5				4		13	
																									287	5	11		6		304	5
																									2				4		6	
																									16		2		4	1	22	1
	1				1				4	1	3	8	17	7	20	44	5	3							390	5	22		51	2	463	7

Országgrész, vármegye	IV. I p a r.																		
	23. Kőműves					24. Kötélverő					25. Lakatos					26. Madzag			
	I.		II.		III.	együtt		I.		II.		III.		együtt		I.		II.	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	férfi	nő	férfi	nő	nő	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																			
1. Árva vármegye					2													31	
2. Bars	2				1				2										
3. Esztergom vármegye	1				1				8										
4. Hont									35										
5. Liptó																			
6. Nógrád	21				1	22			40									1	248
7. Nyitra	2	5			2	5			6									7	
8. Pozsony	3				3														
9. Trencsén	1				1														
10. Turóc																			
11. Zólyom	2				2				7										27
Duna bal partja összesen	32	5			1	33	5		98					98	15	1			16
b) Duna jobb partja.																			
1. Baranya vármegye	8		1		9														
2. Fejér																			
3. Győr	1				1														
4. Komárom									1										
5. Moson	1				1														
6. Somogy	2		1		3														
7. Sopron																			
8. Tolna																			
9. Vas	3				3														
10. Veszprém	1				1														
11. Zala	2				2														
Duna jobb partja összesen	18		2		20				1					1	12	6		19	37
c) Duna-Tisza köze.																			
1. Bács-Bodrog vármegye	2				2				3					3					
2. Csongrád	6				6														
3. Heves	40	1			40	1			27	1				28					187
4. Jász-N.-Kun-Szolnok vármegye	28		1		29				1	36	1			1	67				5
5. Pest-Pilis-Solt-K.-Kun vármegye	26				26				1	4				1	4				80
Duna-Tisza köze összesen	102	1	1		103	1			5	97	2			5	99	11			11
d) Tisza jobb partja.																			
1. Abauj-Torna vármegye	5	8		1	5	9												1	154
2. Bereg vármegye	2		1		3														35
3. Borsod	1				1				11					11					131
4. Gömör	2				2				13					13					181
5. Sáros	1				1														6
6. Szepes	2				2														8
7. Ung									1	1	2			4					90
8. Zemplén	6		1		7														177
Tisza jobb partja összesen	19	8	2	1	21	9			25	1	2			28	4	6	1	16	1
e) Tisza bal partja.																			
1. Békés vármegye																			19
2. Bihar	30				30				72	18	11			101	12	2		1	15
3. Hajdú	13				13				8		2			10	1				38
4. Máramaros vármegye																			35
5. Szabolcs	7				7				1	5	1	1	1	7	7	1			2
6. Szatmár	3				3				21	8	3			32	2	4		1	8
7. Szilágy	3				3				3					3	7	4			57
8. Ugocsa	2				2				2	1				3					36
Tisza bal partja összesen	58				58				1	111	28	17	1	156	30	11		2	43
f) Tisza-Maros szöge.																			
1. Arad vármegye	12		1		13														27
2. Csanád	1				1														3
3. Krassó-Szörény vármegye	32				32														
4. Temes	14		1		15														
5. Torontál	5		1		6														
Tisza-Maros szöge összesen	64		3		67				1					1	4	10		1	15
g) Erdély.																			
1. Alsó-Fehér vármegye	6				6														
2. Beszt.-Naszód	2				2														
3. Brassó	2				2				2					2					
4. Csik	1				1														
5. Fogaras	4				4														
6. Háromszék																			
7. Hunyad	37		2		39														
8. Kis-Küküllő	17				17														
9. Kolozs	18				18														
10. Maros-Torda	6				6														
11. Nagy-Küküllő	4				4				1					1					5
12. Szeben	6				6														
13. Szolnok-Doboka	10				10														
14. Torda-Aranyos	6				6														
15. Udvarhely	2				2														
Erdély összesen	121		2		123				1	2				1	2	45	7	11	2
Magyarország összesen	414	14	10	1	425	15			7	334	32	19	7	385	121	41	1	49	3
Cs. és kir. hadsereg	3				3										1				1
M. kir. honvédség és csendőrség	1				1														
Letartóztatottak	3				3										5				5
Mindössze	421	14	10	1	432	15			7	334	32	19	7	385	127	41	1	49	3

Jelmagyarázat: I. = Állandóan letelepedett cigányok; II. = Huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok; III. = Vándor cigányok.

A cigányok foglalkozása.

Ország-rész, vármegye	IV. I p a r.																														
	33. R o s t á s								34. S e p r ő k é s z i t ő								35. S z e g k o v á c s								36. S z é n é g e t ő						
	I.		II.		III.		együtt		I.		II.		III.		együtt		I.		II.		III.		együtt		I.		II.		együtt		
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		
a) Duna bal partja.																															
1. Árva vármegye ...																	2													2	
2. Bars » ...																	24		3											27	
3. Esztergom várm.																	4		1											5	
4. Hont » ...																	48	3	6	1										54	4
5. Liptó vármegye ...																															
6. Nógrád » ...																															
7. Nyitra » ...																															
8. Pozsony » ...																															
9. Trencsén » ...																															
10. Turóc » ...																															
11. Zólyom » ...																															
Duna bal partja össz.																															
b) Duna jobb partja.																															
1. Baranya vármegye																															
2. Fejér vármegye ...																															
3. Győr » ...																															
4. Komárom » ...																															
5. Moson » ...																															
6. Somogy » ...																															
7. Sopron » ...																															
8. Tolna » ...																															
9. Vas » ...																															
10. Veszprém » ...																															
11. Zala » ...																															
Duna jobb partja össz.																															
c) Duna-Tisza köze.																															
1. Bács-Bodrog várm.																															
2. Csongrád » ...																															
3. Heves vármegye ...																															
4. J.-N.-K.-Sz. várm.																															
5. Pest-P.-S.-K.-K. v.																															
Duna-Tisza köze össz.																															
d) Tisza jobb partja.																															
1. Abauj-Torna várm.																															
2. Bereg vármegye ...																															
3. Borsod » ...																															
4. Gömör » ...																															
5. Sáros » ...																															
6. Szepes » ...																															
7. Ung » ...																															
8. Zemplén » ...																															
Tisza jobb partja össz.																															
e) Tisza bal partja.																															
1. Békés vármegye ...																															
2. Bihar » ...																															
3. Hajdú » ...																															
4. Máramaros várm.																															
5. Szabolcs » ...																															
6. Szatmár » ...																															
7. Szilágy » ...																															
8. Ugocsa » ...																															
Tisza bal partja össz.																															
f) Tisza-Maros szöge.																															
1. Arad vármegye ...																															
2. Csanád » ...																															
3. Krassó-Szörény v.																															
4. Temes vármegye ...																															
5. Torontál » ...																															
Tisza-Maros szöge össz.																															
g) Erdély.																															
1. Alsó-Fehér várm.																															
2. B.-Naszód » ...																															
3. Brassó » ...																															
4. Csík » ...																															
5. Fogaras » ...																															
6. Háromszék » ...																															
7. Hunyad » ...																															
8. Kis-Küküllő » ...																															
9. Kolozs » ...																															
10. Maros-Torda » ...																															
11. N.-Küküllő » ...																															
12. Szeben » ...																															
13. Szolnok-Doboka v.																															
14. Torda-Aranyos v.																															
15. Udvarhely várm.																															
Erdély összesen ...																															
Magyarország össz. ...																															
Cs. és k. hadsereg ...																															
M.k. honv. és csendőrség																															
Letartóztatottak ...																															
Mindössze ...																															

Jelmagyarázat: I. = Állandóan letelepedett cigányok: II. = Huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok: III. = Vándor cigányok.

A cigányok foglalkozása.

IV. I p a r.																												Folyó szám
37. Tapasztó és sármunkás								38. Tégla és cserépegető								39. Teknőcsináló								40. Tollfosztás				
I.		II.		III.		együtt		I.		II.		III.		együtt		I.		II.		III.		együtt		I.	II.	együtt		
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	nő	nő	nő		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
10	15	—	—	—	—	10	15	16	5	3	3	2	—	21	8	1	—	8	6	—	—	9	6	1	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
10	16	—	—	—	—	10	16	63	35	6	4	2	—	71	39	1	—	8	6	—	—	9	6	1	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
1	—	—	—	—	—	1	—	56	32	25	19	—	1	81	52	353	38	537	139	25	10	915	187	—	—	—	—	1
16	3	—	—	—	—	16	3	—	1	—	—	—	—	—	1	50	3	82	12	4	5	136	20	—	—	—	—	2
37	4	1	—	—	—	38	5	5	2	—	—	—	—	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
32	17	—	—	—	—	32	17	66	28	3	—	—	—	69	28	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
104	41	6	2	1	—	111	43	99	25	12	7	1	—	112	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
16	13	1	—	1	—	18	13	35	53	1	—	—	—	36	53	42	—	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
205	78	8	3	2	—	215	81	205	109	16	7	1	—	222	116	94	3	99	12	7	5	200	20	28	—	—	—	7
58	39	—	—	—	—	58	39	25	7	1	—	—	—	26	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
80	105	11	15	—	—	91	120	25	21	5	3	—	—	30	24	25	—	4	13	1	—	—	—	—	—	—	—	9
122	42	11	9	2	3	135	54	24	8	5	1	1	—	30	9	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
1	1	—	—	—	—	1	1	62	47	3	2	—	—	65	49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
2	1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
50	74	2	1	—	—	52	75	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
99	139	9	12	1	1	109	152	—	4	1	3	1	—	8	—	12	2	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14
412	401	33	37	3	4	448	442	146	87	16	9	2	—	164	96	60	9	25	1	—	—	85	10	—	—	—	—	15
76	9	2	—	—	—	78	9	14	2	1	1	—	—	15	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
295	182	21	22	17	1	333	205	154	59	16	14	5	1	175	74	67	10	14	4	—	—	81	14	—	—	—	—	17
174	60	—	2	—	—	182	63	79	69	2	—	—	—	81	69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
8	10	1	2	—	—	9	12	25	18	5	4	—	—	30	22	24	4	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19
456	406	34	23	2	1	492	430	29	19	1	1	2	—	32	20	4	—	28	7	3	—	—	—	—	—	—	—	20
404	488	29	28	4	2	437	518	138	94	26	13	2	—	166	107	43	16	34	4	—	—	—	—	—	—	—	—	21
69	96	15	8	3	4	87	108	98	90	9	5	1	2	108	97	36	15	21	3	—	—	—	—	—	—	—	—	22
90	115	9	14	1	—	100	129	8	—	1	—	—	—	9	—	6	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23
1.572	1.366	119	99	27	9	1.718	1.474	545	351	61	38	10	3	616	392	180	47	121	25	4	3	305	75	—	—	—	—	24
281	133	5	8	3	—	239	141	60	10	6	8	—	—	66	18	87	7	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25
70	42	1	2	—	—	71	44	2	—	1	—	—	—	3	—	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26
6	4	—	—	—	—	6	4	71	13	1	—	—	—	72	13	64	1	17	5	—	—	—	—	—	—	—	—	27
35	5	—	—	1	—	36	5	54	27	1	1	—	—	55	28	33	22	7	7	2	—	—	—	—	—	—	—	28
230	57	10	4	1	—	241	61	9	4	1	—	—	—	10	4	38	36	32	9	1	3	71	48	—	—	—	—	29
572	241	16	14	5	—	593	255	196	54	10	9	—	—	206	63	227	69	59	21	8	3	294	93	—	—	—	—	30
—	2	—	—	—	—	—	2	121	39	9	7	2	1	132														

A cigányok foglalkozása.

Ország-rész, vármegye	IV. I p a r																Egyéb iparágak							
	41. Üstkészítő és üstfoltózó								42. Vályogvető								A faipar körébe tartozók							
	I.		II.		III.		együtt		I.		II.		III.		együtt		I.		II.		III.		együtt	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
a) Duna bal partja.																								
1. Árva vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Bars »	—	—	—	—	—	—	—	—	19	11	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Esztergom vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Hont »	—	—	—	—	—	—	—	—	28	29	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Liptó vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Nógrád »	1	—	—	—	—	—	—	—	181	67	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Nyitra »	—	—	—	—	8	—	—	—	16	11	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Pozsony »	—	—	—	—	—	—	—	—	18	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Trencsén »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Turóc »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Zólyom »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna bal partja összesen	1	—	—	—	8	—	9	—	261	124	15	10	2	1	278	135	3	—	—	—	—	—	—	—
b) Duna jobb partja.																								
1. Baranya vármegye	2	—	—	—	5	2	7	2	62	43	14	14	—	—	77	57	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Fejér vármegye	—	—	—	—	13	3	13	3	19	18	2	—	—	—	22	19	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Győr »	—	—	—	—	—	—	—	—	7	5	—	—	—	—	7	5	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Komárom »	—	—	—	—	—	—	—	—	12	15	—	—	—	—	12	15	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Moson »	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Somogy »	—	—	—	—	—	—	—	—	13	11	—	2	—	—	13	13	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Sopron »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Tolna »	1	—	9	—	12	2	22	2	31	35	5	6	—	—	36	41	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Vas »	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Veszprém »	—	—	—	—	1	—	1	—	4	1	—	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Zala »	—	—	—	—	20	—	20	—	3	2	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Duna jobb partja összesen	3	—	9	—	52	7	64	7	152	131	21	22	2	1	175	154	3	—	2	—	—	—	—	5
c) Duna-Tisza köze.																								
1. Bács-Bodrog vármegye	16	2	34	—	8	—	58	2	6	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Csongrád »	29	3	—	—	4	4	33	7	2	4	—	—	—	—	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Heves vármegye »	6	1	—	—	14	—	20	1	215	66	8	3	2	—	225	69	3	—	—	—	—	—	—	—
4. Jász-N.-K.-Szolnok várm.	16	—	2	—	6	1	24	1	46	23	—	—	—	—	46	23	2	—	—	—	—	—	—	—
5. Pest-P.-S.-K.-Kun »	38	1	16	2	16	1	70	4	119	65	15	16	4	7	138	88	1	—	—	—	—	—	—	—
Duna-Tisza köze összesen	105	7	52	2	48	6	205	15	388	158	23	19	6	7	417	184	8	—	—	—	—	—	—	8
d) Tisza jobb partja.																								
1. Abauj-Torna vármegye	2	—	—	—	3	—	5	—	59	18	5	4	—	—	64	22	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Bereg vármegye	2	—	—	—	1	—	3	—	133	122	25	23	—	—	158	145	1	—	—	—	—	—	—	—
3. Borsod »	4	—	2	3	7	—	13	3	106	45	17	1	1	—	124	46	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Gömör »	—	—	—	—	—	—	—	—	110	35	6	2	—	—	116	37	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Sáros »	8	3	—	—	—	—	8	3	24	8	—	—	—	—	24	8	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Szepes »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Ung »	6	—	4	—	2	—	12	—	118	105	7	4	1	—	126	109	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Zemplén »	1	1	—	—	1	—	2	1	245	180	26	9	2	1	273	190	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisza jobb partja összesen	23	4	6	3	14	—	43	7	795	513	86	43	4	1	885	557	1	2	—	—	—	—	—	2
e) Tisza bal partja.																								
1. Békés vármegye	10	—	7	—	—	—	17	—	26	12	—	—	—	—	26	12	3	—	—	—	—	—	—	—
2. Bihar »	33	—	4	1	18	1	55	2	296	183	19	22	6	—	321	205	3	7	—	—	—	—	—	—
3. Hajdú »	29	6	1	—	1	—	31	6	10	9	—	—	—	—	11	9	2	—	—	—	—	—	—	—
4. Maramaros vármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	3	4	—	—	9	7	5	1	—	—	—	—	—	—
5. Szabolcs »	26	1	14	—	5	—	45	1	118	86	21	13	—	—	139	99	2	—	—	—	—	—	—	—
6. Szatmár »	40	—	18	—	21	—	79	—	281	307	42	48	—	—	323	355	4	—	—	—	—	—	—	—
7. Szilágy »	—	—	1	—	—	—	1	—	200	187	20	18	—	—	220	205	24	—	—	—	—	—	—	—
8. Ugocsa »	—	—	—	—	4	—	4	—	44	32	6	5	—	—	50	37	3	2	1	—	—	—	—	—
Tisza bal partja összesen	138	7	45	1	49	1	232	9	981	819	111	110	7	—	1.099	929	46	10	7	1	3	—	—	56
f) Tisza-Maros szöge.																								
1. Arad vármegye	2	—	—	—	43	4	45	4	142	82	3	2	—	—	145	84	4	1	—	—	—	—	—	—
2. Csanád »	6	—	2	—	4	—	12	—	2	—	—	1	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Krassó-Szörény vármegye	65	2	87	2	436	33	588	37	28	—	1	1	—	—	29	1	4	—	—	—	—	—	—	—
4. Temes vármegye	97	2	30	1	60	5	187	8	95	16	1	—	—	—	96	16	4	—	—	—	—	—	—	—
5. Torontál »	26	3	28	2	9	4	63	9	38	18	2	1	—	—	40	19	19	12	3	—	—	—	—	—
Tisza-Maros szöge összesen	196	7	147	5	552	46	895	58	305	116	7	5	—	—	312	121	31	13	11	8	4	1	—	46
g) Erdély.																								
1. Alsó-Fehér vármegye	16	3	—	—	6	—	22	3	24	21	—	—	—	—	24	21	38	2	—	—	—	—	—	—
2. B.-Naszód »	1	—	—	—	6	—	7	—	1	2	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Brassó »	9	—	—	—	—	—	9	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Csik »	10	—	—	—	2	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Fogaras »	—	—	—	—	21	1	21	1	13	12	—	—	—	—	13	12	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Háromszék »	4	—	—	—	11	—	15	—	37	27	—	2	—	—	37	29	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Hunyad »	16	1	27	3	58	5	101	9	33	16	—	1	—	—	33	17	17	28	7	—	—	—	—	—
8. Kis-Küküllő »	8	1	6	—	7	2	21	3	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Kolozs »	13	—	2	—	4	—	19	—	4	4	—	—	—	—	4	4	1	—	—	—	—	—	—	—
10. Maros-Torda »	62	3	15	—	5	—	82	3	21	16	1	2	—	—	22	18	1	—	—	—	—	—	—	—
11. Nagy-Küküllő »	21	3	2	—	30	5	53	8	18	12	—	—	—	—										

A cigányok foglalkozása.

Országrészt, vármegye	V. Kereskedelem																										
	1. Apró czikkokkal, kézmű- és rőfösárúkkal kereskedik és házal								2. Baromfi- és tojáskereskedő és házaló		3. Edénykereskedő és házaló						4. Famunkakereskedő és házaló				5. Gyümölcskereskedő és házaló						
	I.		II.		III.		együtt		I.	együtt	I.		II.		III.		együtt		I.	II.	III.	együtt	I.		együtt		
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	nő	nő	férfi	nő	nő	férfi	nő	férfi	nő	nő	nő	nő	nő	férfi	nő	férfi	nő		
a) Duna bal partja.																											
1. Árva vármegye																											
2. Bars		8																									
3. Esztergom		1							1	1															5	5	
4. Hont																											
5. Liptó vármegye																								1	1		
6. Nógrád																								1	1		
7. Nyitra									1	1													4	4			
8. Pozsony																											
9. Trencsén vármegye																											
10. Turóc																											
11. Zólyom																											
Duna bal partja összesen		9							2	2														11	11		
b) Duna jobb partja.																											
1. Baranya vármegye													10					10	14	22		36	2	7	2	7	
2. Fejér vármegye													2					2						2	2		
3. Győr vármegye		2											4					4		3		3	1		1		
4. Komárom vármegye		2							20	20			4					4						7	7		
5. Moson vármegye																			68	5		73		5	1	5	
6. Somogy		5							2	2														3	3		
7. Sopron													10					10		31		31		1	1		
8. Tolna vármegye		2																									
9. Vas		1											1					1									
10. Veszprém		1											1	6				1	6								
11. Zala		4											1					1									
Duna jobb partja összesen		17							22	22			3	36				3	36	82	61		143	4	25	4	25
c) Duna-Tisza köze.																											
1. Bács-Bodrog vármegye		2											19					19	2	25		27	16	13	16	13	
2. Csongrád vármegye	4	5							6	6			17	1				18									
3. Heves vármegye																											
4. Jász-N.-K.-Szolnok várm.		5											6					6									
5. Pest-P.-S.-K.-Kun várm.		23							1	1			43	1				44		7		7	1	10	1	10	
Duna-Tisza köze összesen	4	35							7	7			85	2				87	2	32		34	17	23	17	23	
d) Tisza jobb partja.																											
1. Abauj-Torna vármegye	1	30											2	2				2	2								
2. Bereg vármegye		1																1	5	7		12					
3. Borsod																											
4. Gömör		3																									
5. Sáros																											
6. Szepes																				2		2					
7. Ung																											
8. Zemplén									1	1			1					1						6	6		
Tisza jobb partja összesen	1	34							1	1			2	3	1			2	4	5	9		14		6	6	
e) Tisza bal partja.																											
1. Békés vármegye		24							1	1			2					5									
2. Bihar		18				2							1							2		2					
3. Hajdu	2	22											2														
4. Máramaros vármegye																											
5. Szabolcs		1		1																					6	6	
6. Szatmár		2		2									1					1		4		4					
7. Szilág		38		4		3							3	3				3	3	7	3	10					
8. Ugocsa																				1		1					
Tisza bal partja összesen	2	105		7		5			1	1			4	8				3	4	11	7	10		17		6	6
f) Tisza-Maros szöge.																											
1. Arad vármegye									2	2									3		3	6		9	9		
2. Csanád		1																									
3. Krassó-Szörény vármegye				3		12															1	1	1		1		
4. Temes vármegye						5							2					2		13	1	4	18				
5. Torontál													1					1									
Tisza-Maros szöge összesen	1	1		3		17			2	2			2	1				2	1	16	1	8	25	1	9	1	9
g) Erdély.																											
1. Alsó-Fehér vármegye																			6		8	14		13	13		
2. Besztercze-Naszód várm.		8																									
3. Brassó vármegye																											
4. Csik	2	20				1	2	21					7	18				7	18	1		1					
5. Fogaras																											
6. Háromszék				1									3	1				3	1	11		11					
7. Hunyad		7						7																6	6		
8. Kis-Küküllő		3		2		4		9																			
9. Kolozs	1	7		2		1		9	1	1			1					1		5		1	6				
10. Maros-Torda vármegye	4	19	2	1			6	20	1	1			1		2	3	3	3	1			1					
11. Nagy-Küküllő																											
12. Szeben		1						1																1	1		
13. Szolnok-Doboka	1			2		2	1	4											2	1	2	5		1	1		
14. Torda-Aranyos		7				2		9											1	18		18					
15. Udvarhely	1	3		1			1	4					11	9				11	9	1		1	1		1		
Erdély összesen	9	75	2																								

A cigányok foglalkozása.

V. Kereskedelem

Table with 15 columns for categories (6-11) and 21 sub-columns for gender/age groups. Includes summary rows at the bottom and a legend.

Jelmagyarázat: I. = Állandóan letelepedett cigányok; II. = Huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok; III. = Vándor cigányok.

Ország rész, vármegye	V. Kereskedelem																			16. Zsibárukereskedő				
	12. Tollkereskedő és tollszedő		13. Üvegkereskedő, üvegárus és házaló						14. Vasmunkákkal kereskedik és házal						15. Zöldség kofa						I.	együtt		
	I.	együtt	I.		II.		III.		együtt		I.	II.	III.		együtt		I.	együtt						
	nő	nő	férfi	nő	férfi	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	nő	nő					
a) Duna bal partja.																								
1. Árva vármegye																								
2. Bars																								
3. Esztergom vármegye																								
4. Hont																								
5. Liptó																								
6. Nógrád	1	1																						
7. Nyitra																								
8. Pozsony																								
9. Trencsén																								
10. Turóc																								
11. Zólyom																								
Duna bal partja összesen	1	1								1	5				1	5		1						
b) Duna jobb partja.																								
1. Baranya vármegye																								
2. Fejér																								
3. Győr																								
4. Komárom																								
5. Moson																								
6. Somogy																								
7. Sopron																								
8. Tolna	1	1																						
9. Vas																								
10. Veszprém																								
11. Zala																								
Duna jobb partja összesen	1	1								1	5				2	13	1	1	3	14				
c) Duna-Tisza köze.																								
1. Bács-Bodrog vármegye																								
2. Csongrád	1	1																						
3. Heves	4	4																						
4. Jász-N.-K.-Szolnok vármegye	2	2																						
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun																								
Duna-Tisza köze összesen	7	7								4	6	2		12	4	20			4	4				
d) Tisza jobb partja.																								
1. Abauj-Torna vármegye	5	5																						
2. Bereg																								
3. Borsod	2	2																						
4. Gömör																								
5. Sáros																								
6. Szepes																								
7. Ung																								
8. Zemplén																								
Tisza jobb partja összesen	7	7								4	6	2		12	4	20			7	7				
e) Tisza bal partja.																								
1. Békés vármegye																								
2. Bihar																								
3. Hajdú																								
4. Maramaros vármegye																								
5. Szabolcs																								
6. Szatmár																								
7. Szilág																								
8. Ugocsa																								
Tisza bal partja összesen										3	1	1	1	1	1	5	3	4	3	4				
f) Tisza-Maros szöge.																								
1. Arad vármegye																								
2. Csanád																								
3. Krassó-Szörény vármegye																								
4. Temes																								
5. Torontál																								
Tisza-Maros szöge összesen			2	3				2	3	2	1		1		4	1		1						
g) Erdély.																								
1. Alsó-Fehér vármegye																								
2. Besztercze-Naszód vármegye																								
3. Brassó vármegye																								
4. Csik																								
5. Fogaras			18	19	4			22	19															
6. Háromszék			1	1				1	1															
7. Hunyad																								
8. Kis-Küküllő vármegye																								
9. Kolozs																								
10. Maros-Torda			11	5	2	2	2	15	7	4	4													
11. Nagy-Küküllő																								
12. Szeben			1	3	3			1	4															
13. Szolnok-Doboka																								
14. Torda-Aranyos																								
15. Udvarhely			2	7				2	7	2	2	1			2	3								
Erdély összesen			34	38	9	2	4	45	42	6	12	4		2	6	18			13	13				
Magyarország összesen	16	16	36	41	9	2	4	47	45	11	35	8	1	17	12	60	6	19	1	1	7	20	36	36
Cs. és kir. hadsereg																								
M. k. honvédség és csendőrség																								
Letartóztatottak			2	3				2	3															
Mindössze	16	16	38	44	9	2	4	49	48	11	35	8	1	17	12	60	6	19	1	1	7	20	36	36

Jelmagyarázat: I. = Állandóan letelepedett cigányok; II. = Huzamosabban egy helyben tartózkodó cigányok; III. = Vándor cigányok.

